

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL KALKINMA
POLİTİKASI: POLONYA’NIN
KALKINMASINDAKİ ROLÜ

Merve ÖZTÜRK

2502190809

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Seyhun DOĞAN

İSTANBUL - 2025

ÖZ

AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASI: POLONYA’NIN KALKINMASINDAKİ ROLÜ

Merve ÖZTÜRK

Avrupa Birliği günümüzde yirmi yedi üye ülkeden oluşmaktadır. Her bir üye ülkenin ekonomik gelişimi, kendi iç dinamiklerine ve tarihsel süreçlerine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bununla birlikte Avrupa Birliği’nin temel politikalarından biri üye ülkeler arasındaki ekonomik entegrasyonu güçlendirmektir. Ekonomik entegrasyon; eşitsizliklerin azaltılmasını, ortak pazarın işleyişinin sağlanmasını ve bölgesel kalkınmanın teşvik edilmesini amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Avrupa Birliği’nin bölgesel kalkınma politikasının Polonya’nın ekonomik ve tarımsal kalkınmasındaki etkilerini incelemektir. Polonya, AB bölgesel kalkınma politikası kapsamında AB fonlarından önemli derecede faydalanmış ve ekonomik büyüme sağlamıştır. Tarım sektörünün modernizasyonu, altyapı projeleri ve kırsal kalkınma gibi alanlarda AB’nin sağladığı destekler, Polonya’nın kalkınma sürecinde kritik bir rol oynamıştır. Bu bağlamda çalışmanın temel motivasyonu, AB bölgesel kalkınma politikası çerçevesinde Polonya’nın AB-6 ülkeleri (Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg) ile ekonomi ve tarım sektörlerinde yakınsama sağlayıp sağlamadığını analiz etmektir. Çalışmada, siyasi, ekonomik ve jeopolitik faktörlerin yanı sıra ekonometrik analizler de uygulanmıştır.

Çalışmada, AB-6 ülkeleri ile Polonya’nın ekonomik yakınsama analizi test edilmiştir. Bu kapsamda gayrisafi yurtiçi hasıla, gıda ithalatı, gıda ihracatı ve tarım, ormancılık ve balıkçılık katma değeri gibi temel değişkenlerin 1990-2023 yılları arası zaman serisi özellikleri incelenmiştir. Zaman serilerinin durağanlık özelliklerini belirlemek amacıyla klasik birim kök testlerinden Genişletilmiş Dickey ve Fuller (ADF, 1981) testi, Phillips-Perron (PP, 1998) testi ve Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS, 1992) durağanlık testi uygulanmıştır. Buna ek olarak, doğrusal

olmayan birim kök testlerinden Kapetanois, Shin ve Snell (KSS, 2003) testi, Sollis (2009) testi ve Kruse (2011) testi kullanılmıştır.

Yapılan yakınsama analizinin sonuçları, farklı değişkenler için farklı yakınsama dinamikleri olduğunu göstermektedir. Polonya'nın AB-6 ülkeleri ile gayrisafi yurtiçi hasıla serisinde uzun vadede yakınsama süreci içinde olduğu ortaya konulmuştur. Polonya'nın gıda ithalatı açısından AB-6 ülkelere yakınsama sürecinde olmadığı, yani ithalat yapısında belirgin bir uyumlaşmanın sağlanmadığı; Polonya'nın gıda ihracatında AB-6 ülkelerinin ortalamasına doğrusal olmayan bir süreçle yakınsama sağladığı bulgusuna ulaşılmıştır. Tarım, ormancılık ve balıkçılık katma değeri serisi için Polonya'nın AB-6 ülkelere yakınsama eğilimi tespit edilememiştir. Ekonomik büyümenin AB-6 ile paralel devam etmesi için Polonya'nın altyapı projelerine ve bölgesel kalkınmaya yönelik AB fonlarını daha etkin kullanması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Polonya, Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası, Ortak Tarım Politikası, Yakınsama Analizi.

ABSTRACT

EUROPEAN UNION REGIONAL DEVELOPMENT POLICY: ITS ROLE IN POLAND'S DEVELOPMENT

Merve ÖZTÜRK

The European Union today consists of twenty-seven member states. The economic development of each member country differs depending on its internal dynamics and historical processes. However, one of the main policies of the European Union is to strengthen economic integration among member states. Economic integration aims at reducing inequalities, ensuring the functioning of the common market and promoting regional development.

The aim of this study is to analyze the impact of the European Union's regional development policy on the economic and agricultural development of Poland. Poland has benefited significantly from EU funds under the EU regional development policy and achieved economic growth. EU support in areas such as modernization of the agricultural sector, infrastructure projects and rural development has played a critical role in Poland's development process. In this context, the main motivation of the study is to analyze whether Poland has achieved convergence with the EU-6 countries (Germany, France, Italy, Belgium, the Netherlands, Luxembourg) in the economic and agricultural sectors within the framework of the EU regional development policy. In addition to political, economic and geopolitical factors, econometric analysis was also applied in the study.

In this study, the economic convergence analysis between EU-6 countries and Poland is tested. In this context, the time series properties of key variables such as gross domestic product, food imports, food exports and value added of agriculture, forestry and fisheries are analyzed for the period 1990-2023. In order to determine the stationarity properties of the time series, the classical unit root tests Extended Dickey and Fuller (ADF, 1981) test, Phillips-Perron (PP, 1998) test and Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS, 1992) stationarity test are applied. In

addition, the Kapetanios, Shin and Snell (KSS, 2003) test, the Sollis (2009) test and the Kruse (2011) test were used as nonlinear unit root tests.

The convergence analysis results show that there are different convergence dynamics for different variables. It is revealed that Poland is in a long-run convergence process with the EU-6 countries in the gross domestic product series. It is analyzed that Poland is not in the process of convergence with the EU-6 countries in terms of food imports, i.e. there is no significant harmonization in the import structure. It is analyzed that Poland's food exports have converged to the average of EU-6 countries in a non-linear process. For the agriculture, forestry and fisheries value added series, no convergence tendency of Poland to EU-6 countries could be detected. It is concluded that Poland needs to make more effective use of EU funds for infrastructure projects and regional development in order to keep economic growth in line with the EU-6.

Keywords: European Union, Poland, European Union Regional Development Policy, Common Agricultural Policy, Convergence Analysis.

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Polonya'nın ekonomik ve tarımsal kalkınmasındaki rolünü incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışma kapsamında, AB bölgesel kalkınma politikasının temel öğeleri, Polonya'nın kalkınma sürecindeki etkileri ve tarımsal dönüşüme katkıları ele alınmış; bu politikalara ilişkin hem ekonomik hem de sosyal boyutlarda kapsamlı bir analiz yapılmıştır. Polonya'nın AB'ye katılım süreci ve ekonomik kalkınma süreci, hem diğer üye ülkeler için hem de aday ülkeler için önemli bir referans niteliğindedir.

Tez izleme sürecinde yaptıkları geri bildirimlerle bana yol gösteren ve çalışmama ışık tutan değerli tez izleme komitesi üyeleri Sayın Prof. Dr. Burak GÜRİŞ'e ve Sayın Prof. Dr. Betül GÜR'e en içten minnet ve şükranlarımı sunarım.

Çalışmam boyunca bana rehberlik eden, yapıcı geri bildirimleri ve teşvik edici tutumuyla hem akademik hem de kişisel gelişimime büyük katkıda bulunan, her soruma titizlikle yanıt veren ve çalışmamı daha ileri bir seviyeye taşımama olanak sağlayan saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Seyhun DOĞAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Doktora eğitimim süresince desteklerini esirgemeyen sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam süresince sabırla her an yanımda olan ve bana koşulsuz destek veren değerli eşim Masum ÖZTÜRK'e gönülden teşekkür ederim.

Merve ÖZTÜRK

İstanbul, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vi
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TEMEL POLİTİKA ALANLARI

1.1. Avrupa Birliği'nin Temel Politika Alanlarına Teorik Bir Bakış	7
1.1.1. Avrupa Birliği'nin Kuruluşu ve Temel Hedefleri	8
1.1.1.1. Avrupa Birliği'nin Kuruluş Tarihi ve İlk Adımlar	10
1.1.1.2. Temel Hedefler: Barış, İstikrar ve Ekonomik Kalkınma	15
1.1.2. Avrupa Birliği'nin Ekonomi ve Para Politikası Süreci	15
1.1.2.1. Ortak Pazar ve Gümrük Birliği	16
1.1.2.2. Avrupa Para Birliği (Euro Alanı)	18
1.1.2.3. Avrupa Tek Senedi: Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Geçişin Hukuki Süreci	23
1.1.2.4. Avrupa Entegrasyonu Sürecinin Yeni Yönü: Maastricht Antlaşması	25
1.1.3. Avrupa Birliği'nin Temel Politika Alanlarından Tarım Politikaları	29
1.1.3.1. Ortak Tarım Politikası ve Tarihsel Gelişimi	29
1.1.3.2. Tarım Politikalarının Ekonomik ve Sosyal Etkileri	31
1.1.4. Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yeniden Yapılanması: Lizbon Antlaşması Süreci	33
1.2. Avrupa Birliği'nin Temel Politika Alanlarından Genişleme Politikası	34

1.2.1. Lizbon Antlaşması Öncesi Genişleme Dalgaları	34
1.2.1.1. Birinci Genişleme Dalgası (İngiltere, İrlanda, Danimarka - 1973).....	36
1.2.1.2. İkinci Genişleme Dalgası (Yunanistan - 1981).....	38
1.2.1.3. Üçüncü Genişleme Dalgası (İspanya, Portekiz - 1986)	40
1.2.1.4. Dördüncü Genişleme Dalgası (Avusturya, Finlandiya, İsveç - 1995)	43
1.2.1.5. Beşinci Genişleme Dalgası (2004).....	43
1.2.2. Lizbon Antlaşması Sonrası Genişleme Dalgaları	47
1.3. Genişleme Politikası Aracı Olarak Avrupa Birliği'nin Uyum Politikası	50
1.3.1. Avrupa Birliği Uyum Politikası.....	51
1.3.2. Avrupa Birliği Uyum Politikası Kapsamında Uyum Fonu.....	56
1.3.3. Avrupa Birliği'nin Yenilenen Uyum Politikası.....	63
1.4. Uyum Politikası Aracı Olarak Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma	
Politikası	69

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASI

2.1. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Kavramsal Boyutu.....	76
2.1.1. Kavramsal Açıdan Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası	76
2.1.2. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Yönetişim Yapısı	78
2.1.3. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nda Çoklu Ekonomik	
Teorilerin Birleşimi.....	82
2.2. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Tarihsel Gelişimi.....	85
2.2.1. Lizbon Öncesi Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası.....	88
2.2.2. Lizbon Sonrası Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası.....	100

2.2.3. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikasında Sürdürülebilirlik Vizyonu.....	107
2.3. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikasının Hedefleri	109
2.4. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikasının İlkeleri	113
2.5. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası Kapsamında Hedef Bölgeler.....	116
2.6. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikasının Finansman Araçları.....	122
2.6. 1. Yapısal Fonlar.....	124
2.6.1.1. Avrupa Birliği Kalkınma Fonu	128
2.6.1.2. Avrupa Sosyal Fonu	129
2.6.1.3. Uyum Fonu (Cohesion Fund)	130
2.6.1.4. Avrupa Tarımsal Kırsal Kalkınma Fonu (EAFRD)	132
2.6.2. Topluluk İniyatifleri	133
2.6.2.1. LEADER.....	133
2.6.2.2. INTERREG	134
2.6.2.3. RECITE-II.....	135
2.6.2.4. URBAN.....	136
2.6.3. Avrupa Birliği'nin Aday Ükelere Yönelik Finansman Araçları.....	137
2.6.3.1. PHARE.....	137
2.6.3.2. SAPARD	137
2.6.3.3. ISPA	138
2.6.3.4. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA).....	139
2.6.4. 2007-2013 Dönemi Çok Yıllı Mali Çerçeve.....	140
2.6.5. 2014-2020 Dönemi Çok Yıllı Mali Çerçeve.....	143
2.6.6. 2021-2027 Dönemi Çok Yıllı Mali Çerçeve.....	146
2.7. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikasının Yeşil Dönüşüm Çerçevesi.....	149

2.7.1. 2006 Avrupa Yeşil Kitabı (Green Paper)	149
2.7.3. Avrupa Yeşil Mutabakatı (EU Green Deal)	151
2.7.4. Avrupa 2030 Strateji Belgesi.....	153
2.7.5. Avrupa 2050 İklim-Nötr Vizyonu	154

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASI'NIN POLONYA'NIN EKONOMİK VE TARIMSAL GELİŞİMİNE ETKİSİ

3.1. Genel Anlamda Polonya	156
3.1.1. Polonya'nın Tarihi	158
3.1.2. Polonya'nın Jeostratejik Yapısı	161
3.1.3. Polonya'nın Ekonomik Yapısı.....	163
3.2. Polonya'nın Bölgesel Kalkınma Politikası	168
3.2.1. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası Kapsamında Polonya	173
3.2.1.1. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Polonya.....	174
3.2.1.2. 2014-2020 Çok Yıllık Mali Çerçeve Kapsamında Polonya.....	177
3.2.1.3. 2021-2027 Çok Yıllık Mali Çerçeve Kapsamında Polonya.....	178
3.2.1.4. Avrupa Sosyal Fonu ve Polonya	180
3.2.1.5. Uyum Fonu ve Polonya.....	181
3.2.2. Avrupa Tarımsal Kırsal Kalkınma Fonu ve Polonya.....	183
3.2.2.1. PHARE Programı Kapsamında Polonya.....	186
3.2.2.2. ISPA ve SAPARD Programları Kapsamında Polonya	187
3.3. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Polonya'nın Ekonomik ve Tarımsal Gelişimine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz.....	189
3.3.1. Literatür Taraması.....	189
3.3.2. Metodoloji ve Veri Seti	195

3.3.3. Bir Ekonometrik Model Olarak Zaman Serilerinde Birim Kök Testleri.....	198
3.3.3.1. Genişletilmiş Dickey ve Fuller (1981) Birim Kök Testi.....	199
3.3.3.2. Phillips-Perron (1998) Birim Kök Testi.....	200
3.3.3.3. Kwiatkowski–Phillips–Schmidt–Shin (1992) Durağanlık Testi.....	201
3.3.4. Doğrusal Olmayan Birim Kök Testleri.....	203
3.3.4.1. Kapetanois, Shin ve Snell (2003) Testi.....	203
3.3.4.2. Sollis (2009) Testi.....	204
3.3.4.3. Kruse (2011) Testi.....	205
3.3.5. Yakınsama Hipotezi.....	207
3.3.6. Birim Kök Testleri ve Yakınsama Analizi Sonuç Tabloları.....	208
3.3.6.1. Zaman Serilerinde Klasik Birim Kök Testleri ve Sonuçları	209
3.3.6.2. Zaman Serilerinde Doğrusal Olmayan Birim Kök Testleri ve Sonuçları	Error! Bookmark not defined.
3.3.7. Bulguların Değerlendirilmesi	Error! Bookmark not defined.
3.3.8. Bulgulara Yönelik Politika Önerileri.....	189
SONUÇ.....	220
KAYNAKÇA	230
ÖZGEÇMİŞ.....	295

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 : Euro Kullanan/Kullanmayan AB Üye Devletleri	22
Tablo 2.1 : Avrupa Birliği Bölgesel Politikasının Tarihsel Gelişimi.....	85
Tablo 2.2 : Avrupa Birliği Bölgesel Politikasının Ekonomik Gelişimi.	86
Tablo 3.1 : Literatür Taraması.....	190
Tablo 3.2 : GDP serisine ait ADF, PP ve KPSS Birim Kök Analiz Sonuçları (Model değişkeni <i>yt</i> 1990-2023).....	Error! Bookmark not defined.
Tablo 3.3 : <i>F_imp</i> serisine ait ADF, PP ve KPSS Birim Kök Analiz Sonuçları (Model değişkeni <i>yt</i> 1990-2023).	Error! Bookmark not defined.
Tablo 3.4 : <i>F_exp</i> serisine ait ADF, PP ve KPSS Birim Kök Analiz Sonuçları (Model değişkeni <i>yt</i> 1990-2023).	Error! Bookmark not defined.
Tablo 3.5 : AGR serisine ait ADF, PP ve KPSS Birim Kök Analiz Sonuçları (Model değişkeni <i>yt</i> 1990-2023).....	Error! Bookmark not defined.
Tablo 3.6 : KSS (2003), Sollis (2009) ve Kruse (2011) Testi Sonuçları.	Error! Bookmark not defined.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 : 2024 Yılı İtibariyle Avrupa Birliği Üye Ülkeler Haritası.	48
Şekil 1.2 : Uyum Politikası Harcamaları, 2000-2013.....	60
Şekil 1.3 : Bölge Haritası 2014-2020.	64
Şekil 1.4 : 2014-2020: Fon bazında Uyum Politikası bütçesi, milyar avro.	66
Şekil 2.1 : Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikası şeması.....	108
Şekil 2.2 : 2007-2013 Dönemi AB fonlarının üye ülkeler tarafından tahsisi (Milyon/ Euro).....	143
Şekil 2.3 : Yapısal Fonlar (ERDF ve ESF) 2014-2020.	144
Şekil 2.4 : 2021-2027 Çok Yıllı Mali Çerçeve.	147
Şekil 3.1 : Polonya Haritası.	162
Şekil 3.2 : Polonya: Kişi başına düşen gayri safı yurt içi hasıla (GSYİH) 1995-2024.	166
Şekil 3.3 : Polonya'nın NUTS 1 Birimlerine Bölünmesi.	169
Şekil 3.4 : Polonya'nın NUTS 2 Birimlerine Bölünmesi.	170
Şekil 3.5 : Polonya'nın NUTS 3 Birimlerine Bölünmesi (1 Ocak 2018'den itibaren yürürlüğe giren).....	171
Şekil 3.6 : 2004–2013 yeller arasındaki AB yapısal fonları ve Polonya bölgelerindeki ulusal yapısal harcamalar (kişi başına, PLN).	176
Şekil 3.7 : 2000-2006 Yılları Arasında SAPARD'ın Ülkelere Göre Fon Dağılımı.	188

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABKF	: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
ADF	: Genişletilmiş Dickey ve Fuller (1981) Birim Kök Testi
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AP	: Avrupa Parlamentosu
Ar-Ge	: Araştırma ve Geliştirme
ASF	: Avrupa Sosyal Fonu
AT	: Avrupa Topluluğu
ATGYF	: Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu
DEP OP	: Doğu Polonya'nın Gelişimi
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
EAFRD	: Avrupa Kırsal Kalkınma Programı
EAGF	: Avrupa Tarım Garanti Fonu
ECU	: Avrupa Para Birimi
EEA	: Avrupa Ekonomik Alanı
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EIB	: Avrupa Yatırım Bankası
IPA	: AB Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
ISPA	: Avrupa Birliği'nin Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı
EMS	: Avrupa Para Sistemi
EMU	: Avrupa Birliği Ekonomik ve Parasal Birliği
ERDF	: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
ERM	: Döviz Kuru Mekanizması
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GDP	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla

KPSS	: Kwiatkowski–Phillips–Schmidt–Shin (1992) Durağanlık Testi
KSS	: Kapetanois, Shin ve Snell (2003) Testi
KOBİ	: Küçük ve orta ölçekli işletmeler
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NGEU	: Next Generation EU
NUTS	: İstatistiki Bölge Birimleri Adlandırması
ODA	: Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OTP	: Ortak Tarım Politikası
PHARE	: Polonya ve Macaristan Ekonomilerinin Yeniden Yapılandırılmasına Yardım
PP	: Phillips-Perron (1998) Birim Kök Testi
RDP	: Ulusal ve Bölgesel Kırsal Kalkınma Programları
SAPARD	: Tarım ve Kırsal Kalkınma için Özel Katılım Programı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TEN-T	: Trans-Avrupa Ulaştırma Ağı
TFP	: Toplam Faktör Verimliliği
WDI	: World Development Indicators

GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB) 2025 yılı itibarıyla 27 üyesiyle dünyanın en geniş ekonomik entegrasyonlarından biridir. Ancak, Birlik üyeler arasındaki ekonomik farklılıkların giderilmesi için önemli zorluklarla karşı karşıyadır. Üye ülkeler arasında kişi başına düşen gelir, sanayi üretim kapasitesi, işsizlik oranları ve altyapı gelişmişliği gibi birçok alanda belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, Almanya, Fransa ve Hollanda gibi ülkeler, güçlü sanayi altyapıları, yüksek ihracat kapasiteleri ve nispeten düşük işsizlik oranlarıyla öne çıkarken; Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan gibi ülkeler daha düşük gelir seviyelerine, yüksek işsizlik oranlarına ve sınırlı altyapı yatırımlarına sahiptir. Bu durum, AB içinde ekonomik dengesizliklere yol açmakta ve bazı bölgelerde ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olmaktadır.

Ülkeler arasındaki ekonomik farklılıklar AB'nin sürdürülebilir büyüme hedeflerine ulaşmasında önemli bir engel teşkil etmektedir. Ekonomik farklılıkların yönetilmesi için AB, bölgesel kalkınma fonları ve yapısal fonlar gibi araçlarla daha az gelişmiş bölgeleri desteklemektedir. Bu fonlar, altyapı projelerini finanse etmek, iş gücü eğitimi sağlamak ve işsizlik oranlarını düşürmek amacıyla kullanılmaktadır.

AB, Birlik içindeki tüm bölgelerin eşit derecede gelişmiş olmasını hedefleyerek daha sürdürülebilir ve dengeli bir ekonomik büyüme sağlamak istemektedir. Bu nedenle, gelişmiş bölgeler ile geri kalmış bölgeler arasındaki uçurumun daraltılması büyük önem taşımaktadır. 2004 yılında, 10 yeni ülkenin katılmasıyla AB'nin üye sayısı büyük bir artış görülmüştür. Bu yeni üyelerin ekonomik ve sosyal kalkınma düzeyleri farklılık gösterdiği için bölgesel desteğin gerekliliği daha da belirgin hale gelmiştir. 2004 yılında gerçekleşen genişlemeyle birlikte, AB'nin doğu kısmında yer alan ülkeler (örneğin Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti vb.) batıdaki gelişmiş ülkelere nazaran ekonomik açıdan büyük farklar barındırıyordu. Bu durum, kalkınma politikalarının daha fazla ön plana çıkmasına neden olmuştur. Yeni üye ülkelerin AB içindeki diğer ülkelerle ekonomik uyum sağlaması için önemli yatırımlar yapılmıştır. AB, bu süreci desteklemek için "Bölgesel Kalkınma Politikası"nı uygulamıştır. Genişleme süreciyle birlikte, yeni

üyelerin sosyal ve ekonomik standartları AB ile uyumlu hale getirilmek istenmiştir. Bu uyum süreci, bölgeler arasındaki eşitsizlikleri azaltmayı ve bütünleşmeyi sağlayan politikaları gerekli kılmıştır.

Bu çalışma, Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nın oluşturulma nedenleri ve bu politikanın temel amacının ne ölçüde gerçekleştirildiği sorusuna cevap aramaktadır. Bu bağlamda çalışmanın konusu Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Polonya'nın ekonomik kalkınmasındaki rolünü incelemektir. Bu çalışmanın amacı, AB'nin Bölgesel Kalkınma Politikası çerçevesinde sağlanan mali ve yapısal desteklerin, Polonya'nın ekonomik kalkınma süreçlerine, tarımsal üretim ve verimliliğine, bölgesel eşitsizliklerin azaltılmasına ve sosyo-ekonomik gelişime nasıl katkı sağladığını analiz etmektedir. Çalışma, bu etkilerin analizini yaparak, bölgesel kalkınma politikalarının Polonya'daki uygulamaları ve sonuçları hakkında değerlendirme sunmayı hedeflemektedir. Çalışma kapsamında Bölgesel Kalkınma Politikası kritik edilerek politikanın Polonya'nın ekonomik ve tarımsal kalkınmaya etkisi izah edilmeye çalışılmaktadır. Çalışma kapsamında, Polonya'nın AB'ye entegrasyon sürecinde yaşadığı yakınsama, ekonomik büyüme, tarımsal değişimler ve bölgesel kalkınma arasındaki ilişkileri de ele alınacaktır.

AB Bölgesel Kalkınma Politikası'nın ekonomik kalkınmadaki etkinliğini analiz edebilmek amacıyla Avrupa Birliği'ne 2004 yılında üye olan ve **Sovyetler Birliği'nin uydu devleti** olarak kabul edilen Polonya bağlamında sınırlandırılmıştır. Polonya, AB'ye üye olmadan önce Sovyetler Birliği'nin sosyalist ekonomik modeline dayalı bir ekonomiye sahipti. Bu nedenle AB'nin ekonomik entegrasyonunun sağlanmasında ve Bölgesel Kalkınma Politikası'nın işlevselliğinin analizinde Polonya'nın seçilmesi oldukça önem arz etmektedir. Bu çalışma kapsamında Polonya'nın Avrupa Birliği üyeliği sonrasında bölgesel kalkınma politikaları kapsamında sağlanan destekler ve uygulanan stratejilerin etkileri incelenmiştir. Böylelikle, söz konusu politikaların Polonya'nın ekonomik büyüme, tarımsal verimlilik ve bölgesel eşitsizliklerin azaltılması gibi alanlardaki sonuçlarını daha kapsamlı bir şekilde değerlendirebilmek hedeflenmiştir.

Bu çalışmayı önemli kılan temel faktör, Polonya'daki başarılar ve karşılaşılan zorluklar üzerinden, diğer ülkelerin entegrasyon süreçlerinde karşılaşılabileceği potansiyel fırsatlar ve engeller hakkında önemli çıkarımlar yapabilmektir. Polonya'nın AB ile entegrasyon sürecinin başarısının değerlendirilmesi ve bu sürecin ekonomik büyüme ile nasıl ilişkilendirilebileceği üzerine yapılan inceleme, hem Polonya'nın başarısını/başarısızlığını hem de AB'nin kalkınma stratejilerinin etkisini anlamak açısından önemlidir. Çalışma, Polonya özelinde AB'nin bölgesel kalkınma politikalarının etkinliği konusunda bir bakış açısı geliştirerek, bu politikalardan elde edilen başarıları ve karşılaşılan zorlukları inceleyecektir. Bu bakış açısı sayesinde, mevcut literatürde eksik olabilecek hususlara eleştirel bakış açısıyla katkı sağlanması beklenmektedir.

Bu çalışma kapsamında, Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Polonya'nın ekonomik ve tarımsal gelişimine etkisi incelenmiştir. Bu çalışmanın metodolojisi, literatür taraması ve ekonometrik uygulamalar üzerine temellendirilmiştir. Bu çalışmada, 1990-2023 yılları arasında Polonya'nın ekonomi ve tarım politikalarının AB-6 (Almanya, Belçika, Hollanda, Fransa, İtalya, Lüksemburg) üye ülkelere yakınsayıp yakınsamadığı araştırılmıştır. Çalışmada Polonya'nın ekonomi ve tarım politikalarının AB-6 ülkeleri ile karşılaştırılmasının nedeni, Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan bu ülkelerin ekonomik, politik ve tarımsal standartlar açısından referans noktası kabul edilmesinden ve istatistiksel verilerin erişilebilirliğinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. AB-6 ülkeleri, hem AB'nin kuruluşuna öncülük eden ilk üyeler hem de ekonomik ve tarımsal gelişmişlik açısından diğer üye ülkelere kıyasla güçlü bir pozisyonundadır. Bu nedenle, Polonya'nın AB üyeliği sürecinde bu ülkelerle olan yakınsama derecesini değerlendirmek, Polonya'nın entegrasyon başarısını anlamak için kritiktir. Bu değerlendirme, aynı zamanda Polonya'nın deneyimlerinin yeni üye devletler için bir model ve rehber niteliği taşıması nedeniyle de büyük bir değer taşımaktadır. Bu tür bir karşılaştırma, hem entegrasyon sürecindeki güçlü yönlerin hem de iyileştirilmesi gereken alanların belirlenmesine katkıda bulunarak, diğer ülkelerin bu süreçten çıkarımlar yapmasına yardımcı olacaktır.

Çalışma kapsamında ekonometrik analizler kullanılmıştır. Bu kapsamda zaman serisi verileri kullanılarak birim kök testleri uygulanmıştır. Analiz kapsamında kullanılan birim kök testleri, hem klasik hem de doğrusal olmayan testleri içermektedir. Zaman serilerinin durağanlık özelliklerini belirlemek amacıyla, klasik birim kök testlerinden Genişletilmiş Dickey ve Fuller (ADF, 1981) testi, Phillips-Perron (PP, 1998) testi ve Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS, 1992) durağanlık testi uygulanmıştır. Buna ek olarak, doğrusal olmayan birim kök testlerinden Kapetanios, Shin ve Snell (KSS, 2003) testi, Sollis (2009) testi ve Kruse (2011) testi kullanılmıştır. Çalışmanın tüm analiz süreçleri Eviews ve R programları kullanılarak yapılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler 1990-2023 arası yıllık veri olup World Development Indicators (WDI) ve Polonya ulusal istatistik ofislerinden elde edilmiştir. Bu metodolojik yaklaşım, Avrupa Birliği'nin Polonya üzerindeki etkilerinin nicel olarak analiz edilmesini ve politika önerilerinin oluşturulmasını amaçlamaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde Avrupa Birliği'nin temel politika alanlarına yer verilmiştir. Temel politikalar, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yapılacak değerlendirmeler ve analizler için bir temel oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünün amacı bölgesel kalkınma politikasını temellendirmek ve politikanın oluşturulma sebebini izah edebilmektir. Örneğin, Polonya gibi belirli bir ülkenin AB politikalarından nasıl etkilendiğini anlamak için bu genel çerçeveye hakim olunması gereklidir. AB'nin politikaları, üye ülkeler arasında ekonomik, sosyal ve siyasal entegrasyonu derinleştirmek amacıyla belirlenmiştir. Bu bölümde AB'nin temel politika alanlarından olan ekonomi ve para politikaları, ortak bir pazar oluşturmayı ve üye ülkeler arasında ekonomik iş birliği sağlamayı hedeflemektedir. AB politikaları genellikle birbiriyle ilişkilidir. Örneğin, bölgesel kalkınma politikaları ekonomik entegrasyonla doğrudan bağlantılıdır. İlk bölümde bu politikaların açıklanması, politika alanları arasındaki etkileşimi anlamayı kolaylaştıracaktır. Söz konusu bölüm kapsamında genişleme politikasına da yer verilmiştir. Avrupa Birliği'nin genişleme politikası, Birliğin tarih boyunca en önemli entegrasyon süreçlerinden biri olmuştur. Genişleme politikası Avrupa'nın siyasi, ekonomik ve sosyal yapısında köklü değişikliklere yol açmıştır. Genişleme politikası,

özellikle 2004 yılındaki büyük genişleme dalgasıyla, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayarak AB'nin etki alanını genişletmiştir ve Polonya gibi ülkeler için bir dönüm noktası olmuştur. Bu nedenle, çalışma kapsamında yer alan Polonya'nın özelinde genişleme politikalarının ele alınması, hem AB'nin stratejik hedeflerini anlamak hem de Polonya'nın bu süreçteki rolünü değerlendirmek açısından büyük önem taşımaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, ana tema olan bölgesel kalkınma politikasıyla ilgili kapsamlı bilgilere yer verilmiştir. Bölgesel kalkınma politikasının önemi, hedefleri ve etkinliği gibi konular derinlemesine ele alınarak, okuyucunun konuya dair daha geniş bir perspektif kazanması hedeflenmiştir. Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikası, üye ülkeler arasındaki ekonomik ve sosyal dengesizliklerin azaltılmasını amaçlayan temel araçlardan biridir. Bu politikanın üye ülkelerin kalkınması üzerindeki etkilerini daha derinlemesine anlayabilmek adına, politikanın uygulanma süreçleri, kullanılan mekanizmalar ve hayata geçirilen projeler incelenmiştir. Bu bölüm, öncelikle hedef bölgeleri tanımlayarak, Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikalarının hangi alanlara odaklandığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu politikaların finansman araçları üzerinde de durulmuş; Yapısal Fonlar, topluluk inisiyatifleri ve aday ülkelere yönelik finansman araçları gibi çeşitli kaynakların etkisi incelenmiştir. Özel olarak Avrupa Birliği Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu, Uyum Fonu ve Avrupa Tarımsal Kırsal Kalkınma Fonu gibi fonların yanı sıra LEADER, INTERREG ve diğer inisiyatiflerin yeterlilikleri ve uygulamaları da kapsamlı bir biçimde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, 2007-2027 yıllarını kapsayan çok yıllık mali çerçeveler üzerinden finansmanın nasıl yapılandırıldığı ve kullanıldığı da açıklanmıştır. Son olarak, bölgesel kalkınma politikalarının yeşil dönüşüm çerçevesi içerisinde nasıl şekillendiği, 2006 Avrupa Yeşil Kitabı, Avrupa 2020 Strateji Belgesi, Avrupa Yeşil Mütabakatı ve önümüzdeki yıllara yönelik stratejilerin ele alınmasıyla detaylandırılmıştır.

Üçüncü bölümde ise, Polonya'ya dair genel bilgiler sunularak ülkenin ekonomik, tarihi ve jeostratejik yapısı çerçevesinde kapsamlı bir ülke profili oluşturulacaktır. Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikalarının Polonya'nın

ekonomik ve tarımsal gelişimine olan etkisi detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Bu bölümün amacı, AB'nin bölgesel kalkınma stratejilerinin Polonya'daki uygulamalarını incelemek ve bu politikaların ülkenin ekonomik büyüme ve tarım sektöründeki gelişmelere olan somut katkılarını analiz etmektir. Bölüm, Polonya'nın tarihsel, jeostratejik ve ekonomik yapısını inceleyerek, bölgesel kalkınma politikalarının hangi bağlamda ve nasıl uygulandığını anlamaya yönelik bir temel oluşturacaktır. Ayrıca, Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma fonları ve tarımsal kırsal kalkınma fonlarının Polonya'daki etkileri, hem teorik hem de pratik düzeyde değerlendirilecektir. Polonya'nın AB üyeliği sürecindeki kalkınma destekleri ve fonların kullanımı, 2014-2020 ve 2021-2027 çok yıllık mali çerçevelerinde nasıl şekillendiği detaylı bir biçimde analiz edilecektir. Bu analizlerde, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu, Uyum Fonu gibi finansal araçların yanı sıra, Polonya'nın tarımsal kalkınma süreçlerine doğrudan katkı sağlayan PHARE, ISPA ve SAPARD gibi programlar da ele alınacaktır. Bunun yanı sıra, ekonometrik analizle, AB'nin bölgesel kalkınma politikalarının Polonya'nın ekonomik büyümesi ve tarımsal verimliliği üzerindeki etkileri ortaya konacaktır. Literatür taraması, metodoloji, veri seti ve ekonometrik modeller aracılığıyla, Polonya'daki yakınsama hipotezine dair bulgular değerlendirilecektir. Bu çalışma, Polonya'nın AB ile entegrasyonu sürecindeki ekonomik ve tarımsal kalkınma dinamiklerini anlamaya yönelik kapsamlı bir bakış açısı sunmayı hedeflemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TEMEL POLİTİKA ALANLARI

1.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TEMEL POLİTİKA ALANLARINA TEORİK BİR BAKIŞ

Avrupa Birliği, Avrupa'da bulunan çeşitli ülkeler arasında ekonomik, politik, sosyal işbirliğini güçlendirmek ve entegrasyonu artırmak amacıyla kurulmuş siyasi ve ekonomik bir birliktir. AB'nin temel amacı, üye ülkeler arasında daha fazla işbirliği ve entegrasyonu teşvik ederek ortak değerleri paylaşan bir topluluk oluşturmaktır. Avrupa Birliği stratejik olarak Avrupa'nın merkezinde yer almaktadır. Avrupa Birliği yüksek yaşam standardına ve ileri teknolojilere sahiptir. Avrupa Birliği, coğrafi konumu itibarıyla kara ve deniz yolları üzerinde stratejik bir konumda bulunmaktadır. Hem kara yolları hem de deniz yolları üzerinde bulunan bu konum, AB'nin dünya ticaretindeki merkezi rolünü pekiştirmektedir. Avrupa Birliği, toplam dünya mal ve hizmet ticaretinin önemli bir kısmını yönlendirmektedir. Avrupa Birliği'nin ekonomik büyüklüğü, ticaret ağları ve düzenleyici etkisi, onu küresel ticarete belirleyici bir güç konumuna getirmektedir. Avrupa Birliği'nin resmi para birimi Euro (€)'dur. Euro, dünya rezerv para birimleri arasında önemli bir konumda yer almaktadır. Bu durum, AB'nin uluslararası finansal sistemde etkili bir rol oynamasına katkıda bulunmaktadır. AB ülkeleri genellikle yüksek yaşam standartlarına ve gelişmiş teknolojilere sahiptir. Bu durum, AB'yi inovasyon, bilim ve teknoloji alanlarında küresel bir lider yapmaktadır.

AB, tek bir ekonomik model, tek siyasi düzen, yasal ve sosyal uluslararası bölgesel bütünleşme deneyimleri üzerine kurulmuştur. Birlik, üye ülkeler arasında serbest ticaret, ortak politikalar, ortak iç pazar, ortak para birimi (Euro'yu kullanan ülkelerde), ortak dış politika ve savunma politikası gibi bir dizi entegrasyonu içermektedir. AB, üye ülkeleri arasında bir denge oluşturarak bütünleşik bir ekonomik yapı sağlamayı amaçlamaktadır. Avrupa Birliği ekonomik, politik ve güvenlik alanlarında üye ülkeler arasında entegrasyonu sağlayan ve uluslar üstü karaktere sahip olan bir birliktir.

Süreç içerisinde genişleyen AB farklı ekonomik düzeydeki ülkeleri bünyesine katmıştır. AB'nin temel değerlerinden biri birlik ve dayanışmadır. Bölgesel kalkınma politikası, bu dayanışma ruhunu pekiştirerek üye ülkeler arasındaki birliği güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu kısımda çalışmanın ana başlığı olan bölgesel kalkınma politikasının ana mantığını izah edebilmek için temel politika araçlarından “Genişleme Politikası” ve “Uyum Politikası” ile ilgili temel açıklamalar yapılacaktır. Bu politika araçları sayesinde “Bölgesel Kalkınma Politikası”na neden ihtiyaç duyulduğu hakkında altyapı oluşturulacak ve bölgesel kalkınma politikasına giriş yapılacaktır.

1.1.1. Avrupa Birliği’nin Kuruluşu ve Temel Hedefleri

AB, 27 üye ülkenin ekonomik ve siyasi birliğidir (İKV, 2025). AB, dünyadaki en etkili uluslararası kuruluşlardan biridir. Dünya tarihinde ilk defa üye devletlerin kendi iradeleriyle egemenliklerinin bir bölümünü ulus üstü bir kuruma devretmiş olduğu sui generis (nevi şahsına münhasır) bir yapıdır (Pichler, 2020: 368). Avrupa Birliği, tek ekonomik, siyasal, yasal ve sosyal uluslararası bölgesel bütünleşme deneyimleri üzerine kuruludur. AB'nin bütünleşme deneyimi, dünya genelinde benzer bir entegrasyonun öncüsü olmuştur. Üye ülkeler birbirleri arasında işbirliği, dayanışma ve ortak değerlere dayalı bir entegrasyon modeli oluşturarak uluslararası bir birleşik Avrupa'nın temelini atmıştır. AB, 27 üye ülkeden oluşan bir topluluk olmasına rağmen, ulus üstü ve kozmopolit bir karaktere sahip bir entegrasyon örneğini temsil etmektedir. Üye ülkeler arasında sadece ekonomik işbirliği değil, aynı zamanda politik, sosyal ve kültürel alanlarda da derinleşmiş bir entegrasyonu temsil etmektedir. AB'nin sui generis yapısı kendi içinde çeşitli ulusal kimliklere sahip üye ülkeleri bir araya getirerek, ortak bir AB kimliği oluşturma çabasının bir yansımasıdır.

Ulusüstü ve kozmopolitik bir toplumun tek kurumsal örneği AB’dir (Favell ve Recchi, 2009: 1). Uluslar üstü ve kozmopolit bir toplumun ortaya çıkışı, geleneksel ulus-devlet merkezli politik-ekonomik çerçeveden kayda değer bir kopuşu ifade etmektedir. Tarih boyunca bölgesel ulus devletler ağırlıklı olarak küresel siyasi ve ekonomik manzarayı yapılandırmıştır. Ancak Avrupa Birliği, uluslarüstü yönetişimin

kendine özgü bir kurumsal modelini temsil etmektedir. AB'nin yapılanması ulusal sınırları aşmaktadır ve üye devletler arasında karşılıklı bağımlılığı ve işbirliğini besleyen bir düzeyde kozmopolitanizmi örneklendirmektedir.

Kozmopolitanizm kararların kolektif olarak alındığı, bireysel ulusların ötesinde ortak sorumluluk ve birbirine bağlılık duygusunu yansıtan AB'nin uluslar üstü karakteriyle örtüşmektedir (Bergman, 2007: 73). Avrupa Birliği kendisini geleneksel ulus-devlet yapılarından ayıran uluslarüstü yapısıyla karakterize etmektedir. Bu uluslar üstü durum, AB'nin ulusal sınırların ötesine geçen ve kolektif yönetim mekanizmalarını içeren kurumsal tasarımında ve karar alma süreçlerinde açıkça görülmektedir. AB'nin uluslar üstü karakteri, kurumsal tasarımının ve yönetim yapısının merkezi bir unsurudur. Uluslar üstüleşme süreci aracılığıyla AB, geleneksel ulusal sınırları aşan, kolektif yönetimi ve çeşitli politika alanları arasında entegrasyonu vurgulayan karmaşık bir karar alma sistemi geliştirmiştir.

AB, ekonomik liberalleşmeyi ve piyasa merkezli entegrasyonu teşvik etmede rol oynamakta ve uluslarüstü karakterini daha da vurgulamaktadır (Billows vd., 2021: 762). AB, çeşitli girişimler ve politikalar aracılığıyla piyasa merkezli entegrasyonu teşvik etmeyi ve ekonomik rekabet gücünü artırmayı hedeflemektedir. AB'nin ekonomik hedeflerinden biri olarak ekonomik ve sosyal uyuma yaptığı vurgu, ekonomik entegrasyonu ve istikrarı destekleme konusundaki kararlılığını yansıtmaktadır. Genel olarak AB'nin ekonomik liberalizasyona yönelik çok yönlü yaklaşımı, ticaret politikası, işgücü piyasasının esnekliği, çevresel vergilendirme ve yenilikçiliğe destek gibi çeşitli yönleri kapsamaktadır. AB, ekonomik liberalleşmeyi ve piyasa merkezli entegrasyonu teşvik ederek, üye devletlerde daha küresel rekabetçi ve dinamik bir ekonomik ortam yaratmayı amaçlamaktadır (Rucinska ve Fecko, 2019: 26). AB'nin ekonomik liberalleşme ve piyasa merkezli entegrasyon politikaları, üye devletler arasında verimliliği artırmayı, ekonomik büyümeyi desteklemeyi ve küresel rekabet gücünü yükseltmeyi hedeflemektedir. Bu süreç, hem ekonomik fırsatların genişlemesini hem de daha esnek ve dinamik bir ekonomik yapı oluşturmaktadır. Böylece AB, ekonomik dayanıklılığı güçlendirirken, dünya ekonomisiyle de daha entegre bir konumda yer almaktadır. AB'nin piyasa odaklı

politikalara olan bağılılığı, tarım ve finans sektörlerine yansımıştır. Örneğin, Ortak Tarım Politikası'ndaki reformlar, piyasa odaklı uygulamaları teşvik ederek ve devlet müdahalesini azaltarak AB'nin tarım sektöründeki rekabet gücünü artırmayı amaçlamaktadır (Xue vd., 2022: 2). AB'nin ekonomik liberalleşme ve piyasa merkezli entegrasyon politikaları, küresel piyasa dalgalanmalarına uyum sağlayabilen dayanıklı bir ekonomik ortam oluşturmaya hedeflemektedir.

AB'nin entegrasyon deneyimi uzun tarihsel sürece dayanmaktadır. Bu deneyim, onun uluslar üstüculüğe doğru yolculuğunu şekillendiren tarihi anlaşmalar, politika girişimleri ve bölgesel dinamiklerden oluşmaktadır. AB, uzun entegrasyon geçmişinden yararlanarak, bölgesel işbirliği ve entegrasyon çabaları için küresel düzeyde bir model sunmaktadır (Oyeranmi, 2014: 2). AB bir entegrasyon projesi olarak üye devletler arasında barış, refah ve işbirliği ilkeleriyle çevrelenmiştir. AB'nin bu tarihsel evrimi, barışın korunması, ekonomik refahın artırılması ve üye ülkeler arasında daha yakın bir işbirliği sağlanması amacıyla gerçekleşen bir entegrasyon sürecini yansıtmaktadır. AB, zaman içinde bu evrimle dünya genelinde bütünleşme modeli haline gelmiştir.

1.1.1.1. Avrupa Birliği'nin Kuruluş Tarihi ve İlk Adımlar

Avrupa'da birlik oluşturma fikri 14. yy'dan beridir süregelenmektedir. 1648 Vestfalya Antlaşması, Avrupa tarihinin en önemli diplomatik anlaşmalarından biridir. Otuz Yıl Savaşı'nı (1618-1648) ve Seksen Yıl Savaşı'nı (1568-1648) sona erdiren bu antlaşma, Kutsal Roma İmparatorluğu, Fransa, İsveç, İspanya ve Hollanda gibi birçok Avrupa devletini kapsamaktadır (Merriman, 2018: 192). Vestfalya Antlaşması'nın Avrupa tarihi açısından oldukça önemli sonuçları olmuştur. Vestfalya Antlaşması ile modern ulus-devlet kavramının temelleri atılmıştır. Egemen devletler sistemi oluşturulmuştur. Bununla birlikte, Alman prensliklerine daha fazla özerklik tanınarak Kutsal Roma İmparatorluğu'nun merkezi otoritesi zayıflatılmıştır. Dini açıdan Augsburg Barışı (1555) genişletilerek Protestanlar ve Katolikler arasındaki hoşgörü artırılmıştır. Antlaşma aynı zamanda çok taraflı diplomasi modelinin gelişmesine öncülük etmiştir (Sander, 2012: 99-100). Sonuç olarak, Vestfalya Antlaşması Avrupa'daki güç dengelerini ve diplomatik ilişkileri köklü bir şekilde

değiştirerek modern uluslararası hukukun ve devletler sisteminin temel taşlarından biri olmuştur.

İngiliz düşünür William Penn, 1693'te *"Essay Towards the Present and Future Peace of Europe"* (Şu Anki ve Gelecekteki Avrupa Barışı İçin Deneme) adlı eserinde *"bir Avrupa parlamentosunun kurulması yoluyla bugün ve gelecekte bir Avrupa barışı"* çağrısında bulunmuştur (Bugge, 1995: 135). Penn, farklı ulusların temsilcilerinin bir araya gelerek ortak sorunları konuşabileceği ve çözebileceği bir yapı önermiştir. William Penn'in bu önerisi, zaman içinde çeşitli düşünürlerin benzer düşüncelerle ortaya çıkmasına ve nihayetinde Avrupa Birliği'nin oluşumuna kadar uzanan bir sürecin başlangıcını temsil etmektedir. AB, farklı ulusların temsilcilerinin bir araya gelip ortak sorunları ele alabileceği bir platform sağlayarak, William Penn'in öngördüğü işbirliği ve kolektif sorun çözme ruhunu somutlaştırmaktadır.

18. ve 19. yüzyıllarda yaşamış olan filozoflar ve devlet adamları arasında Avrupa'da birlik oluşturma fikri oldukça yaygınlaşmıştır. Düşünürler, Avrupa'nın siyasi istikrarsızlık, savaşlar ve bölgesel çatışmaların üstesinden gelmesi için birliğin gerekliliğini vurgulamışlardır (Turan, 2011: 53). Avrupa'daki siyasi ve toplumsal olaylar, bazı düşünürleri, Avrupa ülkeleri arasında işbirliği ve entegrasyonun sağlanması amacıyla birliğin önemini anlamaya ve savunmaya yönlendirmiştir. Alman filozof Kant, *"Evrensel Barış"* adlı eserinde, devletler arasında bir federasyonun oluşturulmasını ve evrensel barışın sağlanmasını önermiştir. Kant'ın düşünceleri, daha sonra Avrupa Birliği'nin temellerine benzer fikirleri içermiştir. Avusturya doğumlu düşünür Richard Coudenhove-Kalergi, *"Pan-Europa"* adlı eserinde, Avrupa'da birleşik bir devletin kurulmasını savunmuştur. Ayrıca, 1923'te Pan-Europa Hareketi'ni kurarak bu fikri teşvik etmiştir (Kembayev, 2010: 40). Filozofların Avrupa'da kalıcı barışı tesis etmek amacıyla ortaya koydukları düşünceler zamanla uluslararası ilişkiler teorisinde önemli bir yer edinmiş ve daha sonra Avrupa Birliği gibi bölgesel entegrasyon örneklerine ilham vermiştir.

I. Dünya Savaşı sonrasında, Avrupa'da kalıcı barışı sağlama ve ülkeler arasında işbirliğini teşvik etmek amacıyla çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Ancak bu çabaların somut bir birlik oluşturacak şekilde ilerlemesi, II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı

etkileri ve savaş sonrası yeniden inşa çabalarıyla birlikte mümkün olmuştur. Bu süreçte önemli adımlardan biri, 1949 yılında Strasbourg'da kurulan **Avrupa Konseyi**'dir (Sithole, 2013: 121). Avrupa Konseyi'nin kuruluşu, Avrupa ülkeleri arasında siyasi, ekonomik ve kültürel işbirliğini güçlendirmek amacıyla atılan önemli bir adımdır. Aynı zamanda Avrupa'nın bütünleşme sürecine de ivme kazandırmıştır. Avrupa Konseyi'nin kuruluşu, ilerleyen yıllarda Avrupa Birliği'nin temelini atmış olan bir dizi anlaşma ve kurumunun da öncüsü olmuştur. Avrupa Konseyi, üye ülkeler arasında demokratik kurumları güçlendirmeyi, hukukun üstünlüğünü korumayı ve insan haklarına saygıyı teşvik etmeyi amaçlamaktadır (İKV, 2023). Avrupa Konseyi'nin kuruluşu, Avrupa'da siyasi işbirliği ve barışın tesisi için atılan ilk adımlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Ancak, daha sonra Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulması ve bunun sonucunda Avrupa Birliği'nin doğuşu gibi daha kapsamlı entegrasyon projeleri de gerçekleşmiştir.

Bölgesel topluluk oluşturma fikri II. Dünya Savaşı'nın ardından savaşın yıkıcı etkileriyle karşılaşmış ve bölge genelinde büyük bir yıkım yaşamış olan Avrupa için bir çıkış noktası olmuştur. Bölgesel topluluk girişimi, savaş sonrası uluslararası düzen içinde entegrasyonu ve işbirliğini kolaylaştıracak bölgesel ve alt bölgesel yapıların oluşturulmasını desteklemekteydi. Topluluk oluşturma fikri bölgede yeniden inşa ve entegrasyon çabalarının başlamasına da öncülük etmiştir. Siyasi ve ekonomik birleşmeyi öngören fikir uluslararası sistemlerin oluşumuna yönelik gayelerin de önünü açmıştır. Savaşın ardından barışın ve ekonomik kalkınmanın sağlanması için işbirliği ve entegrasyona doğru bir yönelim gerekli olmuştur. Avrupa'nın bu zorlu dönemde liberal ve barışçıl bir çözüm sürecine girmesi uzun vadeli bir istikrar ve refahın temellerini atmalarını sağlamıştır.

Avrupa'da süregelen Fransız-Alman çekişmesini sona erdirmeye ve birleşik bir Avrupa'nın oluşturulmasına yönelik önemli bir adım Schuman Planı olarak bilinen öneri ile olmuştur. Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman tarafından 9 Mayıs 1950'de **Schuman Planı** sunuldu (Moskal, 2018: 27). Planın temel amacı, Fransız-Alman ilişkilerini iyileştirmek ve savaş sonrası dönemdeki düşmanlıkları sona erdirmektir. Schuman, önerisinde Fransız-Alman kömür ve çelik üretiminin

birleştirilmesi ve bu sektörlerin ortak bir otorite tarafından yönetilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Bu öneri ile her iki ülkenin ekonomik kaynaklarını birleştirerek birbirine bağımlılığı artırmak ve potansiyel çatışma nedenlerini ortadan kaldırmak amaçlanıyordu. Schuman Planı Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında imzalanmıştır. Ancak Plan sadece imzacı altı ülkenin yanında diğer Avrupa ülkelerinin katılımına da açık olacak şekilde tasarlanmıştır (AB Başkanlığı, 2022). Bu doğrultuda Avrupa'nın geniş bir çerçevede birleşmesinin ve dayanışmasının sağlanması amaçlanmaktaydı. Schuman Deklarasyonu'nun gerçekleştirdiği bu adımlar, Avrupa'da siyasi ve ekonomik entegrasyonun temellerini oluşturdu.

Schuman Planı'nın bir sonucu olarak meydana gelen “Çekirdek AB”, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu olarak 1951 yılında ulus-devletin ekonomik açıdan geçerliliğini yitirdiği ve bu nedenle esas olarak ticari engelleri kaldırmaya dayalı bölgesel bir topluluk oluşturma fikri ile kurulmuştur (Moxon-Browne, 2004: 70). AKÇT Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur (AB Başkanlığı, 2022). Kömür ve çelik üretiminin birleştirilmesiyle stratejik sektörlerdeki potansiyel çatışma nedenlerinin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Kömür ve çelik endüstrilerinin birleştirilmesi, ekonomik entegrasyonu teşvik ederek Avrupa ülkeleri arasında bir ortak pazarın oluşumunu desteklemiştir. Ortak Pazar, üye ülkeler arasında ticaretin kolaylaşmasını ve ekonomik bağların güçlenmesini sağlamıştır. Ayrıca kömür ve çelik üretiminin bir havuzda toplanması önemlidir. Çünkü bu sektörler silah üretimi için önemli girdiler olarak görülmekteydi ve bunların birleştirilmesiyle ekonomik kalkınma ve barışın temeli atılmıştır. AKÇT aracılığıyla başlatılan Avrupa projesi, kaynakların bir havuzda toplanması ve kömür ve çelik için ortak bir pazar yaratılması yoluyla Avrupa ülkeleri arasında daha yakın işbirliğine doğru bir değişime işaret ediyordu. AKÇT, ülkeleri çeşitli sektörlerde daha fazla işbirliğine yönlendiren daha geniş Avrupa entegrasyon çabalarının öncüsü olmuştur. Bu girişim yalnızca Avrupa entegrasyonunun temelini atmakla kalmadı, aynı zamanda temel kaynakların bir havuzda toplanmasının bölgede nasıl ortak refah ve istikrara yol açabileceğine dair bir örnek oluşturmuştur. Fransız ve Alman ekonomilerini birbirine bağlamak ve

savaş sonrası dönemdeki ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmak amacıyla kömür ve çelik sektörlerini birleştirme fikri diğer Avrupa ülkelerini de dahil ederek savaş sonrası dönemde birbirleriyle daha yakın işbirliği yapma ihtiyacını doğurmuştur. AKÇT Avrupa'nın politik ve ekonomik entegrasyonunu başlatan önemli adımlardan birini temsil etmektedir. AKÇT sadece ekonomik bir karar değil aynı zamanda politik bir karardır çünkü temel kaynakları bir araya getirerek işbirliğini ve barışı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. AKÇT'nin başarısı, daha sonra AB'nin kurulmasıyla sonuçlanan daha kapsamlı bir entegrasyon sürecine yol açmıştır.

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun ardından, 25 Mart 1957 tarihinde İtalya'nın başkenti Roma'da altı Avrupa ülkesi arasında Roma Antlaşması imzalanmıştır. Roma Antlaşmaları ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kuruldu (Poelmans, 2009: 3). 1958'de yürürlüğe giren Roma Antlaşması, entegrasyon sürecinin kömür ve çelik sektörlerinin ötesine geçerek diğer ekonomik alanları da kapsayacak şekilde genişletilmesinde önemli rol oynamıştır. AET, üye devletler arasında ortak bir pazar oluşturmayı ve ekonomik işbirliğini teşvik etmeyi hedeflerken, EURATOM nükleer enerjinin barışçıl gelişimine odaklanmıştır. AET ve EURATOM'un Roma Antlaşması aracılığıyla kurulması, Avrupa ülkeleri arasında karşılıklı bağımlılığı teşvik ederek ekonomik işbirliğini teşvik etmek ve gelecekteki çatışmaları önlemek için stratejik bir hamle olarak görülmektedir. Böylece entegrasyon süreci kömür ve çeliğin yanı sıra diğer ekonomik sektörleri de kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bu topluluklar Avrupa Birliği'nin temellerini oluşturmuştur.

Roma Antlaşması, Avrupa'nın bütünleşmesi için önemli bir kilometre taşıdır. Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan bir dizi anlaşmanın ilki olarak kabul edilmektedir (Kaya vd., 2011: 5). Bu süreç, üye ülkeler arasında sınırları kaldırmayı ve daha geniş bir entegrasyonu hedefleyen bir çaba olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca Anlaşma, tek bir Avrupa pazarı yaratmaya yönelik uyumlaştırma çabalarına dayanan Avrupa rekabet ve ticaret politikalarının gelişimini de etkilemiştir. Anlaşma aynı zamanda üye devletler arasındaki ekonomik politikaların koordinasyonuna da değinerek uyumlu kalkınmanın gerekliliğine vurgu yapmıştır. AET ile ekonomik

entegrasyon daha da ileriye taşınmış ve gümrük birliği sağlanarak ortak bir pazarın oluşturulması amaçlanmıştır.

1.1.1.2. Temel Hedefler: Barış, İstikrar ve Ekonomik Kalkınma

Avrupa Ekonomik Topluluğu Avrupa ülkeleri arasında bir ortak pazar oluşturmayı amaçlayan temel belgeydi. Serbest ticaretin teşvik edilmesi, gümrük vergilerinin kaldırılması ve birlik içinde ekonomik entegrasyonun artırılması hedeflenmiştir. Genel olarak Avrupa Birliği, üye devletleri arasında barışı, istikrarı, ekonomik refahı ve kültürel entegrasyonu teşvik etmeyi amaçlayan karmaşık ve çok yönlü bir kuruluştur (Nitoiu, 2018: 699). Ortak bir ekonomik alanın oluşturulmasıyla üye ülkeler arasındaki ekonomik bağları güçlendirerek politik istikrarın artmasına ve barışın korunmasına katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Roma Antlaşması ekonomik ve sosyal uyumu teşvik etmek ve bölgesel dengesizlikleri azaltmak amacıyla yapılan ilk önemli adımlardan biridir.

AB'nin temel amacı, ekonomik ve sosyal ilerlemeyi teşvik etmek, istikrar ve barışı sağlamak ve üyeleri arasındaki dayanışmayı güçlendirmektir. AB, Avrupa ülkeleri arasında birlik ve beraberlik düşüncesini geliştirmek için oluşturulmuş kurumsal bir yapıyı ifade etmektedir. Birbirinden farklı ülkelere gelen böyle bir yapılanma içinde temel politika alanları oluşturmak oldukça önemlidir. Avrupa Birliği'nin temel politika alanları çok çeşitli konuları ve alanları kapsamaktadır. Uyum politikası, genişleme politikası, ortak tarım politikası, ortak enerji politikası, ortak pazar ve bölgesel politika AB'nin temel politika alanlarından. Bu politika alanları arasında uluslararası ticaret, güvenlik ve savunma, girişimcilik, yatırım, dış ilişkiler, kalkınma ve göç yer almaktadır. AB, yapısını ve politikalarını şekillendiren çeşitli antlaşmalarla ve sözleşmelerle zaman içinde gelişmiştir.

1.1.2. Avrupa Birliği'nin Ekonomi ve Para Politikası Süreci

Avrupa Birliği'nin Ekonomi ve Para Politikası, AB'nin ekonomik entegrasyonunu sağlamak ve üye ülkeler arasında ekonomik istikrarı, bölgesel

kalkınmayı, dengeli büyümeyi ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla oluşturulmuş bir dizi politikadan oluşmaktadır.

1.1.2.1. Ortak Pazar ve Gümrük Birliği

Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkeleri arasında serbest ticareti teşvik etmek, ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla 1 Temmuz 1968 tarihinde **Gümrük Birliği** kurulmuştur. Gümrük Birliği, AET'nin kurucu antlaşmalarından biri olan Roma Antlaşması'na dayanmaktadır. Gümrük Birliği ile, serbest ticaret alanı genişletilerek, üye ülkeler arasında gümrük tarifeleri kaldırılmış ve ortak bir dış tarife rejimi oluşturulmuştur. Gümrük Birliği AB'nin ekonomik entegrasyon sürecinin önemli bir dönemini temsil etmektedir (Alganer ve Çetin, 2008: 343). Gümrük Birliği, mal ve hizmetlerin AB sınırları içinde serbestçe dolaşmasına olanak tanımaktadır. Bu anlaşma üye ülkelerin dış ticaret politikalarını birleştirmeyi ve dışarıya karşı birleşik bir ticaret cephesi oluşturmayı amaçlamaktadır.

AB'nin Gümrük Birliği politikasına da örnek teşkil eden önemli bir oluşum Alman Gümrük Birliği'dir. Avrupa tarihinde 1833 yılında Alman Gümrük Birliği'nin kurulması, Almanya ve Avrupa'nın ekonomi tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bölgedeki ticaretin ve ekonomik entegrasyonun gelişmesine katkıda bulunmuştur (Audretsch vd., 2018: 18). Alman Gümrük Birliği'nin kuruluşu, 19. yüzyılın ortalarında Alman ekonomik birliğinin sağlanmasında önemli bir adımdır. Avrupa'da güçlü bir ekonomik ve politik aktörün yükselmesine neden oldu. **Zollverein** olarak da bilinen Alman Gümrük Birliği, 19. yüzyılın başlarında önemli bir ekonomik ve politik gelişme olarak görülmektedir. Zollverein, Alman devletleri arasındaki ekonomik birliğin güçlendirilmesinde çok önemli bir rol oynadı ve 1815 ile 1833 yılları arasında Alman ekonomik birliğini sağladı (Randeraad, 2020: 103-104). Alman Gümrük Birliği, ticaret tarifelerini ve ekonomi politikalarını kolektif olarak yönetmek için oluşturulmuş Alman devletleri koalisyonunu ifade etmektedir.

Zollverein, ilk uluslararası gümrük birliği olmuştur. Zollverein iç tarifeleri kaldırarak ve ortak bir dış tarife oluşturarak, ticaret engellerini etkili bir şekilde ortadan kaldırarak ve üye devletler arasında ekonomik entegrasyonu teşvik ederek birleşik bir ekonomik bölge yaratmayı amaçlamıştır (Audretsch vd., 2018: 18).

Zollverein'in ana amacı, Alman devletleri arasında ekonomik işbirliğini artırmak ve bir iç pazar oluşturmaktır. Bu, iç tarifelerin kaldırılması ve ortak bir dış tarifenin uygulanması yoluyla gerçekleştirildi. Üye devletler, kendi aralarındaki ticareti kolaylaştırarak ve dış ülkelerle ticarete ortak bir strateji benimseyerek ekonomik entegrasyonu güçlendirdiler. Zollverein, dağınık bir egemen devletler konfederasyonunu bir iç serbest ticaret anlaşması altında yavaş yavaş birleştirerek pazar entegrasyonuna ve ekonomik büyümeye katkıda bulunmuştur (Shiue, 2005: 138). Zollverein'in en önemli etkilerinden biri, Almanya'nın birleşme sürecine katkıda bulunmasıdır. 1871 yılında Alman İmparatorluğu'nun kurulması sırasında, Zollverein, Almanya'daki devletleri ekonomik olarak birleştiren önemli bir faktördü. Bu birlik, Almanya'nın ekonomik bir güç haline gelmesine ve modern bir ulusal ekonominin temelini atmaya yardımcı oldu. 20. yy gelindiğinde Zollverein AB'nin Gümrük Birliği politikasına da örnek olmuştur.

Gümrük Birliği aracılığıyla oluşturulan AB Ortak Pazarı, Avrupa Birliği'nin ekonomik entegrasyonunun temel bir yönüdür. AET'nin temel antlaşmalarından biri olan Roma Antlaşması ile başlayan Ortak Pazar, AB üye ülkeleri arasında malların, hizmetlerin, sermayenin ve emeğin serbest dolaşımına olanak tanıyan birleşik ve engelsiz bir ticaret alanı yaratmayı amaçlamaktadır (Avrupa Topluluklarını Kuran Antlaşma, 1957). Ortak Pazar, yatırımların serbestleşmesini ve ülkeler arasındaki finansal entegrasyonu teşvik etmektedir. Adil rekabeti sağlamak ve monopolistik uygulamaları önlemek amacıyla AB genelinde rekabet politikalarını içermektedir.

Ortak Pazar aracılığıyla ticaretteki tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılması, düzenlemelerin uyumlaştırılması ve tüm üye ülkeler için tek bir ticaret kuralları seti oluşturulması planlanmıştır (Bilici, 2006: 42). Ortak pazarın kurulmasıyla, AB'nin uluslararası ticarete etkili bir aktör olması amaçlanmıştır. Ortak Pazar üye ülkeler arasında ortak bir ticaret stratejisi oluşturarak güçlü bir ticaret bloğu oluşturur. AB bölgeleri arasındaki eşitsizlikleri azaltmayı ve dengeli ekonomik büyümeyi teşvik etmeyi amaçladığından, bölgesel kalkınma ve yakınlaşmanın önemli bir itici gücü olmuştur.

Ortak Pazar'ın oluşturulması sonrası 1950-1973 yılları arası "*Altın Çağ*" olarak adlandırılmaktadır. Bu altın çağ boyunca Avrupa'da işsizlik oranlarının ortalama %2,5'lere çekildiği ifade edilmektedir. Bu durum, ekonomik refahın yüksek olduğu bir dönemi yansıtmaktadır. Altın çağ boyunca, Fransa, Belçika, Hollanda gibi ülkelerde gelirlerin iki katına, Almanya ve İtalya gibi ülkelerde ise üç katına kadar yükseldiği belirtilmiştir. AET'nin oluşturulmasının ekonomik büyümeye ve gelir artışlarına katkı sağladığı işaret edilmektedir (Baldwin, 2006: 13). İç ticarete engellerin kaldırılması ve ortak ticaret politikalarının uygulanması AB üye ülkeleri arasında ekonomik büyümeyi teşvik etti. Tarım sektöründen endüstriyel ve hizmet sektörlerine bir dönüşüm yaşandı. Birçok ülkede endüstrileşme süreci hızlandı.

AB'nin politika ve ekonomik entegrasyonu kademeli olarak artmaya devam etmiştir. 1967 yılında yürürlüğe giren Birleşme Antlaşması, Avrupa'daki entegrasyonun derinleştirilmesini hedeflemiştir. AKÇT, AET ve EURATOM'un bir araya getirilmesiyle, topluluklar arasındaki işbirliğinin ve entegrasyonun daha da artırılması amaçlanmıştır. Antlaşma, üç topluluğun ekonomik, enerji ve nükleer politikalarda ortak bir yaklaşım benimsemesini ve birbirleriyle daha yakından entegre olmalarını sağlamıştır. Bu antlaşma, 1 Temmuz 1967 tarihinde yürürlüğe girmiş ve Avrupa Birliği'nin temelini atmıştır (AB Başkanlığı, 2022). Birleşme Antlaşması, Avrupa Birliği'nin bugünkü haliyle var olmasına önemli katkı sağlamıştır. Birlik Antlaşması, bu kurumları birleştirerek AB içinde daha entegre ve verimli bir karar alma süreci için temel oluşturmuştur. Birlik Antlaşması'nın temel çıktılarından biri, AB'nin yönetim yapısının çekirdeğini oluşturan kurumların kurulmasıydı. Bu kurumlar arasında Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği Adalet Divanı, Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa Sayıştayını yer almaktadır. Antlaşma, temel kurumları birleştirerek, yetkileri tanımlayarak, bir yönetim çerçevesi oluşturarak ve ortak değerleri teşvik ederek AB'nin mevcut yapısı ve kimliğinin temellerini atmıştır.

1.1.2.2. Avrupa Para Birliği (Euro Alanı)

Ekonomik ve parasal birliği bir adım daha öteye taşımak maksadıyla **Werner Planı** hazırlanmıştır. Werner Planı olarak da bilinen Werner Raporu, Ekonomik ve

Parasal Birliğin (EMU) kuruluşuna zemin hazırlaması nedeniyle AB tarihinde önemli bir belgedir. Rapor adını Lüksemburg Başbakanı Pierre Werner'den almıştır (Warren, 2018: 639). Werner Raporu 1970 yılında sunulmuştur. Avrupa Topluluğu üye ülkeleri arasında ekonomik ve parasal birliğin (EMU) sağlanmasına yönelik kapsamlı bir planın ana hatlarını çizmiştir.

Werner Raporu, üye devletler arasındaki ekonomik ve parasal işbirliğinin geleceği için net bir vizyon ortaya koyarak Avrupa entegrasyon tarihinde önemli bir kilometre taşını temsil etmiştir (Danescu, 2018: 176). Werner Planıyla o dönemdeki Keynesçiliğin etkisini yansıtacak şekilde tek bir para birimi alanı yaratılması amaçlanmıştı (Warren, 2018: 639). Werner Planı o dönemdeki Keynesçi ekonomi politikaları yaklaşımları ile uyumluydu. Werner Raporu, ekonomik ve parasal birliği oluşturmak için üç aşamalı bir plan önermiştir. Bu aşamalar şu şekildedir (Verdun, 2020: 2):

Birinci Aşama (1971-1974): Para birimlerinde birleşik dalgalı bir sistem kurma ve sermaye hareketlerini serbest bırakma.

İkinci Aşama (1975-1980): Para birimlerini birleştirme ve ortak bir Avrupa Para Birimi (ERM) oluşturma.

Üçüncü Aşama (1980-1985): Tam ekonomik ve parasal birliğe ulaşma, yani ortak bir para birimi ve entegre bir ekonomik politika.

Werner Raporu'nun önerdiği zaman çizelgesi içinde tam bir ekonomik ve parasal birliğe ulaşamadı. Werner Raporu'nun çöküşü, daha geniş ve daha derin AB entegrasyonunu ilerletmek için ivmenin daha fazla eylemi içerecek şekilde artmasını sağladı (Cerami, 2011: 362). Raporun hedefleri başlangıçta öngörülen zaman dilimi içerisinde tam olarak gerçekleşmemiş olsa da, sonuçta Euro'nun yaratılmasına ve ekonomik ve parasal birliğin kurulmasına yol açan çabaların temelini oluşturmuştur. Raporun öneri ve tavsiyeleri, AB içindeki ekonomik ve parasal işbirliğinin gidişatını şekillendirerek Avrupa bütünleşme süreci üzerinde etkili olmuştur.

AB'nin temel amacı Avrupa içinde daha fazla ekonomik entegrasyon ve bütünleşmiş bir tek pazarın oluşturulmasıdır. Tek Pazar projesinin gelişiminde 1956

yılında hazırlanan **Spaak Raporu**'nun oldukça önemli bir yeri vardır. Belçika Dışişleri Bakanı Paul-Henri Spaak tarafından hazırlanan raporda üye ülkeler arasında ortak pazarın oluşturulması ve ekonomi politikalarının koordinasyonu için kapsamlı bir plan önerildi (Geven, 2014: 129). Spaak Raporu, AET'nin entegrasyonunu derinleştirmek için adımlar atılmasını önerir. Bu, ortak bir pazarın ötesinde siyasi ve ekonomik entegrasyonun sağlanmasını içermektedir. Spaak Raporunda ayrıca Gümrük Birliği'nin kurulması, ulusal mevzuatların uyumlaştırılması, rekabet kuralları, ulaştırma hizmetleri ve ulaştırma oranlarına ilişkin tekliflerin yanı sıra bir Avrupa yatırım fonunun geliştirilmesine ilişkin yönergeler de yer almaktadır (Egan, 2006: 29). Bu öneriler Avrupa entegrasyonunun ve ekonomik işbirliğinin gidişatını önemli ölçüde şekillendirdi. Özetle Spaak Raporu AB içinde tek bir pazarın yaratılmasının temelini oluşturan temel ilkeler olarak hizmet etmektedir.

İç pazarın kademeli olarak kurulması hedefi için atılan önemli adımlardan biri de Avrupa Para Sistemidir. **Avrupa Para Sistemi (EMS)** 1979 yılında kurulmuştur ve Avrupa'da bir parasal istikrar bölgesi yaratmayı amaçlamaktadır. Bu, Ekonomik ve Parasal Birliğe ve sonunda Euroya geçişe doğru atılan önemli bir adımdır (Melzer ve Neumann, 2009: 1801). EMS, döviz kurlarını istikrara kavuşturmayı ve üye ülkeler arasında parasal işbirliğini teşvik etmeyi amaçlayan Döviz Kuru Mekanizmasına (ERM) dayanıyordu. Sistem, katılımcı ülkelerin döviz kurlarını dar bir dalgalanma marjı dahilinde yönetmelerine olanak tanıyarak istikrarı teşvik etti ve para birimindeki oynaklığı azalttı (Höpner ve Spielau, 2018: 161). EMS üye devletler arasında para politikalarının daha yakın koordinasyonunu kolaylaştırarak Avrupa Topluluğu içinde daha fazla ekonomik entegrasyonun temelini attı. Değişen ekonomik koşullar, dalgalanmalar ve diğer faktörler nedeniyle EMS'nin sürdürülebilirliği noktasında zorluklar ortaya çıkmasına rağmen Avrupa **Ekonomik ve Parasal Birliği'n** kurulmasına doğru atılan önemli adımların bir parçası olmuştur.

1985'lerde **Beyaz Kitap**'ın yayınlandığı dönemler Tek Pazarın resmi başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Beyaz Kitap beş önemli ilkeye dayanmaktadır. Bunlar; serbest dolaşım, asgari uyum, karşılıklı tanınma, yetki devri ve o zamanki Avrupa Topluluğu içinde sınırların olmamasıdır. Beyaz Kitap iç pazarın tamamlanmasını engelleyen temel sorunları üç ana gruba ayırmıştır. Bunlar; fiziksel

engeller, teknik engeller, fiskal (vergi) ve diğer engellerdir (Fligstein, 2001: 279). Üye ülkeler arasında farklı vergi oranları, vergi uygulamaları ve diğer ekonomik düzenlemeler, iç pazarda rekabeti ve serbest dolaşımı engelleyebilmektedir. Ayrıca, dil bariyerleri, hukuki engeller ve mesleki yeterlilik belgeleri gibi diğer faktörler de iç pazarın tam anlamıyla entegrasyonunu zorlaştırabilmektedir.

Beyaz Kitap, sınır kontrolleri ve gümrük formaliteleri gibi fiziksel engellerin kaldırılması, teknik engellere yönelik teknik standartların ve düzenlemelerin uyumlaştırılması ve vergiyle ilgili engellerin azaltılmasına yönelik mali politikaların koordinasyonu da dahil olmak üzere bu engellerin üstesinden gelmek için çeşitli çözümler önermektedir (Helm, 1993: 2-3). Beyaz Kitap, engel grubunun üstesinden gelmek ve bir iç pazarın kurulmasını sağlamak amacıyla çeşitli öneriler sunan kapsamlı ve stratejik bir belgedir.

Avrupa Para Birliği, Avrupa Birliği içinde ekonomik ve parasal entegrasyonu derinleştirmek amacıyla oluşturulmuş bir yapıdır. En önemli bileşeni, Euro (€)'yu ortak para birimi olarak benimseyen AB ülkelerinin oluşturduğu Euro Bölgesidir. Euro alanı, para birimi olarak avroyu benimseyen Avrupa Birliği Üye Devletleri'nden oluşmaktadır. Tüm Avrupa Birliği Üye Devletleri Ekonomik ve Parasal Birlik'in (EMU) bir parçasıdır ve AB'nin ekonomik hedeflerini desteklemektedirler. Bazı üye devletler ulusal para birimlerini tek para birimi olan avro ile değiştirerek bir adım daha ileri gitmiştir. Bu üye devletler Euro Bölgesini oluştururlar (European Commission, 2025).

Tablo 1.1. Euro Kullanan/Kullanmayan AB Üye Devletleri

Euro Bölgesi Üye Devletleri	Euro Bölgesi Dışındaki Üye Devletler	Çıkış Hakkı Olan Üye Devlet
Avusturya	Bulgaristan	Danimarka
Belçika	Çekya	
Hırvatistan	Macaristan	
Kıbrıs	Polonya	
Estonya	Romanya	
Finlandiya	İsveç	
Fransa		
Almanya		
Yunanistan		
İrlanda		
İtalya		
Letonya		
Litvanya		
Lüksemburg		
Malta		
Hollanda		
Portekiz		
Slovakya		
Slovenya		
İspanya		

Kaynak: (European Commission, 2025 https://economy-finance.ec.europa.eu/euro/what-euro-area_en).

Avrupa Para Birliği'nin temel unsurları aşağıda sıralanmıştır (İKV, 2025):

- **Euro (€):** 1 Ocak 1999'da elektronik para birimi olarak kullanılmaya başlanmış, 1 Ocak 2002'de fiziksel banknot ve madeni para olarak tedavüle girmiştir.

- **Avrupa Merkez Bankası (ECB):** Euro bölgesindeki para politikasını belirleyen ve uygulayan merkez bankasıdır.
- **Ortak Para Politikası:** Euro kullanan ülkelerin ulusal merkez bankaları yerine ECB tarafından yürütülen ortak para politikaları söz konusudur.
- **Ekonomik ve Mali Kurallar:** Euro Bölgesi'ne katılmak isteyen ülkelerin **Maastricht Kriterleri**'ni (bütçe açığı, kamu borcu, enflasyon, faiz oranları ve döviz kuru istikrarı ile ilgili) karşılaması gerekmektedir.
- **İstikrar ve Büyüme Pakti:** Euro Bölgesi ülkelerinin kamu borcu ve bütçe açığı konusunda belirlenen sınırları aşmamasını sağlamak için oluşturulmuştur.

1.1.2.3. Avrupa Tek Senedi: Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Geçişin Hukuki Süreci

1960'lı yıllarda ortak pazar konusunda bazı ilerlemeler sağlanmış olsa da, bir dizi gümrük dışı engel, teknik standartlardaki farklılıklar, farklı vergi oranları ve mali düzenlemeler tek pazarın tam anlamıyla kurulmasını engellemekteydi. Avrupa ekonomisinin küresel ticarete rekabet gücünü arttırmak, ortak rekabet hukuku aracılığıyla ekonomi politikasını desteklemek amacıyla 1986 yılında **Avrupa Tek Senedi** imzalanmıştır. Üye devletler arasında malların, hizmetlerin, insanların ve sermayenin serbest dolaşımının önündeki engellerin ortadan kaldırılması hedeflenerek Avrupa pazarının yaratılması sağlanmıştır (Peterson ve Sharp, 1998: 81). Avrupa Tek Senedi, Jacques Delors'un Avrupa Komisyonu Başkanlığı döneminde önemli bir adımı ifade etmektedir ve AB içindeki entegrasyonun güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

Avrupa Tek Senedi ile tek bir pazarın kurulmasını kolaylaştırmak için mevcut anlaşmaların revize edilmesi ve AET'nin kurumsal çerçevesinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir (Endo, 1999: 130). AB'nin iç pazarının daha rekabetçi, adil ve sürdürülebilir bir şekilde işlemlerini sağlamak amacıyla çeşitli politika araçları oluşturulmuştur. Tek Pazar Programının başarılı olabilmesi için işbirliği, koordinasyon ve sürekli değerlendirme AB için önemlidir. 1985 sonrası döneme ait ticaret verileri ve ekonomik analizler dikkate alındığında Tek Pazar programının

ithalat üzerinde pozitif yönlü etki sağladığı görülmektedir (Sapir, 1992: 1491). Bunun en önemli nedenleri arasında tek pazarın tamamlanmasının, Avrupa politikasında liberal bir eğilime yol açarak yeni ticaret engellerinin yürürlüğe konmasını zorlaştırmıştır. Tek Pazar AB üye ülkeleri arasında sınır ötesi ticareti kolaylaştırmaktadır.

1960-2000 yılları arasında Avrupa Topluluğu içindeki ticaretin reel olarak %1200 oranında arttığı bilinmektedir. Analizlere bakıldığında üçüncü ülkelerle Topluluk arasındaki ticarete %730 oranında artış olduğu ifade edilmektedir (Badinger vd., 2004: 31). İç ticaretin reel olarak artması, Avrupa Birliği üye ülkeleri arasındaki ekonomik entegrasyonun ve ticaretin büyük ölçüde arttığını göstermektedir. Üçüncü ülkelerle ticaretteki artış AB'nin dünya genelindeki ekonomik ilişkilerini güçlendirdiğini ve küresel ticarete daha etkili bir oyuncu haline geldiğini gösterebilmektedir. Avrupa Tek Senedi ile daha geniş bir pazar yaratılarak işletmelerin büyüme potansiyelini artırmak ve tüketicilere daha geniş bir ürün ve hizmet yelpazesi sunmak öngörülmüştür. Ayrıca Avrupa Birliği'nin kurulmasına zemin hazırlayan ve Avrupa Topluluğu'nun yetkilerini önemli ölçüde genişleten önemli bir antlaşmadır. 1987 yılında yürürlüğe giren Tek Sened AB'nin bugünkü haliyle birçok yönünü belirleyen önemli bir dönemeç olmuştur.

Bir diğer önemli gelişme ise **Ortak Ticaret Politikası**dır. Avrupa Birliği'nin temel politika alanlarından biri olan Ortak Ticaret Politikası AB'nin dış ilişkileri ve ticaret politikalarını düzenlemek amacıyla ortaya çıkmıştır. Ortak Ticaret Politikası, AB'nin üye ülkeleri arasında ortak bir ticaret politikası oluşturarak dış ticaret konularında tek bir temsilci olarak hareket etmesini sağlamaktadır. Avrupa Birliği bağlamında Ortak Ticaret Politikası, ortak bir dış gümrük tarifesi, dış ticaret politikasını ve üçüncü ülkelerle ticaret kurallarını kapsayan birleşik bir ticaret stratejisinin temelini oluşturmaktadır (Valantiejus, 2016: 62). Ortak Ticaret Politikası'nın amacı, AB'nin dış ticarete etkili bir şekilde hareket etmesini sağlamak, ticaret engellerini azaltmak, üye ülkeler arasında birlik ve koordinasyon sağlamak, dünya ticaretinde daha etkin bir konum elde etmek ve AB ekonomisinin rekabetçiliğini artırmaktır. Bu politika, AB'nin küresel ticarete daha güçlü bir aktör olmasını hedeflemektedir.

1.1.2.4. Avrupa Entegrasyonu Sürecinin Yeni Yönü: Maastricht Antlaşması

1980'lerin sonları ve 1990'ların başları, AB'nin bugünkü yapısının oluşumuna doğru hazırlık sürecine girdiği bir dönemdir. Bu hazırlık süreçlerinin sonunda 7-9 Aralık 1991 tarihlerinde Maastricht'te düzenlenen zirveyle AB Antlaşması parafe edilmiştir. **Maastricht Antlaşması** olarak da ifade edilen Antlaşma AB'nin temel politika alanlarını düzenleyen önemli bir belgedir. Resmi adıyla *"Avrupa Birliği'nin Kuruluşu Hakkında Maastricht Antlaşması"* olarak bilinen bu anlaşma, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Antlaşma, Euro'nun ortak para birimi olarak tanıtılmasının ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın temelini atmıştır (Arts, 2020: 4). Antlaşma, Avrupa Topluluğu'nun yanı sıra Avrupa Birliği'ni de resmen kurmuştur. Bu, daha geniş bir entegrasyon ve işbirliği düzeyine işaret etmektedir.

Maastricht Antlaşması, diğerlerinin yanı sıra dış politika ve güvenlik politikası, iş hukuku, ekonomi politikası, merkez bankasının hesap verebilirliği, kalkınma işbirliği ve AB kurumlarının yaygınlaşması dahil olmak üzere AB içindeki çeşitli politika alanları üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Avrupa Birliği'nin geleneksel politika alanlarından biri olan kalkınma işbirliği ve kalkınma politikası, Komisyon ve üye devletler arasında 'ortak yetki' olarak 1992 Maastricht Antlaşması'na eklenmiştir (Furness ve Gänze, 2016: 480). Bu bağlamda, kalkınma politikası da dahil olmak üzere dış ilişkilerle ilgili konuların AB düzeyinde daha etkili bir şekilde koordine edilmesi hedeflenmiştir. Bu, AB'nin daha koordineli bir şekilde kalkınma politikası izlemesine olanak tanıyan bir düzenlemeyi temsil etmektedir.

AB ülkeleri arasında ekonomik entegrasyonu güçlendirmek, ortak ticari ve mali politikalar geliştirmek önemli bir amaçtır. Ekonomik entegrasyon süreci, 20. yüzyılın ikinci yarısının başından bu yana ilerleme kaydetti. AB bu ilerlemenin önemli bir örneği olup, günümüzde dünya çapında ekonomik entegrasyon örneği olarak değerlendirilmektedir. Ekonomik entegrasyon Maastricht Antlaşması'nın bir sonucudur ve bir dizi önemli evreyi içermektedir. Yakınsama kriterleri olarak da bilinen Maastricht Kriterleri, 1992 yılında Maastricht Antlaşması'nın bir parçası olarak, Avrupa Birliği üye ülkeleri arasında ekonomik yaklaşmanın euroya geçişin

ön şartı olarak sağlanması amacıyla oluşturulmuştur. Bu kriterler enflasyon oranları, kamu açıkları, kamu borcu, döviz kuru istikrarı ve uzun vadeli faiz oranları gibi birçok temel ekonomik göstergiyi kapsamaktadır. Amaç, AB üye ülkeleri arasında istikrarı ve mali sorumluluğu teşvik etmektir.

Maastricht Kriterleri şu unsurları içermektedir (AB Başkanlığı, 2022a):

- **Enflasyon Kriteri:** *Her üyenin yıllık ortalama enflasyon oranı, fiyat artışını en düşük üç üye devletin yıllık enflasyon oranı ortalamasını en fazla 1.5 puan geçebilecektir.*
- **Kamu Borcu Kriteri:** *Üye devletlerin planlanan, ya da fiili kamu borç stoklarının, gayri safi yurtiçi hasıllarına oranının yüzde 60'ı geçmemesi zorunludur.*
- **Bütçe Açığı Kriteri:** *Üye devletlerin planlanan, ya da fiili kamu açıklarının gayri safi yurtiçi hasıllarına oranının yüzde 3'ü aşmaması gerekmektedir.*
- **Döviz Kuru İstikrarı:** *Üye devletlerin ulusal paraları, Avrupa Döviz Kuru Mekanizmasının izin verdiği "normal" dalgalanma marjı içinde kalmalıdır. (Şu an için yüzde 15, ancak hemen hemen bütün ülkeler yüzde 2.25 marjı içinde kalmaktadır.)*
- **Uzun Vadeli:** *Her üye devlet, fiyat istikrarı bakımından en iyi sonucu sağlayan üç üye devletin ortalama nominal uzun vadeli faiz oranını en fazla 2 puan aşabilecektir.*

Ampirik çalışmalar Maastricht Kriterlerinin AB içindeki mali yakınsama üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmalar, bu kriterlerin, özellikle de mali değişkenlerle ilgili olanların, AB üye devletlerindeki kamu açıklarını ve borç düzeylerini etkilediğini öne sürmektedir (Baskaran, 2009: 334). Ampirik çalışmalar, Maastricht Kriterleri'nin AB içindeki mali yakınsama üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bu kriterler, AB üye devletlerinin mali politikalarını

birbirine benzerleştirmeye ve disiplin altına almaya yönelik bir mekanizma sağlamaktadır.

Ek olarak, Maastricht Kriterleri, Avro Bölgesi'ne katılmak isteyen AB ülkeleri için resmi koşullar olarak görülmektedir ve bu kriterlerin AB içindeki ekonomik entegrasyon sürecindeki önemini yansıtmaktadır (Drastikhová, 2013: 208). Bu kriterlere uyum sağlamak, aday ülkelerin ekonomik istikrarlarını korumak ve Euro Bölgesi'ne katılmalarının sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak amacıyla önemlidir. Bu koşullar, AB içindeki ülkelerin birlikte daha entegre bir ekonomik ve parasal birliğe doğru ilerlemesine katkıda bulunacağı ve Euro'nun güçlü bir ekonomik temele dayanmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

Maastricht Anlaşması'nın borç ve açık kriterlerinin etkinliği çalışmalarla değerlendirilmiş ve bu kriterlerin başvuru sahibi ülkelerde açıkların azaltılmasında etkili olduğunu gösteren bulgular ortaya çıkmıştır. Maastricht Kriterleri'nin uygulanmasıyla birlikte birçok Euro Bölgesi ülkesi mali disiplini artırmış ve kamu maliyesinde daha sağlam bir duruş elde etmiştir (Kukk ve Staehr, 2015: 79). Bu kriterler, Euro Bölgesi'nde ortak para biriminin güvenilirliğini artırmış ve ekonomik istikrarı desteklemiştir. Ancak, uygulama sürecinde karşılaşılan zorluklar ve değişen ekonomik koşullar bu kriterlerin revize edilmesi veya esneklik kazandırılması konusunda tartışmalara neden olmuştur.

Ayrıca, Maastricht Kriterleri'ni izlemek ve uygulamak için 1997 yılında **Stabilité ve Büyüme Paktı** oluşturulmuştur. Bu pakt, Euro Bölgesi'ndeki ülkelerin mali disiplinlerini korumak ve ortak para birimi Euro'nun istikrarını sağlamak için tasarlanmıştır (Morris vd., 2006: 12). Pakt, bir ülkenin mali durumunun kötüleşmesi durumunda erken uyarı mekanizmalarını içermektedir. Bu, ülkelerin mali sorunlarını erken aşamada tanıyarak önlem almalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Pakt, bu kriterlere uymayan ülkeler için yaptırımları içermektedir. İlk aşamada uyarılar ve düzeltici önlemler alınır, ancak durum düzelmezse mali yaptırımlar uygulanabilir. Ancak, zaman içinde bu paktın uygulanması ve etkinliği konusunda çeşitli tartışmalar ve revizyonlar yaşanmıştır (Beg vd., 2003: 67-68). Paktın uygulanması konusundaki deneyimler ve değişen ekonomik koşullar, yaptırımların etkinliği

konusunda çeşitli tartışmalara neden olmuştur. Yine de, bu paktın temel amacı, Euro Bölgesi'nde mali disiplini korumak ve ekonomik istikrarı sağlamak olduğu için, üye ülkelerin bu kriterlere uyum sağlaması beklenmiştir.

Euro'ya geçişin genel aşamalarının uygulanması sonrasında 1 Ocak 1999'da Euro, bankacılık işlemleri ve finansal piyasalarda kullanılmaya başlanmıştır. Euro Bölgesi'nde bulunan 11 ülke kendi para birimlerini ortak para birimi Euro ile değiştirmiştir. Bu ülkeler Almanya, Avusturya, Belçika, Finlandiya, Hollanda, İrlanda, İspanya, İtalya, Lüksemburg, Portekiz ve Fransa'dır (Larch ve Jonung, 2014: 2). Bu ülkeler, Euro'yu ortak para birimi olarak kabul etmeleriyle birlikte, Euro Bölgesi'ni oluşturmuş ve aynı para birimini kullanma kararı almışlardır. Euro daha sonra bir dizi genişleme ile Euro Bölgesi'ne yeni üyeler eklemiştir.

Euro banknot ve madeni paraları fiziksel olarak 1 Ocak 2002'de dolaşıma girmiştir. Günümüzde Euro (€), resmen Euro Bölgesi olarak adlandırılan Avro Bölgesi'ni oluşturan 27 AB üye ülkesinden 20'sinin resmi para birimidir. Bu ülkeler Avusturya, Belçika, Hırvatistan, Kıbrıs, Estonya, Fransa, Finlandiya, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Portekiz, Slovakya, Slovenya, İspanya'dır. Tüm AB ülkeleri Ekonomik ve Parasal Birlik'in (EMU) bir parçası olsa da, 20 tanesi ulusal para birimlerini tek para birimi olan Euro ile değiştirmiştir (European Union, 2024). Euro'nun kullanılmaya başlanması, Avrupa'da ekonomik entegrasyonu daha da güçlendiren önemli bir adım olmuştur. Euro'nun benimsenmesiyle birlikte, AB içindeki ülkeler arasındaki para birimi farklılıkları ortadan kalkmıştır. Euro, AB ülkelerinde fiyatların daha kolay karşılaştırılabilir hale gelmesini sağlamıştır. Ortak bir para birimi, tüketicilere ve işletmelere farklı ülkelerdeki mal ve hizmet fiyatlarını daha rahat bir şekilde değerlendirme imkanı sunmuştur. Ancak, Euro'nun kullanılmasıyla ilgili bazı zorluklar ve sorunlar da yaşanmıştır. Özellikle farklı ekonomik yapıya sahip ülkelerin aynı para birimini kullanmalarıyla ilgili ekonomik uyumsuzluklar ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, Euro Bölgesi içinde ekonomik yönetim ve politika uyumu gibi konularda sürekli çabalar ve reformlar gerçekleştirilmiştir.

Birlik düzeyindeki ekonomik bütünleşme, Birliğin küresel ekonomide daha güçlü bir oyuncu olmasına katkıda bulunmuştur. Birliğin daha rekabetçi hale gelmesi ve ekonomik büyüme potansiyelini artırması, birlik düzeyindeki kurumları da güçlendirmiştir. Bu durum, Birliği daha etkili ve sürdürülebilir bir entegrasyon sürecine dahil etmiştir (Pelkmans, 2001: 30-31). Ekonomik ve Parasal Birlik, AB içindeki ekonomik entegrasyonu desteklemiştir. Ortak pazar, mal, hizmet, sermaye ve işgücü serbestisinin sağlanması, bölgeler arası ticareti artırmış ve bu da bölgesel ekonomik büyümeye katkı sağlamıştır.

Avrupa Birliği'ne üye ülkeler arasında var olan ekonomik, siyasi ve sosyal ilişkiler Ekonomik ve Parasal Birlik politikasıyla “derinleşti ve genişledi” (Cerami, 2011: 346). Ekonomik ve Parasal Birlik'in bir parçası olarak, AB'nin çeşitli finansal araçları ve fonları bölgesel kalkınma projelerine yönlendirebilmektedir. Bu, özellikle ekonomik olarak daha zayıf bölgelerin altyapısını geliştirmelerine ve rekabet avantajlarını artırmalarına yardımcı olabilmektedir.

1.1.3. Avrupa Birliği'nin Temel Politika Alanlarından Tarım Politikaları

Avrupa Birliği'nin Tarım Politikaları, AB'nin tarım sektörünü düzenleyen, tarım üretimini destekleyen ve kırsal kalkınmayı teşvik eden bir dizi strateji ve uygulamadan oluşmaktadır. Bu politikaların temel amacı, AB'nin tarımsal üretimini ve kırsal ekonomisini sürdürülebilir, verimli ve rekabetçi hale getirmek, aynı zamanda çevresel ve sosyal sürdürülebilirliği sağlamaktır. AB'nin tarım politikaları, özellikle Ortak Tarım Politikası çerçevesinde şekillenmektedir.

1.1.3.1. Ortak Tarım Politikası ve Tarihsel Gelişimi

1957 yılında AET'nin bir parçası olarak **Ortak Tarım Politikası (OTP)** oluşturulmuştur. OTP tarım sektöründe bir dizi hedefe yönelik olarak meydana getirilen ve AB'ye üye ülkeler arasında uygulanan bir politika paketidir. AB'nin gıda güvenliğini sağlamaya ve tarım ürünleri arzını güvence altına almaya yönelik stratejik bir yaklaşım sunmaktadır (Pe'er vd., 2019: 449). OTP kırsal alanlardaki ekonomik kalkınmayı destekleyerek, ekonomik çeşitliliği sağlayarak kırsal

bölgelerdeki istihdamı artırmak amacıyla oluşturulmuştur. Tarım ürünlerinin iç ve dış piyasalarda rekabet edebilirliğini artırmayı hedeflemektedir. OTP, sürdürülebilir ve çevre dostu tarım uygulamalarını teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Lazíková vd., 2019: 2). Avrupa’da ekonomik kalkınmanın sağlanması yönünde atılan adımlardan biri olan OTP tarım sektörünü düzenlemek, desteklemek ve AB içinde adil bir rekabet ortamı sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. OTP yıllar içinde iklim değişikliği, toprak erozyonu ve arazi bozulması gibi çeşitli zorlukları ele alacak şekilde gelişmektedir. OTP, AB içerisinde tarımsal sürdürülebilirliğin ve verimliliğin desteklenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Politika aynı zamanda kırsal kalkınmayı desteklemeye, tarımsal verimliliği artırmaya ve piyasaları istikrara kavuşturmaya da odaklanmaktadır. Ayrıca OTP, değişen önceliklere ve zorluklara uyum sağlamak amacıyla zaman içinde reformlara ve düzenlemelere tabi tutulmaktadır. AB'nin tarım politikası, iç pazarda mal, hizmet, sermaye ve işgücünün serbest dolaşımını sağlayan genel AB politikalarıyla entegre bir şekilde çalışmaktadır. Çeşitli hedefleri ve mekanizmaları aracılığıyla OTP, AB üye ülkelerinde tarım sektörünün ve kırsal ekonomilerin şekillendirilmesinde hayati bir rol oynamaya devam etmektedir.

Tarıma bağımlı kırsal alanlar, işsizlik kadar az gelişmişlikten de muzdariptir (OECD, 1996: 103). Bu kalkınma eksikliği yoksulluğa, ekonomik büyüme eksikliğine ve yaşam kalitesinde genel bir düşüşe yol açmaktadır. Kırsal bölgelerin sağlık, eğitim ve altyapı gibi temel hizmetlere erişimi de daha düşüktür. Ayrıca, kırsal bölgeler genellikle altyapı, teknoloji ve ekonomik kalkınmaya yatırım yapacak kaynaklardan yoksundur. Bu faktörler bir araya gelerek kırsal alanlarda yoksulluk, işsizlik ve az gelişmişlik döngüsü yaratmaktadır (Shcherbak vd., 2019: 2). Sonuç olarak, işsizlik, altyapı eksikliği, sınırlı ekonomik fırsatlar ve sosyal zorluklar gibi faktörlerin karşılıklı etkileşimi, kırsal alanlardaki yoksulluk ve az gelişmişlik döngüsüne katkıda bulunmaktadır. Bu sorunların ele alınması, girişimciliği teşvik etmeye, istihdam fırsatları yaratmaya, temel hizmetlere erişimi iyileştirmeye ve kırsal topluluklarda sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı teşvik etmeye odaklanan kapsamlı bir yaklaşımı gerektirmektedir. Birlik gelecekteki ekonomik kalkınma girişimlerinin temelini oluşturmak için çaba göstermiştir. Örneğin 1976 ve 1977'deki yaz

kuraklıkları, 1978/1979'daki şiddetli kış Britanya'da ekonomik istikrarın ve tarım faaliyetlerinin sağlanması için Ortak Tarım Politikaları uygulamaya konulmuştur (Marsh, 1977: 341). OTP'nin amacı, tarım sektörünü desteklemek, tarımsal üretimi artırmak, çiftçilerin gelirlerini korumak ve gıda güvenliğini sağlamaktır.

OTP gıda güvenliğini sağlamayı ve tarım ürünlerinin etkili arzını iyileştirmeyi amaçlamaktadır. AB üye devletlerinin tarım ürünlerinin rekabet gücünü de artırmaktadır. Ayrıca OTP, çiftçilere mali destek sağlayarak ve birincil tarımsal üretimin ekonomik sürdürülebilirliğini ele alarak kırsal alanların kalkınmasına katkıda bulunmaktadır (Nagyová vd., 2016: 260). AB, OTP kapsamında kırsal alanlarda yaşayan toplulukların kalkınmasını teşvik etmek ve çiftçilerin işbirliği yapmalarını desteklemek için kırsal kalkınma politikalarını uygulamaktadır. AB topraklarının %77'sinden fazlası kırsal olarak sınıflandırılmaktadır (%47'si çiftlik arazisi ve %30'u orman) (European Commission, 2013). Eurostat 2021 yılı verileri Avrupa'daki kırsal nüfusun yaklaşık 120 milyon kişi olduğunu göstermektedir. Bu da toplam Avrupa nüfusunun %20'sine denk gelmektedir. Avrupa'nın kırsal nüfusu, nüfusun çoğunluğunun kırsal alanlarda yaşadığı Doğu Avrupa'da yoğunlaşmıştır (Eurostat, 2022). Sürdürülebilir tarım uygulamalarının, özellikle kırsal nüfusun yoğunlaştığı Doğu Avrupa'da, OTP hedeflerine ulaşmada önemli bir rol oynadığı açıktır. Bu uygulamalar yalnızca çiftçilerin gelirene ve tarımsal yapıya katkıda bulunmakla kalmamaktadır, aynı zamanda Avrupa tarımında kırsal kalkınmayı ve çevresel sürdürülebilirliği de teşvik etmektedir. OTP'nin hedefleri arasında çiftçilerin geliri, tarımsal yapı, tarım ürünleri ve kırsal kalkınmanın hedeflenmesi, sürdürülebilir tarım uygulamaları yer almaktadır (Qian ve Chen, 2018: 90). Sürdürülebilir tarım uygulamalarının teşvik edilmesi, sürdürülebilir kalkınmayı, toprağın korunmasını, tüketicinin ve çevrenin korunmasını desteklerken tarım ürünlerinin üretiminin sağlanmasında hayati öneme sahiptir. OTP AB'nin önemli bir topluluk politikası ve Avrupa entegrasyonunun temel direklerinden biri olmuştur.

1.1.3.2. Tarım Politikalarının Ekonomik ve Sosyal Etkileri

Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası, AB üye devletleri üzerinde önemli ekonomik ve sosyal etkilere sahip olmuştur. OTP, tarımsal verimliliği ve

rekabet gücünü artırmaya katkıda bulunmuştur, özellikle AB genişlemesinden sonra üye devletler arasındaki rekabetin artmasına da yol açmıştır. OTP kapsamında sağlanan doğrudan destekler ve yatırım teşvikleri, tarım sektöründe modernizasyonu hızlandırmıştır (Jarosz-Angowska vd., 2022: 2). Tarım sektörü, AB'nin ekonomisinde önemli bir rol oynamış, özellikle kırsal bölgelerde istihdam ve gelir yaratmıştır. Tarım odaklı kırsal kalkınma projeleri, yerel ekonomilerin çeşitlenmesini sağlamıştır. OTP, tarımsal ürünlerde piyasa düzenlemeleri ve sübvansiyonlarla fiyat dalgalanmalarını azaltarak çiftçilerin gelirini güvence altına almıştır. Bölgesel kalkınma politikalarıyla entegre çalışan OTP, kırsal bölgelerde altyapı yatırımlarını (yollar, sulama sistemleri, enerji projeleri) desteklemiştir. Tarım ihracatındaki büyüme, AB'nin dünya tarım piyasalarındaki güçlü konumunu pekiştirmiştir. Tarımsal faaliyetlerden elde edilen gelirlerin azalmasını önleyerek, kırsal yoksulluğu azaltmıştır. OTP destekleri, kırsal bölgelerde ekonomik fırsatlar yaratarak kırsaldan kente göçü yavaşlatmıştır. Tarım ve tarıma dayalı sektörlerde istihdam yaratarak kırsal nüfusun yerinde kalmasını teşvik etmiştir. Eğitim, sağlık ve altyapı projelerine yapılan yatırımlar, kırsal bölgelerde yaşam standartlarını yükseltmiştir.

Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası, AB içindeki farklı bölgeler, sektörler ve sosyal gruplar için hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar doğuran karmaşık ve çok yönlü ekonomik ve sosyal etkilere sahip olmuştur. Politikanın, uyumu, rekabeti, sürdürülebilirliği ve kırsal kalkınmayı teşvik etme hedeflerine ulaşmadaki etkinliği, devam eden tartışma ve analizlerin konusu olmuştur (Wandel, 2023: 80). Birçok uzman ve araştırmacı, söz konusu hedeflere ulaşılmasında karşılaşılan zorlukları ve başarıları değerlendirmek için farklı bakış açıları sunmaktadır. Özellikle, kırsal alanlardaki ekonomik eşitsizliklerin hâlâ büyük ölçüde devam etmesi, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin her bölgede eşit derecede sağlanamaması gibi sorunlar, politikanın etkinliğini sorgulayan tartışmaların temelini oluşturmaktadır.

1.1.4. Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yeniden Yapılanması: Lizbon Antlaşması Süreci

AB'nin kurumlarını, karar alma süreçlerini ve politika alanlarını güçlendirmek amacıyla 2007 yılında **Lizbon Antlaşması** imzalanmıştır ve 2009 yılında yürürlüğe girmiştir. Antlaşma, AB'nin iç işleyişini güçlendirmeyi, demokratikleştirmeyi ve etkinleştirmeyi amaçlar. Lizbon Antlaşması, AB'nin büyüme ve gelişmesi sürecinde önemli bir adımdır. Bu Antlaşma ile AB'nin daha etkin, demokratik ve birleşik bir entite olarak hareket etme kapasitesi artırılmıştır (Yiğit, 2012: 147-148). Antlaşma, AB'nin karar alma süreçlerini daha etkili ve demokratik hale getirmeyi amaçlar. Bu kapsamda, Avrupa Parlamentosu'nun rolü güçlendirilmiş ve ulusal parlamentoların daha fazla katılımı teşvik edilmiştir.

Lizbon Antlaşması, demokrasiden iyi küresel yönetişime kadar uzanan sağlam ekonomik politika hedefleri ve daha geniş dış politika hedefleriyle AB'nin Ortak Ticaret Politikasını da güçlendirmiştir (Sharma, 2012: 274). Ayrıca, AB'nin iç ve dış politikalarını daha tutarlı bir şekilde yönetmesine, küresel düzeyde daha etkili bir rol oynamasına ve demokratik meşruiyetini artırmasına katkıda bulunmuştur. Bu antlaşma, AB'nin geniş politika yelpazesini ve küresel rolünü artırmaya yönelik bir dizi değişiklik içermektedir. Lizbon Stratejisi gelecek on yıl içinde Avrupa'yı, küreselleşme ve bilgi temelli yeni ekonomi gibi dinamik değişimlere uyum sağlayacak şekilde güçlendirmeyi hedeflemektedir. Lizbon Stratejisi daha sürdürülebilir bir ekonomiye geçişi de desteklemektedir. Ancak, o dönemde sürdürülebilirlik kavramı bugünkü kadar merkezi bir rol oynamamaktaydı. Lizbon Stratejisi'nin ana unsurları genellikle ekonomik büyümeyi, iş yaratmayı, eğitimi ve Ar-Ge'yi teşvik etmeyi içermektedir.

AB kuruluşundan bu yana genişleyerek ekonomik farklılıkları bulunan ülkeleri bünyesine dahil etmiştir. Üye devletlerin, Avrupa dışında gelişmekte olan endüstriyel ekonomiler karşısında toplumsal rekabet edebilirliğini güçlendirmek ve aynı zamanda üye devletler arasındaki ekonomik rekabetin yıkıcı bazı yönlerini engellemek Birliğin temel amaçları arasındadır (Allen, 2003: 27). 1973, 1981 ve 1986, 1995, 2004, 2007 ve 2013 yıllarında meydana gelen her genişleme dönemi,

AB'nin ekonomik, politik ve kültürel açıdan farklı özelliklere sahip ülkeleri bir araya getirerek, bütünleşik bir Avrupa oluşturma hedefine katkıda bulunmuştur. Bu genişleme süreci, AB'nin çeşitli ekonomik farklılıkları yönetme ve üye ülkeler arasında dayanışmayı güçlendirme çabalarının bir yansımasını da oluşturmaktadır.

1.2. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TEMEL POLİTİKA ALANLARINDAN GENİŞLEME POLİTİKASI

Avrupa Birliği, 1950'lerden itibaren başlayan küçük bir grup ülkenin ekonomik entegrasyonunu hedefleyen bir proje olarak ortaya çıkmıştır. Ancak zaman içinde, bu entegrasyon projesi genişleyerek daha fazla Avrupa ülkesini içine almaya çalışmıştır. AB'nin genişleme politikası, kıta genelinde Birliği güçlendirmeyi ve bölgeler arasındaki fraksiyonları azaltmayı amaçlamaktadır. Genişleme politikası, siyasi, ekonomik ve sosyal entegrasyonu artırmak, demokratik standartları iyileştirmek ve bölgesel işbirliğini güçlendirmek amacıyla oluşturulmuştur. AB'nin genişlemesi, daha büyük bir pazarın oluşturulması, ekonomik kalkınmayı destekleme, demokratik değerleri yayma ve güvenliği artırma gibi çeşitli avantajlara sahiptir. Sonuç olarak, AB'nin genişleme politikası, birleşik bir Avrupa profilini güçlendirmek ve bölgesel bütünleşmeyi teşvik etmek için oluşturulmuş bir politikadır.

Genişleme politikasının anlatılacağı bu bölümde genişleme süreci hakkında bilgi verilerek bölgesel kalkınma politikasına temel bir bakış açısı sunulacaktır. AB'ye üye olma sürecindeki ülkeler, AB içinde serbest dolaşımı, ortak bir pazarı ve gümrük birliğini içeren ekonomik entegrasyon sürecine dahil olurlar. Bu kısımda genişleme politikası tarihsel süreç kapsamında ele alınarak bölgesel kalkınma politikasına duyulan ihtiyaç ifade edilmeye çalışılacaktır.

1.2.1. Lizbon Antlaşması Öncesi Genişleme Dalgaları

Lizbon Antlaşması, AB'nin kurumsal yapısını ve işleyişini düzenleyen bir antlaşma olup, AB'nin genişleme politikalarında önemli bir dönemeci temsil eder. Lizbon Antlaşması, 1 Aralık 2009'da yürürlüğe girmiştir (Özler, 2009: 2). Bu tarihten önceki dönemi- "Lizbon Öncesi" olarak adlandırılabilmektedir. Lizbon

Antlaşması'ndan önceki dönemde, Nice Antlaşması (2001) AB'nin genişlemesini düzenleyen temel antlaşma olmuştur. Bu antlaşma, AB'nin kurumsal yapısında bazı sınırlamalara ve karmaşıklıklara neden olmuştur.

Nice Antlaşması'nın kurumsal yapıda yarattığı karmaşıklıklar ve sınırlamalar, AB'nin genişleme sürecini daha zorlu hale getirmiştir. Bu durum, daha sonraki yıllarda AB'nin reform ihtiyacını vurgulayan bir faktör olmuştur. Nice Antlaşması, AB Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu'ndaki üye sayısının artışı konusunda belirli sınırlamalar getirmiştir. Bu, genişleyen AB'nin kurumsal temsil ve etkileşim açısından daha fazla zorluk yaşamasına yol açmıştır. Nice Antlaşması, AB'nin karar alma süreçlerini daha karmaşık hale getirmiştir. Kararlar için gerekli olan oy çoğunluğu hesaplaması ve dağılımı, büyüyen bir AB içinde daha karmaşık ve etkili olmaktan uzaktı. Lizbon Antlaşması, Nice Antlaşması'nın yerine geçerek AB'nin kurumsal yapısını daha etkili ve demokratik bir hale getirmeyi amaçlamıştır. Lizbon öncesi dönemde AB, genişleme sürecinde birçok ülkeyi kabul etti, ancak bu, kurumsal yapı ve karar alma mekanizmalarında kapasite sorunlarına yol açmıştır. Birlik, yeni üyelerin entegrasyonu konusunda zorluklar yaşamıştır. Lizbon öncesi dönemde AB'nin genişleme politikaları, Kopenhag Kriterleri adı verilen belirli kriterlere dayanıyordu. AB, aday ülkelerle müzakereler yaparak genişleme sürecini yönetiyordu.

Bir önceki paragrafta da belirtildiği üzere Lizbon Antlaşması öncesi dönemde genişleme politikaları, AB'nin aday ülkelerle olan ilişkilerini düzenleyen temel prensiplere dayanıyordu. Ancak, Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, AB'nin kurumsal yapısında ve genişleme politikalarındaki bazı değişiklikler gerçekleşti. Lizbon Antlaşması, AB'nin genişleme politikalarında daha etkili, koordineli ve kapsamlı bir yaklaşım benimsemesine olanak tanımıştır. Antlaşma, genişleme politikalarına açıklık getirdi ve aday ülkelerin AB'ye üyeliği için daha net ve katı kriterler belirledi. Bu kriterler arasında demokrasi, hukukun üstünlüğü, ekonomik kriterler ve AB normlarına uyum yer almaktadır.

Buraya kadar izah edilmeye çalışıldığı üzere AB genişleme politikalarını Lizbon Öncesi ve Lizbon Sonrası dönem olarak incelemek daha doğru olacaktır.

Genişleme politikalarını dönem ayırımı çerçevesinde incelemek AB'nin kurumsal yapı ve politikalarında önemli değişiklikleri yansıtan bir yaklaşımı temsil etmektedir. Bu dönem ayırımı, AB'nin genişleme sürecini, aday ülkelerle ilişkilerini ve entegrasyon stratejilerini anlamak için kullanışlı bir çerçeve sunacaktır.

1.2.1.1. Birinci Genişleme Dalgası (İngiltere, İrlanda, Danimarka - 1973)

AB genişlemesi ekonomik, politik ve sosyal boyutlar dahil olmak üzere çeşitli faktörlere bağlanabilmektedir. Genişleme, AB' ye katılım stratejileri, koşulları, prosedürleri ve katılım üyeliği de dahil olmak üzere yeni üyelerin AB ile kurumsal ilişkiler kurma süreci olarak ifade edilmektedir (Jano, 2022: 20). Sınırların genişlemesi AB içi ticaret genişlemesinin önemli bir itici gücü olmuştur. AB'nin genişlemesi, özellikle pazar büyüklüğünün sağlanması ve doğrudan yabancı yatırımın çeşitlendirilmesi noktasında önem arz etmiştir.

AB'nin genişlemesi, tam üyeliğin yanı sıra birçok alanda entegrasyonu sağlayan karmaşık ve sürekli bir etkileşimdir (Ikonomou, Andry ve Byberg, 2017: 6). Bu, bölgesel ticareti artırır, yeni iş fırsatları yaratır ve ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir. Her aday ülke, kendi tarihsel, kültürel ve politik deneyimleriyle şekillenmektedir. Bu, AB'ye üyelik sürecinde farklı politika öncelikleri, beklentiler ve müzakere süreçlerine yol açabilmektedir. Genişleme sürecinde aday ülkelerin ekonomik kalkınması desteklenmektedir. Genişleme süreci kapsamında AB, aday ülkelerde altyapı geliştirmeye yönelik önemli yatırımlar yapmaktadır. Yatırımlar ulaşım, enerji, su ve diğer altyapı alanlarında iyileştirmeleri içermektedir. Bu yatırımlar, bölgesel kalkınmayı destekleyerek ekonomik ve sosyal gelişmeyi artırmaktadır. Genişleme politikaları Birliğin kuruluş sürecinden beri temel alınan bir konudur. AB'nin öncülü olan 1957 Roma Antlaşması'nda genişleme politikasına yer verilmiş ve bu bağlamda emeğin serbest dolaşımı da kısmen güvence altına almıştır. Üye ülkeler arasında ekonomik entegrasyonu amaçlayan Antlaşma'nın 48. maddesi, emeğin serbest dolaşımını güvence altına alarak, Topluluğun işçiler arasında ayrımcılığı önlemeyi ve işçilerin serbest dolaşımını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Madde, Topluluk içinde çalışan işçilere, üye ülkeler arasında iş bulma ve çalışma

özgürlüğü tanımaktadır (Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma, md.48). Bu politikalar, Avrupa'nın barış ve istikrarını sağlamak, ekonomik entegrasyonu artırmak ve kıtadaki ülkeler arasındaki işbirliğini teşvik etmek amacıyla genişleme sürecini yönlendirmektedir.

Genişleme politikası 2000'li yılların sonuna kadar AB dış politikasının en etkili aracıydı. Bir yandan AB'nin değerlerini yayma ve kıtasal istikrarı güçlendirme amacını taşıırken, diğer yandan da aday ülkelerin ekonomik ve politik dönüşümlerine destek olmayı hedeflemektedir. AB genişleme dalgası, sosyal uyum, hukukun üstünlüğünün teşviki, katılım kurallarına uyum ve Avrupa sınırlarının jeopolitik çerçevelenmesi dahil olmak üzere AB'nin çeşitli yönlerini etkileyen çok yönlü ve karmaşık bir süreçtir. Aday ülkeler, konsolide bir demokrasiye, işleyen bir piyasa ekonomisine ve AB müktesebatını benimsemeye yönelik idari kapasiteye sahip olmalıdır (Jano, 2022: 21).

AB'de ilk genişlemeler 1970'lerde ve 1980'lerde olmuştur. 70'li yıllarda AET ilk olarak Avrupa'nın kuzeybatısına doğru genişlemiştir. Danimarka, İrlanda ve Birleşik Krallık'ın 1973'teki katılımı ile ilk genişleme dalgası gerçekleşmiştir (İKV, 2024). AET'nin daha önce altı üyeli bir topluluk olmasından çıkarak, üye sayısını dokuz ülkeye yükseltmiştir. Bu dönemdeki genişleme, AET'nin siyasi ve ekonomik açıdan daha geniş bir coğrafyada etkileşimde bulunmasına ve entegrasyonunu güçlendirmesine katkıda bulunmuştur.

Norveç, AB ile Avrupa Ekonomik Alanı (EEA) Anlaşması çerçevesinde bir dizi entegrasyon adımı atmış olsa da, halk referandumunda çoğunlukla hayır oyu alması nedeniyle tam üye olamamıştır (İKV, 2024a). Bu durum, AB üyeliğinin sadece ekonomik faktörlere değil, aynı zamanda siyasi, kültürel ve toplumsal faktörlere de bağlı olduğunu göstermektedir. Üye ülkelerin halkının entegrasyon sürecine ve AB'ye olan desteği, politik ve toplumsal faktörlerin önemli bir rol oynadığı bir süreçtir.

Birleşik Krallık'ın Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye olması, ekonomik kalkınma açısından önemli bir dönemeçtir. Birleşik Krallık ürünlerinin diğer AET ülkelerine daha kolay ve düşük maliyetle satılmasına olanak tanımıştır. Bu, Birleşik

Krallık ekonomisinin geniş bir pazarla entegrasyonunu sağlamış ve ticaretin artmasına katkıda bulunmuştur. AET ilk genişleme ile dünya ticareti ve siyasetinde giderek daha güçlü bir siyasi ve ekonomik varlık olarak algılanmaya başlamıştır (Kaiser, 2004: 26). Daha fazla üye, daha büyük bir pazar demektir, bu da ticaretin genişlemesine ve ekonomik büyümeye olanak tanır. Genişleme, üye ülkeler arasındaki işbirliğini ve güveni artırmıştır. Birleşik Krallık'ın Avrupa Ekonomik Topluluğu üyeliği için başvurusu ilk kez 1963 yılında yapılmıştır ancak bu başvuru, Fransa tarafından 1963 ve 1967 yıllarında veto edildi (Miller, 2015: 25). Charles de Gaulle, Fransa'nın Birleşik Krallık'ın üyeliğine karşı çıkmıştır ve Birleşik Krallık'ın ekonomik ve kültürel olarak AET ile uyumlu olmadığını düşünmüştür. Yeni Fransız lider Georges Pompidou, Birleşik Krallık'ın AET'ye üyeliğine yeşil ışık yakmıştır. Bu sayede, Birleşik Krallık 1973 yılında AET'ye resmi olarak üye olmuştur. Ancak, Birleşik Krallık'ın AB üyeliği süreci zamanla tartışmalı hale gelmiştir ve sonunda 2016'da düzenlenen referandumda Britanya halkı, AB'den ayrılma yönünde oy kullanmıştır. Bu sonucun ardından, Birleşik Krallık AB'den resmi olarak ayrılma sürecini başlatmıştır (Brexit). 31 Ocak 2020'de Birleşik Krallık, AB'den resmen ayrıldı ve bu ayrılık 1 Ocak 2021'de tam olarak gerçekleşmiştir (Virdee ve McGeever, 2018: 1802-1804). Bu noktadan itibaren, Birleşik Krallık kendi bağımsız ticaret politikasını yürürlüğe koymaya başlamış ve AB ile yeni bir ticaret anlaşması düzenlenmiştir.

İlk genişlemelerde ekonomik entegrasyon ön plandayken, sonraki genişlemelerde politik ve güvenlik boyutları da önem kazanmıştır. Örneğin Danimarka'nın AET'ye üye olmasının temel nedenleri serbest ticaretin özellikle Danimarka tarımı ve sanayi ihracatına sağladığı faydalardan yararlanma gayesidir (Laursen, 2004: 43). Danimarka'nın AET üyeliği, birlik içindeki diğer ülkelerle işbirliği yapma ve teknoloji transferi sağlama fırsatlarını artırmıştır. Daha büyük bir pazar, üye ülkeler arasındaki yatırımları artırmış ve inovasyonu teşvik etmiştir.

1.2.1.2. İkinci Genişleme Dalgası (Yunanistan - 1981)

Pazar ve kaynak arama güdüsü gibi ekonomik faktörler, AB yatırımlarının komşu bölgelere akışının artmasına yol açmıştır. Böylelikle genişleme politikası

ticaret dinamiklerini de etkilemiştir. AB'nin genişlemesi, dönemsel ekonomik dalgalanmalar, çeşitli tarihsel deneyimler, coğrafi farklılıklar ve siyasi önceliklerle oldukça dinamik bir süreç olmuştur (Leuffen, Rittberger ve Schimmelfennig, 2013: 21). AB'nin genişlemesi karmaşık bir süreçtir ve bir dizi faktör tarafından etkilenebilmektedir. AB'nin genişleme süreci, ekonomik, sosyal, siyasal, güvenlik gibi dinamik faktörlerin bir kombinasyonu tarafından etkilendiği için her bir genişleme dönemi benzersizdir.

80'lerde AET, daha az zengin ve eskiden siyasi otoriter olan Yunanistan, İspanya ve Portekiz ile birlikte Avrupa'nın güneyine doğru genişlemiştir. Güneydeki genişleme talebi 1960'lar gibi erken bir tarihte ortaya çıkmış olsa da, AET'ye katılmaları üç Akdeniz ülkesindeki diktatörlükler çöküp demokratik hükümetler ve sosyo-ekonomik modernizasyon kurulana kadar neredeyse otuz yıl sürmüştür (Ekiert, 2008: 2). Bu süreçte, Avrupa Birliği, aday ülkelerin demokratik kurumları güçlendirmelerini, insan haklarına saygı göstermelerini ve ekonomik yapılarını modernleştirmelerini talep etmiştir.

Yunanistan'ın AB üyeliği süreci, 1960'ların sonlarına dayanmaktadır. Ancak, 1967 yılında gerçekleşen askeri darbe sonucunda ülkede bir diktatörlük yönetimi kuruldu. Bu dönemde demokratikleşme ve AB üyeliği süreci durmuş oldu. 1974 yılında Yunanistan'da yapılan demokratikleşme hareketleri sonucunda diktatörlük devrildi ve demokratik bir hükümet kuruldu (De Angelis ve Karamouzi, 2016: 449). Bu ülkelerin demokratikleşme ve sosyo-ekonomik modernizasyon süreçleri, AB üyeliği ile entegre olmalarını ve Avrupa'nın bir parçası olmalarını sağlamıştır.

Yunanistan müzakereleri tamamlayarak 1981 yılında AB üyesi olmuştur (Plummer, 2009: 171). Yunanistan, demokratikleşme sürecinin ardından 1975 yılında yeniden AB üyeliği başvurusunda bulundu. Müzakereler sırasında, ülke demokratik reformlar gerçekleştirdi, ekonomik yapısını modernize etti ve AB normlarına uyum sağladı. Bu sürecin ardından, Yunanistan resmi olarak Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye olmuştur.

1.2.1.3. Üçüncü Genişleme Dalgası (İspanya, Portekiz - 1986)

AB'nin genişlemesi, Avrupa Birliği'nin ekonomik refah, pazar potansiyeli, verimlilik artışı, üretim ağları, işgücü piyasası etkileri ve tarımsal gıda ihracatının süresi dahil olmak üzere çeşitli yönleri üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. AB'nin ticaret politikasının tek pazar ve genişleme bağlamında gelişimi, ticaretin serbestleştirilmesi, pazar entegrasyonu ve genişlemenin ticaret dinamikleri üzerindeki etkisi ekonomik entegrasyonun gelişimine katkı sağladığı ifade edilebilmektedir. Genişleme politikasıyla birlikte ekonomik entegrasyon politikalarının da işlerliğinin sağlanması Birliğin kalkınma politikalarının başarılı olması yolunda önemli adımdır.

Genişleme politikasıyla birlikte Topluluk entegrasyonu sağlamak maksadıyla bir takım anlaşmalar yapmıştır. Avrupa Tek Pazarı'nın oluşturulması genişleme politikası kapsamında entegrasyonunda sağlanması adına önemli bir girişim olarak lanse edilmiştir. AB üye ülkeleri arasında sınırların kaldırılması, ortak standartların benimsenmesi, regülasyonların uyumlaştırılması ve diğer önlemlerle iç pazarın tam anlamıyla işler hale gelmesi sağlandı. İç pazar, AB üye ülkelerinin ekonomilerini daha etkili bir şekilde birbirine bağlamış, rekabeti artırmış ve büyümeyi teşvik etmiştir (Brühlhart vd., 2004: 1). AB'nin genişlemesi, Avrupa Birliği'nde ekonomik refah, pazar potansiyeli, verimlilik artışı, üretim ağları, işgücü piyasası etkileri ve tarımsal gıda ihracatının süresi dahil olmak üzere çeşitli yönlerden önemli etkiler yarattığı söylenebilmektedir.

Avrupa Tek Pazarı süreciyle 1985 yılında yürürlüğe giren Schengen Anlaşması, Avrupa projesinin önemli bir kurumsal ilerlemesidir ve iç sınır kontrollerinin büyük ölçüde kaldırıldığı Schengen Bölgesi'nin yaratılmasına yol açmıştır. Serbest işgücü anlaşması, zaman içerisinde üye ve üye olmayan ülkeler arasındaki ticareti etkilemiştir (Davis ve Gift, 2014: 1544). Hem Schengen Bölgesi'nin hem de serbest işgücü anlaşmalarının, üye ve üye olmayan ülkeler arasında ticareti etkilediği ve Avrupa ekonomisinin daha entegre bir yapıya evrildiği görülmektedir.

Avrupa Birliği tarafından iç entegrasyonun başarılarından biri olarak kabul edilen Schengen Bölgesi politikasında sorunlar mevcut olsa da Avrupa entegrasyonunun hızlandırılmasında, AB'nin ekonomik büyümesinde, Avro Bölgesi'nin kurulmasında Schengen Bölgesi'nin olumlu bir rol oynadığı görölmektedir (Wang, 2016: 700). Schengen Bölgesi'nin başarıları ve avantajları, iç entegrasyonunun önemli bir parçası olarak görölmeye devam etmektedir. Schengen Antlaşması iç ticaretin artmasını ve işbirliğini teşvik ederek Avrupa ekonomisinin büyümesine katkıda bulunmuştur.

Avrupa Tek Pazarı, Schengen Bölgesi adımlarının olduğu 1980'lerin başında AB güneye doğru genişleme sürecine girmiştir. İspanya ve Portekiz AET'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. İspanya ve Portekiz'in AET'ye üyelik başvuruları başlangıçta bazı şüphelerle karşılanmıştır. İspanya ve Portekiz, özellikle o dönemde daha tarım ağırlıklı ekonomilere sahiptir. Tarım sektörü, AB içinde ortak tarım politikalarına entegrasyon ve uyum açısından özel bir zorluk oluşturabilir. Bu nedenle, bu iki ülkenin tarım ağırlıklı ekonomileri, entegrasyon sürecinde tarım politikalarına ek maliyetler getirebileceği endişelerine neden oldu. İspanya ve Portekiz'in AB'ye üyeliği, bu başlangıçtaki şüphelerin aksine, entegrasyon sürecinin başarıyla sonuçlanan örneklerindendir. İki ülkenin üyeliği, ekonomik kalkınma, demokratikleşme ve bölgesel istikrara katkıda bulunmuştur.

1970'lerin başında İspanya ve Portekiz, uzun süredir devam eden diktatörlük dönemlerinden demokratik hükümetlere geçiş sürecine girmişlerdi. İspanya'da General Francisco Franco'nun ölümü (1975) ve Portekiz'de Carnation Devrimi (1974) ile demokratikleşme süreci başladı (Royo ve Manuel, 2003: 3). Ayrıca İspanya'da demokrasiye geçişin ardından yaşanan ekonomik ve sosyal dönüşümler, ülkenin AB üyeliğine giden yolun şekillenmesinde etkili oldu. Demokratikleşme sürecini takip eden hızlı ekonomik kalkınma ve kentleşme, İspanya'yı dinamik ve gelişen bir ekonomi olarak konumlandırdı ve onu AB'nin ekonomik standartları ve hedefleri ile uyumlu hale getirdi.

Bu demokratikleşme süreci, AB'ye üyelik başvurularını beraberinde getirmiştir. İspanya ve Portekiz, 1986 yılında AB üyeliği için başvuruda bulundular

ve müzakereleri tamamlayarak 1986 yılında resmi olarak AB üyeleri olmuşlardır (Costa Lobo, 2003: 102). İspanya ve Portekiz'in Akdeniz stratejisi, AB üyeliği sürecinde ve sonrasında, bölgesel işbirliği, güvenlik, enerji, göç ve genişleme gibi konuları içerir ve bu strateji, hem bölgesel hem de AB düzeyinde etkileşimleri şekillendirmiştir.

İspanya ve Portekiz'in AB üyeliği, Akdeniz stratejisiyle bağlantılı bir perspektifi yansıtmaktadır. Bu ülkeler, coğrafi olarak Akdeniz'in batısında yer aldıkları için Akdeniz stratejisi, hem bölgesel hem de AB içindeki entegrasyon çabalarını etkilemiştir. İspanya ve Portekiz, Akdeniz üzerinde stratejik deniz yollarına sahiptir. AB üyeliği, deniz taşımacılığı ve güvenlik konularında bölgesel ve AB çapında ortak standartlara uyum sağlama ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Deniz güvenliği, balıkçılık politikaları ve liman güvenliği gibi konularda ortak stratejilerin oluşturulması önemli hale gelmiştir (Pace, 2004: 298). Akdeniz, deniz taşımacılığı ve ticaret yolları açısından kilit bir konuma sahiptir. AB'nin en büyük ticaret ortaklarından biri olan Akdeniz ülkeleri arasında gerçekleşen deniz ticareti, AB'nin ekonomik çıkarları için kritik önem taşımaktadır. Akdeniz, enerji kaynakları ve enerji geçiş güzergahları bakımından stratejik bir bölgedir. İspanya ve Portekiz'in AB üyeliği, enerji politikalarının ve projelerinin bölgesel ve AB çapında koordine edilmesini sağlamıştır. Özellikle doğal gaz ve petrol rezervlerinin bulunduğu Doğu Akdeniz'deki gelişmeler, İspanya ve Portekiz'in enerji güvenliği stratejilerini etkilemektedir.

Güneydeki genişleme süreci yalnızca demokrasiye ve sosyo-ekonomik modernleşmeye başarılı bir geçiş değil, aynı zamanda Akdeniz ülkelerinin potansiyel olarak Sovyet Bloğuna kaymasını önleyen jeopolitik bir başarı olarak değerlendirilmiştir (Jano, 2022: 22). Güney Avrupa ülkelerinin demokratikleşme süreci, AET ile entegrasyonlarıyla birlikte, bu ülkelerin Batı demokrasileri ve ekonomik sistemle daha sıkı bir bağ kurmalarını sağlamıştır.

1.2.1.4. Dördüncü Genişleme Dalgası (Avusturya, Finlandiya, İsveç - 1995)

90'ların ortasında, Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından AB, EFTA¹ üyesi olan ve yüksek gelişmiş ekonomilere ve köklü sosyal demokrasilere sahip üç ülkeyi (Avusturya, İsveç ve Finlandiya) kapsayacak şekilde genişledi (Goebel, 1994: 1108). EFTA üyesi olan Avusturya, İsveç ve Finlandiya, AB ile daha sıkı bir entegrasyon ve ekonomik işbirliği arayışında olan ülkelerdi. Bu ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmişlikleri AB'nin temel değerleri ve politikalarıyla uyumluydu.

Genişleme politikaları 90'lı yıllarda Sovyet tehdidinin ortadan kalkması ve daha fazla uluslararası işbirliğinin tercih edilmesiyle yeni bir döneme girdi. Bu durum genişlemeye ilişkin ulusal tercihlerin zaman içinde değişebildiği, kritik dönemlerde (örneğin Sovyetler Birliği'nin çöküşü) dış faktörler tarafından değiştirilebileceği şeklindeki teorik argümanı destekleyen bir durumdur (Jano, 2022: 22). Soğuk Savaş'ın bitmesi, Avrupa'nın güvenlik dinamiklerinde de değişikliklere neden oldu. Artık sadece askeri güvenlik değil, ekonomik işbirliği, demokrasi, insan hakları ve diğer değerlerin korunması gibi geniş bir perspektife odaklanma eğilimi gösterildi. Dördüncü genişleme dalgası esasen Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Doğu Bloku ülkelerinin demokratikleşme süreçlerinin başlaması nedeniyle beklenen daha büyük genişlemelerin de habercisi oldu. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Doğu Bloku ülkelerinin demokratikleşmesiyle birlikte Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri de AB'ye üye olma sürecine girmiştir.

1.2.1.5. Beşinci Genişleme Dalgası (2004)

AB'nin genişleme politikası, aday ülkelerin kendi rızaları ve istekleri doğrultusunda gerçekleşmektedir. Bu, genişleme sürecinin temelinde gönüllülük ilkesinin bulunduğu anlamına gelmektedir. Aday ülkeler, AB'ye üye olma yolunu seçerek kendi egemen kararlarını almaktadır. AB'nin genişleme politikası, kendi değerlerini evrensel olarak kabul gören değerler olarak ihraç etmeye çalışmaktadır. Aday ülkeler, AB'ye üyelik sürecinde kendi iç yapılarını, kurumlarını ve

¹ Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA), 1960 yılında yedi ülke (Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre ve Birleşik Krallık) tarafından AET'ye alternatif bir ticaret bloğu olarak kuruldu.

politikalarını AB normlarına uygun hale getirirler. Bu da AB değerlerinin genişleme süreciyle yayılmasını sağlamaktadır.

AB genişleme süreci Soğuk Savaş'tan sonra özel bir ilgi görmüş ve kalıcı, tam teşekküllü bir AB politika alanı ve Avrupa çalışmalarının ayrı bir araştırma odağı haline gelmiştir (Schimmelfennig ve Sedelmeier, 2002: 500). AB genişleme politikası, özellikle Doğu ve Orta Avrupa'dan yeni üye devletlerin katılımının etkisiyle bağlantılı olarak önemli bir çalışma alanı olmuştur. Genişleme süreci hem mevcut AB üyeleri hem de yeni katılan ülkeler açısından çeşitli ekonomik, jeopolitik ve sosyal sonuçlarla ilişkilendirilmiştir.

Araştırmalar, AB'nin genişlemesinin hem mevcut hem de yeni üye devletlere ekonomik faydalar sağladığını, toplumların yaşlanması ve artan ekonomik rekabet gibi zorlukların üstesinden gelmek için yeni fırsatlar yarattığını göstermektedir (Szczepańska-Woszczyńska vd., 2022: 1575). AB, genişleme süreçlerinde yeni üye ülkelerin altyapılarını geliştirmelerine destek olmuş ve bu ülkelerdeki ekonomik büyümeyi teşvik etmiştir. AB kaynakları, altyapı projelerine ve ekonomik reformlara yönlendirilmiştir. AB'ye katılan ülkeler, AB'nin daha gelişmiş ekonomileriyle teknolojik transfer ve işbirliği imkanlarına sahip olmuşlardır. Bu durum, yeni üye ülkelerdeki işletmelerin daha rekabetçi hale gelmelerine katkıda bulunmuştur.

1989-1991 yılları arasında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Avrupa'da yeni bir jeopolitik kriz meydana gelmiştir. Doğu Avrupa'nın Sovyetler Birliği'nden ayrılması, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Soğuk Savaş çerçevesinin sona ermesi, Avrupa entegrasyon sürecinin gelecekteki gelişimini önemli ölçüde etkilemiştir (Ludlow, 2013: 13). Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyet bloğundan ayrılması, çoğu ülkede demokratik değişimleri başlattı. Bu ülkelerdeki otoriter rejimlerin çökmesi ve demokratik yönetimlere geçiş, Avrupa Birliği'nin demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi temel değerleriyle uyumlu bir gelişmeydi.

Tek Avrupa pazarının tamamlanmasının ardından, eski COMECON bölgesinde pazar odaklı ekonomilere geçiş, uluslararası ticaretin daha fazla serbestleştirilmesi, yeni ticaret olanaklarının açılması ekonomi de yeni bir döneme geçildiğinin göstergesi olmuştur (Danson, Halkier ve Damborg, 1998: 13). Dışa

açıklık politikaları benimsemek suretiyle, eski COMECON üyesi ülkeler, dünya ekonomisi ile daha entegre hale gelmiş ve küresel ticaretin bir parçası olmuşlardır. Bu, özelleştirmenin arttığı, rekabetin teşvik edildiği ve serbest piyasa ekonomisinin kurallarının benimsendiği bir dönemi ifade etmiştir.

1993 yılında Avrupa Birliği'nin Avrupa Zirvesi Kopenhag'da toplandı ve Orta ve Doğu Avrupa'daki ortak ülkelerin isterlerse AB üyesi olmalarına izin verilmesi yönünde tarihi bir karar alınmıştır. On yıldan fazla bir süre sonra, ilk Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri grubu Avrupa Birliği'ne katılmıştır. Genişlemenin kolay bir süreç olmadığı açıktır. Yeni üye ülkeler nispeten daha az zengindir ve kişi başı GSYH'ye sahiptirler (Beugelsdijk ve Eijffinger, 2005: 38). Genişleme süreci, yeni üye ülkelerin AB normlarına uyum sağlama, ekonomik kalkınma ve siyasi istikrar konularında çeşitli reformları gerçekleştirme sürecini içermektedir.

Beşinci genişleme dalgası kapsamında, Doğu Almanya'nın entegrasyonu, Almanya'nın birleşmesiyle gerçekleşmiştir. Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, Batı ve Doğu Almanya 3 Ekim 1990'da birleşerek Almanya Federal Cumhuriyeti'ni oluşturdu. Ancak, bu birleşme, Doğu Almanya'nın fiili bir AB üyesi olarak kabul edilmesi anlamına gelmedi (Masala, 2009: 463-464). Diğer ülkeler genellikle bağımsız devletler olarak başvuruda bulunurken, Doğu Almanya'nın entegrasyonu, Almanya'nın birleşmesi sonucunda gerçekleştiği için farklı bir dinamik içermektedir.

2004 yılında Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Slovakya, Estonya, Letonya, Litvanya, Malta, GKRY ve 2007 yılında Romanya, Bulgaristan'ın Birliğe dahil olmasıyla en büyük genişleme dalgası gerçekleşmiş oldu. 'Büyük Patlama' olarak adlandırılan beşinci genişleme dalgası hem AB hem de Doğu ülkeleri tarafından, Avrupa'yı birleştirmek ve demir perdenin Doğu-Batı bölünmesine son vermek olarak algılanmaktaydı (Jano, 2022: 23). AB'nin beşinci genişleme süreci, eski sosyalist ülkelerle ve diğer tarihsel bağlantılara sahip ülkelerle ilişkilidir. 2004 genişlemesi AB'nin sadece ekonomik entegrasyonu değil, aynı zamanda demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi değerleri de bu yeni üyelere entegre etme sürecini beraberinde getirdi.

Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, Avrupa Birliği'ne üyelik sürecine başlamadan önce *"Ticaret ve İş Birliği Antlaşmaları"*nı imzalayarak entegrasyon sürecine dahil olmuşlardır. Bu usul anlaşmaları, aday ülkelerin AB ile ekonomik ve ticaret ilişkilerini düzenlemek amacıyla imzalanmıştır (Dangerfield, 2001: 57). Bu antlaşmaların temel amacı, aday ülkelerin kapalı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçişini kolaylaştırmak ve AB standartlarına uyum sağlamalarını teşvik etmektir. Bu ülkelerle yapılan Ticaret ve İş Birliği Antlaşmaları, daha önceki genişleme dalgalarında benzeri olmayan bir özellik taşımıştır. Diğer genişleme süreçlerinde bu tür özel anlaşmalar daha yaygın olarak kullanılmamış, entegrasyon süreci genellikle daha sınırlı çerçeveler içinde ilerlemiştir.

AB'ye beşinci genişleme dalgası ile üye olan ülkelerin birçoğu Doğu Avrupa kökenli olup, ekonomik olarak Batı Avrupa'daki gelişmiş ülkelere kıyasla geri kalmış durumdaydı. Doğu Avrupa ülkelerinin katılımı, Doğu ve Batı Avrupa arasındaki politik ve ekonomik ayrımın kademeli olarak azalmasıyla işaretlenen uzun bir geçiş döneminin doruk noktası olarak ifade edilmektedir (Heidenreich, 2003: 314). Ekonomik olarak daha az gelişmiş bu ulusların entegrasyonu, özellikle genişlemeden sonra da devam eden bölgesel eşitsizlikler bağlamında, AB düzenlemeleri ve standartlarına uyma kabiliyetleri konusunda endişelere yol açtı. Bu zorluklara yanıt olarak, AB bölgesel kalkınma politikalarına her zamankinden daha fazla öncelik vermek zorunda kaldı. AB'nin uyum politikası, bölgesel eşitsizlikleri azaltmayı ve ekonomik yakınsamayı teşvik etmeyi amaçlayarak, bu yeni üyelerin daha geniş Avrupa çerçevesine entegrasyonunu desteklemek üzere gelişti (Ferry ve McMaster, 2013: 1503). Bu politika değişikliği yalnızca daha az gelişmiş bölgelerde ekonomik büyümeyi teşvik etmek için değil, aynı zamanda AB'nin bir bütün olarak istikrarını ve birliğini sağlamak için de önemliydi. Bölgesel kalkınmaya vurgu, AB'nin üye devletleri arasında sosyal uyumu ve ekonomik dengeyi sürdürme stratejisinin kritik bir bileşeni haline geldi. Sonuç olarak, AB'nin beşinci genişlemesi önemli zorluklar ve fırsatlar getirdi ve Doğu ve Batı Avrupa arasındaki ekonomik eşitsizlikleri gidermek için bölgesel kalkınma politikalarına daha fazla odaklanmayı gerektirdi. AB'nin bu zorluklara verdiği yanıt, gelecekteki entegrasyon stratejilerini şekillendirmede ve birliğin istikrarını sağlamada çok önemli oldu.

1.2.2. Lizbon Antlaşması Sonrası Genişleme Dalgaları

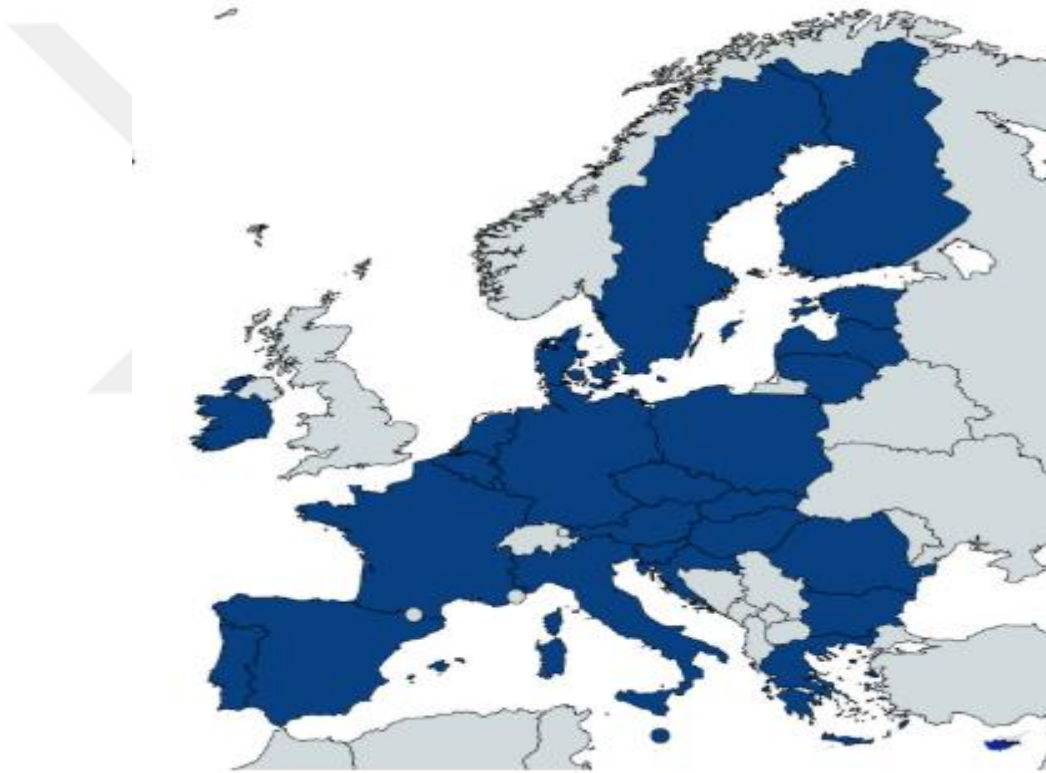
Lizbon Antlaşması'ndan sonra AB'nin genişleme dalgaları, Avrupa entegrasyonunun, yönetiminin ve politikasının çeşitli yönleri üzerinde önemli sonuçlar doğurmuştur. Ayrıca Lizbon Antlaşması, AB'nin uluslararası yatırım politikasını, doğrudan yabancı yatırımı ve ticaret müzakerelerini etkilemiştir. Ticaret müzakerelerinde onaylama yetkileri de dahil olmak üzere Avrupa Parlamentosu'na yeni yetkiler vermiştir ve AB ticaret müzakerelerinin yürütülme şeklini değiştirmiştir.

Lizbon Antlaşması ile birlikte, AB'nin genişleme politikasındaki katılım koşulları ve Kopenhag Kriterleri güçlendirilmiştir. Aday ülkelerden daha fazla reform ve uyum beklentisi, genişleme sürecini uzatmış ve zorlaştırmıştır. Ülkelerin ekonomik, siyasi ve yargı alanlarında daha derinlemesine değişiklikler yapmaları beklenmektedir (Oğurlu, 2008: 25). Lizbon sonrası genişleme sürecinde müzakerelerin daha uzun sürdüğü ve daha karmaşık hale geldiği gözlemlenmiştir. Aday ülkeler, müzakereler ve AB üyeliğine geçiş sürecinin tamamlanması için daha fazla çaba harcamak durumunda kalmışlardır.

Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle AB'nin genişleme politikasında önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden biri, yeni üye ülkelerin Birliğe kabul edilmesindeki prosedürü belirleyen AB Antlaşması'nın 49. maddesinde görülmektedir. Bu madde, üyelik başvurusu yapacak ülkelerin karşılamaları gereken bazı kriterleri ve başvuru sürecini düzenler. Yeni bir ülkenin AB üyeliği için başvuruda bulunması durumunda, bu başvuru hem ilgili ülkenin ulusal parlamentosuna hem de Avrupa Parlamentosu'na bildirilmesi zorunlu hale getirilmiştir (Piedrafita, 2008: 33). Yeni başvuruların AB değerleri çerçevesinde değerlendirilmesi ve politik bir platformda paylaşılması, genişleme sürecini daha etkin ve katılımcı hale getirmeyi amaçlamaktadır.

Hırvatistan, Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonraki ilk genişleme adımını temsil etmektedir. Hırvatistan, Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusunu 2003 yılında yapmış ve bu süreç 1 Temmuz 2013 tarihinde tamamlanarak Hırvatistan, AB'nin resmi bir üyesi olmuştur. Bu üyelik, Batı Balkan

lkelerinin AB'ye entegrasyon sürecini teşvik eden bir adım olarak değerlendirilmiştir (Schimmelfenning ve Sedelmeier, 2004: 674). Böylece, bölgedeki diğer ülkelerin de benzer bir entegrasyon sürecine yönlendirilmesi amaçlanmıştır (Berberi, 2017: 85). Hırvatistan'ın AB'ye yeliği, Batı Balkanlar'da ve genel olarak Güneydoğu Avrupa'da siyasi ve ekonomik istikrarın artırılmasına yönelik bir sinyali gösterir nitelikte bir hamle olmuştur.

Şekil 1.1 : 2024 Yılı İtibariyle Avrupa Birliği ye lkeler Haritası.

Kaynak: (İKV, 2024a https://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=32).

Lizbon sonrası genişleme dalgaları kapsamında müzakerelere balayan ülkelerden bir diğeri de Karadağ olmuştur. Karadağ, müzakereleri sürdürerek AB yeliği için adaylık sürecini ilerletmitir. Sırbistan 2012 yılında Lizbon Sonrası Genişleme Dalgaları döneminde müzakerelere balayan bir diğer ülkedir. Sırbistan, AB ile müzakereleri ilerletmi ve aday ülke statüsü elde etmiştir. Lizbon Sonrası

Genişleme sürecinde Türkiye ve Arnavutluk da AB üyeliği için aday ülkeler olarak kabul edilmiş ve müzakerelere başlamışlardır. Ancak, müzakerelerin ilerleyişi zaman içinde değişkenlik göstermiştir ve halen devam etmektedir (İKV, 2024a). Genişleme, yalnızca AB'ye üye devletlerin sayısal olarak artması değildir. Siyasi, hukuki, ekonomik müktesebatın coğrafi kapsamının genişletilmesi sürecidir. Süreçle birlikte ticaret standartlarının yakınlaştırılması, gümrük politikasının serbestleştirilmesi, sermaye piyasalarının iyileştirilmesi, yatırım yapılması, yeni işlerin yaratılması, ulaştırma altyapısının iyileştirilmesi gibi birçok yeni fırsatlar amaçlanmaktadır.

AB'ye üye olmak isteyen ülkeler, demokratik kurumları güçlendirmeli, hukukun üstünlüğünü sağlamalı ve insan hakları standartlarına uymalıdır. Bu kurumsal ve hukuki reformlar, genişleme sürecindeki ülkelerin yönetim kapasitelerini artırarak bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkilemektedir. Genişleme süreci, AB'nin teknoloji, bilim ve araştırma alanındaki birikimini genişleme adayı ülkelerle paylaşmayı içermektedir. Bu, teknoloji transferini teşvik etmektedir ve bilgi ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunarak bölgesel kalkınmayı desteklemektedir. AB üyesi olmayı hedefleyen ülkelerin daha sürdürülebilir, rekabetçi ve kapsayıcı bir kalkınma sürecine girmelerine yardımcı olmaktadır. AB'nin bir dizi genişlemesi üye ülke sayısında, nüfusta ve birlik ekonomisinin büyüklüğünde artışa neden olmuştur. Ayrıca bu genişlemeler Birliğin gündeminde, önceliklerinde ve karar alma sürecinde niteliksel değişikliklere yol açmıştır. Avrupa Birliği erken dönemde, kömür ve çelik gibi stratejik sektörlerde işbirliğine ve bölgesel ekonomik entegrasyona odaklanmıştı. Ancak zaman içinde AB, genişleme ve derinleşme politikalarını benimseyerek amaçlarını genişletmiştir.

Genişleme ve derinleşme politikaları çerçevesinde, AB farklı politika alanlarında faaliyet göstermeye başladı. Buna Bölgesel Kalkınma Politikası ve Sosyal Politikalar da dahildir. AB'nin tarihindeki dönemsel değişimler ve dış etkenler, politikaların evrimine ve değişimine yol açmıştır. Savaş sonrası dönemdeki uzlaşma ihtiyacından, günümüzdeki küresel ekonomik zorluklara kadar çeşitli faktörler, AB'nin politika yapısını şekillendirmiş ve uyum sağlamasını gerektirmiştir.

1.3. GENİŞLEME POLİTİKASI ARACI OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ'NİN UYUM POLİTİKASI

AB uyum politikası, Avrupa Birliği içindeki çeşitli ekonomik, sosyal ve bölgesel zorlukları ele almayı amaçlayan çok yönlü bir girişimdir. Bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin azaltılmasına özel olarak odaklanarak büyümeyi, istihdamı ve küresel rekabetçiliği teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Medeiros, 2014: 201). Avrupa Birliği'nin uyum politikası (Cohesion Policy), AB'nin ekonomik, sosyal ve bölgesel dengesizlikleri azaltmayı ve üye ülkeler arasındaki birlikteliği ve dayanışmayı güçlendirmeyi amaçlayan bir politika alanıdır. Bu politika, AB'nin bölgesel kalkınma yaklaşımının temelini oluşturur.

AB, entegrasyonu teşvik etmek için malların, hizmetlerin, sermayenin ve insanların AB içinde serbest dolaşımı gibi çeşitli politikalar ve girişimler uygulamıştır (Ulan, 2016: 146). Genişleme, AB'nin sınırlarını genişleterek daha fazla ülkeyi içine almayı amaçlamaktadır. AB'nin uyum politikası ve bölgesel kalkınma politikası, daha güçlü, dengeli ve rekabetçi bir Avrupa yaratmayı hedeflemektedir. Ekonomik ve sosyal uyumsuzlukların azaltılmasıyla, AB içindeki bölgeler arası dayanışma ve birlik duygusu güçlendirilmektedir. Bu politikalar, özellikle az gelişmiş bölgelerde yaşam kalitesinin artırılması ve ekonomik kalkınmanın hızlandırılmasında kritik rol oynamaktadır. AB uyum politikası da entegrasyonun teşviki için oluşturulan bir diğer politika alanlarından biridir.

Genişleme süreci, yeni ülkelerin katılımıyla birlikte ortaya çıkan ekonomik, politik, kültürel ve idari farklılıkları ele almak için yeni politika ve stratejilere ihtiyaç doğurmuştur. Birliğin politika alanlarının genişleme sürecine uygun hale getirilmesi ve yeni üye ülkelerle entegrasyonu sağlamak için politikaların ve stratejilerin güncellenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda genişleme politikasının bir parçası olarak uyum politikası, entegrasyon sürecini yönetmek amacıyla kullanılan önemli bir enstrüman olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde uyum politikasının teorik kısmı ele alınarak, tarihsel süreçteki gelişimi ve uyum fonları geniş bir perspektifle sunulmaya çalışılacaktır.

1.3.1. Avrupa Birliği Uyum Politikası

Avrupa Birliği'nin uyum politikası, ekonomik anlamda, AB içindeki bölgesel eşitsizlikleri azaltmayı ve tüm üye ülkelerin ve bölgelerin ekonomik gelişimini dengelemeyi amaçlayan bir stratejidir. Bu politika, özellikle ekonomik kalkınma, istihdam, rekabetçilik ve sosyal uyum konularında, daha az gelişmiş bölgelerin diğer bölgelerle aralarındaki farkları kapatmaya yönelik çalışmalar yürütmektedir. AB Uyum Politikası, çevre bölgelerin gelişmiş bölgelere göre daha yüksek büyüme oranları elde etmesine yardımcı olarak ekonomik dengeyi güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Roma Antlaşmasının 2. Maddesinde

"Topluluğun görevi, ortak pazarın kurulması ve üye ülkelerin ekonomi politikalarının giderek yaklaştırılması suretiyle Topluluğun bütünü içinde ekonomik etkinliklerin uyumlu olarak gelişmesini, sürekli ve dengeli bir yayılmayı, artan bir istikrarı, yaşam düzeyinin hızla yükseltilmesini ve birleştirdiği devletler arasında daha sıkı ilişkileri gerçekleştirmektir."

hükmü yer almaktadır (Roma Antlaşması, 1957: 2).

Politikanın hedefleri 1957 Roma Antlaşması'na kadar izlenebilse de, "Avrupa uyum politikasının" kurumsallaşması, 1980'lerin sonlarında, daha az gelişmiş Akdeniz ülkelerinin (Yunanistan (1982), İspanya ve Portekiz (1986)) katılımı ve tek pazar programının benimsenmesi yönündeki çabalar bağlamında ivme kazanmıştır (Bachtler ve Mendez, 2007: 537). Genişleme AB'nin uyum politikasının önemini artırmıştır. Çünkü genişleme, yeni üye ülkelerin AB normlarına, kurumlarına ve politikalarına uyum sağlamalarını amaçlayan bir süreçtir. Bu süreç, hem aday ülkelerin AB'ye entegrasyonunu hızlandırmak hem de AB'nin genel politikalarını genişletmekte olan bir Avrupa coğrafyasına yaymak amacını taşımaktadır. AB'nin uyum politikası, bölgesel eşitsizlikleri azaltmaya odaklanmaktadır. Bu, düşük gelirli ve az gelişmiş bölgelerin daha güçlü ekonomilere sahip bölgelere yaklaşmasını sağlamayı hedeflemektedir. Özellikle, kişi başına düşen gelir ve ekonomik altyapı gibi göstergelerdeki farklılıklar dikkate alınarak, daha az gelişmiş bölgeler desteklenmektedir.

Milward'a göre *“AB'nin kurucu liderleri ulusal egemenlikten sınırlı ölçüde feragat etmenin, ulus devletle Avrupa Topluluğunu ayrı veya karşıt yapılar haline getirmeyeceğini, birbirlerini karşılıklı destekleyerek güçlendireceğini kabul etmiş ve bunun farkına varmışlardır”* (1992: 12). Bu düşünce, üye ülkelerin birbirlerine karşılıklı destek sağlamak ve güçlerini birleştirerek ekonomik işbirliği ve entegrasyonu artırmak amacıyla bir araya gelmelerinin temelini oluşturmuştur.

Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği içinde eşit yaşam standartları hedefini belirlemiştir (AB Antlaşması, md. 2) ve gelir eşitsizliklerinin varlığı bu hedefle açıkça çelişmektedir. Bu nedenle, eşitliğin sağlanması, AB'nin bölgesel politikasının temelini oluşturan ana argümanlardan biridir (AB Antlaşması, md.158). 1957 Roma Antlaşması'ndaki bölgesel kalkınma hedefleri, ekonomik, sosyal ve bölgesel uyumun yanı sıra sürdürülebilir kalkınma ve çevre korumanın teşvik edilmesi dahil olmak üzere AB'nin daha geniş hedefleriyle uyumludur (Medeiros, 2018: 4). Roma Antlaşması, bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin giderilmesi ihtiyacını vurgulayarak AB'nin bölgesel politikasının temelini atmıştır. Çeşitli bölgeler arasındaki istihdam, gelir, altyapı gelişimi ve ekonomik büyüme açısından eşitsizlikleri azaltarak ekonomik, sosyal ve bölgesel uyumu sağlamayı amaçlamıştır.

Bir önceki paragrafta da belirtildiği üzere Roma Anlaşması, eşitsizlikleri gidererek ve tüm bölgelerde kapsayıcı büyümeyi teşvik ederek AB topraklarının daha dengeli ve sürdürülebilir kalkınmasını sağlamayı amaçlamıştır (Medeiros, 2018: 5). Roma Anlaşması, doğrudan bölgesel politikalara veya eşitsizlik giderme politikalarına odaklanan spesifik maddeler içermez ancak ekonomik ve sosyal uyumu sağlama hedefini belirtmektedir.

AB Uyum Politikası, kaynakların en yoksul ülke ve bölgelerde yoğunlaşmasına, fonların bölgeselleştirilmiş, stratejik, çok yıllık programlar aracılığıyla tahsisine, yetki devri ilkesine ve yerel yönetim ilkesine dayanan bir bölgesel kalkınma modelini içermektedir (Rauhut ve Costa, 2021: 10). Fonların bölgeselleştirilmiş ve stratejik bir şekilde tahsis edilmesi, bölgesel kalkınma hedeflerini daha etkili bir şekilde desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu, her bölgenin özel ihtiyaçlarına ve potansiyeline uygun çözümlerin bulunmasını sağlamaktadır.

AB'nin Uyum Politikası, 1988'de uygulamaya konmasından bu yana, Avrupa ekonomik entegrasyonunun bölgesel ve sosyal eşitsizlikler üzerindeki etkilerini ele almayı amaçlayan politikalar için önceliklerin belirlenmesinde etkili bir rol oynamıştır. Politika, kaynakların en yoksul ülke ve bölgelerde yoğunlaşmasına, fonların bölgesel, stratejik, çok yıllık programlar yoluyla tahsisine ve kararların mümkün olduğunca yakın alınmasını gerektiren yetki devri ilkesine dayalı bir bölgesel kalkınma modelini içerecek şekilde geliştirilmiştir (Melecký, 2018: 288). Bölgesel kalkınma politikalarında yetki devri ilkesi, kararların mümkün olduğunca yerel ve bölgesel düzeyde alınmasını içerir. Bu, projelerin yerel ihtiyaçlara ve koşullara daha iyi uyarlanabilmesini ve etkili bir şekilde uygulanabilmesini sağlar. Bu prensipler, AB'nin bölgesel kalkınma politikalarının daha esnek, yerel ihtiyaçlara duyarlı ve sürdürülebilir olmasını amaçlamaktadır.

Politika, çevre ve az gelişmiş bölgelerin daha yüksek büyüme oranlarına ulaşmalarına yardımcı olmak ve böylece ekonomik dengenin kurulmasına katkıda bulunmak için tasarlanmıştır (Bilous, 2022: 31). AB'nin uyum politikası, belirli bir konuya ortak bir yaklaşım oluşturmak için üye devletlerin ulusal politikalarını ve düzenlemelerini uyumlu hale getirme sürecini ifade etmektedir. Uyumlaştırma, AB'nin tek bir pazar yaratma ve malların, hizmetlerin, sermayenin ve insanların serbest dolaşımını teşvik etme çabalarının önemli bir yönüdür.

1980'lerin sonlarında Komünist rejimlerin çöküşüyle birlikte, uyum politikaları Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupa'nın politik ve ekonomik eksenine yeniden dahil olmasının en geçerli yolu olarak görülmüştür. Ekonomik ve demokratik dönüşüm programları, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için AB standartlarına ulaşmanın bir aracı olarak desteklenmiştir (Samur, 2008: 383).

AB entegrasyon süreci, özellikle Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için, Sovyet dönemi işgücü piyasası uygulamalarından geçişi hızlandırmış ve özelleşen pazarların yanı sıra küresel ekonomik entegrasyonun etkilerini artırmıştır (Mahutga ve Jorgenson, 2016: 1711). Sovyet dönemi işgücü piyasaları, genellikle merkezi planlamaya dayalıydı ve devlet, iş gücü üzerindeki kontrolleri ve düzenlemeleri elinde bulunduruyordu. Bu sistemde iş gücü büyük ölçüde devletin belirlediği

sektörlere odaklanmış, iş gücü piyasasında esneklik ve rekabetçilik eksikti. AB'ye katılım süreci, bu eski sosyalist ekonomiler için, pazar ekonomisine entegrasyonu hızlandıran bir katalizör görevi gördü. AB'nin müktesebatı, serbest piyasa ekonomisi ve özgür iş gücü hareketliliği gibi unsurları dayatmış ve bunun sonucunda eski Sovyet sistemlerinin işgücü piyasasındaki uygulamalarından hızla uzaklaşılmasını sağlamıştır.

Uyum politikalarının temelini, AB Antlaşmaları ve bu antlaşmalara dayalı olarak kabul edilen yasal düzenlemeler oluşturmaktadır. AB'nin temel hukuki belgeleri olan AB Antlaşmalarının içinde yer alan hükümler uyum politikalarını da kapsamaktadır ve uyum politikaları AB Antlaşmaları çerçevesinde uygulanmaktadır (Waniak-Michalak vd., 2021: 6). AB tarafından kabul edilen yönetmelikler ve direktifler, uyum politikalarının hukuki temelini oluşturan önemli belgelerdir. Bu belgeler, AB'nin hukuki çerçevesini oluşturan temel taşlardır ve üye ülkelerin hukuk sistemlerini birbirine yaklaştırma amacını taşımaktadır. AB uyum politikalarının uygulanması, AB kurumları tarafından kabul edilen çeşitli belge ve programların da gösterdiği gibi, çok çeşitli yasal araç ve mekanizmaları içermektedir. Avrupa Uyum Politikası çok çeşitli mali, organizasyonel ve hukuki araçları kapsamaktadır (Çeliktaş, 2006: 44). Uyum politikaları, AB kurumları tarafından kabul edilen AB programları, eylem planları, beyannameler, tebliğler ve diğer belgeler gibi çeşitli yasal araçlar aracılığıyla uygulanmaktadır. Yönetmelikler doğrudan etki yaratırken, direktifler üye ülkelerde belirli standartların yerine getirilmesini amaçlamaktadır (Çeliktaş, 2006: 44). Uyum politikalarının etkin bir şekilde uygulanabilmesi için AB, çeşitli koordinasyon mekanizmaları oluşturmaktadır. Bu mekanizmalar, üye ülkeler arasındaki uyumu sağlamak ve politikaların tutarlı bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. AB uyum politikasının uygulanması, ulusal hükümetler ve Avrupa Komisyonu da dahil olmak üzere birçok düzeyde karar alma süreçlerini içermektedir (Bachtler ve Mendez, 2007: 536). Avrupa Komisyonu bu süreçte önemli bir rol oynar ve politika geliştirme, gündem belirleme ve politika uygulamasının izlenmesinde kilit bir aktör olarak hareket etmektedir. Komisyonun entegrasyon yanlısı politika gündemi, Avrupa entegrasyonunu ilerletme ve AB içinde ekonomik ve sosyal uyumu teşvik etme konusundaki kararlılığını vurgulamaktadır.

Politikanın ana hedefi, özellikle bölgeler arasındaki eşitsizlikleri azaltarak ve en az tercih edilen bölgelerin geri kalmı lı ını ele alarak genel olarak uyumlu kalkınmayı teşvik etmek, ekonomik ve sosyal uyumu güçlendirmektir. Bu hedefe ulaşmaya yönelik temel politika araçları Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu'dur (Gagliardi ve Percoco, 2016: 860). Bu fonlar, AB'nin sosyal ve ekonomik amaçlarına ulaşma çabalarına katkıda bulunarak  ye ülkeler arasındaki ekonomik dengesizlikleri azaltmayı ve AB içinde bir uyum sağlamayı hedeflemektedir.

Buna ek olarak, politika, kaynakların en yoksul ülke ve bölgelerde yo unla masına, fonların bölgesel, stratejik, çok yıllı programlar yoluyla tahsisine, yetki devri ilkesine ve ortaklık ilkesine dayanan ve tarafların katılımını gerektiren bir bölgesel kalkınma modelini içermektedir. Kalkınma programları ve projelerinin müzakere edilmesinde ve uygulanmasında bölgesel kurumlar ve aktörler etkili olmaktadır (Bachtler ve McMaster, 2008: 399). Bölgesel düzeyde etkili bir kalkınma işbirliği ve koordinasyonu, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma çabalarını destekler ve bölgesel kalkınmanın daha kapsamlı bir perspektiften ele alınmasına katkıda bulunmaktadır.

Uyum Politikası yönetim açısından benzersizdir. Ulusal hükümetleri, bölgesel yönetimleri ve yerel toplulukları içeren ve Avrupa Komisyonu ile *"paylaşılan yönetim"* adı verilen çok düzeyli bir yönetim modeli altında yönetilmektedir. Bu yaklaşım, politikanın etkili bir şekilde uygulanması ve yönetilmesi için katılımcı bir  er eve sunar.  ye  lkelerindeki ulusal hükümetler, Uyum Politikası'nın uygulanması ve izlenmesinde önemli bir rol oynar. Bu hükümetler, politikanın belirlenmesine, programların hazırlanmasına ve finansmanın yönetilmesine katılır. Bölgesel yönetimler, politikanın yerel koşullara uygun bir şekilde uygulanması ve hedeflere ulaşılması için çalışır. Bu çok düzeyli yaklaşım, politikanın daha etkili ve yerel ihtiyaçlara daha duyarlı bir şekilde uygulanmasını sa lar (Fratesi ve Wishlade, 2017: 818). Paylaşılan yönetim modeli, politikanın tasarımı ve uygulanmasında farklı düzeydeki paydaşların birbirleriyle etkileşim içinde olmasını teşvik eder. Bu da politikanın daha etkili ve yerel düzeyde daha iyi uyarlanmış olmasına katkıda bulunur.

AB uyum politikasını uygulama süreci, genel olarak uyumlu kalkınmayı teşvik etmek, ekonomik ve sosyal uyumu güçlendirmek için Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu gibi temel politika araçlarının kullanılmasını sağlamaktadır (Gagliardi ve Percoco, 2016: 860). Kaynakları en yoksul ülkelere ve bölgelere yoğunlaştırarak, stratejik çok yıllık programlar aracılığıyla fon tahsis ederek, sübvansiyon ve ortaklık gibi ilkeleri vurgulayarak, AB uyum politikası bölgesel kalkınmayı artırmayı ve bölgesel kurumları ve aktörleri karar alma süreçlerine dahil etmeyi amaçlamaktadır. AB Uyum Politikası, AB genelinde dengeli ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik ederek eşit ekonomik büyümeyi ele almayı amaçlayan Avrupa Birliği'nin temel politikası olarak kabul edilmektedir.

1.3.2. Avrupa Birliği Uyum Politikası Kapsamında Uyum Fonu

Uyum Politikası ekonomik, sosyal ve bölgesel uyumu güçlendirmeyi amaçlayan AB'nin ana yatırım politikası olarak hizmet vermektedir. Günümüzde Avrupa Birliği bütçesinin üçte birinden daha fazlası uyum politikalarının finansal araçlarına ayrılmıştır (Pareschi vd., 2020: 112). Bütçe, uyum politikalarına odaklanan birçok proje ve programın finansmanını sağlamaktadır. Uyum politikalarını finanse etmek için AB'nin bütçesinde kullanılan önemli araçlar şunlardır: **Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF), Avrupa Sosyal Fonu (ASF), Cohesion Fund (Uyum Fonu)**. Bu fonlar, AB'nin bölgesel eşitsizlikleri azaltmak, ekonomik ve sosyal uyumu artırmak amacıyla uyguladığı politikaların finansmanını sağlamak için kullanılmaktadır.

Uyum Fonu, 1993 yılında yapısal fonlar arasına dahil edilmiştir. Maastricht Antlaşması, Avrupa Birliği'nin ekonomik ve sosyal uyumu artırmak amacıyla bir dizi önlemleri içermekte olup, Uyum Fonu da bu kapsamda yer almaktadır. Cohesion Fund (Uyum Fonu) genellikle AB'nin daha düşük gelirli ülkeleri ve bölgeleri için ayrılan bir fondur. Bu fon, çevresel altyapı projelerini desteklemek ve çevresel sürdürülebilirlik amacıyla kullanılmaktadır. Uyum Fonu, özellikle çevresel politika ve ulaşım projelerine odaklanarak ekonomik kalkınmayı desteklemektedir (Treaty on European Union, 1992). Bu fonlar, AB'nin çok yıllık mali çerçevesi içinde belirlenen

bütçeden finanse edilmektedir. AB bütçesi, üye ülkelerin katkılarına dayanır ve her yedi yılda bir revize edilen çok yıllık mali çerçeve çerçevesinde belirlenmektedir. Uyum politikalarına ayrılan kaynaklar, bu fonlar aracılığıyla çeşitli projelere yönlendirilmektedir. AB bu finansal katkıdan beklenen katma değeri ise şöyle ifade etmektedir (European Commission, Directorate-General for Regional Policy, 2008: 4):

“Uyum politikası altyapıda, insan kaynaklarında ve modernizasyonda ve bölgesel ekonomilerin çeşitlendirilmesinde oldukça ihtiyaç duyulan yatırımları desteklemekte ve fakir üye devletler ve bölgelerde daha fazla büyüme ve istihdam sağlamaktadır. Bu gibi yatırımlardan faydalanan üye devletler ve bölgeler ortalamanın üzerinde büyüme ve istihdam başarısı gerçekleştirecek ve AB düzeyini daha hızlı yakalamak için uyum politikası yatırımları almadan gidebilecekleri düzeyden daha iyi donatılmış olacaktı.”

AB uyum politikası yapısal fonlarla desteklenmektedir. Avrupa Birliği'nin bölgesel eşitsizlikleri azaltma ve üye devletler genelinde ekonomik ve sosyal kalkınmayı teşvik etme çabalarının önemli bir bileşenidir. Bu fonlar, AB içinde ekonomik, sosyal ve bölgesel uyumu güçlendirmeyi amaçlayan AB'nin uyum politikasının önemli bir aracıdır (Beugelsdijk ve Eijffinger, 2005: 38). Bu fonlar, çeşitli AB politika alanlarına destek sağlayarak, üye ülkeler arasındaki ekonomik farklılıkları azaltmayı, sosyal eşitsizlikleri düzeltmeyi ve bölgesel kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

AB tarafından “yapısal politika” ve “bölgesel politika” kavramları ile ifade edilen yapısal fonlar, literatürde daha çok “bölgesel politika” adı altında incelenmektedir. Bunun sebebi fon dağıtımında üye ülkeler veya başka bir ayırım yerine alt bölgelere bölünmüş bir sistemin uygulanmasıdır (Van der Beek ve Neal, 2004: 588). Bu kavramlar, AB'nin ekonomik ve sosyal uyumu teşvik etmek, bölgesel eşitsizlikleri azaltmak ve üye ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarını dengelemek amacıyla yürüttüğü politika ve fonları ifade etmektedir.

Birleşik ve tutarlı bir çerçeve içinde faaliyet gösteren birçok farklı ülkede yerel ve bölgesel bir kalkınma politikası olarak çalışan AB Uyum Politikası, muhtemelen batı dünyasındaki en büyük tek kalkınma politikasıdır (McCann, 2015: 16). Ayrıca, AB'nin çeşitli bölgesel fonları aracılığıyla finanse edilen projeler ve programlar,

bölgesel ve yerel düzeyde bir dizi alanda kalkınma çabalarını desteklemektedir. Bu politika, AB içinde ve sınırlarının ötesinde birçok farklı bölgeye odaklanarak, kalkınma çabalarını birleştirir ve geniş bir coğrafyada etkili bir kalkınma politikası modeli sunmaktadır.

Yapısal fonların gelişimi ilk olarak, Topluluğu kuran Roma Anlaşması sonucu, Avrupa Sosyal Fonu'nun kurulmasıyla başlamış, bunu 1962 yılında kurulan Avrupa Tarımsal Yönverme ve Garanti Fonu-Yönverme Bölümü ve 1975 yılında kurulan Avrupa Bölgesel Kalkınma fonu izlemiştir. 1989 yılında ise yapısal fon faaliyetlerinin birbirleriyle ilişkilendirilmesi kararlaştırılmış ve 1994 yılında da bu fonların tabi olacağı ana hedefler (kriterler) belirlenerek bu alanda tamamen yeni bir yapı oluşturulmuştur (Stawicki, 2019: 203-204). Bu fonlar bölgesel kalkınmayı sürdürmek, rekabet gücünü artırmak ve bölgesel eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için tasarlanmıştır.

Maastricht Zirvesi'nde kurulması kararlaştırılan ve Edinburg Zirvesi'nde alınan kararla yürürlüğe giren uyum fonu için ilk kez 1993 yılı bütçesine ödenek konmuştur. GSMH'sı Topluluk ortalamasının %90'ından az olan ülkelerin yararlanması için düzenlenen bu fondan Yunanistan, İspanya, İrlanda ve Portekiz faydalanmıştır. 2004'ten itibaren de yeni üyeler yararlanmaya başlamıştır (İKV, 2003: 16-17). Fon, AB'nin bütçesinden ayrılan kaynaklarla desteklenmektedir ve özellikle konverjans kriterlerine uyum sağlamakta zorlanan üye ülkeleri desteklemek amacıyla kullanılmaktadır.

Uyum fonu, 1994'ten beri Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerin ekonomik ve sosyal farklılıklarının azaltılması ve ekonomilerinin dengede tutulabilmesi için kullanılan yapısal bir araçtır. Fon öncelikli olarak Gayri Safi Milli Hasılatı (GSMH) AB ortalamasının %90'ından az olan üye ülkeleri hedeflemektedir. AB bütçesinin yaklaşık %8'ini temsil etmektedir. Daha az gelişmiş bölgelerde sürdürülebilir kalkınmayı ve istihdam yaratılmasını teşvik eden projeleri desteklemek üzere tasarlanmıştır (Basile vd., 2008: 334). Bu projeler, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarda kapsamlı bir kalkınma amaçlamaktadır. AB'nin bütünleşik bir

kalkınma stratejisi çerçevesinde, ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan dengeli bir gelişmeyi teşvik etme amacını yansıtmaktadır.

1988 yılında yapılan yapısal fon reformunda alan belirlemesi üç mekansal hedef çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bunlar; Hedef 1, Hedef 2 ve Hedef 5b olarak aşağıda açıklandığı şekliyle sınıflandırılmıştır (Bachtler ve Mendez, 2007: 541):

Hedef 1: *Genellikle ekonomik geri kalmış veya yapısal sorunlar yaşayan bölgelere odaklanır. Bu bölgeler, ekonomik ve sosyal kalkınmada zorluklar yaşayan yerlerdir.*

Hedef 2: *Sanayi dönüşümüne veya yeniden yapılanmaya ihtiyaç duyan bölgeleri hedefler. Bu, özellikle endüstriyel sektörde yapısal değişim yaşayan veya yaşamak zorunda kalan bölgeleri içerir.*

Hedef 5b: *Kırsal kalkınmaya odaklanır.*

Kırsal alanlarda ekonomik faaliyetleri desteklemek, çevresel sürdürülebilirliği artırmak ve yaşam kalitesini iyileştirmek amacıyla kullanılır. Bu hedeflerin her biri, fonların nasıl dağıtılacağına, hangi bölgelere öncelik verileceğine ve hangi tür projelerin destekleneceğine dair yönlendirmeleri temsil eder.

2000-2006 döneminde yapısal fonlar ekonomik ve sosyal durumlarına göre Hedef 1, Hedef 2 ve Hedef 3 olarak sınıflandırıldılar (Enguix vd., 2012: 686):

Hedef 1: *Kalkınmada geri kalmış bölgelerin (AB ortalama GSMH'sının %75'inden az gelir sahibi bölgeler) yapısal uyum ve gelişmesinin desteklenmesini,*

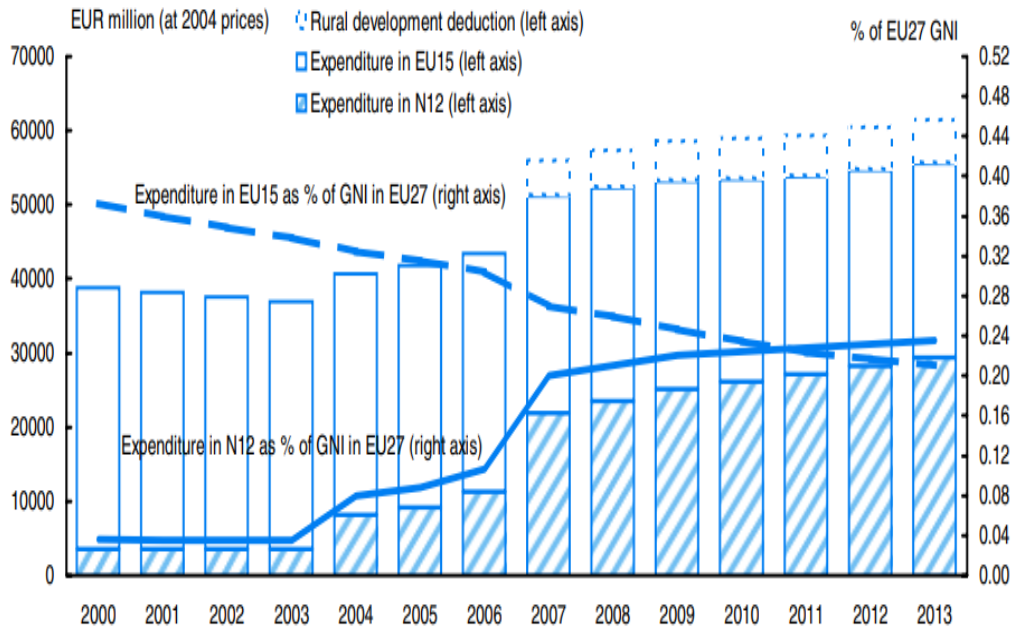
Hedef 2: *Yapısal zorluklarla karşı karşıya bulunan bölgelerin (geri kalmış sayılmamakla birlikte sorun yaşayan bölgeler) ekonomik ve sosyal gelişmesinin desteklenmesini,*

Hedef 3: *Eğitim, mesleki eğitim ve istihdama yönelik sistemlerin modernizasyonu ve uyumlaştırılmasını ifade etmektedir.*

Ayrıca 2000-2006 dönemi Avrupa Bölgesel Politikasında Avrupa Tarımsal Rehberlik ve Garanti Fonu'nun Rehberlik Bölümü olarak adlandırılan başka bir fon

sınıfı daha bulunmaktaydı (Enguix vd., 2012: 686). Bu fon sınıfı, tarım sektörünü desteklemek ve kırsal kalkınmayı teşvik etmek amacıyla kullanılan bir finansman mekanizmasıydı. Bu fon, tarım sektöründeki çiftçilere eğitim, danışmanlık ve teknik yardım gibi konularda destek sağlamayı amaçlamıştır.

Uyum politikası, 2002-2006'da 225 milyar Euro'yu bulan devasa bir bütçe harcaması alanıdır. Aralık 2005'te Avrupa Konseyi'nde kararlaştırıldığı üzere 2007-2013'te 347 milyar Euro'ya, yani toplam AB bütçesinin üçte birine çıkmıştır (Hoerner ve Stephenson, 2012: 701). Bütçe, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu ve Uyum Fonu gibi mali araçlar üzerinden çeşitli projelere ve programlara aktarılarak, uyum politikasının hedeflerine yönelik destek sağlanmasını amaçlamaktadır.

Şekil 1.2 : Uyum politikası harcamaları, 2000-2013.

Kaynak: (European Commission, 2004: 38).

2004 yılında on yeni ülkenin Birliğe katılımı ile AB'nin nüfusu %20 oranında artmıştır, ancak GSYH'si yalnızca %5 oranında artış göstermiştir. Uyum politikası kapsamında mevcut 15 üye için 213 milyar Avro; yeni üye ülkeler için 22 milyar Avro bütçe ayrılmıştır (European Commission, 2024). Bu bütçe ve fonlar, AB'nin

genişleme politikalarını yürütmek, ülkelerin uyum sürecini desteklemek ve Birlik içindeki ekonomik ve sosyal dengeleri korumak amacıyla kullanılmaktadır.

2004-2007 yıllarında 12 yeni üyenin AB'ye katılması, AB genelinde bazı ekonomik göstergelerde değişikliklere neden oldu. Özellikle kişi başına düşen milli gelirden %10'luk bir düşüş yaşanmıştır. Bu durum, genişlemenin ardından AB içindeki ekonomik dinamiklerdeki değişimleri yansıtmaktadır. Ayrıca, bölgesel farklılıkların iki katına çıkması ve kalkınmada geri kalmış bölgelerin %60'ının yeni üyelere ait olması, genişleme sonrasında AB içindeki ekonomik ve kalkınma eşitsizliklerinin arttığını göstermektedir (European Union, 2013). Yeni üye ülkeler genellikle ekonomik olarak daha zayıf olup, var olan ekonomik farklılıklar genişleme ile birlikte daha belirgin hale gelmiştir.

Bir sonraki bütçe programı olan 2007-2013 bütçe döneminde birçok temel hedef bulunmaktadır. Bu hedefler arasında daha fazla ekonomik ve sosyal uyumun teşvik edilmesi, Avrupa Birliği içindeki eşitsizliklerin azaltılması ve üye devletler arasında daha az gelişmiş alanların entegrasyonunun ve yaklaşmasının teşvik edilmesi yer alıyordu. 2007-2013 döneminde AB'nin uyum politikasının üç ana hedefi yakınsama, bölgesel rekabet edebilirlik ve istihdam ile Avrupa bölgesel işbirliğiydi (Dumčiuvienė ve Bartkutė, 2012: 142). Bu hedefler kapsamında, AB'nin gelişmiş ve daha az gelişmiş bölgeleri arasındaki ekonomik farklılıkların azaltılması amaçlanmıştır. Bu hedef kapsamında, ekonomik olarak daha zayıf bölgelere yapılan yatırımların artırılması ve bu bölgelerin diğer bölgelerle ekonomik olarak uyumlu hale getirilmesi hedeflenmiştir.

Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye üyeliği sonrasında 2010 yılı başlarında Uyum Politikası, AB bütçesindeki en büyük harcama alanlarından biri olmuştur (Hoerner ve Stephenson, 2012: 699). Çünkü genişleme sonrasında bu ülkelerle işbirliği ve uyum süreçlerini desteklemek için büyük miktarda kaynak ayrılmıştır. Bu fonlar, genişleme sonrasında AB'ye katılan ülkelerin rekabetçiliklerini artırma, işsizlikle mücadele etme, çevresel sürdürülebilirlik ve enerji verimliliği gibi konularda iyileştirmeler yapma çabalarını desteklemektedir.

Doğu Bloğu ülkeleri, özellikle Sovyet etkisi altındaki ülkeler, liberal ekonomiye geçiş sürecinde çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Çünkü yıllarca süren planlı ekonomi, altyapı ve teknolojik gelişimde geriliklere neden olmuştur. Ülkeler, planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş yaparken, makroekonomik dengede sorunlar yaşadılar. Enflasyon, bütçe açığı ve döviz sıkıntıları gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Devletin ağırlıklı olduğu ekonomik yapıda, özelleştirme ve yapısal reformlar gibi adımların uygulanması zorlu olmuştur. Devletin ekonomideki rolünün azaltılması, yeni özel sektör kurumlarının kurulması ve rekabet ortamının oluşturulması gerekiyordu (Estrin ve Mickiewicz, 2011: 203-204). Serbest piyasa ekonomisi, rekabet ortamı yaratmaktadır ve şirketleri inovasyon ve teknolojik gelişim için teşvik etmektedir. Daha dinamik bir ekonomik ortam, iş fırsatlarının artmasına ve istihdamın genişlemesine katkıda bulunabilmektedir. Özellikle özel sektördeki girişimciliğin teşvik edilmesi, yeni işletmelerin kurulmasını ve büyümesini destekleyebilmektedir. Yeni ekonomik düzene uyum sağlamak için altyapı ve teknolojik yatırımlara ihtiyaç vardı. AB, bu zorluklarla başa çıkabilmek ve Doğu genişlemesi adaylarının uyum sürecine destek sağlamak amacıyla çeşitli mali destek mekanizmalarını devreye soktu. Bu destek, katılım öncesi dönemde de önemliydi ve ülkelerin AB standartlarına ulaşmalarını kolaylaştırmak için kullanıldı. Katılım sonrası dönemde ise yapısal fonlar ve diğer mali araçlar kullanılarak bölgesel kalkınmayı desteklemeye devam edildi.

Bir ülkenin ekonomik kalkınması ve rekabet edebilme yeteneği için ülke sanayisinin, gelirlerinin ve imalat sektörlerinin gelişmesi kritik öneme sahiptir. Sanayinin gelişmesi, bir ülkenin ekonomisinin çeşitlenmesini ve katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesini sağlamaktadır. Gelişmiş bir sanayi, istihdam yaratma, teknolojik yeniliklere öncülük etme ve ekonomik büyümeyi destekleme potansiyeline sahiptir. Bir ülkenin imalat profili, üretim sektörlerinde ne tür ürünlerin öne çıktığını göstermektedir. Yüksek katma değerli, teknolojik olarak gelişmiş ve rekabet avantajına sahip ürünlerin üretilmesi, bir ülkenin uluslararası pazarda daha rekabetçi olmasına yardımcı olabilmektedir. Yüksek gelirli bir ülke, genellikle daha iyi eğitim, sağlık hizmetleri ve altyapı gibi kamu hizmetlerine daha fazla yatırım yapabilmektedir. Bu da genel yaşam kalitesini artırabilmektedir.

2007-2013 bütçe döneminde temel yatırım alanları %25'i araştırma ve inovasyona, %30'u çevresel altyapı ve iklim değişikliğiyle mücadele tedbirlerine ayrılmıştır (European Commission, 2024). Avrupa Komisyonu, 2007-2013 dönemindeki Uyum politikası hedefinin (büyümeyi, istihdamı ve rekabetçiliği teşvik etme), "yalnızca AB, ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerdeki tüm paydaşlar tarafından sahiplenilmesi durumunda işe yarayacağını" ileri sürmüştür (Hübner, 2006: 2).

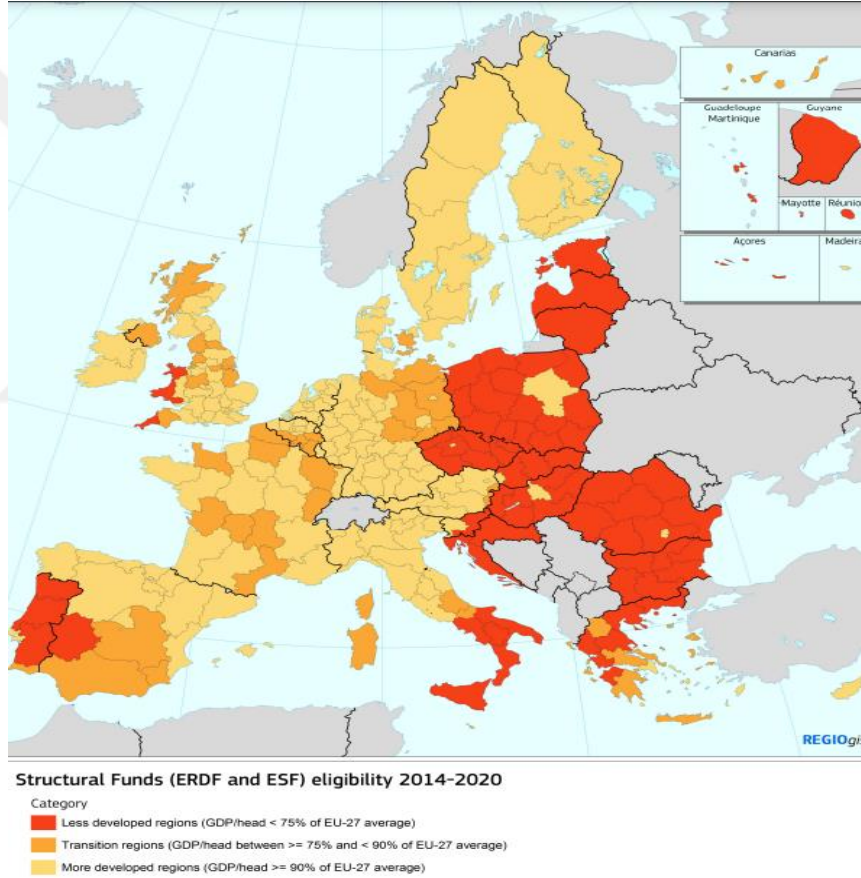
1988, 1993 ve 1999 düzenleyici reformlarında olduğu gibi, 2007-2013 AB Uyum politikasını düzenleyen 2006 Avrupa Konseyi düzenlemeleri, Yapısal Fon programlarının tasarımı ve sunumuna bölgesel ve yerel otoritelerin dahil edilmesinin önemini vurgulamaktadır (AB Konseyi, 2006). Bu, politikanın yerel ihtiyaçlara ve koşullara uygun hale getirilmesi, yerel aktörlerin katılımını teşvik etmek ve politikanın başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için yerel düzeyde destek alınması anlamına gelmektedir. Yerel düzeydeki paydaşların politikayı sahiplenmesi, politikanın uygulanabilirliğini artırmaktadır ve yerel ihtiyaçlara daha etkili bir şekilde cevap vermektedir. Bu şekilde, AB'nin uyum politikasının hedefleri daha etkili bir biçimde gerçekleştirilmektedir.

1.3.3. Avrupa Birliği'nin Yenilenen Uyum Politikası

2013 sonrası dönemde Avrupa Birliği'nin uyum politikası, bir dizi yenilik ve değişiklikle birlikte uygulanmaktadır. Uyum politikası, 2013 sonrası dönemde AB'nin genişleme stratejisi ile daha entegre hale getirilmiş ve "*Akıllı, Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme*" hedefi doğrultusunda yönlendirilmiştir. Bu strateji, ekonomik büyümeyi desteklerken aynı zamanda çevresel sürdürülebilirlik, inovasyon ve sosyal kapsayıcılık gibi faktörlere de vurgu yapmaktadır. 2013 sonrası dönemde AB, uyum politikasında daha etkin bir yönetim ve işbirliği modelini benimsemiştir (European Commission, 2024). Üye ülkeler, bölgesel ve yerel düzeydeki paydaşlar daha fazla katılım sağlamak üzere programların tasarımına ve uygulanmasına daha fazla dahil edilmiştir. Çevresel sürdürülebilirlik, enerji verimliliği ve iklim değişikliği ile mücadele önemli birer öncelik olarak korunmuştur.

2013 sonrası dönemde AB, yeni bir finansal çerçeve kabul etmiştir. Bu çerçeve, AB'nin bütçe ve fonların kullanımını belirlemektedir ve genellikle yedi

yıllık bir dönemi kapsamaktadır. 2014-2020 finansal çerçevesi, uyum politikasının uygulanmasını desteklemek için belirli fonları içermektedir. İnovasyon, ekonomik iyileşmeye yönelik mevcut AB stratejilerinin temel taşıdır ve ulusal hükümetlerin gündeminde de aynı derecede üst sıralarda yer almaktadır. Bilgi ve yenilik, ekonomik kalkınmanın temel itici güçleri olarak görülmektedir. Araştırma ve geliştirme (Ar-Ge), aynı zamanda 2013 sonrası Uyum Politikası için Ortak Stratejik Çerçeve'nin de önemli bir temasıdır (Avrupa Komisyonu, 2012).

Şekil 1.3 : Bölge Haritası 2014-2020.

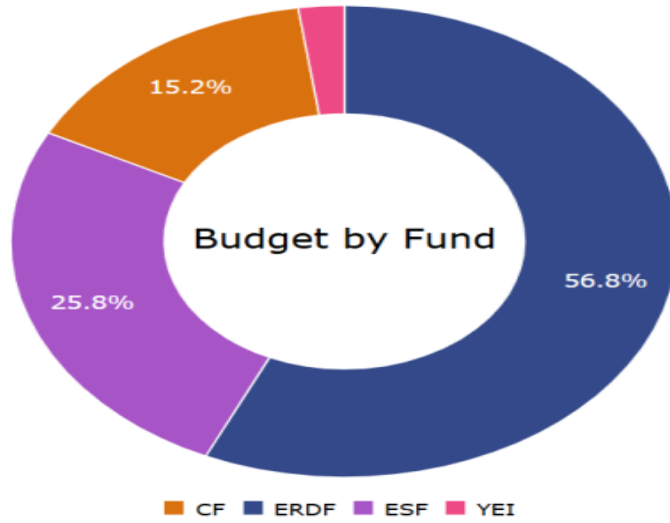
Kaynak: (Eurostat, 2024 <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217155/4387547/EU28-eligibility-1420.pdf>)

Şekil 1.3'e göre, Avrupa Birliği'nin 2014-2020 yılları arasında Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF) ve Avrupa Sosyal Fonu (ESF) kapsamında hangi

bölgelerin yapısal fonlardan yararlanabileceğini göstermektedir. Şekil 1.3, bölgesel ekonomik gelişmişlik seviyesine göre üç kategoriye ayrılmıştır:

- **Az Gelişmiş Bölgeler (Kırmızı):** Kişi başına düşen GSYİH, AB-27 ortalamasının %75'inin altındadır. Doğu Avrupa'daki birçok ülke (Polonya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan) ve Güney Avrupa'nın bazı bölgeleri (Yunanistan, Güney İtalya, Portekiz'in bazı kısımları) bu kategoridedir. Bu bölgeler, AB fonlarından en yüksek destek payını almaktadır.
- **Geçiş Bölgeleri (Turuncu):** Kişi başına düşen GSYİH, AB-27 ortalamasının %75 ile %90'ı arasındadır. Orta Avrupa'nın bazı bölgeleri, İspanya'nın büyük bir kısmı ve Güney İtalya bu gruba dahildir. Bu bölgeler, sınırlı ancak önemli düzeyde finansal destek alırlar.
- **Daha Gelişmiş Bölgeler (Sarı):** Kişi başına düşen GSYİH, AB-27 ortalamasının %90'ının üzerindedir. Batı Avrupa'nın büyük bölümü (Almanya, Fransa, Benelüks ülkeleri, İskandinavya ve İngiltere) bu kategoride yer almakta ve AB fonlarından daha az destek almaktadır.

Şekil 1.3, AB'nin ekonomik uyum politikaları çerçevesinde bölgesel eşitsizlikleri azaltmayı ve daha dengeli bir kalkınmayı sağlamayı amaçladığını göstermektedir. AB uyum fonları, özellikle kırmızı ve turuncu bölgelerde altyapı geliştirme, istihdam artırma ve sürdürülebilir kalkınma projelerini desteklemek için kullanılmaktadır.

Şekil 1.4 : 2014-2020: Fon bazında Uyum Politikası bütçesi, milyar avro.

Kaynak: (European Commission, 2024c, https://cohesiondata.ec.europa.eu/cohesion_overview/14-20)

Şekil 1.4 kapsamında her fonun bütçedeki payı milyar avro cinsinden gösterilmektedir. Bu fonlar, 2014-2020 dönemi için AB'nin sosyal ve ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşmasını desteklemek amacıyla kullanılmaktadır. Bu fonların sağladığı kaynaklar, özellikle daha az gelişmiş bölgelerdeki altyapı, eğitim, istihdam fırsatları ve çevresel projelere yönelik yatırımlar için kritik bir rol oynamaktadır.

Yenilenen AB Uyum Politikası, Avrupa 2020 Stratejisi hedeflerine ulaşmak ve bölgesel eşitsizlikleri azaltmak için tutarlı bir yatırım politikası sunmayı amaçlamaktadır (Ainhua vd., 2015: 1590). Avrupa 2020 Stratejisi, AB'nin uzun vadeli ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerini belirleyen bir çerçeve olarak öne çıkar. Bu stratejinin ana hedefleri arasında akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme yer almaktadır. AB uyum politikası, bölgesel eşitsizlikleri azaltmayı ve bölgesel uyumu teşvik etmeyi amaçlayan Avrupa 2020 Stratejisi'nin hedefleriyle de uyumludur (González vd., 2015: 1590). Her iki politika da AB'nin ekonomik büyüme, sürdürülebilir kalkınma ve sosyal kapsayıcılık gibi temel hedeflere ulaşmayı amaçlar. Bu çerçevede, uyum politikası bölgesel düzeyde projeleri destekleyerek, Avrupa 2020 Stratejisi'nin genel hedeflerine katkıda bulunur.

Avrupa 2020 Stratejisi aşağıdaki birbiriyle ilişkili üç önceliğı kapsamaktadır (Avrupa Komisyonu, 2010: 8):

- **Akıllı büyüme:** *Bilgiye dayalı ekonominin ve inovasyona dayalı ekonominin geliştirilmesi,*
- **Sürdürülebilir kalkınma:** *Kaynakları daha verimli kullanan, daha yeşil ve daha rekabetçi bir ekonomiyi teşvik etmek,*
- **Kapsayıcı büyüme:** *Sosyal ve bölgesel uyum sağılayan yüksek istihdamlı bir ekonominin desteklenmesi.*

Avrupa 2020 Stratejisi, AB üye ülkelerinde sosyal ve ekonomik ilerlemeye yönelik uzun vadeli bir programdır. Avrupa ekonomilerinin yapısal zayıflıklarını gidermeyi ve rekabet güçlerini artırmayı amaçlayan akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir büyüme stratejisi olarak Haziran 2010'da Avrupa Konseyi tarafından kabul edildi (Kasprzyk ve Wojnar, 2021: 147). Avrupa 2020 Stratejisi, AB üye ülkeleri genelinde akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümeyi teşvik etmeyi amaçlayan kapsamlı bir çerçevedir.

2010 yılında başlatılan bu strateji, ekonomik kalkınmayı ve istihdam fırsatlarını teşvik etmek için on yıllık bir yol haritası görevi görüyor. AB'nin Uyum Politikasının hedefleriyle uyumlu hale getirilerek bölgesel eşitsizliklerin azaltılması ve bölgelerin rekabet gücünün artırılması ihtiyacı vurgulanıyor. Yapısal Fonlarda en azından 1989'da yapılan reformdan bu yana yürürlükte olan Uyum Politikası, daha az gelişmiş bölgelerin AB içinde daha fazla entegrasyon ve rekabete hazırlanmasına odaklanıyor. Ayrıca politika, mekansal adaleti ve bölgesel uyumu teşvik etmek için sosyal açıdan kapsayıcı ve sektörler arası kalkınmayı vurgulayan, yer temelli bir yaklaşımı benimseyecek şekilde gelişti. Bu strateji, bölgesel eşitsizlikleri azaltmaya ve yere dayalı kalkınmayı teşvik etmeye odaklanarak akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümeyi amaçlayan hedeflerin uygulanmasını vurgulamaktadır (Erixon, 2010: 37). Üye devletlerin bireysel çabalarını ve hedeflerine ulaşmak için etkili kurumlara ve iyi yönetime olan ihtiyacı vurgulamaktadır.

AB Uyum Politikası değerlendirmesine yönelik mevcut yaklaşım, 1988'de Yapısal Fonlar reformundan kaynaklanmıştır. Reformdan önce, bölgesel politika harcamalarının izlenmesi ve değerlendirilmesine düşük bir öncelik veriliyordu. Komisyon ile ye devletler arasında, değerlendirmenin gerekliliği, nasıl organize edilmesi ve yürütülmesi gerektiği ile ilgili olarak ortak bir karar sağlanamıyordu. Değerlendirme teknikleri ve yetenekleri ye devletler arasında büyük farklılıklar gösteriyordu ve farklı politika, kamu yönetimi geleneklerini ve uygulamalarını yansıtıyordu (Bachtler ve Wren, 2006: 145). Avrupa Komisyonu, politikanın AB'deki bölgeler arasında kişi başına GSYİH eşişsizliklerinin önemli lde azaltılması üzerindeki olumlu etkisini vurguluyordu (Avrupa Komisyonu, 2010).

Uyum Fonu, kişi başına düşen gayri safi milli geliri AB-27 ortalamasının %90'ının altında olan ye Devletlere, AB'nin ekonomik, sosyal ve bölgesel uyumunu güçlendirmek amacıyla destek sağlamaktadır. 2021-2027 dönemi için Uyum Politikası için 392 milyar avro, yani toplam AB bütçesinin yaklaşık üçte biri ayrıldı. 2021-2027 dönemi için Uyum Fonu Bulgaristan, Çekya, Estonya, Yunanistan, Hırvatistan, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya ve Slovenya'yı kapsamaktadır (European Commission, 2024b).

AB Uyum Politikasının vatandaşların sosyal ve geçim kaynakları üzerinde somut bir etkisinin olması potansiyel olarak Avrupa projesine olan bağlılıklarını artırmaktadır. AB yelięinden ekonomik fayda sağlayan bir ülkede yaşamak ve bundan kişisel olarak yararlanmak, kişinin AB'yi destekleme olasılığını göstermektedir (Dąbrowski vd., 2020: 831). AB'nin uyum politikası, bölgesel kalkınma ve altyapı projelerine finansman sağlamaktadır. Bölgelerdeki ulaşım, enerji, ve diğer altyapı iyileştirmeleri, vatandaşların günlük hayatını kolaylaştırmaktadır, iř olanaklarını artırmaktadır ve böylece Avrupa projesine olan desteklerini güçlendirmektedir.

Uyum Politikası içinde bir araç olarak kullanılan AB'nin bölgesel kalkınma politikası AB'nin genel stratejik hedeflerine katkı sağlamaktadır. Bu politika, birlik içinde daha dengeli ve sürdürülebilir bir kalkınma sağlamayı amaçlayarak Avrupa projesine dayanışma ve g katmayı hedeflemektedir. Uyum politikası, AB içinde

daha az gelişmiş veya ekonomik olarak zayıf olan bölgelerde bölgesel kalkınma politikaları kapsamında destek sağlamaktadır. Bu bağlamda bir sonraki başlıkta çalışmanın bir diğer konusu kapsamında olan bölgesel kalkınma politikalarına değinilecektir.

1.4. UYUM POLİTİKASI ARACI OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASI

Bölgesel kalkınma politikası, bir ülke içindeki bölgeler arasında veya ülkeler arasında işbirliğini ve karşılıklı bağlantıyı teşvik etme sürecini ifade eder. Bu politika, karşılıklı bağlantı düzeyini ve dış pazarlara erişimi artırmanın yanı sıra ekonomik kalkınmayı ve sürdürülebilirliği teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bölgesel entegrasyon politikaları, altyapıya yatırım, finansal aracılık ve ticaret anlaşmaları gibi çeşitli biçimlerde olmaktadır. Bölgesel entegrasyon politikalarının etkinliği, küresel veya bölgesel ekonomik entegrasyona uyum sağlayan gelişmekte olan ekonomilerde görülmektedir. Çalışmanın ikinci kısmında bölgesel kalkınma politikası geniş bir perspektifle sunulmaya çalışılacaktır.

Bölgesel politika, Avrupa toplum modelinin kimliği ve tüm siyasi entegrasyon sürecinin meşruiyeti ve uygulanabilirliği için çok önemli bir araç olarak algılanıyordu (Maznella ve Mendez, 2009: 9). Çünkü bölgesel ekonomik dengesizlik, tarih boyunca Avrupa'nın başarılı bir ekonomik entegrasyon sağlama gayesinin önünde engel oluşturmuştur (Dudek, 2001: 101). Bölgesel ekonomik dengesizlikler AB'nin başarılı bir ekonomik entegrasyon sağlama hedeflerine yönelik potansiyel engelleri yansıtan önemli unsurlardır. AB'nin bu dengesizlikleri azaltma çabaları, birlik içinde daha sürdürülebilir bir ekonomik gelişme ve birlik ruhu oluşturma yolunda önemli bir rol oynamaktadır.

AB içindeki 'Bölgelerin Avrupası' kavramı bölgesel kalkınmayı ve kültürel politikaları vurgulamaktadır (Donaldson, 2006: 2076). "Bölgelerin Avrupası" kavramı, Avrupa'da daha dengeli, kapsayıcı ve bölgesel kalkınmayı destekleyen bir vizyon sunmaktadır. Bu vizyon, kültürel çeşitliliği korurken, ekonomik eşitsizlikleri azaltmayı ve yerel düzeyde demokratik katılımı güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Avrupa’da bölgesel gelişme politikaları 1920’lerde uygulanmaya başlamıştır. 1929 Ekonomik Bunalımı’nın etkileri sonrasında, hükümetler, özellikle de Avrupa hükümetleri, ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve sermaye akışını artırmak için bölgesel politikalara olan ilgilerini azaltmışlardır. Ancak İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinden sonra bölgesel dengeyi sağlamak amacıyla farklı bölgesel politikalar geliştirilmiştir (Peşelioğlu, 2007: 126). Ekonomik bunalımın etkileriyle birlikte, birçok Avrupa ülkesi genel olarak ekonomik kurtuluşa odaklanmış, bütçe kısıtlamalarına gitmiş ve buna bağlı olarak bölgesel politikalara olan ilgi azalmıştır. Bu dönemde, çoğu ülke, genel ekonomik iyileşme çabalarına odaklanarak bölgesel kalkınma politikalarını ikinci plana atmıştır. Ancak, II. Dünya Savaşı sonrasında, Avrupa’da Marshall Yardımı ve daha sonrasında Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun kurulması gibi gelişmeler, bölgesel işbirliği ve kalkınma politikalarına yeni bir ivme kazandırmıştır. Bu bağlamda, özellikle 1950’lerden itibaren Avrupa Birliği’nin temellerini atan anlaşmaların imzalanması ve daha sonraki yıllarda yapılan reformlar, bölgesel kalkınma politikalarının AB düzeyinde önemli bir yer edinmesine yol açmıştır.

Bölgesel ekonomik kalkınma stratejileri genellikle aşağıdaki unsurları içermektedir (Stimson vd., 2006: 6):

- **Sürdürülebilirlik:** Ekonomik faaliyetlerin çevresel etkileri ve doğal kaynakların korunması göz önünde bulundurulmaktadır. Sürdürülebilir tarım, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, atık yönetimi gibi uygulamalar teşvik edilmektedir.
- **Toplumsal Katılım ve Adalet:** Bölge sakinlerinin kalkınma sürecine katılımı teşvik edilmektedir ve kalkınma fırsatlarından adil bir şekilde yararlanmaları sağlanmaktadır. Eğitim, sağlık hizmetleri ve istihdam fırsatları gibi sosyal alanlara yatırım yapılmaktadır.
- **Yerel Değerlerin Korunması:** Bölgenin kültürel mirası, gelenekleri ve yerel endüstrileri korunmaktadır ve teşvik edilmektedir. Turizm, el sanatları ve yerel ürünler gibi yerel ekonomilere destek verilmektedir.

- **Teknolojik Gelişim:** Bilim ve teknolojiye dayalı yenilikçi çözümlerle bölgenin rekabet gücü artırılmaktadır. Ar-Ge yatırımları ve teknoloji transferi desteklenmektedir.
- **Altyapı Geliştirme:** Ulaşım, enerji, su ve iletişim gibi temel altyapı sistemlerinin geliştirilmesi bölgenin ekonomik büyüme ve kalkınması için önem teşkil etmektedir.

Avrupa'da bölgesel gelişme politikaları, II. Dünya Savaşı sonrasında bölgesel dengesizlikleri azaltmak amacıyla kurulmuştur. Farklı bölgelerin farklı ekonomik potansiyelleri vardır ve bu potansiyeli geliştirmek için bölgesel gelişme politikalarının uygulanması gerekmektedir (Roses ve Wolf, 2018: 2). Politikalar kalkınmayı teşvik eden önlemler, yatırımlar, fonlar, devlet destekleri ve diğer mevcut kaynakların kullanımını içermektedir. Bölgesel gelişme politikaları, ayrıca bölgelerdeki göçü azaltmak, iş fırsatlarını artırmak ve küçük çaplı işletmeleri desteklemek için de kullanılmaktadır. Avrupa Birliği, bölgesel gelişme politikalarının önemini kavramış ve bu amaçla özel bütçeler, yatırım ve destek programları oluşturmuştur. AB, çeşitli bölgeler arası farklılıkların ortadan kaldırılmasını, ekonomik bütünlüğün sağlanmasını ve sürdürülebilir kalkınmayı amaçlayan bölgesel gelişme fonlarının oluşturulmasını da desteklemektedir.

Kalkınma politikaları, 1957'de Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasından bu yana sağlanan, Avrupa Birliği'nin uzun süredir devam eden ve nispeten öne çıkan bir politika alanıdır (Fraser, 2007: 158). AB, kalkınma politikalarını, dünya genelinde yoksulluğun azaltılması, sürdürülebilir kalkınmanın teşvik edilmesi, insan haklarının güçlendirilmesi ve krizlere karşı direncin artırılması gibi amaçlar doğrultusunda oluşturmuştur.

1980'lerin başından itibaren, Avrupa Birliği üye ülkeleri genelinde bir dönüşüm ve ekonomik iyileşme süreci yaşanmıştır. 1980'ler boyunca yıllık büyüme oranı %3'lük büyüme oranının altında kalarak %2.4'e düşmüştür. Aynı dönemde işsizlik oranı da artmış, 1974 yılında %3 civarındayken 1985 yılında %10 seviyesine yükselmiştir (Yılmaz, 2010: 21). Ancak, bu dönemde tüm AB üye ülkelerinde yeniden yapılanma ve ekonomik iyileşme çabaları görülmüştür. Üye ülkeler,

ekonomik politikalarını gözden geçirerek ve reformlar yaparak ekonomik büyümeyi teşvik etmeye ve işsizlikle mücadele etmeye çalışmışlardır.

1981'de Yunanistan'ın; 1986'da Portekiz ve İspanya'nın katılımıyla bölgesel politikanın yetersizliği ve güçlü bir politikaya olan gereksinim ortaya çıkmıştır ve yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. Avrupa Tek Senedi ile AET Antlaşması'na V. Başlık eklenmiştir. V. Başlık, Topluluk tarafından sosyal ve ekonomik uyuma duyulan ihtiyacın tanınması ve uyumu güçlendirmek için gerekli eylemin yapılması konularını kapsamaktadır. “Uyum” vurgusu, Komisyon'un ve Parlamento'nun, iç pazarın tamamlanmasının daha yoksul bölgeleri çok daha fazla marjinalleştirebileceği ve ayrıca bazı alanlarda AT'nin büyük bölümlerinin yeterli sosyo-ekonomik ve altyapısal kapasiteye sahip olmadığı düşüncesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Archer ve Butler, 1992: 97). Madde 130(a) kapsamında Topluluk, genel uyumlu gelişimini desteklemek için, ekonomik ve sosyal uyumunun güçlendirilmesine yol açan eylemlerini geliştirecek ve sürdürecektir. Topluluk, özellikle, çeşitli bölgeler arasındaki eşitsizlikleri ve en az tercih edilen bölgelerin geri kalmışlığını azaltmayı amaçlayacaktır (Avrupa Tek Senedi, 1986, V. Başlık).

Bölgesel politika konusunda önemli adımlardan biri 1968 yılında Bölgesel Politika Genel Müdürlüğü'nün oluşturulmasıdır. Şimdiki haliyle politikanın özü, 1986 Tek Avrupa Senedi'nin ardından gelen 1988 Yapısal Fonlar reformuna dayanmaktadır (Fratesi ve Wishlade, 2017: 818). Yapısal fonlar, AB'nin bölgesel kalkınma, istihdam ve rekabet gücü gibi hedeflere yönelik olarak üye ülkeler arasında ekonomik ve sosyal uyumu teşvik etmek amacıyla kullanılır. Reformlar genellikle bu fonların etkinliğini artırmayı, daha odaklı hedeflere ulaşmayı ve politika araçlarını güncellemeyi hedeflemektedir.

Tindemans Raporu'nda entegre bir ekonomik ve parasal birimin işleyişini sağlamak için bölgesel politikaların oldukça gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle, rekabetçi alanlarda yoğunlaşmanın ve ekonomik büyümenin bir sonucu olarak ortaya çıkan dengesizlikleri dengelemek için bölgesel politikaların önemine işaret edilmektedir. Rapor'a göre bölgesel politika, Birlik içindeki en müreffeh bölgelerden daha az tercih edilen bölgelere net bir kaynak aktarımını içermelidir

(Tindemans Raporu, 1972: 25). Üye ülkelerin ekonomik ve parasal politikalarını uyumlaştırmada kaydedilen ilerlemeye paralel olarak bölgesel politikanın da kademeli olarak genişleyeceği öngörülmüştür. Bu, AB'nin daha derin bir entegrasyon sürecinde bölgesel politikaların rolünün giderek artacağını ve böylece bölgesel dengesizlikleri azaltmak için daha güçlü bir çerçeve oluşturulacağını bir göstergesidir.

Madde 130c Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'nun amacını, “gelişimi geride kalan bölgelerin kalkınmasına ve yapısal uyumuna ve gerileyen sanayi bölgelerinin dönüşümüne katılarak Topluluk içindeki başlıca bölgesel dengesizliklerin giderilmesine yardımcı olmak” şeklinde ifade etmektedir (Avrupa Tek Senedi, 1986, V. Başlık). AB, bölgesel eşitsizlikleri azaltmayı, en az tercih edilen ve geri kalmış bölgeleri desteklemeyi amaçlayan bir dizi strateji ve fon ile bölgesel kalkınmayı teşvik etmektedir. Bu politikalar, daha dengeli bir kalkınma sağlamak ve tüm bölgelere fırsat eşitliği sunmak için kritik bir rol oynamaktadır.

"Dengesizlikler, yalnızca en dezavantajlı bölgeler için daha düşük bir yaşam kalitesi anlamına gelmez... aynı zamanda insan potansiyelinin yetersiz kullanıldığını ve Birliğin bir bütün olarak yararına olacak ekonomik fırsatlardan yararlanılamayacağını gösterir." (European Commission, 1996: 13).

Bölgesel politikaların etkili olabilmesi için, her bölgenin kendine özgü özellikleri ve ihtiyaçları dikkate alınmalıdır. “Herkes uyan tek tip politika (one size fits all)” veya müdahaleler, farklı bölgelerin ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamaz ve hatta bazı durumlarda sorunları daha da derinleştirebilmektedir. Bu nedenle, bölgesel politikaların esnek, özelleştirilebilir ve yerel katılımı teşvik eden bir yaklaşımla oluşturulması önemlidir (Farole v.d., 2011: 1101). Bu şekilde, her bir bölgeye uygun çözümler bulunmaktadır ve bölgesel kalkınma süreci daha etkili ve sürdürülebilir hale getirilmektedir.

Avrupa Birliği'nin genişlemesi, dış kalkınma politikası için AB anlaşma temellerinin detaylandırılması ve 2016'da Avrupa Birliği'nin Dış ve Güvenlik Politikası için Küresel Strateji'nin kabul edilmesi ve 2017'de Avrupa Kalkınma Konsensüsü dahil olmak üzere, AB kalkınma politikasının evrimini zaman içinde

etkileyen çeşitli faktörler olmuştur (Arts, 2020: 2). 2017'de revize edilen “*Kalkınmaya İlişkin Avrupa Mutabakat Belgesi*”, 2030 yılına kadar AB kalkınma işbirliğinin ana yönünü ve vurgularını ortaya koymuştur. Avrupa Konsensüsü, hak temelli bir yaklaşım öngördü ve Birleşmiş Milletler “*2030 Gündemi*”ni ve içerdiği Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini (SDG'ler) AB kalkınma işbirliğinin ana çerçevesi ve hedefleri olarak doğrudan yerleştirmiştir (Arts, 2020: 1). Bu, AB'nin kalkınma politikalarının daha sürdürülebilir, kapsayıcı ve hak temelli bir yöne evrildiğini göstermektedir. Hak temelli yaklaşım, kalkınma işbirliğinde sadece ekonomik büyümeye değil, aynı zamanda insan haklarına saygı, cinsiyet eşitliği ve toplumsal adalet gibi değerlere dayalı bir yaklaşımı ifade etmektedir.

Dünyanın en önemli entegrasyonlarından biri olan Avrupa Birliği dünyanın en zengin bölgeleri arasında yer almasına rağmen içsel düzeyde gelir farklılığı ve bölgeleri arasında eşitsizlik bulunan oluşum olarak karşımıza çıkmaktadır (Malais ve Henk Haegeman, 2009: 78). AB 15, yani 2004 genişlemesinden önceki AB üyeleri grubu, kişi başına gelir düzeyi AB 15 ortalama gelirinin yüzde 75 eşliğinin altında olan ve geleneksel olarak kabul edilen Portekiz ve Yunanistan olmak üzere ikiden fazla üye devlete sahip değildi. 2004 yılında Doğu Avrupa, Malta ve Kıbrıs'tan on yeni üyenin katılımıyla AB'de gelir eşitsizlikleri daha önce hiç olmadığı kadar önemli hale geldi. Yeni üyelerin büyük bir bölümünün kişi başına düşen GSYİH'si AB-15 ortalamasının yüzde 40'ından az olarak tespit edilmiştir (Tondl, 2004: 6-7).

Sonuç itibarıyla; AB genel olarak zengin bir bölge olmasına rağmen, bazı üye ülkeler diğerlerine göre daha yüksek gelir seviyelerine sahiptir. Örneğin, Almanya ve Fransa gibi büyük ekonomilere sahip ülkeler, daha küçük ve ekonomik olarak daha az gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında genellikle daha yüksek gelir seviyelerine sahiptir. Bu eşitsizlikler, farklı ülkelerin ekonomik büyüme performansları, endüstriyel yapıları, işgücü piyasaları ve diğer faktörlerden kaynaklanmaktadır. Avrupa Birliği, ekonomik entegrasyonu, sosyal uyumu ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla birçok politika alanında faaliyet göstermektedir. AB'nin temel politika alanları arasında iç pazar, çevre, dış ilişkiler, iş gücü piyasası, eğitim, araştırma, inovasyon, tarım, enerji, güvenlik ve bölgesel kalkınma yer almaktadır. Bölgesel kalkınma politikası, özellikle AB içindeki ekonomik eşitsizlikleri azaltmayı

ve az gelişmiş bölgelerin gelişimini hızlandırmayı hedeflemektedir. Avrupa Birliği özellikle 2004 genişlemesi sonrasında temel politika alanlarından olan bölgesel kalkınma politikasına daha fazla önem vermiştir. Bu politika, Avrupa'nın farklı bölgeleri arasındaki kalkınma farklılıklarını dengelemeyi, yerel ve bölgesel düzeyde sürdürülebilir ekonomik büyüme sağlamayı amaçlamaktadır. AB, bölgesel kalkınmayı desteklemek için Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Uyum Fonu gibi finansal araçlar kullanarak, altyapı, eğitim, yenilik ve çevre gibi alanlarda önemli yatırımlar yapmaktadır. Bu şekilde, AB'nin bölgesel kalkınma politikası, tüm bölgeler için daha dengeli bir kalkınma ve refah seviyesinin artırılmasını hedeflemektedir. Avrupa Birliği için kritik öneme sahip olan bölgesel kalkınma politikası, tüm AB bölgelerinin kalkınması ve refah seviyelerinin artırılması için temel bir strateji oluşturur. Bu önemli politika, bir sonraki bölümde daha ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASI

2.1. AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASI'NIN KAVRAMSAL BOYUTU

Avrupa Birliği'nin Bölgesel Kalkınma Politikası, AB'nin bölgeleri arasındaki eşitsizlikleri azaltmayı ve dengeli kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlayan çerçevesinin temel bir yönünü oluşturmaktadır. Dengeli bölgesel kalkınmayı teşvik ederek, daha az ayrıcalıklı nüfus gruplarını ve ekonomik ve parasal birlik uygulamalarından etkilenen yerleri telafi ederek eşitsiz ekonomik büyümeyi ele almak için tasarlanmıştır. Politika ekonomik, sosyal ve bölgesel uyumu güçlendirmeyi, dengesizlikleri düzeltmeyi ve bölgeler arasındaki eşitsizlikleri azaltmayı amaçlamaktadır (López-Bazo, 2021: 1220). AB'nin bölgesel politikası, bölgeler arasındaki eşitsizlikleri azaltmak ve Avrupa vatandaşlarının refahını artırmak için tasarlanmıştır. Bu politika çerçevesi, AB içindeki çeşitli bölgelerin benzersiz özelliklerini ve kalkınma potansiyellerini dikkate alarak, bu bölgelerin karşı karşıya kaldığı özel ihtiyaçları ve zorlukları ele almayı hedeflemektedir.

2.1.1. Kavramsal Açıdan Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası

Avrupa Birliği'nin Bölgesel Kalkınma Politikası, AB bölgeleri arasında dengeli ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeye yönelik kapsamlı ve çok yönlü bir yaklaşım olarak kavramsallaştırılmaktadır. AB'nin kuruluşunda ekonomik bütünleşme ön plandayken, bölgesel kalkınma politikaları 1970'lerden itibaren önem kazanmıştır. Bu dönemde, sanayileşmiş bölgeler ile geri kalmış bölgeler arasındaki ekonomik eşitsizliklerin giderilmesi ve birlik içindeki dengesiz gelişimin azaltılması hedeflenmiştir. Söz konusu politikanın temel kavramsal yönleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Uyum ve Yakınsama: AB'nin Bölgesel Kalkınma Politikasının temel amacı, AB içindeki daha gelişmiş ve daha az gelişmiş bölgeler arasındaki ekonomik,

sosyal ve bölgesel eşitsizlikleri azaltmaktır. Bu, üye devletler ve bölgeler arasında yakınsamayı teşvik etmeyi amaçlayan Uyum Politikası aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Dumčiuvienė ve Bartkutė, 2012: 142).

2. İnovasyona Sistemik Yaklaşım: AB'nin Bölgesel Kalkınma Politikası, bölgesel araştırma, teknoloji geliştirme ve inovasyon stratejilerinin hem bölgesel hem de AB düzeyinde rekabet gücü ve büyümenin temel itici güçleri olarak görüldüğü sistemik bir inovasyon yaklaşımına dayanmaktadır. Bu yaklaşım, bölgesel inovasyon sistemlerinin önemini ve özel olarak hazırlanmış, yer temelli politikalara olan ihtiyacı vurgulamaktadır (Pellegrin, 2007: 204).

3. Bölgesel Uyum: Bölgesel uyum kavramı, tüm bölgelerin uyumlu gelişimini teşvik etmeyi ve kalkınmanın faydalarının AB genelinde eşit şekilde dağıtılmasını sağlamayı amaçlayan AB Bölgesel Kalkınma Politikasının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bu, çevresel, kırsal ve daha az elverişli bölgelerin karşılaştığı belirli zorlukların ele alınmasını içermektedir (Atkinson ve Pacchi, 2020: 266).

4. Çok Düzeyli Yönetişim ve Yardımcılık: AB Bölgesel Kalkınma Politikasının uygulanması, AB, ulusal ve bölgesel/yerel otoritelerin işbirliği yaptığı ve çabalarını koordine ettiği çok düzeyli bir yönetim yaklaşımını içermektedir. Yardımcılık ilkesi de kararların en uygun hükümet düzeyinde alınmasını sağlayan önemli bir husustur (Sykes, 2020: 96).

5. Entegre ve Yere Dayalı Yaklaşımlar: AB'nin Bölgesel Kalkınma Politikası, politikaların her bölgenin özel ihtiyaçlarına ve özelliklerine göre uyarlandığı entegre ve yere dayalı yaklaşımlara olan ihtiyacı vurgulamaktadır. Bu, bölgesel bağlamların çeşitliliğini ve farklı bölgelerin karşılaştığı benzersiz zorlukları ve fırsatları dikkate almayı içerir (Healy, 2016: 137).

6. Ortaklıklar ve İş Birliği: AB'nin Bölgesel Kalkınma Politikası, kamu otoriteleri, özel sektör ve sivil toplum örgütleri de dahil olmak üzere çeşitli paydaşlar arasında ortaklıkların ve iş birliğinin geliştirilmesini teşvik etmektedir. Buna sınır ötesi, bölgelerarası ve ulusötesi iş birliği programları dahildir (Kotios vd., 2014: 30).

7. Sürdürülebilir Kalkınma: AB'nin Bölgesel Kalkınma Politikası giderek daha fazla sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeye, çevresel zorlukları ele almaya ve düşük karbonlu bir ekonomiye geçişi desteklemeye odaklanmaktadır (Bełdycka-Bórawska vd., 2021: 2).

Avrupa Birliği'nin Bölgesel Kalkınma Politikası, uyum, yenilik, bölgesel uyum, çok düzeyli yönetim ve ortaklıklara güçlü bir vurgu yaparak AB bölgeleri genelinde dengeli ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeye yönelik çok boyutlu ve entegre bir yaklaşım olarak kavramsallaştırılabilir.

2.1.2. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Yönetişim Yapısı

Avrupa Birliği'nin bölgesel politikası, **uluslarüstü, ulusal ve ulus-altı aktörler** arasındaki ilişkilerle şekillenen çok katmanlı bir yönetim yapısına dayanmaktadır. Bu aktörler, AB çapında bölgeleri etkileyen politikaların şekillendirilmesinde ve uygulanmasında önemli bir rol oynamaktadır (Bache, 2012: 630). Bu tür iş birlikleri, sadece ekonomik kalkınmayı değil, aynı zamanda çevresel sürdürülebilirliği ve toplumsal refahı da amaçlamaktadır.

Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Adalet Divanı, bölgesel politikayla ilgili karar alma süreçlerinde önemli güç ve etkiye sahip olan **uluslarüstü aktörlerin** örnekleridir (Migliorati, 2020: 493). Uluslarüstü aktörlerin AB yönetimine katılımı bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi, uyumun teşvik edilmesi ve AB içinde bölgesel işbirliğinin teşvik edilmesi açısından önem arz etmektedir. Sonuç olarak, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu gibi kurumların da aralarında bulunduğu uluslarüstü aktörler, Avrupa Birliği'nin bölgesel politikasının yönetim yapısında rol oynamaktadır. Bu çok düzeyli yönetim çerçevesi, bölgesel eşitsizlikleri gidermek ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek için politikaların ve eylemlerin koordinasyonuna olanak tanımaktadır.

Avrupa Komisyonu: AB'nin yürütme organı olarak, bölgesel politikaların oluşturulmasında ve uygulanmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Özellikle,

yapısal fonların (örneğin Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Avrupa Sosyal Fonu) yönetimi ve dağıtımı konusunda yetkilidir. Komisyon, bölgesel gündemin şekillendirilmesinde, mevzuat teklifinde bulunulmasında ve bölgesel kalkınma girişimlerini desteklemek için fon tahsisinin denetlenmesini sağlamaktadır (Egeberg ve Trondal, 2017: 675). Komisyonun özellikle Yapısal Fonlar aracılığıyla politika yapımındaki genişletilmiş rolü, iyi yönetişimin geliştirilmesini desteklemede ve çeşitli AB üye devletlerindeki bölgelerin rolünü güçlendirmede etkili olmuştur. Stratejik girişimleri ve fonlama programları aracılığıyla Komisyon, AB bölgelerinde araştırma, inovasyon ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemede önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca bölgesel makam ve kuruluşlara teknik yardım ve tavsiyelerde bulunmaktadır. Komisyon, Küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ)'ler için fırsatlar yaratmak, pazarlara erişimi geliştirmek ve istihdam yaratılmasını teşvik etmek için çalışmaktadır.

Avrupa Parlamentosu: AB vatandaşlarını temsil eden Avrupa Parlamentosu (AP), bölgesel politika girişimleri için fon sağlayan AB bütçesinin demokratik denetimini ve onayını sağlamaktadır (Verdun ve Zeitlin, 2017: 143). AB bütçesinin onaylanması ve bölgesel politika programlarının denetimi konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Bölgesel kalkınma komitesi aracılığıyla, politikaların geliştirilmesine katkıda bulunur. Doğrudan seçilen tek AB kurumu olarak Avrupa Parlamentosu, demokratik meşruiyete sahiptir ve AB yönetişiminde şeffaflığı, hesap verebilirliği ve yanıt verebilirliği sağlama konusunda önemli işlevler yerine getirmektedir (Curtin, 2014: 685). Avrupa Parlamentosu, yasama ve bütçe konularındaki yetkileri aracılığıyla bölgesel politika programlarının AB'nin hedefleri ve öncelikleriyle uyumlu olmasını sağlamaktadır (Molepo ve Jahed, 2023: 79). Avrupa Parlamentosu'nun AB bütçesini onaylama ve bölgesel politika programlarını denetleme konusundaki aktif katılımı, AB bölgesel politikalarının etkili bir şekilde tasarlanmasını ve uygulanmasını sağlamak için hayati önem taşımaktadır. Demokratik meşruiyeti, gözetim işlevleri ve yasama ve bütçe süreçlerine katılımı yoluyla AP, Avrupa Birliği içinde bölgesel politikaların yönetiminde şeffaflığı, hesap verebilirliği ve duyarlılığı teşvik etmede rol oynamaktadır.

Avrupa Konseyi: Üye devletlerin liderlerinden oluşmaktadır ve genel politik yönelimleri belirlemektedir. Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'nin en yüksek siyasi organlarından biridir. Konsey, genel politik yönelimleri belirlemektedir ve AB'nin gelecekteki stratejik hedeflerini şekillendirmektedir. Bu bağlamda, bölgesel politikalara dair stratejik kararlar alınmasında da önemli bir rol oynamaktadır (Wurzel, 2021: 75). Avrupa Konseyi, AB'nin uzun vadeli stratejik hedeflerini belirlemektedir ve bu hedefler doğrultusunda bölgesel politikaların genel yönünü çizmektedir. Bu, bölgesel kalkınma politikalarının AB'nin geniş stratejik çerçevesine uygun olmasını sağlamaktadır. Avrupa Konseyi, bölgesel kalkınma politikalarının izlenmesi ve değerlendirilmesi süreçlerinde de önemli bir aktördür. Politikaların etkinliğinin ve verimliliğinin değerlendirilmesine yardımcı olmaktadır.

Ulusal aktörler, Avrupa Birliği'nin bölgesel stratejilerinin başarılı bir şekilde uygulanması için elzemdir. Hükümetler, paydaşlar ve düzenleyiciler de dâhil olmak üzere ulusal aktörler, Avrupa Birliği'nin bölgesel politikalarını şekillendirmede ve uygulamada yer almaktadırlar. Ulusal hükümetler ve paydaşlar, AB yasalarına uyumu etkilemede ve politika sonuçlarını şekillendirmede çok önemlidir (Thomson vd., 2019: 1805). Üye devletler bölgesel kalkınmayı teşvik etmek için iş birliğine dayalı bir yaklaşım sergilemektedir (Manrique, 2018: 4). Bu iş birliği, kaynakların daha verimli kullanılması, bölgesel eşitsizliklerin azaltılması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması amacıyla yapılmaktadır. Ulusal Hükümetler yeni teknolojilerin uygulamaya konulması için yönetim protokollerini belirleyerek hem politika geliştirmede hem de uygulamada önemli aktörler olmaya devam etmektedir. (Lepore ve Spigarelli, 2020: 500). Ulusal aktörlerin AB bölgesel politikalarının ulusal önceliklerle uyumlu hale getirilmesi, ulusal bütçelerle eş finansmanın sağlanması ve projelerin denetimi gibi görevleri vardır. Ulusal hükümetler, kendi topraklarında AB politikalarını şekillendirme ve uygulama konusunda yetkilidirler (Camilleri, 2015: 238). Ulusal hükümetler, kendi iç siyasi sistemleri ile AB kurumları arasında aracı görevi görerek AB politikalarının arabuluculuğunu yapmaktadırlar. Ulusal hükümetlerin AB bölgesel politikalarına katılımı, etkili yönetim ve politika uygulaması için esastır. Ulusal hükümetler, AB bölgesel

politikasını yürütmek için bölgesel idari birimlerle ortaklık kurarak bölgesel hükümetlerin bölgesel politikaları planlama ve yönetmedeki rolünü artırmaktadır.

Ulusal aktörler olarak ulusal kalkınma ajansları bölgesel politika fonlarının yönetilmesini ve yerel projelerin koordinasyonunu sağlamaktadır. Ulusal kalkınma ajanslarının bölgesel politika fonlarını yönetme ve yerel projeleri koordine etme konusundaki katılımı, yerel ve bölgesel düzeylerde ekonomik büyümeyi, sosyal uyumu ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmede etkilidir (Antonopoulos ve Bachtler, 2014: 185). Ulusal kalkınma ajansları, kendi ülkelerindeki AB yapısal ve uyum fonlarının dağıtımını denetlemekten sorumludur. Bu fonları yönetmede, AB düzenlemelerine uyumu sağlamada ve AB programları aracılığıyla finanse edilen projelerin ilerlemesini izlemeye merkezi bir rol oynarlar. Yatırım için öncelikli alanları belirlemek, proje teklifleri geliştirmek ve proje uygulamasını izlemek için bölgesel ve yerel otoritelerle ve diğer paydaşlarla yakın bir şekilde çalışmaktadırlar.

Uyum politikasının uygulanmasında bir diğer aktör olan ulusaltı aktörlerin katılımı, kalkınma programlarının etkili bir şekilde sunulmasını ve bölgesel eşitsizliklerin giderilmesini sağlamak için esastır. Ulusaltı aktörler, devletin altındaki çeşitli düzeylerde faaliyet gösteren ve yerel, bölgesel veya sektörel düzeyde politika geliştiren, uygulayan ve izleyen kurumlar ve organizasyonlardır (Sbaraglia, 2016: 421). Ulusaltı aktörlerden bazıları şunlardır:

- **Bölgesel ve Yerel Yönetimler:** AB fonlarının yerel düzeyde uygulanmasında kritik aktörlerdir. Bölgesel kalkınma stratejilerinin oluşturulması, projelerin hazırlanması ve hayata geçirilmesi sürecinde aktif rol oynarlar. Bölgesel ve yerel aktörlerin katılımı, uyum politikası girişimlerinin başarısı için esastır, çünkü genellikle bölgelerinin özel ihtiyaçlarına ve dinamiklerine daha uyumludurlar ve bu da bağlama özgü uygulama stratejilerine olanak tanır (Jordana vd., 2012: 644). Bölgesel ve Yerel Yönetimlerin katılımı, AB politikalarının yerel düzeyde etkili eylemlere dönüştürülmesi, uyum politikası girişimlerinin başarısının sağlanması ve bölgesel kalkınma ve uyumun genel hedeflerine katkıda bulunulması için elzemdir.

- **Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar) ve Özel Sektör:** Bölgesel kalkınma projelerinde ortak olarak yer alabilirler. Yerel ihtiyaçların belirlenmesi, projelerin tasarımı ve uygulanması konularında katkıda bulunurlar. Sivil toplum örgütleri ve topluluk grupları da dahil olmak üzere STK'lar, genellikle yerel toplulukların savunucuları olarak hareket ederek, politika tartışmalarına ve uygulama süreçlerine tabandan bakış açıları getirmektedir (Schröder-Bäck vd., 2019: 4). Öte yandan, işletmeler ve endüstri birlikleri de dahil olmak üzere özel sektör, ekonomik büyümeyi yönlendirerek, iş yaratarak ve inovasyonu teşvik ederek bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmaktadır (Dąbrowski, 2013: 367) . Özel sektörün AB bölgesel politikasına katılımı, ekonomik kalkınmayı teşvik eden ve bölgelerdeki altyapıyı iyileştiren projeleri uygulamak için kaynakları ve uzmanlığı harekete geçiren kamu-özel sektör ortaklıklarının geliştirilmesine katkıda bulunabilmektedir. Hem STK'lar hem de Özel Sektör, AB bölgesel politikası çerçevesinde alt ulusal düzeyde sosyal ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmede rol oynamaktadırlar.

Sonuç olarak, ulus-altı aktörler, proje formülasyonuna, yönetim modellerine ve bilgi dolaşımına katılımları yoluyla AB Uyum Politikasının etkinliğine ve etkisine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır.

2.1.3. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nda Çoklu Ekonomik Teorilerin Birleşimi

Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikaları, zaman içinde gelişim göstermiştir. AB'nin kalkınma politikaları üye ülkelerin değişen ihtiyaçlarına, küresel ekonomik ve sosyal dinamiklere uyum sağlamak için sürekli olarak güncellenmektedir. AB'nin bölgesel kalkınma politikaları, sadece belirli bir iktisadi teoriye bağlı değildir. Bunun yerine çeşitli ekonomik teorilerin ve yaklaşımların bir kombinasyonunu içermektedir. AB'nin bölgesel politikaları, ekonomik büyümeyi teşvik eden neo-klasik ekonomi teorisine, sosyal refahı ve eşitliği önemseyen kurumsal ekonomi teorisine, çevresel sürdürülebilirliği vurgulayan çevre ekonomisi teorisine ve insan gelişimi odaklı yaklaşımlara uygun unsurları kapsamaktadır.

Neo-klasik büyüme teorisine göre bölgelerin performansını değerlendirmede en önemli kriter ekonomik kalkınma ve büyümedir. 20. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan neoklasik büyüme teorisi, teknolojik ilerlemenin, sermaye birikiminin ve işgücü büyümesinin ekonomik büyüme ve kalkınmayı yönlendirmedeki rolünü vurgulamaktadır. Neoklasik büyüme teorisine göre bölgelerin performansını değerlendirmenin temel kriterlerinden biri, fiziksel ve beşeri sermayeye yapılan yatırımın düzeyidir (Cvetanović vd., 2019: 120). Altyapıya, eğitime ve beceri gelişimine yatırım yapan bölgelerin daha yüksek düzeyde ekonomik büyüme ve kalkınma olasılığı daha yüksektir. Bunun nedeni, bu tür yatırımların ekonomik büyümenin temel itici güçleri olan üretkenliği, yenilikçiliği ve rekabet gücünü artırmasıdır. Bir diğer önemli kriter ise piyasa etkinliğini ve rekabeti destekleyen kurumların varlığıdır. Neoklasik iktisatçılar, iyi işleyen piyasaların, mülkiyet haklarının korunmasının ve istikrarlı bir düzenleyici ortamın ekonomik büyümeyi teşvik etmek için çok önemli olduğunu savunuyorlar. Güçlü kurumlara sahip bölgelerin yatırım çekme, girişimciliği teşvik etme ve kaynakların verimli tahsisini kolaylaştırma olasılığı daha yüksek olup, bu da daha yüksek düzeyde ekonomik kalkınmaya yol açmaktadır. Ayrıca neoklasik büyüme teorisi, ekonomik büyümeyi teşvik etmede ticaretin ve küreselleşmenin önemini vurgulamaktadır (Zhang, 2013: 89). AB'nin bölgesel politikaları, uluslararası ticaretle uğraşan, doğrudan yabancı yatırım çeken ve küresel değer zincirlerine katılan bölgelerin ekonomik büyüme ve kalkınma olasılıklarını artırmayı hedeflemektedir.

Bu bağlamda AB bölgesel kalkınma politikaları neo-klasik büyüme teorisine uymaktadır. Ancak AB'nin bölgesel politikası, neo-klasik büyüme teorisinin ekonomik büyümeye odaklanan yaklaşımını dikkate alırken, daha geniş bir perspektif sunar ve ekonomik, sosyal ve çevresel faktörleri bir araya getirerek kapsamlı bir kalkınma stratejisi izlemektedir. Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikası, sadece neo-klasik büyüme teorisine dayanmaz. AB'nin bölgesel politikası, ekonomik büyümeyi teşvik etmenin yanı sıra sosyal ve çevresel sürdürülebilirliği de amaçlamaktadır. Sermayeye yatırım, kurumsal kalite ve küresel pazarlara katılım gibi faktörler, Avrupa Birliği içindeki bölgelerin ekonomik refahının belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Politika yapımcılar bu temel kriterlere odaklanarak

bölgesel kalkınmayı teşvik etmeyi ve genel ekonomik performansı artıracak etkili stratejiler geliştirmeyi hedeflemektedir.

Avrupa Birliği, kapsayıcı ekonomik politikaları geliştirmek için sosyal diyalogun, toplu pazarlığın ve yönetim yapılarının önemini vurgulayan kurumsal bir ekonomik sosyal refah ve eşitlik teorisini uygulamaya koymaktadır (Keune, 2015: 477). Bu teori, ekonomiyi analiz ederken toplumsal refahı ve eşitliği ön planda tutmaktadır. Kurumsal ekonomi teorisi, geleneksel neoklasik ekonomiden farklı olarak, ekonomik davranışların ve sonuçların sadece bireysel rasyonellik ve piyasa mekanizmaları ile açıklanamayacağını, toplumsal ve kurumsal yapıların da dikkate alınması gerektiğini vurgular. Kurumsal ekonomik yaklaşımlar, özellikle dezavantajlı grupların ekonomik sistem içinde daha iyi koşullara sahip olmasını sağlamak için politika önerilerinde bulunur (Umbach ve Tkalec, 2021: 403). Bu bağlamda AB, Ekonomik ve Sosyal Komite ve Bölgeler Komitesi gibi AB karar alma sürecinde danışmanlık rolü üstlenen kurumlar oluşturmuştur (Hönnige ve Panke, 2012: 452). Sonuç olarak, Avrupa Birliği'nin sosyal refah ve eşitlikle ilgili kurumsal ekonomik teorisi, AB içinde işçi haklarını, sosyal korumayı ve eşitliği geliştirmeyi amaçlayan sosyal diyalog, toplu pazarlık ve çok düzeyli yönetim yapıları etrafında dönmektedir. AB, sosyal ortaklar, danışma komiteleri ve bölgesel endüstriyel ilişkiler düzenlemeleri aracılığıyla, tüm vatandaşlar için sosyal refah ve eşitliği ön planda tutan kapsayıcı ekonomik politikaları teşvik etmeyi amaçlamaktadır. AB'nin bu yaklaşımları, üye ülkeler arasında daha dengeli ve adil bir ekonomik yapı oluşturma çabalarının önemli bir parçasıdır.

2.2. AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL KALKINMA - POLİTİKASI'NIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Avrupa Birliği'nin bölgesel politikasının gelişimi aşağıdaki tabloda kısaca özetlenmiştir:

Tablo 2.1 : Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikasının Tarihsel Gelişimi.

Dönem	Gelişme ve Önemli Olaylar
1957 - Roma Antlaşması	AB'nin temelleri atıldı, ancak bölgesel politika henüz yoktu. Bölgesel dengesizlikler konusuna vurgu yapılmadı.
1975 - Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF)	İlk büyük adım atıldı. Bölgesel farklılıkların giderilmesi için Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu kuruldu.
1986 - Tek Avrupa Senedi	Avrupa Tek Pazarı'nı oluşturma süreci başladı. Ekonomik uyumu sağlamak amacıyla bölgesel politika daha da önem kazandı.
1988 - Yapısal Fonların Reformu	Yapısal fonlar, AB bütçesinin büyük bir kısmını oluşturacak şekilde yeniden düzenlendi.
1993 - Maastricht Antlaşması	Ekonomik ve Parasal Birlik hedefi belirlendi, bölgesel politika bu hedefe ulaşmada önemli bir araç haline geldi.
2000 - 2006 Programlama Dönemi (Agenda 2000)	AB genişlemesiyle birlikte bölgesel politika genişleyen ülkelere de yayıldı, yapısal fonlar yeniden şekillendirildi.
2007 - 2013 Programlama	Üç ana hedef belirlendi: Uyum,

Dönemi	rekabetçilik ve işbirliği. Bölgesel kalkınma stratejileri daha stratejik hale getirildi.
2014 - 2020 Programlama Dönemi	Akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme amacıyla Avrupa 2020 stratejisi çerçevesinde bölgesel politikalar oluşturuldu.
2021 - 2027 Programlama Dönemi	İklim değişikliği, dijital dönüşüm ve sosyal kapsayıcılık gibi konular öncelik haline geldi. AB bütçesinde önemli pay ayrıldı.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu dönemler, AB'nin bölgesel politikalarının sürekli olarak geliştiği ve genişlediği bir süreç olarak öne çıkmaktadır. Amaç, farklı bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltarak daha dengeli bir Avrupa yaratmaktır.

Aşağıda, Avrupa Birliği'nin bölgesel politikasının ekonomik gelişimine ilişkin anahtar dönüm noktalarını ve bu politikaların ekonomik etkilerini özetleyen bir tablo verilmiştir:

Tablo 2.2 : Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikasının Ekonomik Gelişimi.

Dönem	Ekonomik Etkiler ve Gelişmeler
1957 - Roma Antlaşması	Ekonomik entegrasyon süreci başladı, ticaret ve pazar entegrasyonu arttı.
1975 - Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF)	Geri kalmış bölgelere ekonomik destek verildi, bölgesel eşitsizlikler ele alınmaya başlandı.
1988 - Yapısal Fonların Reformu	AB bütçesinin %30'dan fazlası bölgesel politikaya ayrıldı, altyapı ve iş gücüne

	büyük yatırımlar yapıldı.
1993 - Maastricht Antlaşması	Ekonomik ve sosyal uyum fonları artırıldı, Maastricht Kriterleri kapsamında uyum ve istikrar desteklendi.
2000 - 2006 Programlama Dönemi (Agenda 2000)	Doğu Avrupa ülkelerine entegrasyon sürecinde büyük mali yardımlar sağlandı, yapısal fonlar etkinleştirildi.
2007 - 2013 Programlama Dönemi	Bölgeler arası gelir farkları azaldı, özellikle az gelişmiş bölgelerde önemli büyüme sağlandı.
2014 - 2020 Programlama Dönemi	İnovasyon, dijitalleşme ve sürdürülebilir kalkınma alanlarında yatırımlar arttı, ekonomik çeşitlenme sağlandı.
2021 - 2027 Programlama Dönemi	Yeşil ekonomi ve dijitalleşme projelerine büyük fonlar ayrıldı, ekonomide yapısal dönüşüm hedeflendi.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu tablo, AB'nin bölgesel politikalarının ekonomik büyümeye olan katkısını ve AB'nin farklı bölgelerinde ekonomik uyumu artırma yönündeki çabalarını göstermektedir. Bölgesel politika, özellikle altyapı, iş gücü ve ekonomik entegrasyon alanlarında önemli gelişmeler sağlamıştır.

Avrupa Birliği'nin genişlemesi ve derinleşmesiyle birlikte bölgesel kalkınma politikası daha da önem kazanmıştır. Her bölgenin kendine özgü özellikleri, ihtiyaçları ve potansiyelleri vardır. Bölgesel farklılıkların ve dinamiklerin dikkate alınması politikanın etkinliğini artırmaktadır. Bu nedenle, bölgesel kalkınma politikası genellikle yerleştirilmiş ve esnek bir yaklaşımla tasarlanmakta ve uygulanmaktadır. Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikası tarihsel süreç içinde önemli ölçüde değişmiş ve gelişmiştir. Bu bölümde çalışmanın ana başlığı

olan bölgesel kalkınma politikası ile ilgili tarihsel arka plan dahilinde temel açıklamalar yapılacaktır.

2.2.1. Lizbon Öncesi Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası

İkinci Dünya Savaşı sonrasında savaştan zarar gören Batı ülkeleri ekonomik canlanma ve yeniden yapılanma sürecine girmişlerdir. Batı ülkeleri, savaş sonrası dönemde ekonomik kalkınmayı ve refahı yeniden tesis etmek için çeşitli politikalar ve programlar geliştirmişlerdir. Bu çerçevede, kalkınma iktisadı, savaş sonrası dönemde Batı ülkelerinin ekonomik iyileşme çabalarına katkıda bulunmuştur (Hirschman, 1996: 29). Yoksulluk, eşitsizlik, ekonomik büyüme ve insan refahı ile ilgili konuları ele almayı amaçlayan kalkınma ekonomisi çeşitli ülke ve bölgelerdeki kalkınma süreçlerinin ekonomik yönlerini anlamaya odaklanmaktadır. Kalkınma iktisadı kapsamında insan refahı, güvenliği ve yeteneklerine ilişkin daha geniş ölçümleri dikkate almak için ekonomik performansın yalnızca parasal ölçümleriyle sınırlı bir ilginin ötesine geçilmesi hedeflenmiştir (Hessels ve Naudé, 2018: 391). Geleneksel olarak ekonomik kalkınma genellikle milli gelir, gayri safi yurt içi hasıla gibi parasal ölçümlerle değerlendirilmektedir (Sen, 1983: 746). Ancak, bu tür ölçümler sadece ekonominin büyüklüğünü ve para biriminde ifade edilen mal ve hizmetlerin üretimini yansıtmaktadır. Bu, ekonomik performansın gerçek refahı tam olarak yansıtmadığı anlamına gelmektedir.

Geleneksel ekonomik değerlendirme modellerinin, projelerin uzun vadeli çevresel etkilerini tam olarak dikkate almadan çoğu zaman ekonomik faydaları ön planda tutması nedeniyle sürdürülebilir kalkınmanın gerekliliklerini karşılamada yetersiz kalabileceği düşüncesi ortaya çıkmıştır (Han, 2023: 579). Bu nedenle, kalkınma hedeflerine ulaşmak için daha kapsamlı bir değerlendirme ve karar verme süreci gerekli görülmektedir. Bu süreç, çevresel ve sosyal etkileri daha iyi anlamak için çevresel etki değerlendirmesi, sosyal etki analizi ve ekonomik fayda analizini birleştirmektedir. Bölgesel kalkınma hedeflerine ulaşmak için daha kapsamlı ve bütüncül bir değerlendirme yaklaşımı benimsenmesi gerekliliği doğrultusunda 21. yüzyılda ekonomik ve sosyal kalkınmanın birlikte değerlendirilmesine dikkat çeken

bir vurgu yapılmıştır (Lu ve Li, 2021: 2). Bu bağlamda bölgesel kalkınma politikaları 21. yüzyılda uluslararası toplumun ve politika yapıcılarının dikkatini çeken önemli bir konu olmuştur.

Kalkınma iktisadı, insanların yaşam kalitesini, refahını ve kalkınma düzeyini daha kapsamlı bir şekilde anlamak için çeşitli alternatif göstergeler kullanılır. Geleneksel ekonomik ölçütler, genellikle ekonomik büyümeyi ve mal ve hizmetlerin üretimini ölçmeye odaklanırken kalkınma iktisadı bu ölçümlerin yanı sıra İnsani Gelişme Endeksi, Altyapı ve Yatırım Göstergesi, Bölgesel Kalkınma Göstergesi gibi alternatif göstergeleri de dikkate almaktadır. Kalkınma iktisadının sağladığı teorik ve pratik yaklaşımlar, savaş sonrası dönemde ekonomik iyileşme ve kalkınma çabalarını yönlendirmede ve desteklemede önemli bir rol oynamaktadır. "Ekonomik Kalkınma Teorisi", inovasyonun, girişimciliğin ve ekonomik büyümenin dinamiklerini keşfederek ekonomik kalkınmanın teorik temellerine dair içgörü sağlamaktadır (Schumpeter, 2017: xxi). Sonuç olarak, ekonomik kalkınmanın değerlendirilmesi, niceliksel büyümeye odaklanmaktan, ekonomik verimliliği, sosyal eşitliği ve sürdürülebilirliği dikkate alan daha bütünsel bir yaklaşıma doğru evrilmiştir.

Ekonomik göstergeler, bir ulus içindeki bölgeler arasındaki ekonomik farklılıkları belirlemek ve değerlendirmek için yaygın bir araçtır. Bu farklılıklar genellikle gelir düzeyi, işsizlik oranı, sanayi yapısı, eğitim düzeyi gibi faktörlerde ortaya çıkmaktadır. Ekonomik farklılıkların azaltılması veya giderilmesi, ulusal bütünleşme sürecinin bir parçası olarak önemlidir (Eraydın, 2004: 126-127). Bir ülkenin tüm bölgelerinin ekonomik olarak gelişmesi, ulusal ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir. Daha adil, dengeli ve sürdürülebilir bir kalkınma modeli oluşturmak için bölgelerin kalkınması önemlidir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın ekonomik kalkınması için bir dizi politika ve program geliştirilmiştir. Bu politikalar, savaş sonrası dönemdeki yıkımı ve ekonomik durgunluğu aşmak, refahı yeniden inşa etmek ve bölgesel istikrarı sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Uygulanan bazı ana politika ve programlar arasında bulunan Marshall Planı (European Recovery Program) kapsamında, Avrupa'daki savaş sonrası yıkımın onarılması ve kalkınmanın teşviki için önemli

miktarda kaynak tahsis edilmiştir. Marshall Planı'nın Avrupa'nın zenginliğine ve toparlanmasına katkısı, önemi konusunda farklı bakış açılarıyla birlikte bilimsel bir tartışma konusu olmuştur (Schipper, 2007: 211). Kesin faydası konusundaki tartışmalara rağmen, Plan'ın Avrupa'nın toparlanması üzerindeki etkileri önemlidir. 1948-1951 yılları arasında uygulanan bu program kapsamında Avrupa'ya mali yardım yapılmış ve ekonomik altyapının yeniden inşası için kaynaklar sağlanmıştır. Yatırımın teşvik edilmesinde, ithalatın arttırılmasında ve altyapı onarımının finanse edilmesinde etkili olmuştur ve ekonomik canlanmaya katkıda bulunmuştur (Eichengreen vd., 1992: 15). Marshall Planı, Avrupa'da 1953 ile 1973 yılları arasında büyüme oranları ve ekonomik istikrarla birlikte bir refah çağını başlatmıştır (Magid, 2012: 5). Marshall Planı, Avrupa ülkeleri arasındaki ekonomik işbirliğini teşvik etmiştir. Bu süreç, Avrupa'nın ekonomik entegrasyonunu güçlendirmiş ve Avrupa Ekonomik Topluluğu gibi yapıların kurulmasına zemin hazırlamıştır. Bu politikaların bir araya gelmesiyle, Avrupa'da ekonomik kalkınma ve refahın önemli ölçüde arttığı gözlemlenmiştir.

Ekonomik kalkınma, bir bölgedeki iş olanaklarının artması, gelir düzeyinin yükselmesi ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi anlamına gelmektedir. Bölgesel kalkınma, bir bölgede uzun vadeli refahın, çevrenin korunmasının ve sosyal refahın sağlanması açısından hayati öneme sahiptir (Turnpenny ve O'Riordan, 2007: 102). Küresel ticaret, yatırım ve iletişim gibi alanlarda artan entegrasyon, bölgeler arası etkileşimi sağlamıştır ve bölgelerin rollerini daha belirgin hale getirmiştir. Özellikle Avrupa'da, bölgesel kalkınma politikası, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasından sonra daha da önem kazanmıştır. Avrupa Ekonomik Topluluğu, bölgesel dengesizlikleri azaltmak ve üye ülkeler arasında ekonomik ve sosyal uyumu sağlamak için bölgesel kalkınma alanında politikalar oluşturmuştur.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun bölgesel politikaları, daha az gelişmiş bölgelere yatırım yapmayı, altyapıyı geliştirmeyi, işgücü eğitimi teşvik etmeyi ve ekonomik fırsatları eşit bir şekilde dağıtmayı amaçlayarak, bölgesel farklılıkları azaltmayı hedeflemektedir (Cuaresma vd., 2012: 46). Dengeli kalkınmayı teşvik etmek ve bölgeler arasındaki uçurumu kapatmak için bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri azaltmaya yönelik hedefleri kapsamaktadır (Dąbrowski vd.,

2019: 696). Avrupa Birliği'nin bölgesel politikalarının kökenlerindeki bu temel prensipler, günümüzde de devam etmektedir. AB'nin bölgesel politikaları, ekonomik ve sosyal kalkınmayı desteklemek, bölgesel farklılıkları azaltmak ve Avrupa genelinde daha dengeli bir kalkınma sağlamak amacıyla tasarlanmıştır.

Bu yaklaşım, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)'nin dengeli kalkınmayı teşvik etmek ve bölgeler arasındaki uçurumu kapatmak için bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin azaltılmasına yaptığı vurguyla uyumludur (Roura, 2010: 336). Bu kapsamlı yaklaşım, tüm bölgelerin gelişebilmesini ve genel bölgesel kalkınmaya katkıda bulunabilmesini sağlamak için sosyo-ekonomik eşitsizliğin ele alınmasına ve bölgeler arasında sürdürülebilir kalkınmanın teşvik edilmesine yönelik bir değişimi yansıtmaktadır. Bölgesel dengesizlikleri azaltmak amacıyla 1950'lerden itibaren birçok ülke plan ve program odaklı kalkınma anlayışını benimsemeye başlamıştır. Bölgesel kalkınma, bir ülkenin farklı bölgeleri arasındaki politik, ekonomik, kültürel ve sosyal farklılıkların azaltılmasını ve her bölgenin potansiyelini maksimize etmesini hedeflemektedir. Bu nedenle, bölgesel politikalar ve programlar, bölgesel işlevlerin ve özelliklerin dikkate alınmasını gerektirmektedir (Karakılçık, 2017: 25). Plan ve program odaklı kalkınma anlayışı, belirli hedeflere ulaşmayı amaçlayan kapsamlı kalkınma planlarının hazırlanmasını içermektedir. Bu hedefler genellikle ekonomik büyüme, endüstriyel gelişme, altyapı yatırımları ve sosyal kalkınma gibi alanlarda belirlenmektedir. Bölgesel yaklaşım Avrupa Birliği'nin temel hedeflerinden biridir ve AB Anlaşmalarında belirtilmiştir. Bu hedef, özellikle Maastricht Antlaşması ile Lizbon Antlaşması'nda vurgulanmıştır.

Avrupa Birliği içinde bölgeler arasındaki eşitsizlik düzeyi gerçekten de hala oldukça yüksektir (Pina and Sicari, 2021: 5). AB'nin bölgesel politikaları sayesinde, bazı bölgelerde belirli ölçüde yaklaşım sağlanmış olsa da, hala daha yapılması gereken çok iş bulunmaktadır. Eşitsizliklerin azaltılması için daha fazla çaba ve kaynak gerekmektedir ve bu, AB'nin gelecekteki politika gündemlerinde önemli bir öncelik olacaktır. 1960'lı yıllarda bölgesel kalkınma ilkelerinin politika tartışmalarına ve karar alma süreçlerine entegrasyonu için temel bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu

dönemde, çeşitli sektörlerde bölgesel kalkınma uygulamalarının öneminin giderek daha fazla farkına varıldığı gözlemlenmektedir (Pikunas ve Albrecht, 1961: 21). 1960'lı yıllarda Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün, finansal istikrarı korurken ekonomik büyüme, istihdam ve yükselen yaşam standardına ulaşmayı amaçlayan politikaların teşvik edilmesinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Avrupa'da bölgesel kalkınma politikaları uluslararası anlaşmalardan ve kuruluşlardan etkilenmiştir. 1948 yılının 16 Nisan tarihinde kurulan Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü örnek olarak gösterilebilmektedir. OECD, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, istihdamı, finansal istikrarı ve bölgesel kalkınmayı sağlarken yaşam standardını yükseltmeyi amaçlayan politikaların teşvik edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu politikalar yalnızca üye ülkelere fayda sağlamak için değil, aynı zamanda küresel ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmak ve çok taraflı, ayrımcı olmayan bir temelde dünya ticaretini kolaylaştırmak için tasarlanmıştır (Gani, 2023: 3731).

Bölgesel politika girişimleri dahilinde **“Altının”**² ortak bir bölgesel politika oluşturmaya az dikkat ettiği, büyük ölçüde bölgesel sorunları Topluluk için büyük öneme sahip olarak tanımlamadıkları görülmektedir (Tsoukalis, 1993: 233). Ancak daha sonra Topluluk'taki bölgesel sorunlar tespit edilmeye çalışılmıştır ve bu sorunların Topluluk düzeyinde bir çözüm gerektirdiği vurgulanmıştır. Bu durum Thomson Raporunda aşağıda belirtildiği şekilde ifade edilmiştir (Commission of the European Communities, 1973):

“Bazılarının çok farklı bir yaşam standardına sahip olduğu ve her bir üye halkının koşullarını iyileştirmeye yönelik herkesin ortak iradesinden şüphe duyduğu bir topluluk kendisini ayakta tutamaz ve kendisine ait olan halklar için bir anlam ifade edemez.”

Avrupa Komisyonu, bölgesel politikadan sorumlu bir Genel Müdürlüğün oluşturulması yoluyla, Topluluğun bölgesel politikasına duyulan ihtiyaç konusundaki algısını pratik bir şekilde ifade etmiştir. Ancak ortak bir bölgesel politikaya ve

² Avrupa Birliği'nin temeli, 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ile atıldı ve bu topluluğun kurucu üyeleri Almanya, Belçika, Hollanda, Fransa, Lüksemburg ve İtalya'dır. Bu altı ülke, günümüzde Avrupa Birliği'nin temellerini atan "Altılılar" olarak bilinmektedir.

Bölgesel Kalkınma Fonu'na (ERDF) verilen bu destek, üye devlet hükümetlerinin böyle bir politikanın gerekliliğini kabul ettiği 1970'lerin başına kadar ilerleme sağlayamamıştır. Topluluk bölgesel politikasının gelişimi Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'nun 1975'te kabul edilmesine dayanmaktadır (Sutcliffe, 1995: 287-289). ERDF, AB'nin bölgesel politikalarını desteklemek ve AB içindeki bölgesel farklılıkları azaltmak için oluşturulmuştur. Bu fon, AB'nin daha az gelişmiş bölgelerine yapılan yatırımları desteklerken, ekonomik ve sosyal uyumun sağlanmasına da katkıda bulunmaktadır.

Bölgesel kalkınma, ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan çeşitliliği teşvik etmektedir. Böylece, tek bir sektöre veya kaynağa dayalı kalkınma stratejilerinden kaçınılmaktadır ve bölgenin daha dayanıklı hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Bölgesel kalkınmanın temel ilkesi, bir ülkeyi ekonomik açıdan verimli, sosyal refah devleti ve çevre dostu kılmaktır (Ullah vd., 2021: 2). Avrupa Ekonomik Topluluğu 1980'lerde özellikle tarım, endüstriyel kalkınma ve ekonomik büyüme alanlarında bölgesel kalkınmanın nitelik kazanması için kalkınma politikalarıyla aktif olarak ilgilenmekteydi. Özellikle Ortak Tarım Politikası, AET'nin bölgesel kalkınma politikaları için önemini yansıtmaktadır (Thomson, 1987: 194). 1970-1980'ler, tarıma, endüstriyel kalkınmaya, ekonomik büyümeye ve uluslararası ticari ilişkilere odaklanan bölgesel kalkınma politikaları açısından AET için çok önemli bir dönemi ifade etmektedir.

1970'li yıllarda Avrupa Birliği'nde mali krizler yaşanmıştır. Krizlerin Birliği'n ekonomik istikrarı ve politika ortamı üzerinde önemli etkileri olmuştur. Bu dönemdeki dikkate değer mali krizlerden biri, düşük yatırım ve büyüme, yüksek enflasyon oranları ve ödemeler dengesi zorluklarıyla karakterize edilen 1970'lerdeki İtalyan ekonomik kriziydi. Bu zorluklar 1974 ve 1976'da ciddi krizlere yol açmıştır (Lubitz, 1978: 4). Ekonomik kriz, işsizlik oranlarının artmasına neden olmuştur. Özellikle 1970'lerin sonlarında ve 1980'lerin başlarında, işsizlik İtalya'da önemli bir sorun haline gelmiştir ve gençler arasında işsizlik oranları yükselmiştir. İtalya, kriz döneminde kamu borçlarını artırdı ve mali zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, devletin finansal istikrarını tehlikeye attı ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemiştir.

Fransa, 1970'lerde ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde ekonomik büyüme düşük seyretmiştir ve işsizlik artmıştır. 1970'lerin sonlarına doğru genç işsizlik oranları Fransa'da önemli ölçüde artmıştır. 1979'da genç işsizlik oranı %13 civarındayken, 1980'lerin ortalarına kadar %29'lara kadar yükselmiştir. Fransız hükümeti, artan işsizlikle mücadele etmek için çeşitli ekonomik reformlar ve istihdam politikaları uygulamıştır. 2001'den itibaren genç işsizlik oranları kademeli olarak düşmeye başlamıştır. 2008'de %7.8'e düşen genç işsizlik oranı, 1970'lerdeki zirve seviyelerinden belirgin bir şekilde daha düşüktür. Ancak, bu düşüş hala yüksek seviyelerdeydi ve genç işsizlik sorunu Fransa'nın önemli bir gündem maddesi olmaya devam etmiştir (European Commission, 2009: 166). İşsizlik oranlarının yüksek olduğu bölgeler, ekonomik olarak geri kalmış bölgelere dönüşmektedir ve bu da bölgesel kalkınma politikalarının yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir. Sonuç olarak, genç işsizlik Fransa'da bölgesel politikaları da etkilemiştir ve bölgesel politika yapıcılar için yeni zorluklar ve öncelikler ortaya çıkarmıştır. Bu durum, bölgesel ekonomik kalkınma stratejilerinin ve istihdam politikalarının yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır. Genel olarak bakıldığında, 1970'li yıllarda AB'de yaşanan mali krizlerin ekonomi politikaları, toplumsal değerler ve finansal sistemlerin istikrarı üzerinde geniş kapsamlı sonuçları olmuştur. Bu krizler, AB içindeki ekonomik yönetişimin ve politika tepkilerinin gidişatını şekillendiren kritik dönemeçler olarak hizmet etmiştir ayrıca sağlam finansal kurumlara, etkili kriz yönetimi stratejilerine ve bölgesel kalkınma odaklı ekonomik uygulamalara olan ihtiyacı vurgulamıştır.

Ekonomik krizler, genellikle belirli bölgeleri diğerlerinden daha fazla etkilemektedir. Bu bölgeler daha zayıf ekonomik performans göstermektedir ve işsizlik gibi sorunlarla daha fazla karşılaşmaktadır. Eşitsizliklerin derinleşmesi, bölgesel kalkınma politikalarına daha fazla odaklanmayı gerektirmektedir. 1970'lerden sonra Avrupa'da yaşanan mali krizler, ekonomik dengesizlikleri ve bölgesel farklılıkları artırmıştır. Ekonomik kriz, bölgesel ölçekli kalkınma anlayışının Avrupa ülkelerinin gündeminde önemli bir yer bulmasına yol açmıştır. Bu dönemde, birçok Avrupa ülkesi, sürdürülebilir ve dengeli bir kalkınma için bölgesel düzeyde politika ve stratejiler geliştirmeye başlamıştır (Ansell, 2000: 312).

Bu durum Avrupa ülkelerinin ve Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma stratejilerini ve politikalarını güçlendirmesine yol açmıştır. Mali krizlerin ve ekonomik dengesizliklerin artmasıyla birlikte, Avrupa ülkeleri bölgesel kalkınmayı destekleyen politikalara daha fazla önem verdiler. Politikalar, bölgesel eşitsizlikleri azaltmayı, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeyi ve ekonomik büyümeyi daha kapsayıcı bir şekilde sağlamayı amaçlamaktadır. Ek olarak, yapısal fonlar gibi Avrupa bölgesel politikaları, İtalya gibi ülkelerdeki ekonomik bölünmeyi dolaylı olarak etkileyerek bölgeler arasındaki yakınsama sürecine katkıda bulunmuştur (Aiello ve Pupo, 2012: 414). Bu bulgular, mali krizler, bölgesel politikalar ve AB içindeki ekonomik kalkınma arasındaki karmaşık ilişkinin altını çizmektedir. Bölgesel politikaların büyümeyi teşvik etme, eşitsizlikleri azaltma ve AB'nin genel ekonomik dayanıklılığını artırmadaki rolü, mali krizlerin ardından giderek daha önemli hale geldi. Finansal krizler ile bölgesel politikalar arasındaki dinamikleri anlamak, Avrupa bölgelerinde kalkınmayı ve uyumu teşvik etmek açısından çok önemlidir.

Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikasının kökeninde, ortak bir pazarın ekonomik kalkınma açısından belirli bir derecede homojenlik gerektirdiği algısı yatmaktadır. Bu algı, Avrupa Birliği'nin kuruluşundan önce ve kuruluş sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Ortak pazarın etkili bir şekilde işlemesi için bölgesel kalkınma arasındaki farklılıkların giderilmesi oldukça önemliydi (Becker vd., 2012: 649). Avrupa'da ekonomik birlik ve entegrasyonun, üye ülkeler arasındaki ekonomik farklılıkları azaltarak ve refahı artırarak daha güçlü bir Avrupa ekonomisi yaratacağına dair yaygın bir inanç bulunmaktadır. Avrupa Birliği bölgesel kalkınma politikası ve yapısal fonlar gibi araçlar kullanarak, üye ülkeler arasındaki farklılıkları gidermek ve bölgesel eşitsizlikleri azaltmak için çaba göstermiştir. Bölgesel politika, Ortak Pazar'ın etkili bir şekilde işlemesini sağlamak ve Avrupa'nın genel refahını artırmak için hayati bir rol oynamıştır.

1983 yılında AB tarafından Avrupa Bölgesel ve Mekansal Planlama Şartı kabul edilmiştir. Avrupa'nın bölgesel planlama süreçlerini yönlendiren ve üye devletler arasında iş birliğini teşvik eden bir çerçeve sunmaktadır. Bu şart, özellikle Avrupa Birliği'nin bölgesel politika araçları olan Avrupa Yapısal Fonları ve Bütünleşik Bölgesel Kalkınma Programları üzerinde etkili olmuştur. Planlama ilkeleri,

sürdürülebilirlik, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi ve sınır ötesi iş birliği gibi konularda rehberlik etmektedir (Drewes ve Aswegen, 2013: 193). Bu Şart, ülkeler içinde dengeli bölgesel kalkınmayı sağlamayı ve Avrupa Birliği'nin bölgesel politikasının ilkeleriyle uyumlu olarak bölgelerin sosyo-ekonomik kalkınmasını teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Kovács ve diğerleri, 2015: 95). Avrupa Bölgesel ve Mekânsal Planlama Şartı, Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin bölgesel kalkınma ve mekânsal planlama politikalarına yön vermektedir.

1990'ların başında, AB'nin toplam nüfusunun %52'si yani büyük bir kısmı genellikle ekonomik ve sosyal kalkınma açısından geri kalmış bölgelerde yaşıyordu. Bu bölgeler, genellikle sanayinin azaldığı, işsizliğin yüksek olduğu ve altyapının zayıf olduğu bölgelerdi (Moussis, 2004: 230). AB'nin içindeki bölgesel eşitsizlikler, ekonomik, sosyal ve coğrafi faktörlere dayanmaktadır. Daha gelişmiş bölgeler genellikle büyük şehirler ve sanayi merkezlerinde bulunurken, daha az gelişmiş bölgeler genellikle kırsal alanlarda veya eski sanayi bölgelerinde yer almaktadır. Bu bölgeler arasındaki yaşam standartları, gelir düzeyleri, iş imkanları ve altyapı gibi faktörlerde belirgin farklılıklar gösterebilmektedir.

Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası kapsamında, Avrupa Tek Senedi ile belirlenen beş ana husus şunlardır (Hooghe ve Keating, 1994: 376):

1) Tamamlayıcılık: AB fonlarının, üye devletlerin ulusal bütçeleri ve diğer finansman kaynakları ile tamamlanmasını ifade etmektedir. Bu yaklaşım, projelerin daha geniş kapsamlı, etkili ve sürdürülebilir olmasını sağlamaktadır.

2) Ortaklık: AB'nin bölgesel politikasının uygulanmasında, Avrupa Komisyonu ile üye devletler arasında iş birliğini esas almaktadır. Ayrıca, ulusal, bölgesel ve yerel otoriteler, sivil toplum kuruluşları ve diğer paydaşlar arasında koordinasyon ve katılımcı bir yaklaşım teşvik edilmektedir.

3) Programlama: Bölgesel kalkınma projelerinin uzun vadeli ve stratejik bir planlama anlayışıyla yürütülmesini ifade etmektedir. Çok yıllık programlama

dönemleri belirlenir ve bu dönemlerde ulaşılabacak hedefler doğrultusunda detaylı planlar hazırlanmaktadır.

4) Odaklanma: Finansal kaynakların, en fazla ihtiyaç duyulan bölgelere ve öncelikli alanlara yönlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu sayede, AB fonlarının etkisi artırılır ve belirlenen kalkınma hedeflerine daha etkin bir şekilde ulaşılmaktadır.

5) Ek Finansman: AB fonlarının, üye devletlerin mevcut kamu harcamalarına ek olarak kullanılması gerektiğini ifade etmektedir.

Bu beş ana husus Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma ve diğer fonlarının etkin ve amaçlarına uygun şekilde kullanılmasını sağlamak için kritik bir prensip olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ilkeler AB'nin bölgesel kalkınma, sürdürülebilir büyüme ve sosyal uyum hedeflerine ulaşmasına yardımcı olan önemli bir mekanizmadır.

Avrupa Birliği'nin 1990'lı yıllardaki bölgesel kalkınma politikası çeşitli faktör ve dinamiklerden önemli ölçüde etkilenmiştir. 1990'ların başlarında, sanayi ve ekonomik faaliyetlerin büyük ölçüde belirli şehirlere ve bölgelere yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Bu da, bölgesel dengesizlikleri ve ekonomik farklılıkları daha da artırmıştır (Bachtler, 1999: 8). Ekonomik faaliyetlerin belirli şehirlere ve bölgelere yoğunlaşma eğilimi bölgesel dengesizlikleri ve ekonomik farklılıkları artırabilir. Çünkü, diğer bölgelerdeki ekonomik büyüme ve kalkınma sınırlanabilir. Büyük şehirlerde yoğunlaşan ekonomik faaliyetler, kırsal alanlara ve küçük şehirlere göçü azaltabilir ve bu bölgelerde işsizlik ve ekonomik gerilemeye neden olabilir. Bölgesel politikalar ve teşvikler, ekonomik faaliyetlerin daha dengeli bir şekilde dağılmasını teşvik etmek için önemlidir. Bu politikalar, bölgesel dengesizlikleri azaltmak, kırsal alanları desteklemek ve ekonomik fırsat eşitliği sağlamak amacıyla tasarlanmıştır.

Avrupa Birliği Yapısal Fon Tahsisleri bölgesel dengesizlikleri önlemek amacıyla 90'lı yıllarda çok önemli bir rol oynamıştır. Bölgesel politika finansmanı tüm Avrupa Birliği harcamalarının yaklaşık %30'unu oluşturuyordu (Greenwood vd.,

1995: 317). Bu önemli fon tahsisi, AB'nin bölgesel kalkınmayı teşvik etme ve Birlik içindeki farklı bölgeler arasındaki eşitsizlikleri azaltma konusundaki kararlılığının altını çizmiştir. 1990'lardaki teorik çerçeveler ve politika gelişmeleri, etkili bölgesel kalkınma için koordineli çabaların ve stratejik planlamanın önemini vurgulayarak Avrupa Topluluğu bölgesel politikasının yönünün şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Avrupa Birliği'nin 1990'lardaki bölgesel kalkınma politikası, önemli mali tahsisler, farklı aktörler arasındaki siyasi dinamikler ve bölgesel kalkınma girişimlerinin uygulanmasına rehberlik eden teorik düşüncelerle karakterize ediliyordu. Bu faktörler toplu olarak AB'nin bölgesel kalkınmaya yaklaşımının şekillenmesine ve Birlik içindeki çeşitli bölgelerde uyum ve ekonomik büyümenin desteklenmesine katkıda bulunmuştur (Sutcliffe, 1995: 2-3). Bu dönemde AB'nin bölgesel kalkınma politikası, çeşitli bölgelerde uyumun sağlanması ve ekonomik büyümenin desteklenmesi amacıyla şekillendirilmiştir. Sutcliffe'in belirttiği gibi, bu politika, AB'nin içindeki farklı bölgeler arasındaki uyumu artırmak ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmek için tasarlanmıştır. Bu politikalar, AB'nin genel ekonomik ve sosyal hedeflerine ulaşmak için önemli bir araç olarak kabul edilmiştir.

1992 Maastricht Antlaşması ise 'Bölgelerin Avrupası' söylemine katkıda bulunarak Bölgeler Komitesi'nin kurulmasını sağlamıştır. Maastricht Antlaşması ile birlikte, 'Bölgelerin Avrupası' kavramı daha fazla önem kazanmıştır. Bu kavram, Avrupa entegrasyonunun sadece ulusal devletler düzeyinde değil, aynı zamanda bölgesel ve yerel düzeyde de gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Sykes ve Lord, 2011: 488). Antlaşma, ekonomik ve sosyal uyumu güçlendirmeyi amaçlayan politikaların geliştirilmesini teşvik etmiştir. Bu bağlamda, daha az gelişmiş bölgelerin ekonomik kalkınmasına yönelik olarak yapısal fonların kullanımı artırılmıştır. Bölgeler Komitesi'nin kurulması, yerel ve bölgesel yönetimlerin AB'nin karar alma süreçlerine doğrudan katılımını sağlayarak bu söylemi somut bir hale getirmiştir. Böylece, bölgesel kalkınma politikalarının daha etkin ve kapsayıcı bir şekilde uygulanması hedeflenmiştir.

1997 yılındaki Amsterdam Antlaşması, Avrupa Birliğinde bölgesel kalkınma politikası kavramının önemini vurgulamıştır. Bölgesel düzeyde kalkınma 1997'deki Amsterdam Antlaşması'ndan bu yana Avrupa Birliği içindeki bölgelere meydan

okuyan, siyasi olarak talep edilen bir kavram olarak vurgulanmıştır (Sedlacek ve Gaube, 2009: 117). Amsterdam Antlaşması, bölgesel kalkınmanın ekonomik büyümeyi teşvik etmedeki rolünü vurgulayarak AB'nin bölgesel politika çerçevesinin gelişimine katkıda bulunmuştur. Sonuç olarak Amsterdam Antlaşması, Avrupa Birliği içinde bölgesel kalkınmaya yönelik daha kapsamlı ve bütünleşik bir yaklaşımın zeminini hazırlamıştır. Amsterdam Anlaşması, AB içindeki bölgesel eşitsizlikleri azaltma hedefine uygun olarak, daha yoksul bölgelerdeki ekonomik faaliyeti canlandırmak için fonların yeniden dağıtımını kolaylaştırdı (Garcia-Milà ve McGuire, 1997: 8). Amsterdam Anlaşması, AB'nin kaynakları daha az gelişmiş bölgelere yönlendirmesini desteklemiş ve bölgesel kalkınma politikalarını güçlendirmiştir.

1999 yılında Helsinki'de Avrupa Konseyi düzenlenmiştir. Konsey'de ekonomik, sosyal ve çevresel açılardan bölgesel kalkınma politikalarını düzenleyen ve birleştiren uzun vadeli bir strateji geliştirilmesi gerekliliği vurgulanmış ve Avrupa'nın gelecekteki kalkınma ve refahını güvence altına almak amaçlanmıştır. Strateji kapsamında Avrupa Birliği'nin çeşitli sektörlerde ve düzeylerde (ulusal, bölgesel, yerel) politika yapıcılar, uzmanlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içinde oluşturulması gerektiğine dikkat çekilmiştir (Commission of The European Communities, 2001: 2). Bu işbirliği, bölgesel kalkınma politikalarının etkin bir şekilde uygulanması ve başarılması için kritik öneme sahiptir. Süreç içinde, farklı paydaşların katılımıyla stratejinin daha kapsamlı, katılımcı ve uygulanabilir olması hedeflenmektedir.

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye katılımı, çok düzeyli yönetişime ve bölgesel kalkınma için bölgesel hedefli mali desteğe dayalı olarak AB uyum politikasında ve çerçevesinde ayarlama yapılmasını gerektirdi (Dąbrowski, 2014: 378). 1990'ların sonlarında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupa Birliği üyelik sürecini başlatmaları, Avrupa Birliği içindeki bölgelerarası dengesizliklerin ve ekonomik yapıların daha da karmaşık hale gelmesine neden olmuştur. Bu ülkeler, genellikle "AB18+" olarak adlandırılan ve 2004 ve sonrasında AB'ye katılan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini temsil etmektedir. Özellikle AB18+ ülkelerinin üyelik

süreci, AB'nin bölgesel politikasının daha da önemli hale gelmesini sağlamıştır ve bu bölgelerin kalkınmasına yönelik özel destek mekanizmalarının oluşturulmasını teşvik etmiştir.

AB Bölgesel Politikasının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, olumlu ve anlamlı büyüme etkilerine işaret eden bulgularla incelenmiştir (Pellegrini vd., 2013: 218). AB'de geri kalmış bölgelerde Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge) harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılmış ve 2006'dan 2015'e kadar AB Bölgesel Politikasının kişi başına GSYİH büyüme oranı üzerinde pozitif ve anlamlı bir ortalama etkisi olduğu analiz edilmiştir (Celli vd., 2021: 14). Bu çalışmalar toplu şekilde, bölgeler arasında dengeli ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmede AB Bölgesel Politikasının önemini vurgulamaktadır. Sonuç olarak, Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikası yakınsama, uyum ve sürdürülebilir kalkınmaya odaklanarak tüm bölgelerde büyümeyi teşvik etmeye doğru kaymıştır. AB, çeşitli anlaşmalar, stratejiler ve finansman mekanizmaları aracılığıyla eşitsizlikleri gidermeyi, ekonomik büyümeyi teşvik etmeyi ve farklı bölgelerdeki vatandaşlarının genel refahını iyileştirmeyi amaçlamaktadır.

2.2.2. Lizbon Sonrası Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası

Clower, bölgesel kalkınmayı ekonomik ve sosyal refahı artırmaya odaklanan bir süreç olarak tanımlamaktadır (Clower vd., 2004: 1). Clower'un tanımı, bölgesel kalkınmanın ekonomik ve sosyal boyutlarını bir arada ele alarak, bölgenin büyümesini ve gelişmesini sağlamayı amaçladığını belirtmektedir. Bu nedenle, bölgesel kalkınma politikaları ve stratejileri, ekonomik büyüme ile sosyal refahı dengeli bir şekilde göz önünde bulundurarak başarılı olabilmektedir. Lizbon Antlaşması sonrasında bölgesel kalkınma politikasının tarihsel gelişimi önemli kilometre taşlarına sahiptir. Lizbon Anlaşması'ndan sonra bölgesel kalkınma politikasının tarihsel gelişimi, akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümeyi teşvik etmeye yönelik daha kapsamlı ve entegre bir yaklaşıma doğru bir geçişle karakterize edilmiştir. Avrupa Birliği bölgesel kalkınma politikasında Avrupa Tek Senedi ve Lizbon Antlaşması gibi anlaşmalar kapsamında, tüm bölgelerde büyümeyi teşvik

etmeye yönelik bir geçiş meydana gelmiştir (Schneider ve Cottineau, 2019: 5). 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması, ekonomik ve sosyal uyumun yanı sıra bölgesel uyum hedefini de Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'ya dahil etmiştir. Lizbon Antlaşması, AB'nin daha geniş ekonomik ve sosyal hedeflerine ulaşmasında merkezi bir araç olarak uyum politikasının önemini pekişirmiştir. Tüm bölgelerde sürdürülebilir kalkınma, rekabetçilik ve yenilikçiliği vurgulamıştır. Ayrıca, uyum politikasının AB'nin akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümeye odaklanan Avrupa 2020 stratejisi gibi daha geniş hedeflerini desteklemesi gerektiği fikrini desteklemiştir.

2007 Lizbon Anlaşması, bölgesel kalkınma hedeflerine ulaşmak için evre dostu uygulamaların ve ileri teknoloji kullanımının önemini vurgulayarak sürdürülebilir kalkınmayla ilgili Avrupa politikalarını daha da sağlamlaştırdı (Ma vd., 2020: 2). Lizbon Antlaşması, ekonomik büyüme, sosyal uyum ve sürdürülebilir kalkınmaya odaklanan Avrupa Birliği içindeki ortak kalkınma politikalarına yönelik temel hedefleri ortaya koymuştur. Anlaşmanın amacı, daha rekabetçi ve dinamik, bilgiye dayalı bir ekonomiyi teşvik etmek, AB ye ülkeleri arasında sosyal uyum ve dayanışmayı geliştirmek ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerini tüm AB politika ve faaliyetlerine entegre etmektir. Lizbon Antlaşması'nın getirdiği önemli değişiklikler arasında olan Kohezyon politikası, özellikle en az gelişmiş bölgeler için daha fazla mali kaynak ayrılması ve bu kaynakların etkin kullanımı için daha sıkı denetim mekanizmaları geliştirilmiştir. Lizbon Antlaşması ile uyumlu olarak, AB 2020 Stratejisi benimsenmiştir. Bu strateji, akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümeyi teşvik etmeyi amaçlamakta ve bu hedeflere ulaşmak için bölgesel kalkınma politikalarının önemini vurgulamaktadır.

Lizbon Antlaşması bölgesel kalkınma politikalarını etkileyen kurumsal reformları da beraberinde getirmiştir (Loewen, 2019: 104). nemli reformlardan biri, bölgesel kalkınmayla ilgili karar alma süreçlerine çeşitli paydaşların daha fazla katılımını sağlamayı amaçlayan Bölgesel Danışma Konseylerinin oluşturulmasıdır. Bu konseyler, bölgesel aktörlerin bakış açıları ve iğrleriyle katkıda bulunabilecekleri bir platform sunarak, kalkınma politikalarının oluşturulmasında ve

uygulanmasında bölgesel çıkarların dikkate alınmasını sağladı (Zimmermann, 2019: 240). Bölgesel Danışma Konseylerinin oluşturulması, bölgesel kalkınma reformlarının önemli bir parçasıdır ve bölgesel kalkınma süreçlerine çeşitli paydaşların daha fazla katılımını sağlamayı hedeflemektedir. Bu yaklaşım, politikaların yerel ihtiyaçlara ve önceliklere daha uygun olmasını ve bölgeler arasındaki uyumun artırılmasını mümkün kılmaktadır.

Lizbon sonrası bölgelerin kendi rekabet avantajlarını belirleyip geliştirmelerine olanak tanıyan Akıllı Uzmanlaşma Stratejileri teşvik edilmiştir. Bu stratejiler, yenilikçi projeler ve sektörler üzerinde yoğunlaşarak ekonomik büyümeyi teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Lizbon sonrası Akıllı Uzmanlaşma Stratejileri, her bölgenin benzersiz güçlü yönlerine ve rekabet avantajlarına odaklanarak bölgesel yenilikçiliği ve ekonomik büyümeyi geliştirmeyi amaçlayan bir politika yaklaşımını ifade etmektedir (Cataldo vd., 2021: 1275). Lizbon sonrası Akıllı Uzmanlaşma Stratejilerinin, bölgesel güçlerden yararlanarak, yenilikçiliği teşvik ederek ve rekabet gücünü artırarak bölgesel kalkınmayı teşvik etmede önemli bir rol oynadığı öne sürülmektedir. Bu stratejiler, yatırımları bölgesel yeteneklerle uyumlu hale getirmek, ekonomik çeşitliliği teşvik etmek ve sürdürülebilir büyümeyi desteklemek için tasarlanmış olup, bunları Avrupa Birliği içindeki bölgesel ekonomilerin modernleştirilmesi ve ilerletilmesi için temel araçlar haline getirmektedir.

Akıllı uzmanlaşma kavramı, bölgelerin yerel potansiyellerine dayalı olarak özelleşmiş kalkınma stratejileri geliştirmesini ve bu süreçte yerel toplulukların ve kurumların aktif katılımını gerektirmektedir. Bölgeler, yatırımları belirli teknolojik alanlarda tanımlayıp yoğunlaştırarak inovasyon kapasitelerini ve rekabet güçlerini geliştirebilir, kapsayıcı büyümeye ve bölgesel uyuma katkıda bulunabilmektedirler (Balland vd., 2019: 1253). Akıllı Uzmanlaşma Stratejilerinin, bölgesel büyümeyi teşvik ederek, katma değerli sektörlerle doğru kaymak için geleneksel sektörlerin yeniden düzenlenmesini hedeflemektedir.

Bölgesel kalkınma politikaları açısından Lizbon Antlaşması'nın getirdiği önemli değişiklikler, tüm bölgelerde kapsayıcı büyümeyi teşvik etmeyi vurgulayan neo-klasik büyüme modellerinin ilkeleriyle uyumludur (Khandelwal ve KJ, 2017:

80). AB genelinde dengeli kalkınmanın teşvik edilmesi ve genel büyüme ve istikrara engel olabilecek eşitsizliklerin giderilmesi açısından hayati öneme sahiptir. Sonuç olarak, neo-klasik büyüme teorisi ile AB bölgesel kalkınma politikası arasındaki korelasyon, AB'nin ekonomik büyüme modellerinin ilkeleriyle uyumlu olarak eşitsizliklerle mücadele ederken tüm bölgelerde büyümeyi teşvik etme yönündeki yöneliminde açıkça görülmektedir. AB, bölgeler arasında uyum ve kalkınmayı geliştirmeye yönelik fonlardan ve politikalardan yararlanarak daha adil ve müreffeh bir birlik kurmaya çalışmaktadır.

Günümüzde kalkınma kavramı, yalnızca ekonomik büyüme ile sınırlı olmayan çok boyutlu bir perspektifle ele alınmaktadır. Geleneksel yaklaşımlar sadece gelir artışını ve ekonomik göstergeleri temel alırken, çağdaş bakış açıları daha geniş bir yelpazede kalkınma bileşenlerini dikkate almaktadır. Bunlar arasında ekonomik, sosyal, çevresel, kültürel ve siyasal boyutlar yer almaktadır. Bu kalkınma politikaları gelir dağılımı adaletini, insan haklarını, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimi, çevresel sürdürülebilirliği, demokratik yönetimi, kültürel çeşitliliği, cinsiyet eşitliğini ve toplumsal refahı da kapsamaktadır (Meier ve Rauch, 2000: 5-7). Bu alanlar, AB'nin sosyal boyutunu oluşturan ve birlikte yaşamayı ve kalkınmayı teşvik etmektedir. AB'nin refah politikaları, sosyal, ekonomik, çevresel ve insan hakları alanlarında kapsamlı bir yaklaşımı yansıtmaktadır ve AB'nin temel değerleri olan sürdürülebilirlik, eşitlik ve insan onurunu korumayı amaçlamaktadır.

Sürdürülebilir uygulamalar ve planlama girişimleri uygulayarak bölgeler, ekonomik zorluklara karşı dayanıklılıklarını ve uyum sağlama yeteneklerini geliştirebilir, uzun vadeli istikrar ve büyümeye katkıda bulunabilir. AB'de yaşanan mali krizler, bölgesel politikaların önemi üzerinde kayda değer bir etki yaratmıştır. Ekonomik krizler, AB'nin bölgesel düzeydeki politikalarını etkileyerek uyum politikasının uygulanmasının önemini sağlamıştır (Smętkowski ve Dąbrowski, 2019: 2). Ülkeler, ortak ekonomik sorunlarla karşı karşıya kaldıkça, Birlik içi işbirliğini artırmak ve entegrasyonu derinleştirmek için çaba göstermişlerdir. Bu süreç, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ve sonunda Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısını ve politikalarını güçlendirmiştir. Euro krizi gibi ekonomik krizlerin çözümünde bölgesel

kalkınmanın rolü öne çıkmıştır. Bölgesel kalkınma stratejileri, ekonomik dayanıklılığın artırılması, yenilikçiliğin teşvik edilmesi ve bölgeler içinde ekonomik çeşitliliğin teşvik edilmesi ve sonuçta dış şoklara ve zorluklara dayanabilecek sağlam ve sürdürülebilir ekonomilerin yaratılmasına katkıda bulunulması için gereklidir.

AB, 2007 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'de başlayan ekonomik krizin 2008 yılında Avro üzerinde hissedilmesiyle tarihindeki en büyük ekonomik krizle başa çıkmak zorunda kalmıştır (Bauer ve Becker, 2014: 213). Ekonomik durgunluk ve finansal belirsizlik, Avro bölgesinde ekonomik büyümenin yavaşlamasına, işsizlik oranlarının artmasına ve kamu borçlarının hızla yükselmesine neden olmuştur. Avro krizi birden fazla krizi bünyesinde barındıran ve bu özelliğinden dolayı da farklı isimlerle anılan bir krizdir. Avro krizinin yanı sıra bu kriz; borç krizi, bankacılık krizi, büyüme ve rekabet edebilirlik krizi gibi isimlerle de ifade edilmektedir. Avro krizi ile mücadelede AB üyesi ülkeler Yunanistan, İrlanda ve Portekiz gibi ülkelere yardımcı olma konusunda istekli bir tutum içinde olmamıştır. Bu durum krizin daha da derinleşmesini beraberinde getirmiştir. AB üyesi ülkeler sonrasında bu eylemsizlik durumundan vazgeçerek krizi ve etkilerini ortadan kaldırmaya yönelik yeni politika ve araçlar inşa etme çabasına girmişlerdir (Lawrence, 2013: 194-198). Avro krizi sırasında AB üyesi ülkeler, başlangıçtaki eylemsizlik ve tereddütlerin ardından, krizi ve etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla önemli adımlar atmış ve yeni politika ve araçlar geliştirmiştir. Bu süreç, AB'nin ekonomik ve mali yapısını güçlendirme, kriz yönetim kapasitesini artırma ve bölgesel ekonomik dayanıklılığı sağlama yönünde önemli ilerlemeler kaydetmesine olanak sağlamıştır. Bu reformlar, hem kısa vadeli kriz müdahalelerini hem de uzun vadeli ekonomik istikrarı hedefleyen kapsamlı bir çerçeve oluşturmuştur.

Derinleşen ekonomik zorluklar ve ortak para biriminin sürdürülebilirliğine yönelik tehditlerle karakterize edilen Euro krizi, bölgesel kalkınma girişimlerinin önemini vurgulamaktadır. Bölgesel kalkınmanın temel ilkeleriyle uyumlu olarak uzun vadeli ekonomik büyüme sayesinde krizlerin derinleşmesi engellenebilmektedir. Euro krizi gibi krizlere dayanabilecek daha güçlü ve daha uyumlu ekonomiler inşa edilebilmektedir (Roth, 2022: 71). Ayrıca bölgesel kalkınma

stratejileri, bölgesel dayanıklılığı ve ekonomik zorluklara uyum sağlama yeteneğini artırarak kriz yönetimine yardımcı olabilir. Kalkınma uygulamalarının ve planlama girişimlerinin uygulanması yoluyla bölgeler, uzun vadeli istikrar ve büyümeyi teşvik ederek ekonomik krizleri etkili bir şekilde yönetme kapasitelerini güçlendirebilmektedirler. Sonuç olarak, Euro krizi gibi ekonomik krizlerle mücadelede bölgesel kalkınmanın önemi büyüktür. Birlik üyesi ülkeler geç olsa da en nihayetinde Avro alanının AB bütünleşmesini ayakta tutan temellerden biri olduğunun anlayarak, Avrodan vazgeçmenin kolay olmadığı sonucuna varmışlardır (Schimmelfennig, 2014: 328). Temel olarak Avro'nun korunmasını ve benzer krizler karşısında Avro alanının daha güçlü bir hale getirilmesini hedefleyen bu politika ve araçlar yoluyla, bir taraftan bankacılık sisteminin daha sıkı denetlenmesine yönelik Avrupa Bankacılık Otoritesi gibi yapılar oluşturulurken; diğer taraftan borçlarını ödemek konusunda zorluk yaşayan üye ülkelere gereken desteği sağlamak üzere daimi bir kurumsal yapı niteliğindeki 500 milyar Avro borç verme kapasitesine sahip Avrupa İstikrar Mekanizması oluşturulmuştur (Erdoğan ve Yazgan, 2017: 198-200). Dolayısıyla, kriz sonrasında bütün zorluklara rağmen Avro alanı yıkılmadan ayakta kalabilmiştir. Hatta Estonya ve Letonya'nın da katılımıyla iki kere genişlemiştir.

Bölgesel kalkınma politikalarında Lizbon Antlaşması sonrasında daha belirgin hale gelen bir diğer önemli husus altyapı yatırımları olmuştur. Avrupa Birliği bölgelerinde refahı artırmayı amaçlayan altyapı yatırımları, ekonomik büyümenin ve yaşam standartlarının şekillenmesinde önemli bir rol oynamakta ve bölgesel kalkınma politikalarında stratejik yatırımların önemini vurgulamaktadır (Batrancea vd., 2023: 1). Ulaştırma, enerji ve diğer kritik altyapı sektörlerine yapılan stratejik yatırımlar, ekonomik kalkınmayı yönlendirmek, rekabet gücünü artırmak ve AB çapında büyümeyi sağlamak için gereklidir. Altyapı yatırımları, iş yaratma ve sosyal dahil etme yoluyla tüm vatandaşların ekonomik büyümeden faydalanmasını sağlamaktadır. Araştırmalar, ulaştırma altyapısı yatırımlarının büyümeyi teşvik eden stratejilerin önemli bir bileşeni olduğunu göstermiştir (Crescenzi vd., 2016: 557). AB, ulaşım altyapısına büyük önem vermektedir. Trans-Avrupa Ulaştırma Ağı (TEN-T) gibi projelerle kara, deniz ve hava yollarını geliştirerek ticaretin ve ulaşımın daha etkin bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. TEN-T programı, malların,

hizmetlerin ve insanların sorunsuz bir şekilde hareket etmesini kolaylaştırmak için karayolu, demiryolu, su yolu ve havayolu taşımacılığı güzergahlarının geliştirilmesine odaklanmaktadır (Abels ve Bieling, 2024: 3). Bu, ekonomik faaliyetlerin artmasına ve bölgeler arası entegrasyonun güçlenmesine katkıda bulunmaktadır. Trans-Avrupa Ulaştırma Ağı bölgesel kalkınma politikalarında önemli bir rol oynamaktadır. Yüksek hızlı demiryolu ve havacılık gibi ulaşım altyapısına yapılan yatırımların ekonomik büyüme ve bölgesel kalkınma üzerinde olumlu etkileri olduğu gösterilmiştir. AB'nin altyapı yatırımları, bölgesel kalkınma politikalarının temel taşıını oluşturmakta ve ekonomik büyümenin yanı sıra yaşam standartlarının yükseltilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ulaşım, enerji ve dijital altyapı gibi alanlarda yapılan yatırımlar, bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesine ve daha kapsayıcı bir kalkınma modelinin oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Bu stratejik yatırımlar, AB'nin genel refahını artırma ve bölgesel farklılıkları azaltma hedefine hizmet etmektedir.

Avrupa Birliği'nin Akıllı Uzmanlaşmaya yönelik Araştırma ve Yenilik Stratejileri, özellikle daha az gelişmiş bölgelerde ekonomik dönüşümü yönlendirmeyi amaçlamaktadır (Healy, 2016: 136). Bu stratejiler, AB'nin bölgesel olarak dengeli ekonomik kalkınmaya ulaşma hedefiyle uyumludur (Danowska-Prokop vd., 2022: 53-54). Akıllı Uzmanlaşma Stratejileri, AB'nin bölgesel kalkınma politikasının ayrılmaz bir parçasıdır ve ekonomik dönüşümü yönlendirmek, özellikle daha az gelişmiş bölgelerde kalkınmayı hızlandırmak için kritik bir rol oynamaktadır. Bu stratejiler, AB'nin bölgesel olarak dengeli ekonomik kalkınma hedefiyle tam uyum içinde çalışır ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltarak, sürdürülebilir büyümeye katkı sağlamaktadır.

Kalkınma planları genellikle bölgenin ekonomik altyapısını güçlendirmeyi, istihdamı artırmayı, eğitim ve sağlık hizmetlerini geliştirmeyi, çevresel sürdürülebilirliği sağlamayı ve toplumsal refahı artırmayı hedeflemektedir (Cuthill, 2010: 363). Kalkınma planları, bölgesel kalkınma stratejisinin temel hedeflerine, politikalarına dayanmaktadır ve stratejik önceliklerin operasyonel düzeyde nasıl gerçekleştirileceğini göstermektedir. Ayrıca, kalkınma planları genellikle bölgenin

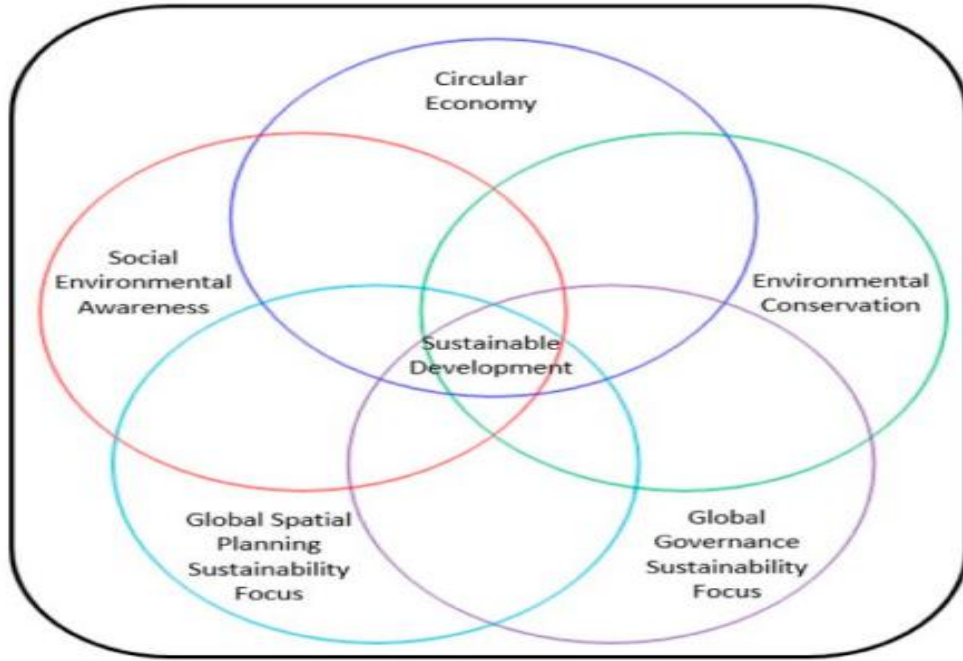
kaynaklarını ve bütçesini belirleyerek, projelerin finansmanını sağlama ve kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını sağlama görevini de üstlenmektedir. Sonuç olarak, kalkınma planları, bölgesel kalkınma stratejisinin operasyonel boyutunu oluşturmaktadır ve bölgenin kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek için somut bir yol haritası sunmaktadır. Bu planlar, bölgenin güçlü ve zayıf yönlerini değerlendirir, politika ve uygulamaları belirler ve bölgenin kalkınmasını desteklemek için gerekli kaynakları tahsis etmektedir.

2.2.3. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikasında Sürdürülebilirlik Vizyonu

AB, bölgesel politikalarıyla çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliği desteklemeyi hedeflemektedir. Bu, doğal kaynakların korunmasını teşvik etmek, çevre dostu teknolojilerin kullanımını artırmak, iklim değişikliği ile mücadele etmek ve çevresel etkileri azaltmak için politikaları uygulamak gibi çeşitli önlemleri içermektedir. AB'de bölgesel politikalar söz konusu olduğunda en az üç önemli hedef bulunmaktadır. Bunlar (Llussá ve Lopes, 2010: 3);

- Kişi başına ortalama gelirin çok altında olan bölgelerin desteklenmesi,
- İşsizliğin yüksek olduğu ve istihdam artışının düşük olduğu sanayi bölgelerinin desteklenmesi ve
- Tarım bölgelerinin çeşitlendirilmesinin teşvik edilmesidir.

Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikası, zaman içinde sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu hale getirilmiştir. Söz konusu evrim, AB'nin hem ekonomik büyümeyi hem de çevresel sürdürülebilirliği teşvik eden politikalar geliştirmesiyle gerçekleşmiştir. AB'nin bölgesel kalkınma politikası, sürdürülebilir kalkınma ile entegre hale gelerek ekonomik, sosyal ve çevresel hedefleri aynı anda gerçekleştirmeyi amaçlayan bir yapıya dönüşmüştür. Bu yaklaşım, AB'nin uzun vadeli büyüme ve kalkınma stratejilerinin merkezinde yer almaktadır. Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikası sürdürülebilir kalkınma dahilinde aşağıdaki şekilde belirtilmiştir ve açıklanmıştır (Medeiros, 2020: 4-5):

Şekil 2.1 : Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikası şeması.

- 1. Circular Economy (Döngüsel ekonomi);** ürünlerin, malzemelerin ve kaynakların değerini, kullanımlarının sonunda ürün döngüsüne geri döndürerek mümkün olduğunca uzun süre korumayı hedeflerken, atık üretimini en aza indirir;
- 2. Social environmental awareness (Sosyal çevre bilinci);** çevresel olarak proaktif ve eğitilmiş bir toplum oluşturmayı hedeflemektedir;
- 3. Environmental conservation (Çevre koruma);** karasal ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımını ve doğal kaynakların sürdürülebilir keşfini korumayı, onarmayı ve teşvik etmeyi hedeflemektedir;
- 4. A global governance sustainability focus (Küresel yönetim sürdürülebilirlik odağı);** küresel olarak uygun bilgi ve teknolojilerin kullanılabilirliğini geliştirmeyi ve kolaylaştırmayı ve küresel sürdürülebilir kalkınma eylemlerine yönelik kapasite oluşturmayı hedeflemektedir;

5. Küresel mekansal planlama sürdürülebilirlik odağı; sürdürülebilir kalkınma politikası yaklaşımıyla ulusötesi/küresel doğal unsurları (nehir havzaları, denizler, sıradağlar, buzullar, ormanlar vb.) yönetmek için ulusötesi ve küresel mekansal planları teşvik etmeyi hedeflemektedir.

2.3. AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASININ HEDEFLERİ

Kalkınma sadece ekonomik büyümeyle bağlantılı değildir, aynı zamanda bir ülkenin sosyo-ekonomik ve politik faktörleriyle de bağlantılıdır (Rahman ve Qattan, 2020: 4). Kalkınma kavramı, bir toplumun genel refah seviyesini artırmayı amaçlamaktadır ve ekonomik büyümenin yanı sıra sosyal, çevresel ve politik boyutları da kapsamaktadır. Bu yaklaşımla, daha kapsayıcı, adil ve sürdürülebilir bir kalkınma hedeflenmektedir. Avrupa Birliği bölgesel kalkınma politikası ile birçok temel hedefe ulaşmayı amaçlamaktadır. Ana hedeflerden biri, AB bölgeleri arasındaki ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri azaltmak, ekonomik büyümeyi ve yaklaşmayı teşvik etmektir. Politika aynı zamanda AB'nin gelişmiş ve daha az gelişmiş bölgeleri arasındaki uçurumu daraltarak ekonomik, sosyal ve bölgesel uyumu güçlendirmeyi de amaçlamaktadır. AB'nin bölgesel kalkınma politikası, eşitsizliklerin azaltılması, sürdürülebilir kalkınmanın teşvik edilmesi, yenilikçiliğin teşvik edilmesi ve bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi dahil olmak üzere bir dizi hedefe ulaşmak için tasarlanmıştır. Bölgesel kalkınma politikalarının temel hedefleri aşağıda belirtilmiştir (Funck, 1990: 177-178):

- **Kişi başına düşen bölgesel üretim miktarını artırmak:** Bölgesel kalkınma politikaları, bölge ekonomisinin büyümesini teşvik ederek ve üretkenlik artışı sağlayarak kişi başına düşen geliri ve refahı artırmayı hedeflemektedir.
- **Bölge nüfusunu korumak:** Dezavantajlı veya geri kalmış bölgelerdeki göçü önlemek ve nüfusun sürdürülebilir şekilde bölgede kalmasını sağlamak için çeşitli önlemler alınabilir. Bu, istihdam yaratılması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ve bölgede yaşamak için cazip bir ortamın oluşturulmasıyla gerçekleştirilebilir.

- **Bölgesel işsizliği azaltmak:** Bölgesel kalkınma politikaları, işgücü piyasasının güçlendirilmesi, iş fırsatlarının artırılması ve işsizliği azaltacak endüstriyel ve ekonomik faaliyetlerin teşvik edilmesi yoluyla bölgesel işsizliği azaltmayı hedeflemektedir.
- **Bölgenin altyapısını iyileştirmek:** Bölgesel kalkınma politikaları, ulaşım, enerji, su ve atık yönetimi gibi altyapı alanlarında yatırımlar yaparak bölgenin altyapısını güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu, bölgeye yatırım çekmeyi, ekonomik büyümeyi desteklemeyi ve yaşam kalitesini artırmayı sağlamaktadır.

Bu hedefler, bölgesel kalkınma politikalarının genellikle ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarını içeren kapsamlı bir yaklaşımın parçalarını oluşturmaktadır. Bölgesel kalkınma politikalarının uygulanması, bölgesel eşitsizliklerin azaltılması, kalkınmanın dengeli ve sürdürülebilir olması ve toplumsal refahın artması için önemli bir araçtır.

Avrupa Birliği'nin bölgesel politikaları belirlenirken genellikle üç ana hedef esas alınmaktadır (Brasche,2001: 8-10).

- **Kalkınmakta Geri Kalmış Bölgelerde Yapısal Uyum ve Gelişmeyi Desteklemek:** Bu hedef, genellikle ekonomik açıdan geri kalmış veya az gelişmiş bölgelerde ekonomik ve sosyal kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu bölgelerde altyapıyı iyileştirmek, iş imkanlarını artırmak, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimi iyileştirmek gibi çeşitli önlemler alınarak yapısal uyum ve kalkınma sağlanmaktadır.
- **Yapısal Güçlüklerle Karşılaşan Ekonomik ve Sosyal Dönüşüm Alanlarını Desteklemek:** Bu hedef, genellikle sanayi dönüşümü yaşayan, ekonomik yapılarını değiştirmek zorunda kalan bölgeleri kapsamaktadır. Örneğin, eski sanayi bölgelerinde işsizlikle mücadele etmek, yeni ekonomik sektörlere geçişi kolaylaştırmak ve yenilikçiliği teşvik etmek gibi önlemler alınarak bu dönüşüm süreci desteklenmektedir.

- ***Eğitim, Öğretim, İstihdam Politikaları ile Sistemlerinin Modernizasyonu ve Uyumlaştırılmasını Desteklemek:*** Bu hedef, bölgesel kalkınmanın sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal boyutunu da kapsamaktadır. Bu çerçevede, eğitim ve istihdam politikalarının modernizasyonu, işgücü becerilerinin geliştirilmesi, iş piyasasının taleplerine uyum sağlanması gibi önlemler alınarak insan kaynaklarının kapasitesi artırılmaktadır.

Bu hedefler, AB'nin bölgesel politikalarının temelini oluşturmaktadır ve AB'nin çeşitli bölgesel programlarını ve finansal destek mekanizmalarını yönlendirmektedir. Bu politikalar, AB içindeki bölgelerarası eşitsizlikleri azaltmayı, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeyi ve AB'nin bütünleşmesini güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

İlk Avrupa Kalkınma Konsensüsü 2005 yılında kabul edilmiş ve 2017'de güncellenmiştir. 2017'deki güncellemenin adı "Bizim Dünyamız, Onurumuz, Geleceğimiz"dir. Bu belge, Avrupa Birliği'nin kalkınma işbirliği politikalarının önceliklerini ve hedeflerini ortaya koymaktadır. 2017 tarihli Avrupa Kalkınma Konsensüsü, küresel kalkınma hedefleri olan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile uyumlu olarak Avrupa Birliği'nin kalkınma politikalarını belirlemektedir. Bu belge, yoksulluğun azaltılması, eşitsizliklerin giderilmesi, cinsiyet eşitliğinin sağlanması, sürdürülebilir kalkınmanın teşvik edilmesi ve insan haklarının güçlendirilmesi gibi konuları ele almaktadır. Avrupa Kalkınma Konsensüsü'nün 2017 güncellemesi, AB'nin kalkınma işbirliği politikalarının temel ilkelerini ve önceliklerini belirlerken, aynı zamanda küresel kalkınma sorunlarına yanıt verme ve etkili kalkınma politikaları oluşturma konusunda bir çerçeve sunmaktadır. Belge, AB'nin kalkınma işbirliği politikalarının, sürdürülebilir kalkınma, çevresel koruma, demokratik yönetim ve insan hakları gibi temel değerlere dayandığını vurgulamaktadır (European Union, 2017: 2-5). Avrupa Kalkınma Konsensüsü'nün 2017 güncellemesi, AB'nin kalkınma politikalarını daha etkin ve koordineli hale getirme, uluslararası arenada daha güçlü bir oyuncu olma ve küresel kalkınma hedeflerine ulaşma çabalarını desteklemektedir. Bu belge, AB'nin kalkınma işbirliği alanındaki politika önceliklerini ve hedeflerini belirlerken, aynı zamanda uluslararası toplumla işbirliği

yapma ve küresel kalkınma çabalarını koordine etme konusunda önemli bir rol oynamaktadır.

2017 Avrupa Konsensüsü'nde "kalkınma" kavramı ekonomik, sosyal, çevresel ve politik boyutları olan bir olgu olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu kavramsal yaklaşım, kalkınmanın sadece ekonomik büyümeyi değil, aynı zamanda sosyal refahı, çevresel sürdürülebilirliği ve demokratik yönetişimi de içermesi gerektiğini vurgulamaktadır. 2017 Avrupa Konsensüsü'ne göre, kalkınma çabaları yoksulluğun azaltılması ve nihai olarak ortadan kaldırılması üzerine odaklanmaktadır. Yoksulluğun azaltılması, Avrupa Birliği'nin kalkınma politikasının birincil hedeflerinden biri olarak belirtilmektedir. Bu hedef, kalkınmanın sadece ekonomik büyüme ile değil, aynı zamanda gelir dağılımı adaleti, eğitim, sağlık hizmetlerine erişim gibi sosyal faktörlerin iyileştirilmesi yoluyla gerçekleştirilmesini içermektedir (European Commission, 2019: 6). Belge ayrıca, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için ekonomik büyüme ile sosyal ve çevresel faktörler arasında denge kurulması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu denge, kalkınma politikalarının sürdürülebilirlik ilkesini benimsemesini ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurmasını sağlamaktadır.

Bir bölgedeki ekonomik kalkınma, o bölgede yaşayanların yaşam kalitesini artırmaktadır, yoksulluğu azaltmaktadır ve ekonomik fırsatları genişletebilmektedir. Birleşmiş Milletler'in *"2030 yılına kadar Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi"*nde yer alan 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi, küresel düzeyde sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeyi ve dünya genelinde ekonomik, sosyal ve çevresel sorunları ele almayı amaçlamaktadır. Bu hedeflerden biri de ülke içi eşitsizliklerin azaltılmasıdır (UN, 2015). Ülke içi eşitsizliklerin azaltılması, sürdürülebilir kalkınmanın temel unsurlarından biridir çünkü sadece ekonomik büyüme değil, aynı zamanda bu büyümenin adaletli ve kapsayıcı olması da önemlidir. Bu şekilde, bölgesel kalkınma politikaları, sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanmasına ve toplumsal refahın artırılmasına katkıda bulunmaktadır.

Avrupa Birliği'nin bölgesel uyum taahhüdü, uzun süredir devam eden bir hedef olmuştur ve bu, onun bölgeleri genelinde uyumlu kalkınmayı teşvik etme

konusundaki kararlılığını yansıtmaktadır (Atkinson ve Pacchi, 2020: 265). Bölgesel uyum kavramı, toprakları arasında daha dengeli ve çok merkezli bir kalkınma sağlamayı amaçlayan AB'nin temel politika hedeflerinden biri olmuştur. Birliğin yatırım politikasının önemli bir parçası olan AB Uyum Politikası, bölgeler arasındaki eşitsizlikleri azaltarak geri kalmış ve dezavantajlı alanlardaki sorunları ele alarak ekonomik, sosyal ve bölgesel uyumu güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Avrupa Birliği'nin bölgesel uyum politikaları, ekonomik büyüme ve vatandaşların yaşam kalitesi açısından bölgesel kalkınmanın sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. AB'nin bölgesel uyum politikaları aynı zamanda güvenli bölgesel bir arada yaşamayı teşvik etmeyi ve sürdürülebilir ekonomik büyümeye ve sosyal ve ekonomik uyuma katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Genel olarak, AB'nin bölgesel uyum konusundaki kararlılığı, konuyla ilgili çeşitli bilimsel tartışmalarda da yansıtıldığı gibi, kendi bölgeleri genelinde uyumlu kalkınmayı teşvik etme konusundaki kararlılığının altını çizmektedir.

2.4. AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASININ İLKELERİ

Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nın ilkeleri arasında ekonomik büyümenin desteklenmesi, bölgeler arasındaki ekonomik farklılıkların azaltılması ve bölgesel işbirliğinin teşvik edilmesi yer almaktadır. Politika ayrıca istihdam yaratılmasını desteklemeye, çevreyi korumaya ve yaşam kalitesini artırmaya odaklanmaktadır (Celli vd., 2021: 4). Bu ilkeler, AB'nin bölgesel kalkınma politikalarının ana hedeflerini ve uygulama stratejilerini şekillendirmektedir. Bu ilkeler, AB'nin bölgesel kalkınma politikalarının etkinliğini ve kapsayıcılığını artırmak için kritik öneme sahiptir. Politikanın başarılı bir şekilde uygulanması, AB içinde ekonomik ve sosyal uyumun sağlanmasına büyük katkı sağlamaktadır ve tüm bölgelerin potansiyellerini tam anlamıyla gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktadır. Politika ayrıca bölgelerin gelecekteki zorluklarla yüzleşmek için daha donanımlı olmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Buna yeni teknolojilere ve becerilere yatırım yapmanın yanı sıra girişimciliği ve istihdam yaratmayı teşvik etmek de dahildir.

Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nın bir başka temel ilkeleri dengeli bölgesel kalkınma, ekonomik ve sosyal uyum, çevrenin korunması, güçlendirilmiş kimlik ve dayanışma duygusu ve iyileştirilmiş yönetim ve kamu yönetimidir. Bu ilkeler, mali yardım, teknik yardım ve bilgi alışverişı de dahil olmak üzere çeşitli tedbirler yoluyla uygulanmaktadır (European Parliament, 2024). Temel ilkelerinin rehberliğinde AB Bölgesel Kalkınma Politikası, dengeli bölgesel kalkınmayı, ekonomik ve sosyal uyumu, çevre korumayı, kimlik ve dayanışmayı ve gelişmiş yönetimi teşvik etmede hayati bir rol oynamaktadır. Politika, mali ve teknik yardım sağlayarak bölgesel istikrarı artırmayı, ekonomik büyümeyi teşvik etmeyi ve AB bölgeleri arasındaki eşitsizlikleri azaltmayı amaçlamaktadır.

AB'nin Bölgesel Politikası dayanışma, yetki ikamesi ve ortaklık ilkelerine dayanmaktadır. Bu ilkeler, bölgesel kalkınmanın planlanması ve uygulanmasında temel rehberlik sağlamaktadır. Bölgesel kalkınma politikalarının etkinliğini ve başarısını artırmak için kritik öneme sahiptir. Dayanışma, yetki ikamesi ve ortaklık ilkeleri, bölgelerin kendine özgü ihtiyaçlarına uygun çözümler geliştirilmesini ve bölgesel kalkınmanın daha kapsayıcı ve sürdürülebilir olmasını desteklemektedir (Lambregts vd., 2008: 46). Bu ilkeler, bölgelerde sosyal adaleti, ekonomik büyümeyi ve çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmek için gereklidir. Avrupa Birliği, dayanışmayı, yetki devrini ve ortaklığı destekleyerek, üye devletleri genelinde daha eşitlikçi, dayanıklı ve müreffeh topluluklar yaratmaya yönelik çalışabilmektedir.

Dayanışma ilkesi, daha az gelişmiş veya dezavantajlı bölgelerin desteklenmesini ve bu bölgelerdeki yaşam standartlarının iyileştirilmesini sağlamaktadır (Cassia vd., 2008: 108). Dayanışma, AB hukukunun temel bir ilkesidir ve Avrupa Birliği içinde işbirliğini geliştirmek, eşitsizlikleri azaltmak ve sosyal adaleti teşvik etmek için çok önemlidir. Dayanışma, Avrupa entegrasyonunun temel taşı olmaya devam etmektedir. AB anlaşmalarında yer almaktadır ve Birliğin karşılaştığı çeşitli zorlukların çözümünde hayati önem taşımaktadır.

Yetki ikamesi ilkesi, AB bölgesel kalkınmasında yetki devri ilkesi, karar vermenin yerel ve bölgesel düzey gibi mümkün olan en yakın düzeyde gerçekleşmesini sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu, yerel yönetimlerin ve

toplulukların kendi kalkınma ihtiyaçlarını ve önceliklerini belirleme yetkisini artırmaktadır. Bölgesel kalkınmada yetki devri ilkesi, karar almanın mümkün olan en yakın düzeyde, yani yerel ve bölgesel düzeyde gerçekleşmesini teşvik etmektedir. Bu ilke, merkezi olmayan yönetimi ve bölgelerin özel ihtiyaçlarına uygun çözümler üretmeyi vurgulamaktadır. Yetki devri ilkesine bağlı kalarak, karar alma süreçleri yerel koşullara daha duyarlı hale gelmektedir ve politikaların bölgesel düzeyde mevcut benzersiz zorluklara ve fırsatlara daha uygun olmasını sağlamaktadır. Bu yaklaşım, kararların etkiledikleri vatandaşlara en yakın yetkililer tarafından alınması ve bölgesel kalkınma için daha özel ve bağlama özgü çözümlere yol açması nedeniyle daha etkili ve verimli yönetimi teşvik etmektedir.

AB'nin bölgesel politika çerçevesi, çok düzeyli yönetim ve ortaklık ilkesi gibi mekanizmalar yoluyla bölgesel kalkınma politikalarını desteklemektedir (Dąbrowski, 2013: 364). Ortaklık ilkesi, yerel, bölgesel, ulusal ve AB düzeyindeki paydaşlar arasında işbirliğini ve koordinasyonu sağlamaktadır. Bu, kamu kurumları, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve toplulukların aktif katılımını içermektedir. AB, içindeki bölgeler arasındaki farklılıkları azaltmayı, daha rekabetçi ve yenilikçi bir ekonomi yaratmayı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Kısacası; dayanışma, az gelişmiş veya dezavantajlı bölgelerin yaşam standartlarını iyileştirmek ve eşitsizlikleri azaltmak için destek almasını sağlamaktadır. Yetki devri, karar almayı mümkün olan en düşük seviyede vurgulayarak, yerel ihtiyaçları etkili bir şekilde karşılayan özel çözümlere olanak tanımaktadır. Ortaklık, ortak hedeflere ulaşmak ve bölgesel kalkınma girişimlerini geliştirmek için farklı paydaşlar arasındaki işbirliğini ve işbirliğini teşvik etmektedir.

Bir diğer ilke olarak ulusal bölgesel politikalar ile AB Bölgesel Politikası'nın koordinasyonu ilkesi oldukça önemli bir ilkedir. Ulusal bölgesel politikaların ve AB Bölgesel Politikası'nın koordinasyonu, Avrupa Birliği içindeki bölgeler arasında uyumlu sosyo-ekonomik kalkınma, çevresel sürdürülebilirlik ve yönetişimin sağlanması açısından hayati öneme sahiptir. AB, ulusal ve bölgesel politikaları AB hedefleriyle uyumlu hale getirerek ve çok düzeyli yönetişimi teşvik ederek, etkili politika uygulamasını teşvik etmeyi ve bölgesel işbirliğini ve kalkınmayı geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu koordinasyon, ortak hedeflere ulaşmak ve genel politika

tutarlılığını geliştirmek için ulusal ve bölgesel sosyo-ekonomik politikaları AB hedefleriyle uyumlu hale getirmeyi içermektedir (Antonopoulos ve Bachtler, 2014: 185) Ulusal bölgesel politikaların koordinasyonu ilkesi, ülkelerin bölgesel politikalarının tamamlayıcı ve karşılıklı destekleyici olmasını sağlamak için birlikte çalışmaları gerektiğini ifade eder. AB Bölgesel Politikası, AB ye ülkelerinin kendi bölgelerinde ekonomik büyüme ve sosyal uyumu sağlayabilmelerini temin etmek üzere tasarlanmıştır. Politika ayrıca ye devletlere bölgelerini geliştirmelerine yardımcı olmak için mali destek sağlamaktadır. Ulusal bölgesel politikaların koordinasyonu ilkesi, AB ye Devletleri ve bölgelerinin Birlik politikalarını uygulamak için koordineli bir şekilde birlikte çalışmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu, ortak stratejilerin, projelerin ve programların geliştirilmesini ve uygulanmasını içermektedir.

AB Bölgesel Politikası, hibe ve mali araçlardan oluşan bir sistem aracılığıyla uygulanmaktadır. Ulusal bölgesel politikaların koordinasyonu ilkesi, her bölgeye gereken önemin verilmesini ve bir bölgenin çıkarlarının diğerinin çıkarlarına zarar vermemesini sağlamaktır. Ayrıca, tüm ülkeyi etkileyen kararlar alınırken tüm bölgelerin dikkate alınmasını sağlamayı amaçlar. Ayrıca, bölgesel politikaların ulusal ekonominin genel hedefleriyle tutarlı bir şekilde uygulanmasını sağlamaya çalışmaktadır.

2.5. AVRUPA BİRLİğİ BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASI KAPSAMINDA HEDEF BÖLGELER

Avrupa Birliği bağlamında, "hedef bölge" terimi genellikle ekonomik kalkınmayı teşvik etmeyi, eşitsizlikleri azaltmayı ve ye devletler arasındaki uyumu artırmayı amaçlayan belirli politika müdahaleleri için belirlenen alanları ifade etmektedir. AB, bu bölgeleri belirlemek ve desteklemek için Yapısal Fonlar ve NUTS sınıflandırma sistemi dahil olmak üzere çeşitli mekanizmalar kullanmaktadır ve böylece Birlik genelinde uyumu ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

Bölge tanımlamaları sadece coğrafik, kültürel, tarihsel ve nüfus yoğunluğu gibi belirli ölçütlere dayandırılmaz. Bunun yerine, bölge, ekonomik yapılanma,

endüstriyel faaliyetler, ticaret rotaları, tarım potansiyeli gibi daha geniş bir dizi faktöre dayalı olarak tanımlanabilmektedir (Brasche, 2001: 13). Bu yaklaşım, bir bölgenin ekonomik dinamiklerini, rekabet avantajlarını ve öne çıkan endüstrilerini belirtmektedir. Bölge tanımlamaları sadece coğrafik, kültürel ve tarihsel faktörlere dayanmamaktadır, aynı zamanda ekonomik yapılanmaya da önemli bir vurgu yapmaktadır.

Hedef bölge kavramı, bölgeleri ekonomik ve demografik özelliklerine göre farklı düzeylerde (NUTS-1, NUTS-2, NUTS-3) kategorilere ayıran İstatistiki Bölge Birimleri Adlandırması (NUTS) sınıflandırmasıyla yakından bağlantılıdır. Avrupa Birliği'nin bölgesel tanımlaması genellikle Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques (NUTS) adı verilen bir sınıflandırmaya dayanmaktadır. Bu sınıflandırma sistemi, bölgesel kalkınmaya ve AB politikalarının uygulanmasına daha yapılandırılmış bir yaklaşım sağlamaktadır (Lengyel ve Kotosz, 2018: 6). Bu sınıflandırma, Avrupa'daki bölgesel politikaların uygulanmasında ve çeşitli sosyal ve ekonomik politikaların hedeflenmesinde kullanılmaktadır. Ekonomik kalkınma, istihdam ve altyapı geliştirme gibi hedefler, bu bölgelerin özelliklerine göre belirlenir ve farklı bölgelere özgü politikalar uygulanmaktadır. Özellikle NUTS-2 seviyesinde, gelişmişlik düzeyi düşük olan bölgeler ekonomik olarak desteklenir ve bu bölgeler "hedef bölge" olarak adlandırılmaktadır. Hedef bölgelerin belirlenmesindeki temel amaç, bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını azaltmak, dezavantajlı bölgeleri ekonomik ve sosyal olarak güçlendirmek ve genel kalkınmayı sürdürülebilir şekilde sağlamaktır. Bu, özellikle Avrupa Birliği'nin bütünleşik bir ekonomi ve daha dengeli bir kalkınma hedefiyle örtüşmektedir.

NUTS sınıflandırması 1988 yılından bu yana AB mevzuatında kullanılmakla birlikte, ancak 2003 yılında Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin resmi bir Tüzüğü haline getirilmiştir. NUTS sınıflandırması normalde ancak bir önceki versiyonun üzerinden en az üç yıl geçtikten sonra değiştirilebilir (Eurostat, 2022: 4). NUTS bir referans görevi görmektedir. Avrupa Birliği'nin bölgesel istatistiklerinin toplanması, geliştirilmesi ve uyumlaştırılması için 1970'lerde NUTS kademeli olarak çeşitli istatistiksel alanlarda (tarım bölgeleri, ulaştırma bölgeleri, vb.) kullanılan özel

bölümlerin yerini almış ve NUTS temelinde bölgesel ekonomik hesaplar geliştirilmiş ve AB anketlerinin bölgesel bölümleri tanımlanmıştır. NUTS halen bölgesel verilerin üzerinde mutabık kalınmış ve uyumlaştırılmış bir temelde toplanmasını sağlayarak verilerin bölgeler arasında karşılaştırılabilir olmasını temin etmektedir (Eurostat, 2022: 7). Bu sistem, özellikle bölgesel kalkınma politikaları, ekonomik analizler ve fon tahsislerinde önemli bir rol oynamaktadır.

AB'nin uyum politikası yalnızca ekonomik ölçütlerle ilgili değildir; aynı zamanda sosyal ve çevresel boyutları da kapsamaktadır. Amaç, özellikle daha az elverişli bölgelerde hem ekonomik büyümeyi hem de sosyal katılımı ele alan sürdürülebilir kalkınma yolları yaratmaktır (Holecki vd., 2020: 1). Hedef bölgelerin belirlenmesi ayrıca AB'nin sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etme ve üye devletler genelindeki vatandaşların yaşam kalitesini iyileştirme konusundaki kararlılığını da yansıtmaktadır. AB, bu bölgelerdeki altyapı, eğitim ve istihdam fırsatlarına yatırımlara öncelik vererek, tüm üye devletlere fayda sağlayan daha dengeli bir ekonomik manzara yaratmayı amaçlamaktadır.

Bölgesel kalkınmaya vurgu sadece ekonomik bir zorunluluk meselesi değil, aynı zamanda özellikle üye devletlerinin karşı karşıya olduğu çeşitli çıkarlar ve zorluklar ışığında AB içinde istikrar ve birliği sağlamak için bir siyasi stratejidir (Melnikas, 2014: 464). Üye devletlerin karşılaştığı çeşitli zorluklar ve çıkarlar karşısında, bölgesel kalkınma politikaları, AB'nin toplumsal dayanışmasını ve politik uyumunu pekiştirme aracı olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda, bölgesel politika AB'nin temel sütunlarından biri olarak kabul edilir.

Yapısal fonların kullanım alanları kapsamındaki hedef bölgeler aşağıdaki şekildedir:

- *Az Gelişmiş Bölgeler (Less Developed Regions)*: Kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) AB ortalamasının %75'inin altında olan bölgelerdir. Bu bölgeler, yapısal fonların en yoğun olarak kullanıldığı alanlardır ve genellikle altyapı geliştirme, eğitim, istihdam, çevre koruma gibi projeler için fonlar tahsis edilmektedir (Ociepa-Kicińska vd., 2021: 329).

- *Geçiş Bölgeleri (Transition Regions)*: Kişi başına düşen GSYİH'si AB ortalamasının %75 ile %90'ı arasında olan bölgelerdir. Bu bölgelerde, az gelişmiş bölgelere kıyasla daha az, ancak daha gelişmiş bölgelere kıyasla daha fazla fon sağlanmaktadır (Arbolino ve Boffardi, 2017: 4).
- *Daha Gelişmiş Bölgeler (More Developed Regions)*: Kişi başına düşen GSYİH'si AB ortalamasının %90'ının üzerinde olan bölgelerdir. Bu bölgelerde, ekonomik rekabet gücünü artırmak, araştırma ve yenilikçilik gibi alanlarda projeleri desteklemek amacıyla fonlar kullanılmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018: 39).

Yapısal fonların kullanım alanları kapsamındaki hedef bölgelerin amacı, ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri azaltmak, bölgesel kalkınmayı desteklemek ve Avrupa Birliği gibi yapısal fon kullanan organizasyonlarda entegrasyonu güçlendirmektir.

NUTS sistemi, Avrupa Birliği'nin bölgesel politikaları ve ekonomik yakınsama hedeflerini desteklemek için kullanılan önemli bir araçtır. Yakınsama teorisi, Avrupa Birliği gibi entegre bir ekonomik alanın tüm bölgelerindeki faktör gelirlerinin eninde sonunda yakınsayacağını, çünkü entegrasyon alanı içinde bulunan mal ve faktör hareketleri gibi güçlü mekanizmaların var olduğunu öngörmektedir. Rekabet politikası ve malların, üretim faktörlerinin ve teknolojilerin serbest dolaşımı önündeki engellerin serbestleştirilmesi, bölgesel eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için gerekli tek önlemdir (Duménil ve Lévy, 2012: 143). Bu teori, entegrasyon sayesinde malların, hizmetlerin, sermayenin ve emeğin serbest dolaşımının bölgesel farklılıkları dengeleyeceğini varsaymaktadır. AB bağlamında, yakınsama teorisi, daha az gelişmiş bölgelerin gelişmiş bölgelerle aynı ekonomik seviyelere ulaşacağını, çünkü serbest ticaret, işgücü ve sermaye hareketleri gibi mekanizmaların ekonomik büyümenin daha homojen bir şekilde dağılmasını sağlayacağını öne sürmektedir. Yakınsama teorisi çerçevesinde, NUTS sistemi başarıya ulaşmada etkili olabilir çünkü bu sistem, bölgesel farklılıkların belirlenmesi ve izlenmesi için kritik bir istatistiksel altyapı sunmaktadır.

NUTS, AB ülkelerinin bölgesel düzeyde istatistiksel verilerini toplamak ve analiz etmek için kullanılan standart bir sınıflandırmadır. Bu sınıflandırma, üç seviyeden oluşmaktadır: NUTS 1, NUTS 2 ve NUTS 3 (Eurostat, 2011).

- **NUTS 1:** En geniş bölgesel düzeyi temsil etmektedir. NUTS 1, büyük coğrafi alanları kapsamaktadır ve genellikle ülkeler veya büyük ülke içi bölgeler seviyesindedir. Örneğin, Almanya'da NUTS 1 seviyesinde "Bundesländer" (eyaletler) bulunur; Fransa'da ise "Régions" (bölgeler) bu seviyeye karşılık gelir. NUTS 1 seviyesinde genellikle ülke veya ülke içindeki büyük bölgeler temsil edilmektedir.
- **NUTS 2:** Daha küçük bölgeleri temsil etmektedir ve genellikle ülkelerin alt bölgelerini veya eyaletleri kapsamaktadır. NUTS 2 genellikle ekonomik kalkınma, iş gücü planlaması ve bölgesel fonların tahsisi gibi alanlarda kullanılmaktadır. Bu seviyede, ülke içindeki iller, vilayetler veya alt bölgeler yer almaktadır. Almanya'da "Regierungsbezirke" (idari bölgeler), İspanya'da "Comunidades Autónomas" (özerk topluluklar), Fransa'da "Départements" (bölgeler altındaki alt birimler) gibi daha detaylı bölgesel birimler örnek gösterilebilir.
- **NUTS 3:** En küçük bölgesel düzeyi temsil etmektedir ve genellikle bölgesel idari birimleri veya ilçeleri kapsamaktadır. Bu seviyede, küçük coğrafi alanlar veya şehirler bulunmaktadır. NUTS 3 bölgeleri, bölgesel ve yerel politikaların uygulanmasında ve yerel kalkınma planlarının hazırlanmasında kullanılmaktadır. Almanya'da "Kreise" (ilçeler), Fransa'da "Arrondissements", İtalya'da "Province" gibi yerel yönetim birimleri örnek gösterilebilir.

Bu sınıflandırma sistemi, AB içinde bölgesel istatistiklerin karşılaştırılabilirliğini sağlamaktadır ve özellikle bölgesel kalkınma politikalarının etkin şekilde planlanmasına yardımcı olmaktadır. NUTS sınıflandırması, bölgesel politika ve programların tasarımı ve uygulanması için önemli bir araçtır. AB'nin

bölgesel kalkınma politikaları genellikle bu sınıflandırmaya dayanmaktadır ve bölgesel kalkınma fonlarının dağıtımında kullanılmaktadır. Çevresel temelli bölge tanımlaması, bölgesel kalkınma politikalarının daha doğru bir şekilde hedeflenmesine ve bölgesel farklılıkların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilmektedir. Bu yaklaşım, çevresel, ekonomik ve sosyal faktörlerin bir arada ele alınmasını sağlayarak, bölgesel eşitsizlikleri azaltmayı ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

Bu bölgeler büyüklük ve nüfus bakımından farklılık göstermektedir ve sınıflandırmaları Avrupa Birliği içinde çeşitli istatistiksel ve bölgesel kalkınma amaçları için kullanılmaktadır. 1 Ocak 2024'ten itibaren NUTS sınıflandırması Avrupa genelinde aşağıdaki sayıda birimi içermektedir (Republic of Slovenia Statistical Office, 2024: 3):

- **NUTS-1** : 92 birim
- **NUTS-2** : 244 birim
- **NUTS-3** : 1.165 birim

Gelişmiş ülkelerde, problemlı bölgeler genellikle endüstriyel faaliyetlerin henüz gelişmediği veya gerileyen sanayi sektörüne sahip bölgelerdir. Bu bölgelerin ekonomileri daha çok tarıma dayalıdır ve sanayileşme sürecinde geride kalmış veya gerileyen endüstrileri bulunmaktadır. Bu durum, ekonomik etkinliğin azalmasına ve işsizliğin artmasına neden olabilmektedir. Bu bölgelerde, ekonomik kalkınma için yeniden yapılanma ve çeşitlendirme çabaları genellikle önemlidir. Öte yandan, gelişmekte olan ülkelerde problemlı bölgeler genellikle altyapı eksikliği, tarımsal karakter ve işsizlik gibi sorunlarla karşı karşıyadır. Bu bölgeler genellikle kırsal alanlarda bulunur ve tarıma dayalı ekonomilere sahiptir. Ancak, altyapı eksikliği, düşük verimlilik, işsizlik ve göç gibi sorunlar nedeniyle bu bölgelerde ekonomik kalkınma yetersiz olabilmektedir. Bu tür bölgelerde, altyapı yatırımları, tarımın modernize edilmesi, eğitim ve işgücü yeteneklerinin geliştirilmesi gibi önlemler alınarak ekonomik kalkınma teşvik edilmeye çalışılmaktadır (Cole, 1992: 4). Avrupa

Birliği, bu tür önlemleri bölgesel kalkınma stratejileri ve fonları aracılığıyla aktif bir şekilde desteklemektedir.

2.6. AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASININ FİNANSMAN ARAÇLARI

Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikaları, üye ülkeler arasındaki ekonomik ve sosyal farkları azaltmayı, daha dengeli bir kalkınma sağlamayı hedeflemektedir. AB'nin bölgesel kalkınma politikaları AB'nin bölgesel fonları aracılığıyla finanse edilmektedir (Commission of the European Communities, 1984). Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikalarının finansmanı, üye devletler ve bölgeler genelinde ekonomik büyümeyi, yakınlaşmayı ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlayan çeşitli fonlar ve mali araçlar etrafında yapılandırılmıştır. Bölgesel Kalkınma Politikalarının finansmanı ise çeşitli mali yardımlar aracılığıyla sağlanmaktadır (Llussá ve Lopes, 2010: 7). AB, bölgesel kalkınma politikalarını uygulamalarına yardımcı olmak amacıyla bölgesel ve yerel yönetimlere fonlar sağlamaktadır. Buna hibeler, krediler ve diğer yardım türleri de dahildir. AB ayrıca bölgedeki ekonomik ve sosyal kalkınmayı destekleyen projeleri de finanse etmektedir.

Avrupa Birliği bölgesel kalkınma politikalarının finansman araçları AB içinde istihdam yaratılmasının, rekabetçiliğin, ekonomik büyümenin ve dengeli kalkınmanın desteklenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Lewandowska, 2016: 33). Avrupa Birliği bölgesel kalkınma politikalarının finansman kaynakları AB'nin bölgesel kalkınma politikalarının ana araçlarıdır ve her biri belirli hedeflere yönelik olarak tasarlanmıştır. Bu kaynaklar arasında Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Kırsal Kalkınma Tarım Fonu yer almaktadır. Bu araçlar, AB'nin bölgelerinde ekonomik büyüme yaratmak ve istihdam yaratmak için kullanılmaktadır. Fonlar, AB'nin istihdam yaratma, ekonomik büyüme ve sosyal uyum gibi bölgesel politika hedeflerine göre tahsis edilmektedir. Fonlar bölgelere hibeler, krediler ve diğer yardım türleri şeklinde sağlanmaktadır. AB'nin bölgesel kalkınma politikalarının finansman araçları üye devletlerin kendi başlarına yapacakları yatırımlara ek olmasını sağlayarak, bölgesel kamu yatırımlarını

ortak finanse ederek yakınlaşmayı ve büyümeyi teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Bo, 2016: 59). Böylece, daha dengeli bir ekonomik gelişim sağlanarak, AB'nin genel refah seviyesi artırılmaya çalışılmaktadır. Bu fonların etkin kullanımı, üye devletler arasında dayanışmayı ve ekonomik entegrasyonu güçlendirmektedir.

Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikalarını finanse etmesi, dengeli kalkınma hedeflerini teşvik etmeyi ve Paris Anlaşması gibi uluslararası anlaşmaları karşılamayı amaçlamaktadır (Gao vd., 2022: 61395). AB, bu politikalar ve fonlar aracılığıyla hem ekonomik kalkınmayı hem de çevresel korumayı teşvik ederek, sürdürülebilir, dengeli ve dayanıklı bir gelecek inşa etmeyi amaçlamaktadır. AB'nin bölgesel kalkınma finansmanı, birçok AB ülkesine önemli mali kaynaklar sağlayarak uzun vadeli sürdürülebilir kalkınma için katalizör görevi görmektedir. AB, çeşitli programlar ve araçlar aracılığıyla önemli fonlar sağlayarak, kendi topraklarında büyümeyi teşvik etmeyi, eşitsizlikleri azaltmayı ve uzun vadeli sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmayı amaçlamaktadır.

Bir entegrasyon sürecinde refahın ortaklar arasında dağılımı önemli bir siyasi ve ekonomik konudur. Temel amaç, yoksul ülkelerin büyümesini teşvik etmektir. Bölgesel politika için en sık dile getirilen argümanlar şunlardır: büyük dönüşümler geçiren ekonomilerde uyum sorunlarının hafifletilmesi, üretim dağılımının optimize edilerek işsiz kaynakların istihdam edilmesidir. Avrupa Birliği'nin uyum politikası, üye devletlerde ve bölgelerinde ekonomik büyümeyi teşvik etmek amacıyla çok çeşitli proje ve yatırımların finansmanına yönelik bir çerçeve sağlamaktadır (Dumčiuvienė ve Bartkutė, 2012: 142).

Avrupa Birliği ekonomi politikalarının koordinasyonu konusunda önemli bir deneyime sahiptir. Avrupa'nın ekonomik entegrasyonu, mallar, hizmetler ve sermaye için tek bir pazarın uygulanması ve para politikasının bir Avrupa Merkez Bankası'nda merkezileştirilmesi yoluyla ilerlemektedir. Yapısal politikalar ve özellikle bölgesel ekonomik eşitsizlikleri azaltmayı amaçlayan politikalar, Avrupa ekonomik entegrasyon politikasının temel unsurudur ve uzun vadede AB'nin rolünün değerlendirilmesinde belirleyici olmaktadır. Avrupa'daki bölgesel büyüme hem

Avrupa hem de ulusal politikalarla yakından bağlantılıdır (Llussá ve Lopes, 2010: 2). Avrupa Birliği'nin ekonomik politikalarının, özellikle de bölgesel büyümeye ilişkin koordinasyonu, Avrupa Yapısal Fonları, altyapı yatırımları, mali yerelleşme ve kurumsal kalite arasında karmaşık bir etkileşimi içermektedir. Bu faktörler, Avrupa bölgelerinde ekonomik kalkınmanın ve yakınlaşmanın şekillendirilmesinde hayati öneme sahiptir ve dengeli büyümeyi teşvik etme ve eşitsizlikleri azaltma konusunda hem Avrupa politikalarının hem de ulusal politikaların önemini vurgulamaktadır.

2.6. 1. Yapısal Fonlar

Avrupa Birliği gibi büyük ekonomik bloklarda, üye devletler arasındaki iş birliği, çeşitli fonlar ve programlar aracılığıyla desteklenmektedir. AB Yapısal Fonları, Avrupa Birliği'nin üye ülkeler arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıkları azaltmak, bölgesel kalkınmayı teşvik etmek ve uyum sürecini desteklemek amacıyla oluşturduğu mali destek mekanizmalarıdır (Soukiazis and Castro, 2005: 388). Bu fonlar ve politikalar, Birlik içindeki farklı bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal dengesizlikleri gidermek ve daha kapsayıcı bir kalkınma sağlamak amacıyla kullanılmaktadır.

AB'nin Uyum ve Yapısal Fonları aracılığıyla ülkeler, gelir veya diğer koşullar açısından dezavantajlı olarak belirlenen bölgelerde yatırım, istihdam yaratma, eğitim ve araştırma faaliyetlerini destekleyebilmektedir (Kokko and Gustavsson, 2004: 132). Bu fonlar, Avrupa Birliği'nin ekonomik ve sosyal politikalarını desteklemek amacıyla belirlenen önceliklere göre dağıtılır ve projeler genellikle yerel, bölgesel veya ulusal düzeyde uygulanır.

Avrupa Birliği'nin yapısal fonları, AB'nin farklı bölgeleri arasındaki ekonomik ve sosyal dengesizlikleri gidermeyi, istihdamı artırmayı ve ekonomik-sosyal bütünleşmeyi sağlamayı amaçlamaktadır. İlk yapısal fon olan Avrupa Sosyal Fonu (ASF), 1957'de Roma Antlaşması ile kurulmuştur. ASF'nin amacı, istihdam olanaklarını artırmak ve işçilerin mesleki ve coğrafi hareketliliğini teşvik ederek ortak pazarın işleyişine katkıda bulunmaktır. Daha sonra, 1975 yılında Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu kurulmuştur. ABKF, bölgesel dengesizlikleri gidermek ve ekonomik-sosyal uyumu sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Fon, yapısal güçlük

eken bölgelerde altyapıyı geliştirmek, yerel kalkınmaya öncelik vermek ve küresel rekabete uyum sağlamak için kullanılmaktadır (Karabacak, 2004: 76). Bu fonlar, AB'nin bütçesinden sağlanan kaynaklarla desteklenir ve AB'nin çeşitli politika ve programlarını uygulamak için kullanılmaktadır.

Yapısal fonlar, AB'nin kapsayıcı bir ekonomik büyüme ve toplumsal refah politikası izlemesine yardımcı olmaktadır ve AB lkeleri arasındaki farklılıkları azaltarak birlik içinde daha güçlü bir dayanışma ve rekabetçi bir ekonomi oluşturmayı hedeflemektedir. Zaman içerisinde yapısal fonların oranı arttırılmıştır. 1988 Brüksel Zirvesi'nde, Topluluk bütçesi yeniden düzenlendi ve 1993'te yapısal fonların oranı iki kat artırılarak Avrupa Topluluğu bütçesinin %25'i haline gelmesi kararlaştırıldı (Bailey ve Propriis, 2002: 414). Bu karar, bölgedeki eşitsizlikleri gidermeyi ve ekonomik büyümeyi teşvik etmeyi amaçladığı için AB genişleme süreci bağlamında önemliydi. AB'de yapısal politikanın etkinliği, özellikle kaynakların en yoksul ülkelere ve bölgelere tahsisi yoluyla, önemli bir odak noktası olmuştur.

1988 Yapısal Fonlar Reformu'nun açılış paragrafında ekonomik uyum aşağıdaki şekilde belirtimiştir (Bailey ve Propriis, 2002: 410):

"Zenginler ile daha az ayrıcalıklı olanlar arasındaki uçurumun derinleşmesine izin vermek politik olarak tehlikeli olur. Ekonomik ve sosyal uyum, siyasi hedeflerimizin temelini oluşturur ve bu uyumun sağlanması, toplumsal refah ve istikrar için hayati önem taşır. Bu nedenle, yapısal fonlar reformunun dayandığı ana prensip, toplumsal adaletin ve eşitlikçi fırsatların sağlanması için mücadele etmektir."

1989-93 yılları arasında, Avrupa Konseyi şubat 1988'de Brüksel'de düzenlenen toplantısında, Dayanışma Fonu'na (günümüzde Yapısal Fon olarak bilinmektedir) 68 milyar ECU aktarılmasını ve fonun aktifleştirilmesini kabul etmiştir. 1992 yılında Maastricht Anlaşması'nın onaylanması ve 1993 yılında yürürlüğe girmesiyle birlikte, tek pazar, parasal ve ekonomik birliktelik ve uyum fonu; evre, ulaşım ve kalkınma konularındaki projelerin desteklenmesi kararlaştırılmıştır.

1989'da yürürlüğe giren reformlarla birlikte Avrupa Birliği, bölgesel politikalarında daha etkin bir yaklaşım benimsemiştir. Bu reformlar, bölgesel yönetimler, ulusal hükümetler ve Avrupa Komisyonu'nun işbirliği içinde çok yıllık ve entegre bölgesel kalkınma planları hazırlamasını sağlamıştır. Bu dönemde, AB'nin bölgesel politikası daha müdahaleci hale gelmiş ve daha fazla koordinasyon sağlanarak fonların etkinliği artırılmıştır. Yani, bölgesel politikanın etkili olabilmesi için farklı düzeylerdeki yönetim birimleri arasında daha yakın bir işbirliği ve koordinasyon sağlanmıştır (Barnes and Barnes, 1995: 282). 1988 yılında Yapısal Fonlar reformu kapsamında kurulan Yerel ve Bölgesel Yönetimler Danışma Konseyi, Avrupa Birliği'nde bölgesel politikaların formülasyonu ve uygulanması üzerinde etkili bir rol oynamıştır (Keating, 1995: 15-16). Konsey, yerel ve bölgesel yönetimlerin temsilcilerinden oluşmaktadır ve onların perspektiflerini ve ihtiyaçlarını Avrupa Birliği düzeyinde dikkate almaktadır. Böylece, bölgesel politikaların oluşturulması ve uygulanması süreçlerinde yerel düzeydeki bilgi ve deneyimlerden yararlanılmıştır.

1990'ların sonunda yapısal fonların AB bütçesinin içindeki payı artarak devam etmiştir. Yapısal fonlar 1999'da AB bütçesinin %36'sına yükselmiştir (John, 2000: 880). Aralık 1993'teki Edinburgh Avrupa Konseyi toplantısında, 1997 fiyatlarıyla yaklaşık 200 milyar ECU, yani Birlik Bütçesi'nin üçte biri, yapısal fonlar ve balıkçılıkla ilgili finansal araçlara yönlendirilmek üzere ayrılmıştır. 1990'ların sonunda AB Yapısal Fonları, Avrupa Birliği bütçesinin önemli bir kısmını oluşturmaya başladı. Bu dönemde, özellikle ekonomik ve sosyal uyum politikalarına verilen önem artmış ve bu da yapısal fonların bütçe içindeki payının artmasına yol açmıştır. Bu dönemde, AB'ye yeni üye olan ve olacak ülkeler için de bu fonlar, ekonomik ve sosyal kalkınmayı hızlandırmak amacıyla büyük bir önem taşımaktaydı. Bu nedenle, yapısal fonların bütçe içindeki payının artması, AB'nin genişleme süreciyle de bağlantılıdır.

Mart 1999'da Berlin'de yapılan Avrupa Konseyi toplantısında, Yapısal Fon'un Uyum Fonunu desteklemesi kararlaştırılmıştır. Bu düzenleme, 2000-2006 yılları arasında her yıl 30 milyar Euro ayrılmasını ve yedi yıl boyunca toplamda 213 milyar

Euro'dan fazla bir mali kaynak sağlanmasını öngörmektedir. Bu, Avrupa Birliği'nin yapısal ve uyum hedeflerini gerçekleştirmek için önemli bir finansal destek anlamına gelir. 2000-2006 döneminde Avrupa Birliği'nin yapısal fonları, özellikle Orta Avrupa'ya yönlendirilmiştir. Bu dönemde, bölgesel politikanın ana hedefi, Güney Avrupa'dan Orta Avrupa'ya kaymıştır. AB'nin genişlemesiyle birlikte, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Birlik'e katılmasıyla daha fazla sorunun ortaya çıkabileceği ve AB'nin bölgesel politikasının öneminin artacağı öngörülmüştür (John, 2000: 880). Nitekim Avrupa Birliği'nin genişlemesiyle birlikte özellikle Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Birlik'e katılımı, AB'nin karşı karşıya olduğu ekonomik ve sosyal uyum sorunlarını daha da artırmıştır. Bu ülkeler genellikle AB'nin mevcut üyelerine kıyasla daha düşük ekonomik gelişmişlik seviyelerine sahip olduklarından, bölgesel farklılıklar daha belirgin hale gelmiştir. Bu durum, AB'nin bölgesel politikasının ve yapısal fonların öneminin daha da artmasına neden olmuştur.

Genişleme sürecinde ortaya çıkan bazı temel sorunlar şunlardı (Fedajev vd., 2020: 6):

1. **Ekonomik Dengesizlikler:** Yeni üye ülkeler ile eski üye ülkeler arasındaki gelir ve yaşam standardı farklılıkları, AB'nin ekonomik uyum hedeflerini zorlaştırmıştır.
2. **Altyapı Eksiklikleri:** Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde, batıdaki ülkelere kıyasla altyapı yatırımlarında büyük eksiklikler bulunmaktaydı. Bu nedenle, ulaşım, iletişim ve enerji altyapısının geliştirilmesi gerekmektedir.
3. **İşgücü Piyasası ve İstihdam:** Yeni üye ülkelerde işsizlik oranları genellikle daha yüksekti ve işgücü piyasasında yapısal reformlara ihtiyaç vardı.
4. **Kapasite Geliştirme:** Yeni üye ülkelerdeki kamu yönetimlerinin AB fonlarını etkili bir şekilde yönetebilmesi ve kullanabilmesi için kapasite geliştirme çalışmaları gerekiyordu.

Bu sorunlarla başa çıkmak ve yeni üye ülkelerin AB'ye uyum sürecini hızlandırmak için, yapısal fonlar ve diğer bölgesel politika araçları büyük önem taşımıştır. Bu nedenle, AB bütçesinde yapısal fonlara ayrılan payın artırılması ve bu

fonların etkin kullanımının sağlanması, bölgesel politikanın merkezi bir unsuru haline gelmiştir. Yapısal Fonlar, bu ülkelerdeki ekonomik ve sosyal kalkınmayı destekleyerek AB'nin bütünleşme sürecine katkıda bulunmuştur.

2.6.1.1. Avrupa Birliği Kalkınma Fonu

Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Birliği'nin yapısal ve yatırım politikalarının ana bileşenlerinden biridir. Bu fon, AB'nin daha az gelişmiş bölgelerinde ekonomik ve sosyal kalkınmayı desteklemek için kullanılmaktadır. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF), Avrupa Birliği'nin (o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu) bölgesel politikalarını desteklemek için kullanılan bir fondur. 1975-1984 döneminde ERDF harcamalarının yüzde 80'den fazlasının altyapı projelerine, özellikle de ulaşım, enerji ve su gibi alanlara yönlendirilmiş olması, bölgesel altyapının geliştirilmesine odaklanıldığını göstermektedir. 1980'lerin ortalarına gelindiğinde, ERDF harcamaları Topluluk bütçesinin yalnızca yüzde 7,3'ünü oluşturmaktaydı. 1989 yılına gelindiğinde bu oranın yüzde 17'ye ve 1992'de yüzde 26'ya yükseldiği görülmektedir (Balchin, Sykora ve Bull, 1999: 15). Bu artışlar, bölgesel kalkınma politikalarına verilen önemi yansıtmaktadır. ERDF'nin altyapı projelerine odaklanması, bölgesel ekonomik büyümeyi teşvik etmeye ve bölgeler arasındaki ekonomik farklılıkları azaltmaya yönelik bir strateji olarak düşünülmektedir. Bu, bölgesel dengesizlikleri gidermek ve Avrupa'nın farklı bölgeleri arasında sosyal ve ekonomik uyumu sağlamak için yapılan çabalara bir örnek olarak gösterilebilmektedir.

AB fonlarının uygulanmasının uzun vadede bölgelerin rekabet gücünü olumlu yönde etkilediği gösterilmiştir (Tijanić ve Obadić, 2015: 302). Avrupa Birliği, üye ülkelerdeki ekonomik ve sosyal dengesizlikleri azaltmak için çeşitli fonlar sunmaktadır. Bu fonlar, altyapı projeleri, yenilikçilik, eğitim, araştırma ve kalkınma gibi alanlarda kullanılmaktadır. Bu tür yatırımlar, bölgelerin rekabet gücünü artırarak ekonomik büyümeyi destekler ve yaşam kalitesini iyileştirir.

AB'nin kalkınma fonları proje faaliyetlerini desteklemektedir (Carlsson, 2020: 153). Bu fonlar, üye ülkelerdeki yerel, bölgesel ve ulusal projelere mali destek sağlayarak, AB'nin genel kalkınma hedeflerine ulaşmasına yardımcı olur. Proje

başvuruları genellikle belirli kriterlere ve programlara göre değerlendirilmektedir ve uygun bulunan projeler fonlanmaktadır.

2.6.1.2. Avrupa Sosyal Fonu

Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Birliği'nin üye devletleri içinde sosyal refahı ve ekonomik kalkınmayı destekleme çabalarının temel bir bileşenidir. Bu fonlar toplu olarak AB üye devletleri arasındaki ekonomik ve sosyal kalkınma farklarını azaltmayı amaçlamaktadır (Dumčiuvienė ve Stundziene, 2015: 665). Avrupa Sosyal Fonu özellikle acil sosyal sorunları ele almak ve istihdam politikalarının ve insan kaynaklarının geliştirilmesinin uygulanmasını kolaylaştırmak için çok uluslu ortaklıkları teşvik etmeye odaklanmaktadır. Yaşam koşullarını iyileştirmeyi, mesleki eğitim ve öğretimi geliştirmeyi ve yerel toplulukların yararına sosyal projeleri desteklemeyi amaçlayan projelerin finansmanında önemli bir rol oynamaktadır.

Ek olarak, Avrupa Sosyal Fonu AB içinde uzlaştırma politikalarını destekleyen bir fon olarak vurgulanmaktadır. Dahası, Avrupa Sosyal Fonu sağlık hizmeti, enerji verimliliği ve kırsal girişimcilik gibi çeşitli sektörlerde katkıda bulunan daha geniş Avrupa fonları çerçevesinin bir parçasıdır. Bu fonlar ekonomik büyümeyi, sosyal uyumu ve Avrupa standartlarına ulaşmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Avrupa Fonu'nun, Avrupa Sosyal Fonu dahil, ekonomik ve sosyal kalkınma üzerindeki etkisi, büyümeyi, istihdamı, eşitliği ve sosyal katılımı teşvik etmek için önemlidir.

Avrupa Sosyal Fonu ve Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (ATGYF) gibi farklı fonlar ve kaynaklar bir araya getirilerek Yapısal Eylem Politikası oluşturulmuştur. "Yapısal Eylem Politikası" terimi genellikle Avrupa Birliği'nin farklı fonlarını ve politikalarını ifade etmek için kullanılmaktadır. AB'nin çeşitli bölgelerindeki kalkınma hedeflerini desteklemek amacıyla entegre bir yaklaşım benimsenmektedir. (Loughlin, 1996: 148). Bu politika, AB'nin daha dengeli ve kapsayıcı bir kalkınma sağlamayı amaçlayan ana stratejilerinden birini oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, Avrupa Sosyal Fonu, AB'nin yapısal politikası içerisinde hayati bir araç olup, sosyal refah, mesleki eğitim, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve üye ülkelerdeki yaşam koşullarının iyileştirilmesi ile ekonomik ve sosyal kalkınmanın teşvik edilmesine yönelik çeşitli projelerin desteklenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

2.6.1.3. Uyum Fonu (Cohesion Fund)

Uyum Fonu Aralık 1992'de Edinburgh'da yapılan Avrupa Konseyi toplantısında tanıtılmıştır. Avrupa Birliği'nin bölgesel politikasının önemli bir bileşeni olarak ortaya çıkmıştır. Bu fon, özellikle Avrupa'nın ulaşım altyapısını geliştirmeyi ve çevresel koşulları iyileştirmeyi hedeflemektedir. Uyum Fonu AB'nin farklı ülkelerinde altyapı projelerine yatırım yapılmasını sağlayarak bölgesel uyumu artırmayı amaçlamaktadır (Boldrin, 2004: 108). Uyum Fonu AB'nin kapsamlı bir ekonomik ve sosyal uyum stratejisinin bir parçası olarak Uyum Fonu, Maastricht Antlaşması'nda, en az gelişmiş üye devletlerin EMU'ya girme kriterlerini karşılamalarına destek olarak tanıtıldı. Daha spesifik olarak, satın alma gücü paritelerinde kişi başına GSYİH AB ortalamasının yüzde 90'ından az olan üye devletler, Uyum Fonu'ndan destek almaya uygun görülmüştür (Lejour and Nahuis, 2004:141). Uyum Fonu, büyük altyapı projeleri, çevre koruma, tarım, ulaştırma ve enerji altyapısının iyileştirilmesi gibi alanlarda yatırımları destekler. Bu fon, üye devletlerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmalarına ve ekonomik dengesizliklerin azaltılmasına katkıda bulunur. Dolayısıyla, kişi başına GSYİH'sı AB ortalamasının %90'ından az olan üye devletler, bu fondan faydalanarak, ekonomik kalkınmalarını hızlandırma ve bölgesel dengesizlikleri giderme fırsatına sahiptir.

Maastricht Antlaşması, Avrupa Birliği'nin finansal kaynaklarının ve politikalarının düzenlenmesini içeren bir dizi önemli değişiklik getirmiştir. Bu değişikliklerden biri, Avrupa çapındaki ağların finansmanına yönelik yeni bir Uyum Fonu'nun kurulmasıydı. Başlangıçta bu fon, yalnızca ulaşım altyapısının geliştirilmesine katkıda bulunmayı amaçlıyordu. Uyum Fonu'nun ilk tur yararlanıcıları, daha az gelişmiş ve ekonomik olarak zayıf olan İspanya, Portekiz, Yunanistan ve İrlanda gibi ülkelerdi. Bu fon, bu ülkelerin altyapı ve çevre

standartlarını iyileştirmelerine yardımcı olmak için tahsis edilen miktarlarla desteklendi. 1993 yılında fonun tahsis edilen miktarı 1,5 milyar ECU (Avrupa Para Birimi) iken, 1999 yılına gelindiğinde bu miktar 2,6 milyar ECU'ya yükselmiştir. Bu artış, daha fazla projenin finanse edilmesini ve söz konusu ülkelerin altyapılarının ve çevre standartlarının iyileştirilmesine daha fazla destek sağlanmasını sağlamıştır (Philip, 2002: 135). Tahsis edilen kaynaklar, bölgesel altyapı projeleri, ekonomik ve sosyal kalkınma programları, istihdamı artırma önlemleri ve çevresel sürdürülebilirlik gibi çeşitli alanlarda kullanılabilmektedir. Bu şekilde, AB'nin bütçesinin önemli bir kısmı, Birlik içinde bölgesel uyumu ve kalkınmayı kolaylaştırmayı amaçlayan çeşitli fonlara ve araçlara tahsis edilmektedir. AB'nin daha kapsayıcı bir ekonomik büyüme ve toplumsal refah politikası izlemesine yardımcı olmak amaçlanmaktadır.

Uyum politikasının temel amacı, farklı bölgeler arasındaki, daha doğrusu daha az gelişmiş bölgeler ile varlıklı bölgeler arasındaki uçurumu azaltmaktır. Uyum politikası mali dayanışma aracıdır. Bu, “Üye Devletler arasında ekonomik, sosyal ve bölgesel uyum ve dayanışmayı teşvik etmek” amacıyla Lizbon Antlaşması'nda onaylanmıştır (Madde 3.3, Avrupa Birliği Antlaşması). Ekonomik, sosyal ve bölgesel uyum, “çeşitli bölgelerin kalkınma düzeyleri arasındaki eşitsizlikleri ve en az gelişmiş bölgelerin geri kalmışlığını” azaltmaya çalışmayı ifade etmektedir (Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma Madde 174). Avrupa Uyum Politikası, fonların basit bir yeniden dağıtımından daha fazlasıdır. Uyum, tahsis edilen Avrupa finansmanının Avrupa politikası hedeflerine etkili bir şekilde katkıda bulunmasını sağlamalıdır. Üye devletlerin ekonomik ve sosyal uyumuna katkıda bulunan Avrupa politikalarının mali araçlarının değerlendirilmesi önemlidir (Dumčiuvienė ve Bartkutė, 2012: 143). Uyum Fonu, daha az gelişmiş bölgelerin kalkınmasına ve AB standartlarının karşılanmasına katkıda bulunulması maksadıyla oluşturulmuştur.

Uyum Fonu, AB için bir önceliktir. Çünkü ekonomik büyüme ve vatandaşların yaşam kalitesi açısından dengeli bölgesel kalkınmaya ulaşma hedefine katkıda bulunmaktadır (Jakubowski ve Miszczuk, 2021: 15). Üye devletler arasındaki ekonomik ve sosyal uyumu artırmak için büyük altyapı projelerine destek sağlamaktadır.

2.6.1.4. Avrupa Tarımsal Kırsal Kalkınma Fonu (EAFRD)

Avrupa Birliği, bölgesel kalkınma politikalarını uygularken tarımsal kalkınmaya büyük önem vermiştir. AB'nin bölgesel kalkınma politikaları, özellikle kırsal kalkınmayı ve tarım sektörünün sürdürülebilir gelişimini teşvik etmeye yöneliktir. Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikası, tarımsal kalkınmanın desteklenmesi ve tarım sektöründe sürdürülebilir büyüme sağlanması için çeşitli araçlar ve stratejiler sunmaktadır. AB'nin tarımsal kalkınmaya yönelik uygulamaları, hem ekonomik hem de sosyal alanda önemli etkiler yaratmış ve kırsal bölgelerde tarımsal üretimi teşvik etmiştir. Avrupa Birliği'nin Bölgesel Kalkınma Politikası, üye devletler arasında tarım sektörünün şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Avrupa Tarımsal Kırsal Kalkınma Fonu, tarım, ormancılık sektörü ve kırsal alanları geliştirmeyi amaçlayan Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası'nın temel bir bileşenidir (Szabó, 2021: 34). Fon, tarım ve ormancılık sektörlerini modernize etmede, çevreyi korumada ve kırsal bölgelerdeki yaşam kalitesini iyileştirmede önemli bir rol oynamaktadır (Alonso ve Masot, 2017: 2). Fon, rekabet gücünü artırmada ve kırsal alanlardaki çevreyi ve yaşam kalitesini iyileştirmede önemli rol oynamıştır. Tarımsal üretkenliği artırmaya, yoksulluğu hafifletmeye ve kırsal topluluklarda gıda güvenliğini geliştirmeye yardımcı olmaktadır.

Avrupa Tarımsal Kırsal Kalkınma Fonu, sosyo-ekonomik ve çevresel sorunları ele alarak kırsal alanlarda bölgesel kalkınmaya odaklanmaktadır (Florescu ve Rahoveanu, 2021: 6). Bölgesel kalkınmayı teşvik etmede, tarım ve ormancılık sektörlerinin rekabet gücünü artırmada ve kırsal alanlardaki sosyo-ekonomik ve çevresel zorlukları ele almada önemli bir rol oynamıştır.

Avrupa Tarımsal Kırsal Kalkınma Fonu kırsal alanlarda ekonomik ve sosyal kalkınma için fon sağlayarak kırsal girişimciliği desteklemede etkili olmuştur (Puie, 2020: 135). Avrupa Tarımsal Kırsal Kalkınma Fonu kırsal kalkınma projelerinin uygulanmasına, modern tarım teknolojilerinin teşvik edilmesine, genç çiftçilerin ve tarımsal işletmelerin desteklenmesine katkıda bulunmuştur (Popescu, 2019: 17). Sonuç olarak, EAFRD, tarımı modernize etmeyi, çevreyi korumayı, yaşam standartlarını iyileştirmeyi ve kırsal alanlarda ekonomik büyümeyi teşvik etmeyi

amaçlayan çok çeşitli girişimlere finansal destek sağlayarak Avrupa'da kırsal kalkınmanın teşvik edilmesinde ve böylelikle dengeli bir bölgesel kalkınmanın sağlanmasında temel bir taş olmuştur.

2.6.2. Topluluk İniyatifleri

AB'nin kalkınma fonları ve projeleri, bölgesel kalkınma hedeflerine odaklanmaktadır (Molitör, 2004:1). Avrupa Birliği'nin bölgesel politikasında Topluluk İniyatifleri, belirli temalar veya sorunlar üzerinde odaklanan ve Avrupa genelinde ortaklık ve işbirliğini teşvik eden özel programlardır. Bu iniyatifler, AB'nin daha genel bölgesel politika hedeflerini desteklemek amacıyla, yapısal fonlardan bağımsız olarak belirli alanlarda yoğunlaşmaktadır (Gecevičius vd., 2015: 49). Bu girişimler, farklı bölgelerin karşılaştığı çeşitli zorlukları ele almak için AB ve Üye Devletler tarafından ortak finanse edilen çok yıllık kamu yatırım programlarının uygulanmasını içermektedir. Genel olarak, Topluluk Girişimleri de dahil olmak üzere AB'nin bölgesel politika girişimleri, ekonomik büyümeyi teşvik etmek, eşitsizlikleri azaltmak, bölgeler arasında iş birliğini teşvik etmek ve Avrupa Birliği'nin genel uyumunu ve kimliğini güçlendirmek için önemlidir.

2.6.2.1. LEADER

LEADER programı, AB'nin kırsal alanlarda kalkınmayı teşvik etmek için oluşturulmuş bir girişimdir. LEADER, yerel halkın katılımıyla, yerel kaynakların etkin kullanımını teşvik eden ve kalkınma stratejilerini uygulayan projeleri desteklemektedir (Chatzichristos ve Nagopoulos, 2021: 3). LEADER programı, Avrupa Birliği'ne üye tüm ülkeler tarafından uygulanmaktadır. Ayrıca, Avrupa Ekonomik Alanı ve bazı aday ülkeler de bu programa dahil olabilir. LEADER programı, 1990'ların başında bir Topluluk girişimi olarak kurulmuştur ve 1991 yılında başlatılmıştır (Dax et al. 2016: 57). AB'nin kırsal kalkınma stratejileri çerçevesinde farklı dönemlerde güncellenmiş ve genişletilmiştir. Örneğin, 2007-2013 döneminde LEADER, Avrupa Kırsal Kalkınma Programı'nın bir parçası olarak uygulanmıştır. 2014-2020 döneminde ise LEADER, Avrupa Kırsal Kalkınma Programı kapsamında yer almıştır.

2.6.2.2. INTERREG

INTERREG programı, AB'nin farklı ülkeler ve bölgeler arasında işbirliğini teşvik etmek amacıyla oluşturulmuştur. Bu program, bölgesel kalkınma için sınırların ötesinde işbirliği yapılmasını sağlayarak, bölgesel eşitsizlikleri azaltmayı ve kaynakların etkin kullanımını teşvik etmeyi hedeflemektedir. 1990 yılında başlatılan INTERREG programı, AB'nin Ekonomik ve Sosyal Uyum politikası çerçevesinde uygulanmaktadır ve bölgeler arası işbirliği yoluyla ekonomik ve sosyal uyumu artırmayı hedeflemektedir (Chirodea, 2022: 226). Program, sınır ötesi, ulus ötesi ve bölgeler arası işbirliği olmak üzere üç ana bileşene sahiptir (Studzieniecki ve Soares, 2017: 137):

- 1. Sınır Ötesi İşbirliği (Cross-Border Cooperation - CBC):** Bu bileşen, komşu bölgeler arasında sınır ötesi işbirliğini teşvik etmektedir. Amaç, sınır bölgelerinde ortak çözümler geliştirerek bölgesel farklılıkları azaltmak ve ortak problemleri çözmektir. Avrupa topraklarının yaklaşık %40'ı sınır bölgesi olarak sınıflandırılmaktadır ve bu bölgeler, genellikle ekonomik ve sosyal gelişmişlik açısından farklılıklar gösterir. Bu farklılıklar, AB üye devletleri arasındaki uyum sürecini zorlaştırabilir ve ulusal sınırların bu süreçte engel teşkil etme riski bulunmaktadır (Demetrova vd., 2020: 2288). INTERREG programı, bu tür zorlukları aşmak ve sınır bölgelerinde ekonomik ve sosyal uyumu artırmak için önemli bir araçtır.
- 2. Ulus Ötesi İşbirliği (Transnational Cooperation):** Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu tarafından finanse edilen INTERREG Ulusötesi İşbirliği bileşeni, kamu politikası ve özel girişimlerde daha fazla uyum sağlamak için Avrupa bölgeleri arasında işbirliği ve alışverişi teşvik etmede önemli bir rol oynamaktadır. Daha geniş bir coğrafi alanda işbirliğini teşvik etmektedir ve Avrupa'nın belirli büyük ölçekli bölgelerini kapsamaktadır. Hedef, ekonomik, çevresel ve sosyal uyumun geliştirilmesine yönelik projelerin hayata geçirilmesidir (Dühr ve Nadin, 2007: 376). INTERREG programı, bölgesel politikaları iyileştirmeyi, yenilikçiliği artırmayı, çevresel zorlukları ele almayı

ve sektörler arası işbirliğini teşvik etmeyi amaçlayan ulusötesi projeleri desteklemektedir.

3. Bölgeler Arası İşbirliği (Interregional Cooperation): Avrupa Birliği'nin INTERREG programının bir bileşeni olan INTERREG Bölgelerarası İşbirliği, bölgesel kalkınmayı teşvik etmek ve komşu bölgeler arasındaki idari engelleri aşmak için AB içindeki bölgeler arasında işbirliğini ve değişimi teşvik etmeye odaklanmaktadır (Demeterova vd., 2020: 11). Bu iş birliği biçimi, ortak zorlukları ele almak, yeniliği teşvik etmek ve AB içinde sürdürülebilir ve tutarlı bölgesel kalkınmayı sağlamak için sınır ötesi ortaklıkları güçlendirmek için gereklidir. Sonuç olarak, INTERREG Bölgelerarası İşbirliği, bölgesel kalkınmayı artırmak, iş birliğini teşvik etmek ve Avrupa Birliği içindeki bölgeler arasında paylaşılan zorlukları ele almak için önemli bir araçtır. AB, bu tür iş birliği yoluyla yenilikçiliği teşvik etmeyi, bölgesel politikaları iyileştirmeyi ve çeşitli bölgelerde sürdürülebilir ve uyumlu kalkınmayı sağlamak için sektörler arası ortaklıkları güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

INTERREG programı, altyapı projelerinden çevresel sürdürülebilirlik projelerine, yenilik ve girişimciliği destekleyen projelerden sosyal içermeyi teşvik eden projelere kadar geniş bir yelpazede finansman sağlamaktadır. Bu program, AB bütçesi tarafından finanse edilir ve genellikle yerel, bölgesel ve ulusal yetkililer, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör kuruluşları gibi çeşitli paydaşlarla işbirliği içinde yürütülmektedir.

2.6.2.3. RECITE-II

RECITE-II programı, AB'nin bölgesel ve kentsel altyapı projelerini desteklemek için oluşturulmuş bir programdır. Bu program, bölgesel kalkınma için altyapı yatırımlarını teşvik ederek, çevresel sürdürülebilirlik, ulaşılabilirlik ve yaşam kalitesini artırmayı amaçlamaktadır. Bu girişimler, temel altyapının geliştirilmesini temel bir finansman önceliği olarak önceliklendiren AB'nin Uyum Politikasının bir parçasıdır (Mačiulytė-Šniukienė vd., 2022: 732). Polonya'daki büyük karayolu taşımacılığı altyapı projelerinde maliyet yetersizliği üzerine yapılan çalışmalar, AB

tarafından ortak finanse edilen projelerde etkili mali yönetim ve optimizasyonun önemini gösteren şaşırtıcı sonuçlar göstermiştir (Rokicki, 2022: 14). AB tarafından desteklenen altyapı projelerinin bölgesel kalkınma, ekonomik büyüme ve kamu altyapı girişimlerinin başarılı bir şekilde uygulanması üzerindeki önemli etkisini vurgulamaktadır. AB'nin Topluluk Girişimleri aracılığıyla altyapı geliştirmeye odaklanması, Üye Devletler genelinde sürdürülebilir ve dayanıklı kentsel ortamlar yaratma taahhüdünün altını çizmektedir.

2.6.2.4. URBAN

Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikasındaki URBAN girişimi, şehirlerdeki sosyal bütünleşme, ekonomik canlanma ve çevresel iyileştirme gibi çeşitli kentsel zorlukları ele almayı amaçlayan stratejik bir programdır. Bu girişim, kamusal alanların kalitesini artıran, ekonomik büyümeyi destekleyen ve kent sakinlerinin genel refahını iyileştiren politikalar ve projeler uygulayarak kentsel kalkınmayı teşvik etmeye odaklanmaktadır (Ouwehand vd., 2021: 49). URBAN girişimi, hedeflenen müdahaleler ve yatırımlar için belirli kentsel alanları hedefleyerek bölgeler arasında dengeli kalkınmayı teşvik etme konusundaki daha geniş AB hedefleriyle uyumludur.

Entegre ve yer temelli yaklaşımların önemini vurgulayarak, URBAN girişimi Avrupa Birliği'nin genel uyumuna ve refahına katkıda bulunan kapsayıcı ve dayanıklı kentsel ortamları teşvik etmeyi amaçlamaktadır. URBAN girişimi, bölgeler arasındaki eşitsizlikleri azaltmayı ve ekonomik ve sosyal yakınsamayı teşvik etmeyi amaçlayan AB'nin Uyum Politikasının bir parçasıdır. Kentsel alanlara yönelik hedefli yatırımlar yoluyla, URBAN girişimi şehirlerin gelişimini desteklemede, rekabet güçlerini artırmada ve temel kentsel zorlukları ele almada önemli bir rol oynamaktadır (Carpenter et al., 2020: 228). URBAN girişimi, dengeli kentsel gelişime odaklanarak, sakinlerinin yaşam kalitesini iyileştiren ve Avrupa Birliği'nin genel yapısını güçlendiren canlı, kapsayıcı ve çevre dostu şehirler yaratılmasına katkıda bulunmaktadır.

Bu programlar, AB'nin farklı bölgelerde kalkınma stratejilerini desteklemek için oluşturduğu önemli araçlardır. Yerel halkın katılımını teşvik eden, sınırların

ötesinde işbirliği sağlayan ve çeşitli alanlarda yenilikçi projeleri destekleyen bu programlar, bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesine önemli katkılar sağlamaktadır.

2.6.3. Avrupa Birliği'nin Aday Ükelere Yönelik Finansman Araçları

Avrupa Birliği'nin aday ülkelere yönelik finansman araçları, ülkelere AB'ye üyelik süreçlerinde destek sağlamak amacıyla çeşitli programlar ve fonlar sunmaktadır. Bu fonlar, profesyonelleşmeye, bölgesel kalkınmaya, rekabet gücüne, girişimciliğe ve inovasyona katkıda bulunarak, nihayetinde aday ülkelerin sosyo-ekonomik ilerlemesine ve AB'ye entegrasyonuna yardımcı olmaktadır.

2.6.3.1. PHARE

Avrupa Birliği'nin "Polonya ve Macaristan Ekonomilerinin Yeniden Yapılandırılmasına Yardım" anlamına gelen PHARE programı, AB üyeliğine hazırlanan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine mali ve teknik yardım sağlamayı amaçlayan bir katılım öncesi araçtır (Didelon ve Richard, 2008: 98). PHARE programı, bölgesel kalkınma ve ekonomik yakınsama için hayati önem taşıyan Yapısal Fonların uygulanmasına hazırlanmalarına yardımcı olmak için yeni üye devletlerdeki alt ulusal kurumları desteklemek için kullanıldı. Bu program, aday ülkelerin politikalarını ve kurumlarını AB standartları ve gereklilikleriyle uyumlu hale getirmelerine yardımcı olarak AB'ye entegrasyonlarını kolaylaştırmada önemli bir rol oynadı (Bachtler ve McMaster, 2008: 400). Genel olarak, PHARE programı, kurumları güçlendirmek, kalite standartlarını iyileştirmek ve politikaları AB normlarıyla uyumlu hale getirmek için hedefli yardım sağlayarak aday ülkelerin katılım süreçlerini desteklemede önemli bir rol oynamış ve böylece AB üyeliğine geçişlerini kolaylaştırmıştır.

2.6.3.2. SAPARD

"Tarım ve Kırsal Kalkınma için Özel Katılım Programı" anlamına gelen Avrupa Birliği SAPARD programı, AB üyeliğine hazırlanan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde tarım ve kırsal kalkınmayı desteklemeyi amaçlayan önemli bir katılım

öncesi araçtır. Gündem 2000 (Agenda 2000) strateji belgesinde Ortak Tarım Politikasının geliştirilmesi amacıyla, 1268/1999 sayılı Konsey Tüzüğü çerçevesinde Tarım ve Kırsal Kalkınmaya Yönelik Özel Katılım Programı oluşturulmuştur. SAPARD programı, aday ülkelere tarımsal politikalarını ve yapılarını AB standartları ve gereklilikleriyle uyumlu hale getirmelerine yardımcı olmak için mali yardım ve teknik destek sağladı. Bu program, bu ülkelerdeki tarım sektörünün modernizasyonunu ve yeniden yapılandırılmasını kolaylaştırmada, rekabet gücünü artırmada ve sürdürülebilir kırsal kalkınmayı teşvik etmede önemli bir rol oynadı. SAPARD programı, aday ülkelerin tarım sektöründe tarımsal ürünlerin kalitesini iyileştirmeyi, gıda güvenliği standartlarını geliştirmeyi ve çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmeyi amaçlıyordu (Can ve Esengül, 2007: 47). SAPARD programı, tarım, kırsal altyapı ve tarımsal gıda işleme yatırımlarına fon sağlayarak, bu ülkelerin genel ekonomik kalkınmasına ve AB'ye entegrasyonuna katkıda bulundu. Ayrıca program, AB üyeliğine hazırlık olarak tarım sektörünün idari ve kurumsal kapasitesini güçlendirmek için kapasite oluşturma, eğitim ve bilgi transferine odaklandı. Sonuç olarak, Avrupa Birliği SAPARD programı, aday ülkelerde tarım ve kırsal kalkınmayı desteklemede önemli bir rol oynamış, bu ülkelerin AB standartlarıyla uyum sağlamalarına, rekabet güçlerini artırmalarına ve katılım süreçlerinin bir parçası olarak tarım sektöründe sürdürülebilir uygulamaları teşvik etmelerine yardımcı olmuştur.

2.6.3.3. ISPA

Avrupa Birliği'nin Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı olarak bilinen ISPA programı, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin katılım süreçlerinin bir parçası olarak AB çevre ve ulaştırma mevzuatına uyum sağlamalarına yardımcı olmak için tasarlanmıştır. Bu program, bu ülkelerin AB standartlarıyla uyumunu hızlandırmak için çevre ve ulaştırma sektörlerine yapılacak yatırımlar için mali destek sağlamıştır. ISPA programı aday ülkelerin AB üyeliği için gerekli şartları karşılamasını sağlamayı ve bu sektörlerde kalkınma uygulamalarını teşvik etmeyi amaçlamıştır (Maloney vd., 2018: 42). ISPA programı, aday ülkelerdeki çevre ve ulaştırma altyapısının modernizasyonu ve yeniden yapılandırılmasını destekleyerek rekabet güçlerini artırmada önemli bir rol oynamıştır. Yatırımlar ve kapasite geliştirme

girişimleri yoluyla program, çevre standartlarının ve ulaştırma sistemlerinin kalitesini iyileştirmeyi ve bunları AB düzenlemeleriyle uyumlu hale getirmeyi hedeflemiştir. Program, mali yardım sağlayarak ve AB standartlarıyla uyumu teşvik ederek, bu ülkelerdeki çevre ve ulaştırma sektörlerinin gelişmesine ve modernizasyonuna katkıda bulunmuş ve nihayetinde AB'ye katılımlarını kolaylaştırmıştır.

2.6.3.4. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA)

1989'da Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte, eski Sovyet ülkeleri Avrupa Birliği'ne katılma isteği göstermeye başlamıştır. Bu durum, Avrupa Birliği'nin politikalarında bazı değişiklikler yapmasını zorunlu kılmıştır. AB, bu ülkelerin siyasi, ekonomik ve idari şartları yerine getirmeleri koşuluyla, sınırlarını Orta ve Doğu Avrupa'ya doğru genişletmiştir (Wallace, 2003:1). Avrupa Birliği Doğu Avrupa genişlemesiyle birlikte yeni politikalar geliştirmek durumunda kalmıştır.

Aynı dönemde küreselleşmenin etkisiyle, ulusal kalkınma anlayışı yerini bölgesel ve yerel kalkınma anlayışlarına bırakmıştır. Bu bağlamda, yerel kalkınmanın ön planda olması, bölgesel kalkınma kavramının anlamını ve kapsamını da değiştirmiştir (Stöhr, 2001: 35). Küreselleşmenin etkisi, kalkınma çabalarının odak noktasında ulusal düzeyden bölgesel ve yerel düzeylere doğru önemli bir kaymaya yol açmıştır. Bu kayma, bölgesel kalkınma kavramını yeniden tanımlamış ve daha geniş bölgesel kalkınma girişimlerinin önemini vurgulamıştır. Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden bu yana küreselleşme hızı, bölgelerin rekabetçi ve sürdürülebilir kalkınma için küresel eğilimlere ve standartlara uyum sağlama ihtiyacını daha da vurgulamıştır.

Ekonomik küreselleşme çağında, bölgesel kalkınma artık yalnızca doğal bölgesel varlıklara dayanmamaktadır. Bölgesel kalkınma küresel üretim ağları ile birlikte etkileşim içindedir ve stratejik bağlantılar tarafından şekillendirilmektedir (Yeung, 2015: 2). Artık bölgeler, uluslararası ticaret ve yatırım akışlarıyla entegre olarak, küresel ekonomik yapının bir parçası haline gelmiştir. Bu bağlamda, yerel

kalkınma stratejileri sadece içsel kaynakları değil, aynı zamanda küresel ekonomik ilişkileri ve dünya pazarındaki rolü de göz önünde bulundurmalıdır.

AB tarafından Bölgesel kalkınma politikaları kapsamında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayacak mali yardım araçları oluşturulmuştur. AB Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA - Instrument for Pre-accession Assistance), Avrupa Birliği'ne aday ve potansiyel aday ülkelerin AB üyeliğine hazırlık süreçlerini desteklemek amacıyla sağlanan mali yardımların çerçevesini oluşturan bir programdır. IPA, bu ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasi reformlarını teşvik ederek AB müktesebatına uyumlarını kolaylaştırmayı hedeflemektedir (Počuča ve Matijašević-Obradović, 2017: 77). IPA, bu ülkelere politikalarını, kurumlarını ve altyapılarını AB standartları ve düzenlemeleriyle uyumlu hale getirmelerine yardımcı olmak için finansal yardım sağlamaktadır. Bu yardım, reformları destekleyerek, ekonomik kalkınmayı teşvik ederek, yönetim yapılarını güçlendirerek ve yararlanıcı ülkelerdeki idari kapasiteleri artırarak katılım sürecini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır.

IPA programı, 2007 yılında başlamış olup, 2021-2027 dönemi için güncellenmiş haliyle IPA III adı altında devam etmektedir. IPA, 2007 yılında yürürlüğe giren bir program olup, kendisinden önceki PHARE, SAPARD, ISPA gibi bazı yardım programlarını devralmıştır. IPA, bu programların yerini alarak, daha entegre bir destek mekanizması sunmuş ve aday ülkelerin AB müktesebatına uyum süreçlerini daha kapsamlı bir şekilde desteklemiştir.

2.6.4. 2007-2013 Dönemi Çok Yıllı Mali Çerçeve

AB'nin 2007-2013 yılları arasındaki mali yardımı, Avrupa Birliği içindeki çeşitli ekonomik zorlukları ele almayı amaçlayan çok yönlü amaç taşımaktadır. 2007'den 2013'e kadar AB'nin mali yardımı, ekonomik istikrarı desteklemek, bölgesel kalkınmayı teşvik etmek, mali krizleri ele almak ve Avrupa Birliği içinde sürdürülebilir girişimleri ilerletmek için önemli bir mekanizma görevi görmüştür. Avrupa Birliği'nin 2007-2013 programlama döneminin temel hedefleri çok yönlüdür

ve üye devletler arasında kalkınma ve uyumun çeşitli yönlerini teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

2007-2013 mali yardımlar döneminde Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma için ana hedefleri şunlardır (Roura, 2010: 310):

- i) yakınsama* (en az gelişmiş üye ülkeler ve bölgeler için büyümeyi artırıcı koşulları ve reel yakınsamaya yol açan faktörleri teşvik etmek);
- ii) bölgesel rekabet gücü ve istihdam* (ekonomik ve sosyal değişimleri öngörerek bölgelerin rekabet gücünü ve cazibesini ve istihdamı güçlendirmek); ve
- iii) Avrupa bölgesel işbirliği* (sınır ötesi, ulus ötesi ve bölgeler arası düzeylerde işbirliğini güçlendirmek için).

2007-2013 mali yardımlar döneminde Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma için ana hedefler arasında bulunan yakınsama teorisi, Avrupa Birliği gibi entegre bir ekonomik alanın tüm bölgelerindeki faktör gelirlerinin eninde sonunda yakınsayacağını, çünkü entegrasyon alanı içinde mal ve faktör hareketleri şeklinde yeterince güçlü ayarlama mekanizmalarının bulunduğunu öngörmektedir (Dumčiuvienė ve Bartkutė, 2012: 143). Yakınsama hipotezi, düşük gelirli ülkelerin kişi başına düşen gelir açısından yüksek gelirli ülkeleri yakalayacağını ve uzun vadede daha hızlı büyüyeceğini öne sürmektedir (Çifçi vd., 2018: 109). Yakınsama teorisi kavramı, AB'nin ekonomik kalkınma ve uyum hedefleriyle yakından bağlantılıdır. Bu teori, AB içindeki entegrasyonun ekonomik dinamiklerini ve süreçlerini anlamak için önemlidir. Teori, entegrasyon ve ekonomik etkileşimler süreciyle AB içindeki bölgelerin daha dengeli ve birleşen bir ekonomik manzaraya doğru hareket edeceğini, eşitsizlikleri azaltacağını ve genel ekonomik istikrar ve büyümeyi teşvik edeceğini ima etmektedir.

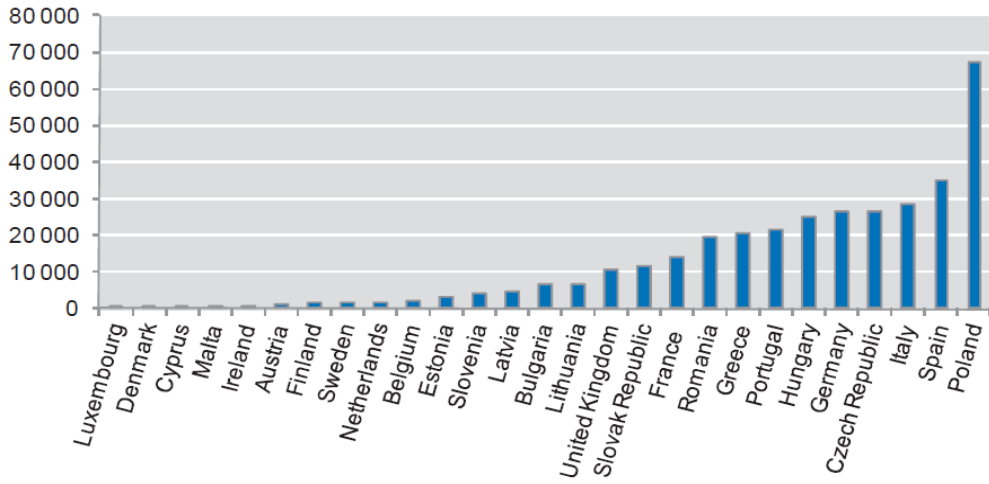
Teknolojik ilerleme ve küreselleşme, genel olarak toplumsal ve ekonomik gelişmeyi teşvik eden birçok fayda sağlamıştır. Bunlar arasında daha iyi iletişim, daha verimli üretim süreçleri, daha geniş pazarlara erişim ve daha fazla yenilik ve yaratıcılık bulunmaktadır. Ancak, bu süreçler aynı zamanda bölgesel yakınsamanın daha zorlu hale gelmesine de neden olabilmektedir. Özellikle, teknolojik ilerleme ve

küreselleşme, avantajlı bölgelerde daha hızlı ve etkili bir şekilde uygulanabilirken, dezavantajlı bölgelerde bu süreçlerin benimsenmesi ve kullanımı daha zor olabilmektedir. Bu, bölgesel eşitsizliklerin artmasına ve bölgesel yakınsamanın engellenmesine neden olabilmektedir (Pina and Sicari, 2021: 9). Bu nedenle, bölgesel politikaların, teknolojik ilerleme ve küreselleşmenin yarattığı fırsatları daha adil ve dengeli bir şekilde dağıtmak için önemli bir rolü vardır. Dezavantajlı bölgelere yapılan yatırımlar, eğitim ve mesleki eğitim programları, altyapı iyileştirmeleri ve yenilik teşvikleri gibi politikalar, bölgesel yakınsamayı desteklemeye ve bölgesel eşitsizlikleri azaltmaya yardımcı olabilmektedir. Bu şekilde, teknolojik ilerleme ve küreselleşmenin potansiyel olumlu etkilerinden daha geniş bir toplumun faydalanmasına yardımcı olunabilir.

Katılım Öncesi Yardım Aracı'nın 2007-2013 dönemi için bütçesi 11,5 milyar avroydu (European Commission, 2024). AB'nin 2007-2013 dönemindeki mali yardımı, Avrupa Birliği içinde ekonomik büyümeyi, inovasyonu ve uyumu teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca 2007-2013 dönemindeki mali yardım, üye devletlerin çeşitli projelerini, girişimlerini ve sektörlerini desteklemede etkili olmuştur (European Commission, 2013: 11). 2007-2013 Uyum Politikası programlarında yaklaşık 86,4 milyar Euro veya toplam tahsisatın yaklaşık %25'i inovasyonun teşvik edilmesi için tahsis edilmiştir (European Commission, 2013: 11). Sağlanan destekler kapsamında gelecekte tüm AB bölgelerinin inovasyon potansiyelinin harekete geçeceği öngörülmektedir.

Visegrad Dörtlüsü ülkeleri, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Polonya, Mayıs 2004'te Avrupa Birliği'ne katılmıştır. AB fonları, 2007-2013 döneminde Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya gibi ekonomiler üzerindeki mali krizin etkisini azaltmada önemli bir rol oynamıştır (Filipiak vd., 2020: 5). 2008 küresel mali krizi ve 2011 Avrupa borç krizi, Doğu Avrupa şirketlerinin sermaye yapısı, yatırımları ve performansı arasındaki ilişkiyi etkilemiştir (Botta, 2020: 4337). Bu dönemde, Doğu Avrupa şirketlerinin sermaye yapısı, yatırımları ve performansı arasındaki ilişki, daha temkinli ve riskten kaçınan stratejiler benimsemelerine yol açmıştır. Ayrıca, şirketlerin kriz dönemlerindeki performanslarını, sermaye yapılarındaki esneklik ve kriz yönetimi becerileri belirlemiştir.

Genel olarak, 2007-2013 AB programlama dönemine ilişkin hedefler, bölgesel kalkınma, sürdürülebilirlik, mali istikrar, yönetim ve eşitlik de dahil olmak üzere geniş bir yelpazedeki hedefleri kapsamakta olup, AB'nin Avrupa Birliği içinde büyümeyi, uyumu ve dayanıklılığı destekleme konusundaki kararlılığını yansıtmaktadır.

Şekil 2.2 : 2007-2013 Dönemi AB fonlarının üye ülkeler tarafından tahsisi (Milyon/ Euro).

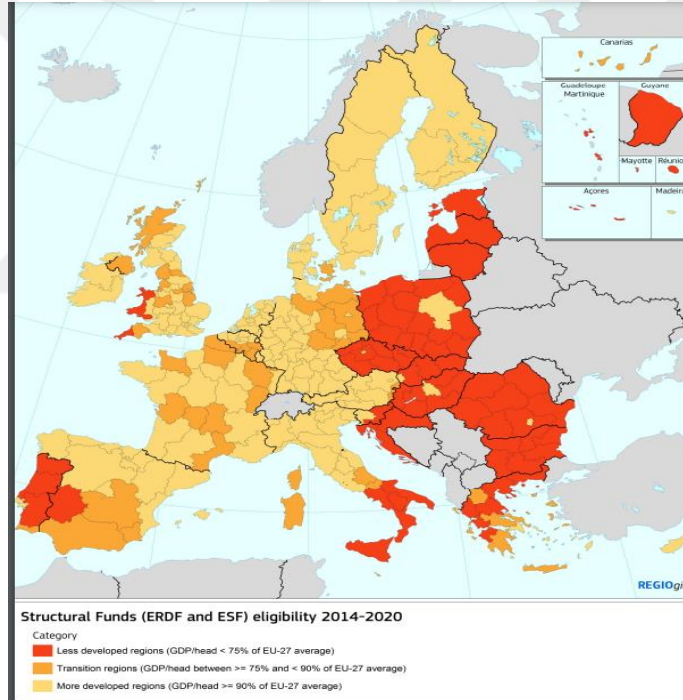
Kaynak: OECD adaptation based on European Union (2007), “Cohesion Policy 2007-13”.

2.6.5. 2014-2020 Dönemi Çok Yıllı Mali Çerçeve

Avrupa Birliği'nin 2014-2020 yılları arasındaki mali yardımları, öncelikle üye devletler arasında sürdürülebilir kalkınmayı, yenilikçiliği ve bölgesel büyümeyi teşvik etmeyi amaçlayan çeşitli programlar ve fonlar aracılığıyla yönlendirilmiştir (Nishimura vd., 2021: 1). Bu fonlar, bölgesel kalkınma, yenilikçilik, tarım, enerji, çevre ve altyapı gibi çok çeşitli alanlarla ilgili projeleri desteklemede etkili olmuştur (Scotti, 2023: 6).

2014-2020 dönemi mali yardımlar için 12,8 milyar avro tahsis edildi (European Commission, 2024). 2014-2020 döneminde inovasyon, AB'nin stratejik önceliklerinden biri haline getirilmiştir. 2014-2020 programlama döneminde toplam tahsisatın %30'unun inovasyon için kullanılacağı kararlaştırılmıştır (European

Commission, 2017: 3). 2014-2020 programlama döneminde, toplam tahsisatın %30'unun daha geniş anlamda inovasyon için kullanılacağı kararı, önceki dönemlerden edinilen deneyimlerin üzerine inşa edilen bir stratejinin parçasıdır. Bu yaklaşım, Avrupa Birliği'nin sürdürülebilir büyüme, rekabetçilik ve ekonomik çeşitlilik hedeflerini desteklemeyi amaçlamaktadır. Programlama döneminde inovasyona yönelik bu artan odak, özellikle bölgesel kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Daha az gelişmiş bölgelerde inovasyon kapasitesinin artırılması, yerel ekonomilerin güçlendirilmesine katkı sağlamıştır. Bu kapsamda, 2014-2020 programlama döneminde inovasyonun desteklenmesi, Avrupa Birliği'nin uzun vadeli kalkınma ve büyüme hedeflerine ulaşmasında kilit bir rol oynamıştır.

Şekil 2.3 : Yapısal Fonlar (ERDF ve ESF) 2014-2020.

Kaynak: Eurostat, (2024). Structural Funds (ERDF and ESF) eligibility 2014-2020

Avrupa'nın bilimsel ve teknolojik tabanını güçlendirmek, ekonomik büyümeyi desteklemek ve toplumsal zorluklarla başa çıkmak için Horizon 2020 programı çerçevesinde araştırma ve inovasyon projelerine büyük ölçekli fonlar tahsis edilmiştir. Bu program, 80 milyar Euro'luk bütçesiyle AB'nin en büyük araştırma ve inovasyon programıdır (Gallo vd., 2020: 1209). Horizon 2020 Stratejisi, Avrupa

Birliği'nin 2010 yılında açıkladığı ve 2020 yılına kadar AB ekonomisinin büyümesini ve sürdürülebilirliğini hedefleyen bir ekonomik dönüşüm stratejisidir. Bu strateji, akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir büyüme modelini benimseyerek, AB'yi daha rekabetçi ve yenilikçi hale getirmeyi amaçlamıştır.

Strateji, beş ana hedef üzerine odaklanmıştır (Akbaş ve Apar, 2010: 3-4):

1. **İstihdam:** AB, 20-64 yaş grubundaki nüfusun %75'inin istihdam edilmesini hedeflemiştir.
2. **Ar-Ge ve Yenilik:** AB, gayri safi yurt içi hasılasının (GSYİH) %3'ünün araştırma ve geliştirmeye (Ar-Ge) ayrılmasını öngörmüştür.
3. **İklim Değişikliği ve Enerji Sürdürülebilirliği:** AB, sera gazı emisyonlarını 1990 seviyelerine göre %20 azaltmayı, enerji tüketiminin %20'sinin yenilenebilir enerjilerden elde edilmesini ve enerji verimliliğinde %20'lik bir artış sağlamayı hedeflemiştir.
4. **Eğitim:** AB, okul terk oranlarını %10'un altına düşürmeyi ve yükseköğretim mezuniyet oranlarını %40'a çıkarmayı amaçlamıştır.
5. **Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma ile Mücadele:** AB, yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altındaki insan sayısını 20 milyon azaltmayı hedeflemiştir.

Sonuç olarak, Horizon 2020'ye ayrılan 80 milyar avroluk önemli bütçe, AB'nin üye devletleri arasında araştırma, inovasyon ve rekabeti yönlendirme taahhüdünü vurgulamaktadır. Bu finansal destek, son teknoloji araştırma projelerinin ilerletilmesinde, iş birliğinin teşvik edilmesinde ve yenilikçi çözümler aracılığıyla toplumsal zorlukların ele alınmasında önemli bir rol oynamakta ve AB'yi küresel olarak araştırma ve inovasyonda öncü konuma getirmektedir.

2014-2020 programlama döneminde, Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası veya Uyum Politikası, "Avrupa 2020" stratejisinin hedeflerine ulaşılmasını desteklemek amacıyla bazı tematik hedeflere odaklanmıştır. Bu tematik hedefler, ekonomik büyümeyi artırmak, sosyal uyumu güçlendirmek ve çevresel sürdürülebilirliği sağlamak gibi amaçlara hizmet etmiştir. Bu hedefler aşağıda sıralanmıştır (Medeiros, 2020: 8):

1. Araştırma ve İnovasyonun Güçlendirilmesi
2. Bilgi ve İletişim Teknolojilerine (BİT) Erişimin, Kullanımının ve Kalitesinin Artırılması
3. KOBİ'lerin Rekabet Edebilirliğinin Artırılması
4. Düşük Karbonlu Ekonomiye Geçişin Desteklenmesi
5. İklim Değişikliğine Uyum, Risk Önleme ve Yönetimi
6. Çevre Koruma ve Kaynak Verimliliğinin Teşvik Edilmesi
7. Sürdürülebilir Ulaşım ve Kilit Ağaç Yapısının Geliştirilmesi
8. İstihdamın ve İş Gücü Hareketliliğinin Teşvik Edilmesi
9. Sosyal İçermenin Teşvik Edilmesi ve Yoksullukla Mücadele
10. Eğitim, Öğretim ve Yaşam Boyu Öğrenmenin Teşvik Edilmesi
11. Yönetişim Kapasitesinin ve Kamu İdarelerinin Etkinliğinin Artırılması

Bu tematik hedefler, AB'nin bölgesel kalkınma ve uyum politikalarının merkezinde yer almaktadır ve 2014-2020 döneminde bölgesel farklılıkları azaltmaya yönelik birçok projeye rehberlik etmektedir. Her hedef, AB fonlarının daha stratejik ve etkili bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır.

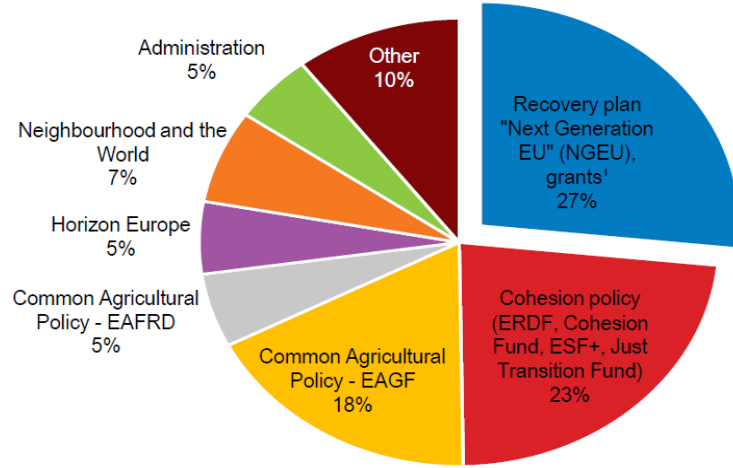
Genel olarak, Avrupa Birliği'nin 2014-2020 programlama dönemi hedefleri, inovasyon, sürdürülebilir kalkınma, çevre koruma, bölgesel yakınsama ve enerji verimliliği dahil olmak üzere çok çeşitli alanları kapsamaktadır. Bu hedefler, AB'nin bu programlama dönemi boyunca üye devletleri genelinde büyümeyi, rekabet gücünü ve sürdürülebilirliği teşvik etme taahhüdünü yansıtmaktadır.

2.6.6. 2021-2027 Dönemi Çok Yıllı Mali Çerçeve

2021-2027 dönemi, özellikle COVID-19 pandemisinin etkileriyle başa çıkmak ve AB'yi daha sürdürülebilir, dijital ve dayanıklı bir ekonomiye dönüştürmek amacıyla belirlenen öncelikleri içermektedir. 2021-2027 çok yıllık mali çerçeve dönemi için IPA III bütçe zarfı 14,162 milyar Avrodur (European, 2024). 2021-2027

dönemi, AB'nin Yeşil Mutabakat (Green Deal), dijitalleşme, araştırma ve yenilik, savunma, göç ve sınır yönetimi gibi önceliklerine yönelik yatırımları artırmayı hedeflemektedir. Bu dönemde, AB'nin harcamalarının önemli bir kısmı bölgesel gelişmeyi sağlamak için özellikle az gelişmiş bölgelere kaynakların daha fazla yönlendirilmesini hedeflemektedir.

2021-2027 Çok Yıllı Finansal Çerçeve, sosyal katılım, döngüsel ekonomi girişimleri ve bölgesel kalkınma dahil olmak üzere çeşitli politika hedeflerini desteklemede oldukça önem arz etmektedir (Sabal, 2023: 35). Çerçeve, AB Yeşil Mutabakatı gibi girişimler aracılığıyla bölgesel kalkınmanın gelişiminde etkili olmuştur (Vaquero vd., 2021: 2).

Şekil 2.4 : 2021-2027 Çok Yıllı Mali Çerçeve.

Kaynak: European Comission (2020), Multiannual financial framework 2021-2027.

Bu grafikte, Avrupa Birliği'nin 2021-2027 bütçesinde yer alan politika alanlarının yüzdelik dağılımı gösterilmektedir. Ana bileşenler aşağıda açıklanmıştır:

- **Next Generation EU (NGEU) (Kurtarma Planı – Hibeler):** %27 ile en büyük bütçe dilimidir. Bu fon, COVID-19 sonrası toparlanma sürecine destek vermek amacıyla oluşturulmuştur.

- **Cohesion Policy (Uyum Politikası (ERDF, Uyum Fonu, ESF+, Adil Geçiş Fonu))**: %23 ile ikinci büyük bütçe kalemidir. Bölgesel kalkınmayı ve sosyal dengeyi desteklemek için kullanılmaktadır.
- **Common Agricultural Policy (Ortak Tarım Politikası – EAGF)**: %18 bütçe dilimine sahip fon olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarımsal destek ve kırsal kalkınma projeleri bu bütçeden finanse edilmektedir.
- **Other (Diğer)**: %10 oranlık bir fon ile çeşitli diğer harcama kalemlerini kapsamaktadır.
- **Neighborhood and The World (Komşuluk ve Dünya)**: %7 oranlık bir bütçe fonunu kapsamaktadır. AB'nin dış politika ve komşu ülkelere yönelik yardımları için ayrılmıştır.
- **Horizon Europe**: %5 oranında bir bütçe fonunu kapsamaktadır. Araştırma ve inovasyon projelerini destekleyen fondur.
- **Common Agricultural Policy - EAFRD**: %5 oranında bir bütçe fonunu kapsamaktadır. Kırsal kalkınma projelerine ayrılan fondur.
- **Administration (Yönetim)**: %5 oranında bir bütçe fonunu kapsamaktadır. AB yönetim ve idari harcamalarını kapsamaktadır.

AB bütçesinin büyük bir kısmını bölgesel boyuta sahip politikalar oluşturmaktadır. Grafik, AB bütçesinin büyük kısmının toparlanma, uyum politikaları ve tarıma yönelik harcamalara ayrıldığını göstermektedir.

Avrupa Birliği içinde bölgesel işbirliği arttıkça, bölgesel uyum da genellikle artmaktadır (Crescenzi ve Giua, 2019: 17). Avrupa Birliği'nin bölgesel politikaları ve programları, üye ülkeler arasında ekonomik ve sosyal kalkınmayı desteklemek ve bölgeler arasındaki farklılıkları azaltmak için tasarlanmıştır. Bölgesel işbirliği, AB üyesi ülkeler arasında ortak projelerin geliştirilmesi, en iyi uygulamaların paylaşılması ve bölgesel politikaların koordinasyonunu içerir. Bu işbirliği, bölgesel kalkınma politikalarının etkinliğini artırmaktadır ve AB içindeki bölgesel uyumu güçlendirmektedir.

Sonuç olarak, AB'nin 2021-2027 dönemi için Çok Yıllık Mali Çerçevesi, Avrupa Birliği içindeki mali tahsisleri, politika girişimlerini ve stratejik öncelikleri

yönlendirmek için bir temel taşı olmuştur. AB'nin çeşitli zorluklara verdiği yanıtı şekillendirmede, farklı sektörlerde ve bölgelerde dengeli bölgesel kalkınmayı, sürdürülebilirliği, yenilikçiliği ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmede önemli bir rol oynamaktadır.

2.7. AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASININ YEŞİL DÖNÜŞÜM ÇERÇEVESİ

Avrupa Birliği'nin yeşil dönüşüm çerçevesi, bölgesel kalkınmayı dengeli bir şekilde sağlamak, çevresel etkileri azaltmak ve ekonomik büyümeyi ekolojik dengeyle uyumlu hale getirmek amacıyla geliştirilmiş bir stratejidir. AB, çevresel sorunları çözmek ve gelecekteki nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmak için Yeşil Mutabakat (Green Deal) ve Sıfır Karbon Emisyonu hedeflerini benimsemiştir. Bu hedefler, AB'nin bölgesel kalkınma politikalarıyla entegre edilerek, kırsal ve kentsel bölgelerde yeşil dönüşüm süreçlerini hızlandırmayı amaçlamaktadır. Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikaları, yeşil dönüşüm sürecini ekonomik büyüme ve çevresel sürdürülebilirlik ile uyumlu hale getirmeyi amaçlamaktadır. Bu politikalar, kırsal kalkınmadan yeşil altyapı yatırımlarına, sürdürülebilir tarım uygulamalarından sosyal uyum projelerine kadar geniş bir yelpazede çevresel hedeflere ulaşmayı hedeflemektedir. AB, yeşil dönüşüm çerçevesinde bölgeler arası eşitsizlikleri azaltarak, hem ekolojik hem de ekonomik olarak güçlü, dayanıklı bir Avrupa yaratmayı amaçlamaktadır.

2.7.1. 2006 Avrupa Yeşil Kitabı (Green Paper)

2006 Avrupa Yeşil Kitabı (Green Paper) Avrupa Birliği tarafından hazırlanan bir dokümandır. Bu kitap, özellikle tarımın sürdürülebilirliğini sağlamak ve gelecekteki zorluklara karşı tarım sektörünü güçlendirmek amacıyla önerilerde bulunmuştur. Yeşil Kitap, AB tarım politikalarının daha yeşil, çevre dostu ve piyasa odaklı hale gelmesi gerektiğini vurgulamış ve bu yönde öneriler sunmuştur (EU, 2006). AB, tarımın doğa ile uyumlu bir şekilde yapılması gerektiğini savunmuş ve çevresel korumayı teşvik etmek amacıyla, tarımsal uygulamalarda çevresel standartların güçlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Özellikle toprak sağlığı, su yönetimi ve biyoçeşitliliğin korunmasına yönelik yeni önlemler getirilmiştir. Yeşil

Kitap, AB tarım politikalarının daha piyasa odaklı olmasını savunarak, tarım sektörünün dünya çapında rekabetçi hale gelmesi için değişiklikler önermiştir (Garzon, 2006: 10). AB, doğrudan sübvansiyonları azaltmayı ve tarım sektörü için piyasa mekanizmalarına daha fazla odaklanmayı önermiştir. Bu, çiftçilerin piyasada daha rekabetçi olmalarını sağlamak amacıyla yapılmıştır (Saunders vd., 2006: 540). Sübvansiyonların yerine verimlilik artırıcı, yenilikçi ve çevre dostu projelerin desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Yeşil Kitap, tarımda geleneksel yöntemlerin yerine daha yenilikçi, çevre dostu ve verimli yeni tarım modellerinin benimsenmesini önermiştir.

2006 Avrupa Yeşil Kitabı, AB tarım politikalarında köklü bir değişimi teşvik etmiştir. Tarımsal üretimin çevresel sürdürülebilirlik ile uyumlu hale getirilmesi, piyasa odaklı stratejiler, kırsal kalkınma ile entegre bir yaklaşım ve yenilikçi tarım tekniklerinin desteklenmesi gibi unsurlar, Yeşil Kitap'ın ana hedefleri olmuştur. Bu öneriler, AB'nin tarım politikalarını daha verimli, çevre dostu ve sosyal açıdan daha sürdürülebilir bir hale getirmiştir.

2.7.2. Avrupa 2020 Strateji Belgesi

Avrupa Birliği, uluslararası rekabet gücünü artırmak ve küresel ekonomideki lider konumunu güçlendirmek amacıyla 2000 yılında Lizbon Stratejisi'ni devreye almıştır. Lizbon Stratejisi'nin temel hedefi, AB'yi dünyanın en rekabetçi ve dinamik bilgi temelli ekonomik sistemi haline getirmektir. Ancak, stratejinin uygulanmasında çeşitli zorluklarla karşılaşmış ve hedeflenen reformlar hayata geçirilememiştir. 2008 yılında patlak veren küresel ekonomik kriz, AB ekonomileri üzerinde ciddi bir baskı yaratarak Lizbon Stratejisi'nin başarısızlığını hızlandırmıştır. Beklenen dönüşüm sağlanamazken, AB'nin ekonomik yapısı küresel rekabette geri kalma riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu gelişmelerin ardından AB, 2010 yılında AB 2020 Stratejisi adı altında yeni bir yol haritasını benimsemiştir. AB 2020, ekonomik büyüme, istihdam ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik ederek Birliği daha güçlü, dayanıklı ve yenilikçi bir ekonomik yapıya kavuşturmayı amaçlamaktadır (Günar ve Doğan, 2020: 700).

Lizbon gündeminin devamı olan Avrupa 2020 stratejisi, AB'nin hedeflenen politikalar ve girişimler yoluyla bölgesel kalkınmayı teşvik etme kararlılığının altını çizmektedir (Armstrong, 2012: 287). Genel olarak, Lizbon sonrası dönemde AB'nin politika gündeminde bölgesel kalkınma, yenilikçilik, sosyal içerme ve dış ilişkiler konularının sürekli vurgulandığı görülmektedir. Avrupa 2020 stratejisi, Lizbon Antlaşması'nın getirdiği kurumsal reformlarla birleştiğinde, Avrupa Birliği'nde bölgesel kalkınma politikasına yönelik daha entegre ve ileriye dönük bir yaklaşımın temelini attı.

Avrupa 2020 stratejisine dönüşen 2000 Lizbon Stratejisi, AB'nin bölgesel kalkınma politikasının şekillendirilmesinde etkili olmuştur (Armstrong, 2012: 286). Avrupa 2020 stratejisi, uzun vadeli ekonomik büyüme ve refaha ulaşmanın temel direkleri olarak sürdürülebilir kalkınmanın, yenilikçiliğin ve sosyal katılımın önemini vurgulamaktadır. AB'nin Lizbon sonrası bölgesel kalkınma politikası, doğrudan yabancı yatırım (DYY) gibi yeni yetkinliklerin ve politika alanlarının AB çerçevesine entegrasyonundan da etkilenmiştir (Dimopoulos, 2011: 256). Lizbon Antlaşması, AB'nin doğrudan yabancı yatırım müzakereleri konusundaki yetkisini genişleterek, uluslararası yatırım politikasına daha tutarlı ve koordineli bir yaklaşıma yol açtı.

2.7.3. Avrupa Yeşil Mutabakatı (EU Green Deal)

Avrupa Komisyonu tarafından Aralık 2019'da tanıtılan Avrupa Yeşil Mutabakatı (European Green Deal), iklim değişikliği ve çevresel bozulmanın acil zorluklarını ele almak üzere tasarlanmış kapsamlı bir yol haritasıdır. Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa Birliği'nin 2050 yılına kadar karbon nötr bir kıta olma hedefini gerçekleştirmek amacıyla geliştirdiği bir politika çerçevesidir. Bu mutabakat, çevresel sürdürülebilirlik, ekonomik kalkınma ve sosyal refah arasında denge kurarak AB'nin iklim değişikliğiyle mücadelesinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Schoenefeld, 2021: 371). İklim değişikliği, günümüzün en önemli küresel sorunlarından biri olarak hem bilimsel hem de politik gündemde geniş bir yer tutmaktadır. Bir yanda, insan kaynaklı iklim değişikliğinin etkilerini ortaya koyan bilimsel çalışmalar; diğer yanda ise, bu sorunun ciddiyeti konusunda kamuoyunu

ikna etme zorunluluğu ile karşı karşıya kalan modern politik sistem bulunmaktadır. Bilim ile politika arasındaki bu denge, iklim değişikliğiyle etkin mücadele için koordineli bir iş birliği gerektirmektedir (Doğan vd., 2020: 1479). Bu bağlamda kapsamlı bir strateji olan Anlaşma, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi ve sosyal eşitliği teşvik ederken iklim değişikliğinin ortaya çıkardığı çok yönlü zorlukları ele almayı amaçlamaktadır.

Avrupa Yeşil Mutabakatı, 2030 yılına kadar karbon emisyonlarını en az %50 oranında azaltarak (ve %55'e doğru) ve 2050 yılına kadar karbon nötrlüğüne ulaşarak iklim açısından nötr bir ekonominin ortak hedefine doğru geçişi teşvik etmek için oluşturulan bir girişimdir (Sikora, 2021: 682). Bu hedefe ulaşmak için tarım, ulaşım, sanayi, inşaat gibi pek çok sektörde önemli yapısal değişiklikler gereklidir. Mutabakat, küresel sıcaklık artışını 1,5°C ile sınırlamayı hedefleyen Paris İklim Anlaşması'na bağlı olarak, Avrupa'nın iklim değişikliğiyle mücadelede lider rol üstlenmesini öngörmektedir (Schleussner vd., 2016: 828). Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın temel amacı, 2050 yılına kadar Avrupa'nın karbon nötr bir kıta haline gelmesidir. Bu, Avrupa ekonomisinin net sera gazı emisyonlarının sıfıra indirilmesi anlamını taşımaktadır (Bäckstrand, 2022: 39). Anlaşma, Paris Anlaşması'nda belirtilen hedeflerle uyumlu bir şekilde, Avrupa'nın 2050 yılına kadar ilk iklim nötr kıta olmasını sağlamaktır.

AB, Avrupa Yeşil Mutabakatı aracılığıyla Paris Anlaşması hedeflerine bağlı olarak, küresel iklim yönetiminde kendisini bir lider olarak konumlandırmıştır. Bu liderlik rolü, diğer ulusları iklim taahhütlerini artırmaya ve benzer iddialı hedefler benimsemeye teşvik ettiği için kritik öneme sahiptir. Yeşil Mutabakat, teknolojik yenilikleri teşvik ederek AB'nin küresel rekabet gücünü artırmayı amaçlamaktadır.

Avrupa Yeşil Mutabakatı, ekonomik büyümeyi çevresel sürdürülebilirlikle uyumlu hale getirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, kaynak verimliliği, döngüsel ekonomi ve biyolojik çeşitliliğin korunması gibi konulara öncelik verilmektedir (European Commission, 2019a: 3). Avrupa Yeşil Mutabakatı yalnızca sera gazı emisyonlarını önemli ölçüde azaltmayı amaçlamakla kalmıyor, aynı zamanda sürdürülebilir bir ekonomiye geçiş için bir yol haritası oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin çevre politikalarını şekillendiren ve gelecekteki ekonomik büyüme modelini sürdürülebilirlik temeline oturtan geniş kapsamlı bir stratejidir. Yeşil Mutabakat, AB ekonomisinin kaynak tüketimini azaltarak ve karbon salımını minimuma indirerek sürdürülebilir bir büyüme modeli yaratmayı hedeflemektedir. Bu kapsamlı strateji, AB'nin hem çevresel hem de ekonomik sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmasında temel bir dayanak noktasıdır.

2.7.4. Avrupa 2030 Strateji Belgesi

Avrupa 2030 Strateji Belgesi, Avrupa Birliği tarafından 2030 yılına kadar ulaşılması hedeflenen stratejik öncelikleri belirlemek amacıyla hazırlanan bir yol haritasıdır. Bu belge, AB'nin ekonomik, sosyal ve çevresel hedeflerini kapsamaktadır ve Avrupa'nın sürdürülebilir büyüme, dijital dönüşüm, iklim değişikliğiyle mücadele, sosyal uyum ve küresel rekabet gücünü artırma gibi alanlarda ileriye yönelik stratejilerini belirlemektedir (Li ve Lange, 2023: 101). Aynı zamanda, AB'nin uluslararası arenadaki etkisini güçlendirmeyi ve üye devletler arasında daha fazla iş birliği sağlamayı amaçlamaktadır.

Kısaca sıralamak gerekirse Avrupa 2030 Strateji Belgesi, özellikle şu anahtar alanlarda odaklanmaktadır:

- **Sürdürülebilir Büyüme:** AB'nin ekonomik kalkınmasını çevre dostu ve kaynak verimli hale getirme hedefi.
- **Dijital Dönüşüm:** Dijital teknolojilerin Avrupa'nın ekonomik ve sosyal yapılarına entegrasyonu.
- **İklim Değişikliğiyle Mücadele:** Avrupa'nın çevresel hedeflerini, özellikle de karbon nötrlüğe geçiş stratejilerini destekleyen politikalar.
- **Sosyal Uyum:** Ekonomik büyümenin toplumun tüm kesimlerine adil bir şekilde yayılmasını sağlama ve sosyal adaleti güçlendirme.

- **Küresel Rekabet Gücü:** Avrupa'nın küresel ekonomideki rekabet gücünü artırma amacıyla inovasyon ve teknolojiye dayalı politikalar geliştirilmesi.

Belge, özellikle Avrupa Yeşil Mutabakatı (Green Deal) ve dijitalleşme gibi konuları merkeze alarak, AB'nin tarım, çevre, ekonomi, iş gücü ve teknoloji politikalarını yönlendiren bir kılavuz işlevi görmektedir.

2.7.5. Avrupa 2050 İklim-Nötr Vizyonu

Son yıllarda, Yeşil Dönüşüm Çerçevesi doğrultusunda AB'nin sürdürülebilir kalkınma hedefleri de bölgesel politikaların merkezine yerleşmiştir. Avrupa 2050 İklim-Nötr Vizyonu, Avrupa Birliği'nin 2050 yılına kadar karbon nötr, yani net sıfır sera gazı emisyonuna sahip bir kıta olmayı hedefleyen uzun vadeli stratejisidir. 2050 yılına kadar AB'nin net sıfır sera gazı emisyonuna ulaşması, yani atmosferdeki insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının, doğal veya teknolojik yollarla tamamen dengelenmesi anlamına gelmektedir (Tagliapietra vd., 2023: 4). Avrupa 2050 İklim-Nötr Vizyonu net sıfır sera gazı emisyonuna ulaşmayı, kaynak kullanımından bağımsız ekonomik büyümeyi teşvik etmeyi ve bu geçişte hiçbir bireyin veya bölgenin geride kalmamasını sağlamayı amaçlayan bir yol haritasıdır.

Avrupa ekonomisinin, çevresel sürdürülebilirliği göz önünde bulundurarak büyümesi ve kaynakların verimli kullanımı üzerine inşa edilmesi amaçlanmaktadır. Döngüsel ekonomi modelinin yaygınlaştırılması, doğal kaynakların korunması bu çerçevede önem taşımaktadır. Avrupa 2050 İklim-Nötr Vizyonu, enerji, sanayi, ulaşım, tarım ve binalar gibi tüm sektörlerde radikal bir dönüşümü gerektirmektedir (Wachsmuth vd., 2022: 25).

İklim nötrlüğe geçiş sürecinde, sosyal adaletin korunması büyük önem taşımaktadır. Bu hedef, ekonomik olarak en çok etkilenen bölgelerin ve işçilerin desteklenmesi anlamına gelmektedir (Sikora, 2021: 683). Yeşil Mutabakat, bu dönüşüm sürecinin sosyal açıdan adil olmasını sağlamak için de önemli tedbirler almaktadır. İklim politikalarının olumsuz etkilerini azaltmak ve daha savunmasız bölgelere ve topluluklara destek sağlamak amaçlanmaktadır.

Avrupa 2050 İklim-Nötr Vizyonun hayata geçirilebilmesi için AB, büyük çapta finansal kaynaklar ayırmıştır. Özellikle Avrupa Yatırım Bankası ve Yeşil Dönüşüm Fonu gibi araçlar, tarım politikaları ve iklim dostu teknolojilere yatırım yapılmasını desteklemektedir (Nieto ve Papathanassiou, 2023: 123). Finansal kaynaklar, iklim nötrlüğe geçiş sürecinde ekonomik ve sosyal olarak en çok etkilenecek bölgeleri ve sektörleri desteklemek amacıyla oluşturulmuştur. Amacı, fosil yakıtlara bağımlı bölgelerdeki işçileri ve toplulukları koruyarak bu geçişin adil bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamaktır. AB'nin 2021-2027 bütçesi, iklim nötrlüğe geçişin finanse edilmesi için önemli kaynaklar ayırmaktadır. AB'nin iklim nötrlük hedeflerine ulaşması, dijitalleşme ve yenilikçi teknolojilerin entegrasyonu ile desteklenmektedir.

Sonuç itibarıyla; Avrupa Birliği'nin Bölgesel Kalkınma Politikası, üye ve aday ülkeler arasındaki ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri azaltmayı, bölgeler arası uyumu sağlamayı amaçlamaktadır. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası, ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin giderilmesi amacıyla bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmayı hedeflerken, tarımsal kalkınma bu politikanın önemli bir bileşeni olarak öne çıkmaktadır. Tarım, özellikle kırsal bölgelerde yaşayan nüfusun geçim kaynağı olması ve bölgesel kalkınma için temel bir sektör niteliği taşıması nedeniyle AB'nin desteklediği alanlardan biridir. Bu çalışma kapsamında, Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikalarının tarımsal kalkınma üzerindeki etkileri Polonya örneği üzerinden ele alınacaktır. Polonya, AB üyeliği sonrası sağlanan finansal destekler ve yapısal reformlarla birlikte tarımsal kalkınmada önemli bir dönüşüm yaşamış, kırsal bölgelerde ekonomik gelişme ve modernizasyon süreçlerine odaklanmıştır. Bu çalışma kapsamında, Polonya'daki tarımsal kalkınmanın AB politikaları çerçevesinde nasıl şekillendiği, bu süreçte elde edilen kazanımlar ve karşılaşılan zorluklar analiz edilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASI'NIN POLONYA'NIN EKONOMİK VE TARIMSAL GELİŞİMİNE ETKİSİ

Çalışmanın 3. Bölümünü kapsayan bu kısımda, Polonya'nın Avrupa Birliği'ne üye olduktan sonraki kalkınma süreci ele alınacaktır. İlk olarak, Polonya'nın genel profili sunulacak; bu çerçevede ülkenin jeo-stratejik konumu, ekonomik yapısı, bölgesel farklılıkları ve tarım politikası detaylı olarak değerlendirilecektir. Ardından, Polonya'nın AB üyeliği sonrasında bölgesel kalkınma alanında kaydettiği ilerlemeler, sayısal verilerle desteklenerek açıklanacaktır. Bu süreçte Avrupa Birliği'nin Bölgesel Kalkınma Politikası ile sağlanan desteklerin tarımsal ve ekonomik kalkınmaya olan etkileri incelenecektir. Ayrıca, Polonya'nın AB'nin tarım politikası çerçevesinde üstlendiği rol ve bu rolün bölgesel kalkınmaya olan katkıları ekonometrik analizler ile irdelenecektir.

3.1. GENEL ANLAMDA POLONYA

Polonya, kuzeyde Baltık Denizi kıyısında yer almaktadır ve güneydeki Tatra Dağları'na kadar uzanmaktadır. Batıda Almanya, doğuda Belarus ve Ukrayna, kuzeydoğuda Litvanya ve Rusya (Kaliningrad Oblastı), güneyde Çekya ve Slovakya ile komşudur. Polonya'nın yüzölçümü **312.696 km²**'dir (Bielecka vd., 2022: 19). Bu büyüklüğüyle Polonya, Avrupa'da orta büyüklükteki ülkelerden biri olarak kabul edilmektedir.

Polonya'nın nüfusu 38.476.679'dur. Polonya nüfusunun yaklaşık %60'ı kentsel alanda yaşamaktadır (Statista, 2024). Bu nüfus büyüklüğü, Polonya'yı Avrupa'nın en kalabalık ülkelerinden biri yapmaktadır. Nüfus, ülkenin sosyal, ekonomik ve kültürel dinamiklerini etkileyen önemli bir faktördür. Başkent Varşova en kalabalık şehir olup, Kraków, Wrocław ve Poznań gibi şehirler de önemli nüfus merkezleridir. Kırsal alanlarda ise nüfus yoğunluğu azdır ve bu bölgelerde tarım önemli bir geçim kaynağıdır.

Polonya, Avrupa Birliği'nde AB fonlarının en büyük faydalanıcılarından biridir. Polonya, 2007-2013 döneminde çeşitli programlar aracılığıyla AB bütçesinden yaklaşık 67 milyar Avro almıştır (European Comission, 2019b). 2014-2020 dönemi için Polonya'ya 72,8 milyar avro tutarında AB fonu tahsis edilmiştir. Bu fonların büyük kısmını Avrupa Sosyal Fonu ve Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu oluşturmaktadır. Bu iki fondan Polonya'ya toplam 53,4 milyar avro sağlanmıştır (European Comission, 2024d). AB fonları, Polonya'nın altyapı projeleri, ekonomik büyüme, istihdam artışı, sosyal uyum, yenilikçilik ve bölgesel kalkınma gibi alanlarda büyük yatırımlar yapmasına olanak sağlamıştır. Bu dönemde Polonya, AB'nin uyum politikası çerçevesinde en fazla fon alan ülkelerden biri olmuştur.

Avrupa Birliği'nin Uyum Politikası kapsamında 2021-2027 dönemi için Polonya'ya tahsis edilen 76,5 milyar avroluk yatırım stratejisi, özellikle ekonomik, sosyal ve bölgesel kalkınmayı desteklemeyi hedeflemektedir. Uyum Politikası fonları, Polonya bölgelerinde ekonomik, sosyal ve bölgesel uyumu teşvik edecek ve yeşil ve dijital geçiş gibi temel AB önceliklerinin uygulanmasına yardımcı olacaktır (European Commission, 2022).

Bu fonlar öncelikle Polonya ekonomisinin rekabet gücünü artırmayı ve Polonya'daki bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmayı ve Polonya bölgeleri ile AB'nin en gelişmiş bölgeleri arasındaki gelişmişlik farkını azaltmayı amaçlamaktadır (Czudec ve Kata, 2016: 1). En büyük kalkınma sorunları son yıllarda Doğu Polonya'nın beş bölgesinde, yani voyvodalıklarda yoğunlaşmıştır: Lubelskie, Podkarpackie, Podlaskie, Świętokrzyskie ve Warmińsko-Mazurskie. Bunlar temel olarak ekonominin eski moda yapısı, bu bölgelerin düşük yatırım çekiciliği ve yoğun göç süreçleri şeklinde kendini göstermektedir. Bu olumsuz eğilimleri durdurmak ve bölgeler arasındaki eşitsizlikleri azaltmak için özel bir program olan Doğu Polonya'nın Kalkınması Programı (OP DEP) başlatılmıştır (Czudec ve Kata, 2016: 1).

Polonya, Avrupa'nın büyük ekonomilerinden biridir. 2022 yılı GSYH'si yaklaşık 688 milyar dolar olan Polonya, AB'nin altıncı büyük ekonomisidir (International Trade Administration, 2024). Bu GSYH değeri, Polonya'nın ekonomik

büyükliğini ve küresel ekonomik sistemdeki rolünü yansıtır. Polonya'nın GSYH'si, ülkenin ekonomik performansını ve yaşam standartlarını belirleyen önemli bir göstergedir. Polonya'nın ekonomisi, geniş bir iç pazar, güçlü sanayi sektörü ve Avrupa Birliği'nden aldığı fonlarla desteklenen hızlı bir büyüme göstermiştir. Polonya'nın ekonomik gücü, büyüyen GSYİH'si ve dinamik iş gücü piyasası ile dikkat çekmektedir. Avrupa'da önemli bir ekonomik aktör olarak, özellikle Orta ve Doğu Avrupa bölgelerinde etkili bir rol oynamaktadır.

3.1.1. Polonya'nın Tarihi

Polonya, 10. yüzyılda kurulan Polonya Krallığı ile köklü bir tarihe sahiptir. 16. yüzyılda Polonya-Litvanya Birliği, Avrupa'nın en güçlü devletlerinden biri haline gelmiştir. 1918'de bağımsızlığını kazanan Polonya, II. Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası ve Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Polonya, Sovyet etkisi altına girmiştir. 1989'da komünist rejim sona ermiş ve demokrasiye geçiş yapmıştır (Prazmowska, 2017: 82). 1918'de bağımsızlığını kazanan Polonya, II. Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası ve Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmiştir. Savaş sonrası dönemde Polonya, Sovyet etkisi altına girmiştir. Polonya hiçbir zaman Sovyetler Birliği'nin resmi bir üyesi olmadı. Ancak, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Polonya, Sovyetler Birliği'nin güçlü etkisi altında kaldı ve Doğu Bloku'nun bir parçası haline geldi. Bu durum, Polonya'nın siyasi, ekonomik ve askeri açıdan Sovyetler Birliği'ne bağımlı olduğu bir dönemi içerir. Polonya, 1939 yılında Nazi Almanyası ve Sovyetler Birliği arasında yapılan gizli Molotov-Ribbentrop Paketi'ne göre işgal edildi (Benn, 2011: 709). Savaşın sonunda, Polonya Sovyetler Birliği tarafından kurtarıldı ancak bu aynı zamanda Polonya'nın komünist bir rejime geçmesi anlamına geliyordu. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Polonya, Sovyetler Birliği'nin etkisiyle komünist bir hükümet kurdu. Resmi olarak "Polonya Halk Cumhuriyeti" olarak bilinen bu dönemde Polonya, Sovyetler Birliği'nin etkisi altında bir uydu devlet olarak yönetildi. Polonya, Varşova Paketi ve Comecon gibi Sovyet liderliğindeki ittifaklara katıldı (Crump ve Godard, 2018: 96). 1989 yılında Polonya, Doğu Avrupa'daki komünist rejimlerin çöküşüyle birlikte demokratik bir devrim yaşadı ve Sovyetler Birliği'nin etkisinden kurtuldu. Bu geçiş, Soğuk Savaş'ın

sonunu ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasını hızlandıran önemli olaylardan biri olarak görülmektedir.

Polonya'nın Avrupa Birliği'ne katılım süreci, uzun ve karmaşık bir yolculuktur. Bu süreç, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Polonya'nın Batı dünyasıyla bütünleşme arayışının bir parçası olarak başlamıştır. 1989 yılında gerçekleştirilen yarı-serbest seçimler ile Polonya, Doğu Avrupa'daki komünist rejimi sona erdiren ilk ülke olmuştur (Gebethner, 1997: 382). Böylece Batı Avrupa ile yakınlaşma sürecini başlatmıştır.

Polonya, hem OECD'ye hem de NATO'ya Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, demokratikleşme sürecine girmesinin ardından katılmıştır. Polonya, 12 Mart 1999 tarihinde **NATO**'ya (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) üye olmuştur (Čížik and Novák, 2018: 12). Polonya'nın NATO'ya katılımı, Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik politikalarının önemli bir parçası olarak görülmektedir. Polonya, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Batı ile entegrasyon sürecine girmiş ve NATO üyeliği, ülkenin güvenlik alanında Batı ile yakınlaşmasını pekiştirmiştir. Polonya, 22 Kasım 1996 tarihinde OECD'ye üye olmuştur (Rosińska-Bukowska ve Bukowski, 2012: 13). OECD üyeliği, Polonya'nın piyasa ekonomisine geçiş sürecinde önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Bu üyelik, Polonya'nın ekonomik reformlarını destekleyen ve uluslararası ekonomik işbirliğini teşvik eden bir rol oynamaktadır. Bu iki üyelik, Polonya'nın Batı dünyasıyla entegrasyon sürecinin önemli dönüm noktalarıdır ve ülkenin güvenlik, ekonomi ve uluslararası işbirliği açısından önemli stratejik avantajlar elde etmesine katkıda bulunmaktadır.

Polonya, 1991 yılında AB ile bir **Ortaklık Anlaşması** (Avrupa Anlaşması) imzaladı. Bu anlaşma, Polonya'nın AB ile ekonomik ve siyasi ilişkilerini güçlendiren bir adımdı. Polonya, 8 Nisan 1994 tarihinde resmen Avrupa Birliği üyeliği için başvuruda bulunmuştur (Kolodziejczyk, 2016: 10). Anlaşma, Polonya'nın yavaş yavaş Avrupa pazarına entegre olmasını sağladı ve ileride tam üyelik için hazırlıkların yapılmasını öngördü. Başvuruyu takiben Polonya, AB üyeliği için gerekli olan reformları gerçekleştirmek amacıyla yoğun bir uyum sürecine girdi.

Polonya'nın AB üyeliği için müzakereler 1998 yılında başladı (Blazyca ve Kolkiewicz, 1999: 132). Bu süreç, Polonya'nın siyasi, ekonomik ve hukuki sistemlerinin AB normlarına uyumlu hale getirilmesi için gerekli reformları kapsıyordu. Polonya, tarım, çevre, adalet ve içişleri gibi çeşitli başlıklarda AB ile müzakerelerde bulundu. Bu süreç, Polonya'nın Avrupa standartlarını yakalaması için önemli değişiklikler gerektiriyordu. AB üyeliği için aday ülkelerden beklenen en önemli şartlar, 1993 yılında Kopenhag Kriterleri olarak tanımlandı. Bu kriterler, demokratik bir hukuk devleti olma, insan haklarına saygı, işleyen bir piyasa ekonomisi ve AB'nin yükümlülüklerini yerine getirebilme kapasitesini içeriyordu. Polonya, bu kriterleri karşılamak için birçok reform gerçekleştirdi.

Müzakerelerin tamamlanmasının ardından, Polonya ve diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile AB, 2003 yılında Yunanistan'ın Selanik kentinde bir zirvede bir araya gelerek katılım anlaşmasını imzaladı. Bu, Polonya'nın AB'ye resmi olarak katılımının yolunu açan önemli bir adımdı. Aynı yıl, Polonya'da bir referandum yapıldı ve halkın %77'si AB üyeliğine "evet" oyu verdi (Kuzelewska, 2003: 38). 1 Mayıs 2004 tarihinde Polonya, resmi olarak Avrupa Birliği'nin tam üyesi oldu (Hunter ve Ryan, 2009: 1). Polonya, bu tarihte AB'ye katılan on ülkeden biriydi. Bu genişleme, AB tarihindeki en büyük genişlemelerden biri olarak kabul edilir. Polonya'nın üyeliği, AB'nin doğuya doğru genişlemesi açısından da sembolik bir öneme sahiptir.

Polonya, 2004 yılında Avrupa Birliği'ne katıldıktan sonra, merkezi olarak planlanmış bir ekonomiden piyasa ekonomisine geçişi amaçlayan önemli yapısal reformlarla karakterize edilen piyasa odaklı bir ekonomik model benimsedi. Bu dönüşüm, AB standartlarıyla uyum sağlamak ve Avrupa Tek Pazarı'na entegrasyonu kolaylaştırmak için elzemdi. Polonya tarafından benimsenen ekonomik model, ekonomik büyümeyi ve istikrarı artırmak için hayati önem taşıyan serbestleştirme, özelleştirme ve rekabetçi bir piyasa ortamının kurulmasını sağladı (Wysocki, 2016: 133-134). Bu reformlar, Polonya'nın ekonomik büyümesini hızlandırmak ve istikrarı artırmak için kritik adımlar olarak görüldü. Özelleştirme süreci, kamu sektöründe verimliliği artırırken, serbestleştirme ise özel sektörün büyümesine ve uluslararası yatırımcıların ülkeye çekilmesine yardımcı oldu. Rekabetçi piyasa yapısı, Polonya

ekonomisinin daha dinamik hale gelmesini sağladı, yenilikçiliği teşvik etti ve iş fırsatlarının artmasına olanak tanıdı. Bu strateji, Polonya'nın AB'ye katılımı sonrası büyümesinde önemli bir rol oynadı.

Polonya, Schengen Bölgesi'ne 21 Aralık 2007 yılında katıldı (Kurant ve Kolanowski, 2017: 135). Polonya'nın Schengen Bölgesi'ne katılması, Avrupa Birliği çerçevesine entegrasyonunda önemli bir dönüm noktası olmuştur. Schengen Bölgesi Polonya vatandaşları için artan hareketliliği teşvik etti ve vatandaşların sınır kontrol engeli olmadan Schengen Bölgesi içinde serbestçe seyahat etmelerini sağladı. Schengen Bölgesi'nin getirdiği serbest seyahat hakkı, sınır ötesi ticaret ve ekonomik iş birliğinde büyük bir artışa yol açtı. Sınır kontrollerinin kaldırılması, işletmelerin daha kolay iş yapmasına, mal ve hizmetlerin daha hızlı ve düşük maliyetle taşınmasına olanak tanıdı. Aynı zamanda, komşu ülkeler arasında yeni ekonomik bağların kurulmasını teşvik etti ve bu da bölgedeki ekonomik büyümeyi artırdı (WieRckowski, 2021: 312). Polonya'nın Schengen Bölgesi'ne girişi, 2004'te AB'ye katılımının ardından AB standartları ve uygulamalarıyla uyum sağlama çabalarının bir doruk noktası olarak görülmektedir.

3.1.2. Polonya'nın Jeostratejik Yapısı

Orta Avrupa'da yer alan Polonya, doğu ile batı arasında önemli bir köprü görevi görmektedir ve birçok jeopolitik güç dengesinin merkezi konumundadır. Batıda Almanya, güneyde Çekya ve Slovakya, doğuda Belarus ve Ukrayna, kuzeyde ise Litvanya ve Baltık Denizi ile çevrilidir. Bu stratejik konum, Polonya'yı hem doğu-batı hem de kuzey-güney ekseninde önemli bir transit noktası yapmaktadır. Bu konumu, Polonya'yı hem Avrupa Birliği hem de NATO için stratejik bir öneme sahip kılmaktadır. Aynı zamanda, Rusya ile olan yakınlığı, özellikle Kaliningrad ile olan sınır komşuluğu, Polonya'yı Rusya'nın Batı ile olan jeopolitik mücadelesinde kritik bir cephe haline getirmektedir.

Şekil 3.1 : Polonya Haritası.

Kaynak: Britannica, (2024). <https://www.britannica.com/place/Poland>

Polonya, 1999 yılında NATO'ya, 2004 yılında ise AB'ye üye olmuştur. Bu iki üyelik, Polonya'nın Batı'ya entegre olmasını sağlarken, jeopolitik konumunu da güçlendirmiştir (Poast ve Chinchilla, 2023: 342). NATO üyeliği, Polonya'nın savunma kapasitesini artırmış ve Rusya'dan gelebilecek tehditlere karşı bir güvence sağlamıştır. AB üyeliği ise ekonomik kalkınma ve Avrupa ile entegrasyonu hızlandırmıştır. Polonya, bu iki organizasyonda da aktif bir rol oynamakta ve özellikle doğu sınırlarında güvenliği sağlama konusunda önemli bir sorumluluk üstlenmektedir. Polonya, Baltık Denizi kıyısında yer alması sebebiyle Baltık bölgesinde de stratejik bir rol oynamaktadır. Baltık Denizi, Rusya'nın Avrupa ile olan deniz ticaret yolları için kritik bir alan olup, Polonya burada NATO'nun güvenlik stratejilerinin bir parçası olarak önemli bir konuma sahiptir. Ayrıca, Polonya'nın güneyindeki Karadeniz bağlantıları, Balkanlar ve Orta Doğu ile olan ticaret yolları üzerinde etkili bir pozisyon sağlamaktadır.

Polonya, ılıman iklim koşullarına sahip olup, tarım için uygun olan verimli topraklara sahip geniş arazilere sahiptir. Ülke, hem kuzeyde Baltık Denizi'ne kıyısı olması hem de güneyde Alpler'e kadar uzanan dağlık bölgeleriyle çeşitli iklim kuşaklarına sahiptir. Bu durum, farklı tarım ürünlerinin yetiştirilmesine olanak

tanınmaktadır. Ülke, özellikle Almanya ve diğer AB ülkeleri ile güçlü ticaret bağlarına sahiptir. Aynı zamanda, Polonya'nın tarım ürünleri, gelişmekte olan pazarlara da ihraç edilmektedir (European Commission, 2024e). Baltık Denizi'ne kıyısı olması, Polonya'nın deniz yoluyla tarım ürünlerini ihraç etme kabiliyetini artırmaktadır. Polonya'nın tarım açısından jeostratejik yapısı, coğrafi konumu, AB ile ilişkileri ve bölgesel ekonomik etkileşimleri ile şekillenir. Ülke, geniş tarım alanları, güçlü tarım üretimi ve ihracat potansiyeli ile Avrupa'nın en önemli tarım üreticilerinden biridir. Aynı zamanda çevre dostu ve sürdürülebilir tarım uygulamalarına odaklanarak gelecekteki tarım politikasını şekillendirmektedir.

3.1.3. Polonya'nın Ekonomik Yapısı

Polonya, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği'nin etkisi altında sosyalist bir ekonomi modelini benimsedi. 1989'a kadar merkezi planlamaya dayalı bir ekonomik yapı vardı. Üretim, yatırım ve kaynak dağılımı devlet tarafından kontrol ediliyordu. Bu dönemde ağır sanayi, madencilik ve tarım ekonomide önemli yer tutuyordu. Ancak bu model, ekonomik verimsizlik, düşük büyüme oranları ve mal kıtlıkları gibi ciddi sorunlara yol açtı (Lipton vd., 1990: 77). Polonya'nın Avrupa Birliği üyeliğinden önceki ekonomisi, sosyalist geçmişin izlerini taşımaya devam ediyordu. Merkezi planlama, ekonominin temel yönetim biçimiydi. Devlet, üretim hedeflerini ve kaynak tahsisini belirlerken, özel sektör neredeyse yok denecek kadar azdı. Serbest piyasa mekanizmaları yerine devlet müdahaleleri ve planlar ekonomiyi yönlendiriyordu. Özellikle 1989'dan önceki dönemde, devlet sektörü ekonomide baskın bir rol oynuyordu. Devlet işletmeleri, ağır sanayi, madencilik, enerji üretimi, ulaşım ve tarım gibi kilit sektörlerde üretim ve istihdamın büyük kısmını kontrol ediyordu. Bu yapısal özellikler, merkezi planlama ekonomisinin temel unsurlarını oluşturuyordu.

Tarım sektörü de devlet kontrolü altındaydı. Kooperatif çiftlikler yaygındı ve tarımsal üretim devlet tarafından planlanıyordu. Ancak, 1980'lere kadar tarım sektörü genellikle düşük verimli kaldı ve kırsal nüfusun yaşam standartları genel olarak düşüktü (Pouliquen, 1987: 14). Polonya'nın sosyalist dönemdeki tarım sektörü, merkezi planlamanın etkisi altında kalan ve verimlilik sorunları yaşayan bir sektördü.

1945'ten sonra uygulanan tarım politikaları, Sovyet tarzı kolektivizasyona dayalı bir yapı geliştirmeye çalıştı. Tarımsal üretim büyük ölçüde devlet kontrolü altında gerçekleşti ve kooperatif çiftlikler (kolhozlar) yaygın hale geldi. Ancak bu politikalar, özellikle kırsal kesimde beklenen verimliliği ve refahı sağlayamadı.

1989'da komünist rejimin sona ermesiyle birlikte, Polonya radikal bir ekonomik reform sürecine girdi. Bu dönemde piyasa ekonomisine geçişin hızlandırılması amacıyla birçok yapısal reform yapıldı. Bu reformlar arasında özelleştirme, fiyatların serbest bırakılması ve dış ticaretin serbestleştirilmesi gibi adımlar vardı. Bu sürece "Şok Terapisi" adı verildi. Bu dönüşümü yönlendiren en önemli strateji, ekonomi profesörü Leszek Balcerowicz tarafından geliştirilen reform planıydı. "Balcerowicz Planı" olarak da bilinen bu program, hızla uygulanarak sosyalist planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçişi sağladı (Sachs, 1994: 267). Bu terim, radikal ve hızlı ekonomik reformları ifade etmektedir ve genellikle sosyalist sistemden piyasa ekonomisine geçişte kullanılan yöntemler için kullanılmaktadır. Polonya, 1989 yılında komünist rejimin çöküşünün ardından ekonomide büyük bir dönüşüm sürecine girdi. Şok Terapisi, bu reform programının temel yaklaşımıydı.

Reformlar başlangıçta yüksek enflasyon, işsizlik ve sosyal zorluklara yol açsa da, uzun vadede Polonya ekonomisinin yeniden yapılandırılmasına ve büyümesine katkı sağladı. Sosyalist dönemde fiyatlar devlet tarafından belirleniyordu. Şok Terapisi kapsamında fiyat kontrolleri büyük ölçüde kaldırıldı ve piyasadaki arz-talep dengesine göre belirlenmeye başlandı. Bu durum başlangıçta enflasyonda büyük artışlara neden oldu, ancak fiyatların gerçek değerini bulmasını sağladı. Uzun vadede ise Polonya ekonomisi, bu reformlar sayesinde güçlü bir büyüme performansı gösterdi (Spiro, 1998: 75-76). 1990'lı yılların ortalarından itibaren ekonomik istikrar sağlandı ve Polonya, Orta ve Doğu Avrupa'nın en başarılı ekonomilerinden biri haline geldi. Şok Terapisi, Polonya'nın AB üyeliği öncesinde sağlam bir ekonomik temel oluşturmaya katkıda bulundu.

AB Komisyonu, 1997 Görüşü ve sonraki düzenli raporlarında, Polonya'nın kurumsal ve yasal değişikliklerini ele alarak, ülkeyi işleyen bir piyasa ekonomisi

olarak tanımlamıştır (Samur, 2005: 163). AB üyelik sürecinde, aday ülkelerin ekonomik ve yasal altyapılarını AB standartlarına getirmeleri beklenir. Polonya'nın bu açıdan ilerleme kaydettiği, AB Komisyonu'nun raporlarıyla teyit edilmiş gözükmektedir.

2000'li yılların başında Polonya, Avrupa Birliği'ne katılım sürecini hızlandırdı. Bu süreçte AB'nin ekonomik kriterlerine uyum sağlamak amacıyla ek reformlar gerçekleştirildi. Tarım ve altyapı gibi alanlarda AB fonlarından yararlanmak için gerekli hazırlıklar yapıldı (Copsey ve Pomorska, 2014: 426). Polonya ekonomisi, AB'ye katılım sürecinde hem istikrarlı bir büyüme hem de yapısal dönüşümlerle daha rekabetçi bir yapıya kavuştu. Polonya'nın ekonomik yapısı, son yıllarda güçlü bir büyüme ve dönüşüm sergileyen, çeşitlenmiş ve dinamik bir yapıdadır. Polonya, 1989'da komünist rejimin çöküşünden bu yana önemli ekonomik reformlar gerçekleştirmiş ve piyasa ekonomisine geçiş sürecinde başarı elde etmiştir. Bu süreçte Avrupa Birliği'ne üyeliği, ülkenin ekonomik gelişiminde kritik bir rol oynamıştır.

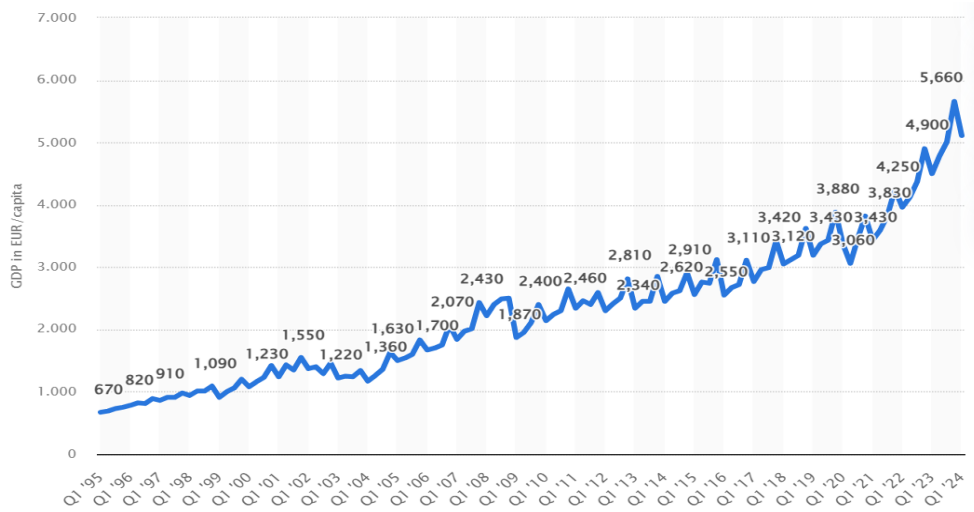
Polonya'nın para birimi Polonya Zlotisi (PLN)'dir. Polonya, 2004 yılında Avrupa Birliği'ne katıldı ve teorik olarak Euro'yu benimsemeyi taahhüt etti. Ancak, şu ana kadar Euro'ya geçmedi. Bunun başlıca sebepleri şunlardır (Nowaczyk ve Hernik, 2020: 392-393):

- **Maastricht Kriterleri Tam Olarak Karşılanmıyor:** Euro'yu benimsemek için AB'nin belirlediği Maastricht Kriterlerini (bütçe açığı, kamu borcu, enflasyon, faiz oranları, döviz kuru istikrarı vb.) karşılamak gerekiyor. Polonya, bazı dönemlerde bu kriterleri tam olarak sağlayamadı.
- **Ekonomik Bağımsızlık Kaybı Endişesi:** Polonya hükümeti, bağımsız bir para politikası yürütmenin ülke ekonomisini koruma açısından daha avantajlı olduğuna inanıyor. Özellikle ekonomik krizler ve enflasyon gibi konularda ulusal merkez bankasının (Polonya Merkez Bankası - NBP) bağımsız para politikası uygulayabilmesi önemli görülüyor.
- **Euro Bölgesi Krizlerinden Çekince:** Polonya, 2008 küresel finans krizi ve Yunanistan Borç Krizi gibi olaylardan sonra Euro Bölgesi'ne girmenin riskli

olabileceğini düşünüyor. Ekonomik şoklara karşı kendi para birimine sahip olmak, gerektiğinde döviz kuru ve faiz oranlarını ayarlama imkânı sağlıyor.

- **Halkın Euro'ya Geçişe Karşı Olması:** Yapılan kamuoyu yoklamalarında, Polonya halkının çoğunluğu Euro'ya geçişe karşı çıkıyor. Bunun en büyük sebeplerinden biri, Euro'ya geçen ülkelerde fiyat artışlarının yaşanması ve alım gücünün düşmesiyle ilgili endişelerdir.
- **Siyasi Faktörler ve Hükümet Politikası:** Polonya'daki mevcut hükümetler (özellikle muhafazakâr PiS Partisi), ekonomik ve siyasi bağımsızlığı koruma hedefiyle Euro'ya geçişi sürekli erteliyor. Euro'nun benimsenmesi, bazı ulusal politikaların AB tarafından daha fazla yönlendirilmesine neden olabilir.

Polonya'da kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH), cari fiyatlarla 1995'in ilk çeyreğinde 670 avrodan 2024'ün ilk çeyreğinde 5.110 avroya yükseldi. Son on yılda kişi başına düşen GSYİH yüzde 109 arttı (Statista, 2024).

Şekil 3.2 : Polonya: Kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) 1995-2024.

Kaynak: Statista, 2024 (<https://www.statista.com/statistics/729704/gdp-of-poland-quarterly-per-capita/#statisticContainer>).

Polonya'nın AB katılımından sonraki ekonomik modelinin temel yönlerinden biri ticaretin ve yatırımın serbestleştirilmesi idi. Piyasaların açılması, özellikle tarım ve imalat olmak üzere çeşitli sektörlerle önemli fayda sağlayan rekabeti ve küresel tedarik zincirlerine entegrasyonu artırdı. Örneğin, tarım sektörünün AB pazarlarına ihracatında önemli bir artış görüldü ve bu da katılımdan önce sektörde var olan zayıflıkların azaltılmasına yardımcı oldu (Kusz vd., 2022: 15). Özellikle tarım sektörü, AB'nin daha geniş pazarlarına erişim kazandı ve bu da ihracatın önemli ölçüde artmasına neden oldu. Ayrıca, küresel tedarik zincirlerine entegrasyon, Polonya'nın üretim kapasitesini ve verimliliğini de artırdı, ekonomiyi daha da çeşitlendirdi.

İhracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, kalkınma ekonomisi literatüründeki en önemli konulardan biri olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde ihracatın ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu bulmuşlardır. Bu bağlamda AB üyeliği sonrasında Polonya ekonomisinde de pozitif yönlü etkiler görülmektedir (Tang, 2019: 81-82). İhracat yoluyla ülkeler, üretim kapasitelerini artırmaktadır, verimliliklerini yükseltmektedir ve dış ticaret gelirlerini genişletmektedirler. Bu da istihdam artışı, teknoloji transferi ve altyapı gelişimi gibi faktörler aracılığıyla ekonomik büyümeyi teşvik eder. AB üyeliği sonrası Polonya'nın ekonomisi bu ilişkiye iyi bir örnek oluşturmaktadır. AB üyeliği sayesinde Polonya, daha büyük bir pazara erişim sağlamış ve dış ticaret hacmini artırmıştır. Bu durum, Polonya'nın ihracat yapısının gelişmesine, yerli üretim kapasitelerinin artmasına ve genel olarak ekonomik büyümenin hızlanmasına katkıda bulunmuştur. Daha büyük bir pazara entegrasyon, Polonya'nın rekabet gücünü artırmış ve daha yüksek katma değerli üretim ve hizmet sektörlerinin gelişmesine olanak tanımıştır.

Ticaret engellerinin kaldırılması ve AB tarım politikalarının uygulamaya konulması, Polonyalı çiftçiler için daha rekabetçi bir ortamın oluşmasını kolaylaştırarak üretkenliğin ve pazar erişiminin artmasına yol açtı (Szczeplaniak, 2019: 474). Bu politikalar sayesinde Polonyalı çiftçiler daha rekabetçi bir ortamda faaliyet göstermeye başladılar. Ticaret engellerinin kaldırılması, ürünlerini daha

geniş pazarlara ulaştırma imkanı sundu ve aynı zamanda üretkenliklerini artırdı. AB'nin tarım politikaları, tarımsal verimliliği teşvik ederken Polonyalı çiftçilere finansal destek sağladı. Bu da modern tarım tekniklerinin benimsenmesini ve daha yüksek kaliteli ürünler üretilmesini kolaylaştırdı. Sonuç olarak, Polonyalı çiftçiler hem yerel hem de uluslararası pazarlarda daha güçlü bir konuma geldiler.

Avrupa'nın büyük ekonomilerinden biri olan Polonya'da tarım, imalat sanayi, teknoloji, enerji ve turizm sektörleri güçlüdür. Özellikle otomotiv, elektronik ve kimya sanayisi önemlidir (Dominiak ve Rachwał, 2016: 60). Polonya, Avrupa Birliği'ne katıldıktan sonra hızlı bir ekonomik büyüme kaydetmiştir. Bu sektörler, Polonya'nın Avrupa ve dünya pazarındaki rekabet gücünü artıran kritik alanlardır. Dahası, Polonya'nın ekonomik modeli, altyapı geliştirme, bölgesel kalkınma ve inovasyon için finansal kaynaklar sağlayan AB yapısal fonlarının mevcudiyetinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu fonlar, bölgesel eşitsizliklerin giderilmesinde ve ülke çapında ekonomik büyümenin teşvik edilmesinde hayati bir rol oynamıştır (Lewandowska, 2016: 33-34). AB fonları sayesinde altyapı yatırımları arttı, tarım sektörü modernize edildi ve ülkenin ekonomik büyümesi hızlandı. Böylelikle Polonya, AB içindeki en büyük ülkelerden biri olarak önemli bir ekonomik aktör haline geldi. AB'den gelen bu fonlar, yollar, köprüler, ulaşım ağları gibi altyapı projelerine yatırım yapmayı mümkün kılarak, ülkenin genel ekonomik performansını yükseltmiştir. Ayrıca, bölgesel eşitsizliklerin azaltılmasına ve daha az gelişmiş bölgelerin kalkınmasına yardımcı olmuştur. İnovasyon alanında ise, AR-GE çalışmalarının ve teknoloji yatırımlarının desteklenmesi, Polonya'nın daha rekabetçi ve modern bir ekonomiye dönüşmesini sağlamıştır. AB yapısal fonlarının sağladığı finansman, Polonya'nın sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasında ve küresel piyasalarda daha güçlü bir aktör haline gelmesinde kritik bir rol oynamıştır.

3.2. POLONYA'NIN BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASI

1 Ocak 2018'den bu yana Polonya'da 97 NUTS birimi bulunmaktadır (Statistics Poland, 2024):

- **NUTS 1** – makrobölgeler (voyvodalıkları gruplandırma) – 7 birim
- **NUTS 2** – bölgeler (voyvodalıklar veya voyvodalıkların bölümleri) – 17 birim
- **NUTS 3** – alt bölgeler (powiat gruplama) – 73 birim

Polonya'daki NUTS 2021 birimlerinin listesi (1 Ocak 2021 itibarıyla) aşağıda gösterilmektedir (Statistics Poland, 2024):

Şekil 3.3 : Polonya'nın NUTS 1 Birimlerine Bölünmesi.

Kaynak: (Statistics Poland, 2024).

Polonya, Avrupa Birliği'nin İstatistiki Bölgesel Birimler Sınıflandırması (NUTS) sistemine göre üç seviyeye ayrılmıştır ve en üst düzeyde NUTS 1 bölgeleri yer almaktadır. Ülke bu seviyede yedi büyük bölgeye bölünmüştür: Centralny (Merkez), Południowy (Güney), Wschodni (Doğu), Północno-Zachodni (Kuzeybatı), Południowo-Zachodni (Güneybatı) ve Północny (Kuzey), Mazowiecki (Mazovya). Bu bölgeler, idari bir yapıya sahip olmamakla birlikte, ekonomik analizler, kalkınma stratejileri ve Avrupa Birliği'nin bölgesel fonlarının dağıtımı açısından önemli bir sınıflandırma sistemidir.

Şekil 3.4 : Polonya'nın NUTS 2 Birimlerine Bölünmesi.

Kaynak: (Statistics Poland, 2024).

Polonya, Avrupa Birliği'nin İstatistiki Bölgesel Birimler Sınıflandırması (NUTS) sistemine göre NUTS 2 seviyesinde 17 bölgeye ayrılmaktadır. Bu bölgeler, ülkenin idari yapısında yer alan voivodeship (vilayet) düzeyine karşılık gelmektedir. NUTS 2 seviyesinde yer alan bölgeler arasında Dolnośląskie (Aşağı Silezya), Kujawsko-Pomorskie (Kuyavya-Pomeranya), Lubelskie (Lublin), Lubuskie (Lubusz), Łódzkie (Łódź), Małopolskie (Küçük Polonya), Opolskie (Opole), Podkarpackie (Aşağı Karpatya), Podlaskie (Podlahya), Pomorskie (Pomeranya), Śląskie (Silezya), Świętokrzyskie (Kutsal Haç), Warmińsko-Mazurskie (Varminya-Mazurya), Wielkopolskie (Büyük Polonya) ve Zachodniopomorskie (Batı Pomeranya) yer almaktadır. Bununla birlikte, ülkenin en büyük ekonomik merkezi olan Mazowieckie (Mazovya) bölgesi, Varşova Başkent Bölgesi (warszawski stołeczny) ve Mazovya Bölgesel Bölgesi (mazowiecki regionalny) olmak üzere iki ayrı NUTS 2 birimine ayrılmıştır. Bu ayrım, bölgedeki gelişmişlik farklarını daha iyi yönetmek ve Avrupa Birliği fonlarının daha etkin dağıtımını sağlamak amacıyla

yapılmıştır. NUTS 2 seviyesindeki bu bölgeler, özellikle bölgesel kalkınma projeleri, ekonomik analizler ve AB tarafından sağlanan fonların dağıtımı açısından büyük önem taşımaktadır.

Şekil 3.5 : Polonya'nın NUTS 3 Birimlerine Bölünmesi (1 Ocak 2018'den itibaren yürürlüğe giren).

Kaynak: (Statistics Poland, 2024).

Polonya, Avrupa Birliği'nin İstatistiki Bölgesel Birimler Sınıflandırması (NUTS) sistemine göre NUTS 3 seviyesinde 73 bölgeye ayrılmaktadır. Bu bölgeler, 1 Ocak 2018'den itibaren yürürlüğe giren yeni düzenlemeyle güncellenmiş olup, ülkenin idari ve ekonomik analizlerinin daha ayrıntılı yapılmasını sağlamak amacıyla belirlenmiştir. NUTS 3 bölgeleri, genellikle birden fazla ilçeyi (powiat) kapsayan alt bölgeler olarak tanımlanır ve bölgesel kalkınma politikaları, ekonomik göstergeler ve Avrupa Birliği fonlarının daha adil dağıtımı açısından büyük önem taşır. 2018'de yapılan güncelleme ile özellikle Mazowieckie (Mazovya) bölgesinde kapsamlı değişiklikler yapılmış, Varşova ve çevresi daha detaylı alt bölgelere ayrılmıştır. Bu

sınıflandırma, Polonya'nın sosyo-ekonomik dengesizliklerini daha iyi analiz etmek ve bölgesel planlamayı daha etkin bir şekilde yürütmek amacıyla oluşturulmuştur.

Polonya'da yeni voyvodalık sistemi 1999'dan beri yürürlükte olan Polonya'nın bölgesel örgütlenmesi, ademi merkeziyetçilik ve özyönetim ilkeleri üzerinde çalışan yeni, üç kademeli bir modele (komün, powiat, voyvodalık) dayanmaktadır (Kogut-Jaworska, 2018: 8). Yeni idari bölünmede powiatlar yerel yönetim birimleri olarak restore edilmiştir. Ancak özellikle önemli olan, voyvodalığın, karma bir merkezi hükümet/özyönetim karakterine sahip en üst düzey bölgesel birim olan bir idari bölge olarak tanıtılmasıdır. Temel olarak bölgesel politikayı uygulama göreviyle donatılmıştır.

Polonya'da komünist dönemde bölgesel politika, merkezi planlamaya dayalı bir sistem olduğu için genellikle geri planda kalmıştı. O dönemde merkezi hükümet, ekonomik ve sosyal politikaları belirlerken, bölgeler arası kalkınma farklılıklarını öncelikli bir sorun olarak görmedi. Bu da, ülkenin farklı bölgeleri arasında büyük ekonomik ve sosyal dengesizliklere yol açtı. Komünist rejim altında, ekonomik kalkınma büyük ölçüde sanayileşme projeleri üzerinden yürütüldü ve kaynaklar genellikle stratejik olarak görülen büyük şehirler ve sanayi merkezlerine yönlendirildi. Kırsal bölgeler ve küçük yerleşim yerleri ise ihmal edildi. Bu politika, ülkedeki bölgesel farklılıkları artırdı ve özellikle Batı ve Doğu Polonya arasında ciddi ekonomik uçurumlar oluştu. 1990'larda artan bölgesel eşitsizlikler, Polonya hükümetleri için önemli bir sorun haline geldi (Petrakos, 2001: 364). Bu bağlamda, Polonya hükümeti, bölgesel kalkınma politikasını yeniden şekillendirmek ve daha dengeli bir ekonomik büyüme sağlamak için çeşitli adımlar attı. Polonya'nın 2004 yılında Avrupa Birliği'ne katılması, bu süreçte büyük bir dönüm noktası oldu.

Polonya'nın bölgesel kalkınma politikasının idari yönetimi ve koordinasyonu Polonya'nın Bölgesel Kalkınma ve İnşaat Bakanlığı (Ministry of Regional Development and Construction) tarafından üstlenilmekteydi. Ancak, 2020 yılında yapılan bir hükümet değişikliğiyle birlikte, Polonya'daki bölgesel kalkınma ve inşaat konuları artık Polonya'nın Bölgesel Kalkınma Bakanlığı (Ministry of Development Funds and Regional Policy) tarafından yürütülmektedir (Övgün, 2011: 271). Bu

bakanlık, Avrupa Birliği fonlarının yönetimi ve bölgesel kalkınma stratejilerinin uygulanması dahil olmak üzere Polonya'nın bölgesel kalkınma politikalarını koordine etmektedir. Ayrıca, bu bakanlık yerel yönetimlerle ve diğer ilgili paydaşlarla işbirliği yaparak bölgesel kalkınma projelerini desteklemektedir ve yönlendirmektedir.

3.2.1. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası Kapsamında Polonya

Ekim 2002'de Brüksel'de alınan Avrupa Birliği'nin Mayıs 2004'te on yeni üye ile genişletilmesi kararı AB bölgesel politikasının koşullarını kökten değiştirmiştir. Planlanan AB genişlemesi, mevcut üyelerden çok daha fakir devletlerin ve bölgelerin dahil edilmesi anlamına gelmektedir. Sonuç olarak, AB bölgesel politikası kapsamındaki sorunlu bölgelerdeki sakinlerin sayısı iki katından fazla olacak ve ekonomik eşitsizlikler hem ulusal hem de bölgesel düzeylerde önemli ölçüde artacaktır. Genişlemenin önemli bir istatistiksel etkisi, ortalama AB kişi başına düşen GSYİH'de %18'e kadar bir düşüş olacaktır (Churski, 2005: 46). Polonya gibi büyük ve nüfusça kalabalık ülkelerin AB'ye katılımı, Birlik içindeki bölgesel ve ekonomik eşitsizliklerin yeniden şekillenmesine neden oldu. Özellikle istatistiksel olarak GSYİH içindeki düşüşler hem Polonya'nın içinde hem de Avrupa genelinde ekonomik farklılıkları derinleştirdi. Bu bağlamda AB kalkınma politikalarında önemli ölçüde değişiklikler yapılmasının gerekliliği ortaya çıktı.

AB, bu eşitsizlikleri azaltmak için Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nı uygulamaya koymuştur. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası bölgesel kalkınmanın desteklenmesinde kilit rol oynamaktadır. AB'nin Polonya'daki bölgesel kalkınma politikası, ülkenin farklı bölgelerine yönelik özel stratejiler içermektedir. Bu stratejiler, Polonya'nın Batı ve Doğu bölgeleri arasındaki kalkınma farklarını kapatmaya yönelik olarak şekillendirilmiştir. Politikalar, Polonya'nın farklı bölgeleri arasındaki ekonomik, sosyal ve altyapısal farklılıkları en aza indirmeyi hedeflemektedir. AB'nin bu konudaki temel araçları, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu ve Uyum Fonu gibi mali yardımlardır. AB'nin bölgesel kalkınma fonlarından Polonya'da faydalanmıştır.

3.2.1.1. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Polonya

AB Yapısal ve Yatırım Fonları, üye ülkelerin kalkınma projelerine finansman sağlamak için çeşitli programlar sunmaktadır. Polonya, 2004 yılında AB'ye katıldığından bu yana, çeşitli AB fonlarından faydalanmıştır. Bu fonlar, Polonya'nın ekonomik büyümesi ve bölgesel kalkınmasına önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle Uyum Politikası ve Ortak Tarım Politikası kapsamında sağlanan bu destek, Polonya'nın modernleşmesine, yeni iş olanakları yaratmasına ve uluslararası pazarlarda rekabet edebilirliğini artırmasına önemli katkılar sağlamıştır. Polonya, AB'nin en büyük fon yararlanıcılarından biri olarak, bu kaynakları stratejik kalkınma hedeflerine ulaşmak için etkin bir şekilde kullanmaya devam etmiştir.

Polonya, 2004-2006'da dört Yapısal Fon ve Uyum Fonu kapsamında 11,4 milyar avro (1999 fiyatlarıyla) alacaktır. Bu AB taahhütleri 2004-2008'de ödemelere dönüşecektir. Söz konusu tutar, 10 yeni üye ülkeye tahsis edilen miktarın yaklaşık %54'ünü temsil etmektedir. AB'nin 2004-2006'daki ortalama yıllık taahhütleri, Polonya'nın GSYİH'sinin yaklaşık %2'sine denk gelmektedir (Szlachta, 2004: 5). GSYİH'nin %2'si kadar bir fon desteği, ülkenin altyapısının modernizasyonu, iş gücü piyasasının iyileştirilmesi, eğitim ve bölgesel kalkınma projeleri gibi alanlarda kritik yatırımların yapılmasına olanak tanıdı.

2005 yılına gelindiğinde, Polonya'nın Avrupa Birliği yapısal fonlarından aldığı destek, ülkenin ekonomik büyümesi ve işgücü piyasası üzerinde somut etkiler yaratmaya başlamıştı. AB yapısal fonlarının sağladığı katkılar, Polonya'daki Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın artmasına doğrudan etki etti. 2005 yılı itibarıyla, AB yapısal fonlarından gelen destek sayesinde Polonya'nın GSYİH'si 2,2 milyar Euro daha yükseldi. Bu, fonların ülkenin ekonomik kalkınmasına önemli bir katkı sağladığını göstermektedir. AB yapısal fonları, sadece ekonomik büyümeye değil, aynı zamanda Polonya'nın istihdam piyasasına da olumlu etkilerde bulundu. 2003 yılında, Polonya'daki 15-64 yaş arası istihdam oranı %51 seviyesindeyken, bu oran 2007 yılına gelindiğinde %57'ye yükseldi. Bu artış, Polonya'nın işsizlikle mücadele etmesine ve işgücü piyasasında daha fazla insanın istihdam edilmesine yardımcı oldu (Lewandowska vd., 2014: 10). AB yapısal fonları aracılığıyla finanse edilen projeler,

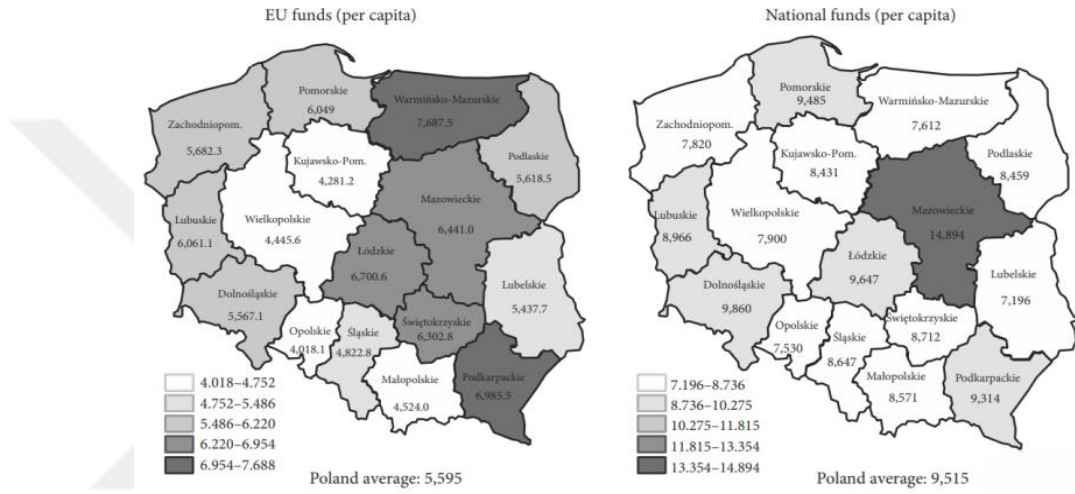
özellikle işsizlik oranının yüksek olduğu bölgelerde yeni iş olanakları yaratarak istihdamı artırmaya odaklandı. Ayrıca, bu fonlar aracılığıyla eğitim ve beceri geliştirme programları da desteklenerek, Polonya'da işgücü kalitesinin artırılması hedeflendi. Bu sayede, işsizlik oranı düşerken, Polonya'daki işgücünün rekabet gücü de artırıldı.

Polonya'nın aldığı fonların 2004-2006'da yıllık ortalaması yaklaşık 4,3 milyar avro (cari fiyatlarla, 2004 ve 2006 yılları arasında yaklaşık 12,8 milyar Euro) ve 2007-2013'te 9,6 milyar avroya ulaştı. 2014-2020 için yılda ortalama yaklaşık 11,8 milyar avroya ulaşmıştır (Czudec, 2019: 448). Polonya'nın AB fonlarından aldığı destek, yıllar içinde önemli bir artış göstermiştir. Bu artış, Polonya'nın AB fonlarından yararlanma kapasitesinin ve bu fonların ekonomik kalkınmadaki öneminin bir göstergesidir. AB destekleri, ülkenin altyapı projeleri, bölgesel gelişim ve ekonomik büyüme stratejilerini desteklemek için önemli bir kaynak sağlamıştır.

Polonya'ya 2007-2013 yılları arasında 85 milyar avronun üzerinde bir tahsisat yapıldı (Mihailescu, 2023: 4). Söz konusu fonlar, çeşitli alanlarda kullanılmıştır, bunlar arasında bölgesel kalkınma, altyapı projeleri, tarım destekleri ve yenilikçilik gibi konular yer almaktadır. Bu büyük miktardaki tahsisat, Polonya'nın ekonomik büyümesini desteklemiş, altyapı iyileştirmeleri yapmasına ve bölgesel eşitsizlikleri azaltmasına yardımcı olmuştur. AB fonlarının önemli bir kısmı, Polonya'nın kalkınma hedeflerine ulaşmasını sağlamış ve ülkenin AB içindeki ekonomik entegrasyonunu güçlendirmiştir. Bu programlama döneminde, inovasyonun ulaşımdan hemen sonra ikinci en büyük faaliyet alanı haline geldiği belirtilmelidir. Bu büyük fon tahsisatı, Polonya'nın altyapısını modernize etmesine, iş gücü piyasasını iyileştirmesine ve bölgeler arası dengesizlikleri azaltmasına yardımcı oldu.

2009 tarihinde "Polonya Stratejik Raporu" yayınlanmıştır. Rapora göre, 2004-2008 döneminde Polonya'daki ortalama yıllık GSYİH büyümesi (%5,4), AB-27'deki ortalama büyümeden (%2,3) iki kattan fazlaydı (Poland Strategic Report, 2009: 3). Bu yüksek büyüme oranı, Polonya'nın ekonomik performansının güçlü olduğunu ve AB içindeki birçok ülkeye kıyasla daha hızlı bir büyüme sağladığını

göstermektedir. Polonya'nın bu başarısı, ekonomik reformlar, AB fonlarının etkin kullanımı ve dış yatırım çekme stratejilerinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. AB fonları, kamu sektöründeki kurumsal gelişim üzerinde olumlu bir etki yaratarak kurumsal yakınlaşma ve yeni bir yönetim kültürü yarattı ve bu da gelecek dönemde AB fonlarının programlama, izleme, değerlendirme ve kontrolde başarıyla yönetilmesini sağladı.

Şekil 3.6 : 2004–2013 yılları arasındaki AB yapısal fonları ve Polonya bölgelerindeki ulusal yapısal harcamalar (kişi başına, PLN).

Kaynak: (Czudec vd., 2019: 457)

Sonuç itibarıyla; 2004-2013 yılları arasında, Polonya'nın AB yapısal fonları ve ulusal yapısal harcamaları, ülkenin ekonomik kalkınma ve bölgesel eşitsizlikleri azaltma çabalarının önemli bir parçası olmuştur. Polonya, AB fonlarının yanı sıra kendi ulusal kaynaklarıyla da yapısal harcamalar gerçekleştirmiştir. Bu harcamalar, genellikle yerel altyapı projeleri, eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetleri kapsayan projeleri içermektedir. Ulusal yapısal harcamalar, AB fonlarıyla tamamlanarak, ülkenin genel kalkınma hedeflerine ulaşmasına katkıda bulunmuştur.

3.2.1.2. 2014-2020 Çok Yıllık Mali Çerçeve Kapsamında Polonya

Avrupa Birliği, 1988'den beri çok yıllık mali çerçeveyi kullanmaktadır. İlk çok yıllık finansman dönemi 1962-1965 yıllarını kapsıyordu, ardından üç yıl daha yenilendi. İlk uzun vadeli mali perspektif 1988'de yürürlüğe girdi. Uzun vadeli mali perspektif, 2009'da Lizbon Antlaşması ile çok yıllık mali çerçeve (MFF) olarak adlandırıldı (Tetlak ve Lachowicz, 2023: 114). Bu tür planlar, AB'nin hedeflerini gerçekleştirmek için mali istikrar ve öngörülebilirlik sağlamak amacıyla oluşturuldu. İlk çok yıllık finansman dönemi 1962-1965 yıllarını kapsıyordu ve daha sonra üç yıl daha uzatıldı. Ancak, bu erken dönemlerdeki planlamalar, sınırlı kapsamda ve daha kısa vadeli stratejiler üzerine kurulu idi. İlk uzun vadeli mali perspektif ise 1988'de yürürlüğe girdi. Bu mali çerçeve, AB bütçesinin daha sistematik ve uzun vadeli bir şekilde yönetilmesine olanak tanıyarak, AB'nin harcama önceliklerini ve kaynak dağılımını daha iyi koordine etmesine yardımcı oldu. Bu perspektif, o tarihten itibaren AB bütçe sürecinin temel taşı haline geldi.

2014-2020 Çok Yıllık Mali Çerçeve AB'nin bütçe planlaması için uzun vadeli bir perspektif sağlamaktadır ve finansal kaynakların nasıl tahsis edileceğini belirlemektedir. Bu bağlamda 2 Aralık 2013 tarihinde AB Konseyi, 1 Ocak 2014 tarihinde yürürlüğe giren 2014-2020 çok yıllık mali çerçeveye ilişkin yönetmeliği kabul etti. 2014-2020 Çok Yıllık Mali Çerçeve, AB bütçesinin önceliklerini ve harcama limitlerini belirleyerek, çeşitli politika alanlarına finansal destek sağlamıştır. Bu çerçeve, üye devletlerin ekonomik büyümeyi desteklemeye, bölgeler arası eşitsizlikleri azaltmaya ve AB'nin stratejik hedeflerine ulaşmaya yönelik bütçe planlarını koordine etmeyi amaçlamıştır. AB'nin bu dönemdeki bütçe planı, özellikle çevresel sürdürülebilirlik ve iklim değişikliğiyle mücadele konularına büyük önem vermiştir.

2014–2020 çok yıllık mali çerçeve kapsamında Avrupa Birliği en fazla 959,51 milyar avro ve ödemelerde 908,40 milyar avro harcadı (tüm tutarlar 2011 fiyatlarıyla, teknik ayarlamalar hariç). Bu, 2007–2013 çok yıllık mali çerçeveden daha azdır. Azaltmanın amacı, mali krizden sonra üye devletlerin bütçeleri

üzerindeki baskıyı azaltmaktı. Bu bağlamda 2014-2020 çok yıllık mali çerçeve kapsamında Polonya, uyum politikası için 72,8 milyar Avro olmak üzere toplam 105,8 milyar Avro aldı (Tetlak ve Lachowicz, 2023: 118). Uyum politikası, AB'nin ekonomik ve sosyal dengesizlikleri azaltmayı ve bölgesel eşitsizlikleri gidermeyi hedefleyen bir politikadır. Polonya'nın aldığı bu fonlar, ülkenin bölgesel kalkınmasını desteklemeye ve ekonomik büyümeyi teşvik etmeye yönelik önemli bir kaynak sağlamıştır.

3.2.1.3. 2021-2027 Çok Yıllık Mali Çerçeve Kapsamında Polonya

Avrupa Birliği'nin harcama politikası, şu anda yedi yılı kapsayan çok yıllık mali çerçeve içindeki yıllık bütçeler aracılığıyla yürütülmektedir. 17 Aralık 2020'de, AB, 2021-2027 dönemi için çok yıllık mali çerçevesini tanımlayan bir düzenlemeyi kabul etmiştir. Bu çerçeve, Polonya için üçüncü tam çok yıllık mali çerçeve olacaktır. Avrupa Topluluğu'nun elli yılı aşkın tarihindeki bu çerçeveler, Polonya için özellikle önemli bir boyuta sahip olup, ülkenin gelişimine ve AB içindeki rolüne önemli katkılar sağlamıştır.

AB'nin 2021-2027 dönemi için çok yıllık mali çerçevesini belirleyen düzenleme, toplamda 1.074,3 milyar avroluk (2018 fiyatlarıyla) bir bütçe öngörmektedir. Bu çerçeve, Avrupa Kalkınma Fonu'nu da içerecek şekilde genişletilmiştir. 2021-2027 dönemi için kabul edilen çerçeve, Avrupa'nın ekonomik toparlanmasını desteklemeyi, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeyi ve sosyal uyumu güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Polonya'nın bu çerçevede alacağı fonlar, ülkenin altyapı projeleri, yeşil dönüşüm, dijitalleşme ve bölgesel kalkınma gibi alanlarda önemli yatırımlar yapmasını sağlayacaktır. Ayrıca, bu çerçeve, Polonya'nın Avrupa Yeşil Anlaşması ve dijital dönüşüm gibi stratejik hedeflere ulaşmasına yardımcı olmayı hedeflemektedir.

Polonya'ya çok yıllık mali çerçeve kapsamında tahsis edilen fonlar, uyum politikası kapsamında 72,2 milyar avroya ulaşırken, Ortak Tarım Politikası'ndan gelen 28,5 milyar avroluk fonla artırıldı. Bu, toplam 100,7 milyar avroya denk gelmektedir. AB fonlarının yaklaşık %60'ı ulusal düzeyde dağıtılacaktır ve kalan

%40 ise bölgesel programlar için 16 il meclisine gönderilecektir. 2021-2027 yıllarında uygulanması planlanan toplam 48,06 milyar avroluk ulusal programlar aşağıda sıralanmıştır (Najda Consulting, 2024):

- 1) Altyapı ve çevre – 25,1 milyar avro;
- 2) Akıllı büyüme – 8 milyar avro;
- 3) Bilgi, eğitim, kalkınma – 4,3 milyar avro;
- 4) Doğu Polonya – 2,5 milyar avro;
- 5) Dijital Polonya – 2 milyar avro;
- 6) Avrupa toprak işbirliği – 0,56 milyar avro;
- 7) Teknik yardım – 0,5 milyar avro;
- 8) Adil geçiş – 4,4 milyar avro;
- 9) Balıkçılık ve deniz – 0,5 milyar avro;
- 10) Gıda yardımı – 0,2 milyar avro;
- 11) Bölgesel operasyonel programlar (RPO) – 21,316 milyar avro.

Kalan fonlar (yaklaşık 3 milyar avro) iklim nötrlüğüne doğru dönüşümün etkilerini azaltmaya tahsis edilecektir. Sadece özellikle güçlü madencilik sektörlerine sahip seçilmiş voyvodalıklar bu fon havuzundan faydalanacaktır. Bunlar: Silezya, Aşağı Silezya, Küçük Polonya, Büyük Polonya, Lublin ve Łódź'dur (Tetlak ve Lachowicz, 2023: 114-115). Bu fonlar, söz konusu bölgelerde iklim değişikliğiyle mücadele ve çevresel dönüşüm süreçlerinde yaşanabilecek olumsuz etkileri hafifletmek için kullanılacaktır.

Polonya 2021-2027 dönemi mali yıl içinde 23,9 milyar avronun üzerinde hibe ve 34,2 milyar avronun üzerinde kredi alacaktır (Hajdys, 2021: 751). Geçmiş perspektifte, Polonya rekor miktarda 82,5 milyar avro ve işsiz gençleri desteklemek için ek 252 milyon avro aldı. Verilen fonlar şu operasyonel programlar kapsamında

uygulandı: Akıllı Gelişim, Dijital Polonya, Doğu Polonya, Bilgi, Eğitim, Gelişim, Teknik Yardım, Avrupa Bölgesel İşbirliği Programları. Bölgesel Operasyonel Programlara 76,8 milyar avro verildi. En büyük operasyonel program, toplam 27.513,9 milyon avroluk Altyapı ve Çevre (OPI&E) programıydı (OPI&E, 2020). Fonlar düşük emisyonlu ekonomiyi, iklim değişikliğine karşı koyma ve uyum sağlama dahil çevre korumayı, tarımı, ulaşımı, enerji güvenliğini, sağlık korumasını ve kültürel mirası desteklemek için tahsis edildi.

AB yapısal fonlarının Polonya ekonomisi üzerindeki bu etkileri, ülkenin bölgesel kalkınma hedeflerine ulaşmasına ve işgücü piyasasında yapısal iyileşmeler sağlanmasına yardımcı olmuştur. GSYİH'deki artış ve istihdam oranındaki iyileşme, AB'nin Polonya'ya sağladığı fonların etkili bir şekilde kullanıldığının göstergeleridir. Bu süreç, Polonya'nın AB üyeliği sonrasında elde ettiği ekonomik kazançları güçlendirmiş ve ülkenin kalkınma hızını artırmıştır.

3.2.1.4. Avrupa Sosyal Fonu ve Polonya

Bölgesel kalkınma politikasının finansal bir aracı olarak Avrupa Sosyal Fonu 1958'de, AET'nin ilk harcama politikası olarak, mesleki eğitime ve işsizlerin işgücü piyasasına yeniden girmesine yatırım yapan bir fondur. İş gücü piyasasının modernizasyonu ve istihdamın artırılmasına yönelik politikalar, AB'nin Avrupa Sosyal Fonu aracılığıyla desteklenmiştir. Polonya, Avrupa Sosyal fonlarını iş gücü piyasasını modernize etmek ve işsizliği azaltmak için kullanmıştır. Özellikle genç işsizliğiyle mücadele ve iş gücü becerilerinin geliştirilmesi üzerinde durulmuştur. Dezavantajlı grupların sosyal ve ekonomik hayata entegrasyonu için sosyal içerme politikaları uygulanmıştır. Bu kapsamda, eğitim, sosyal hizmetler ve sağlık hizmetlerine erişimin artırılmasına yönelik projeler finanse edilmiştir. Genç işsizlikle mücadele, kadınların iş gücüne katılımını artırma, sosyal içerme projeleri ve eğitim programları bu fonlardan yararlanmıştır.

2004'ten bu yana Avrupa Sosyal Fonu, yüksek istihdam düzeyinin sürdürülmesini, işgücü piyasasına erişimin iyileştirilmesini ve çalışanların mesleki hareketliliğini destekleyerek Polonya'nın ekonomik gelişiminin tüm temel belirleyicilerini doğrudan etkilemiştir (Dubel, 2019: 120). Avrupa Sosyal Fonu

yüksek istihdam düzeyinin korunmasını, işgücü piyasasına erişimin iyileştirilmesini ve çalışanların mesleki hareketliliğini destekleyerek Polonya'nın temel ekonomik belirleyicilerine doğrudan etki etmiştir. Bu süreçte, Avrupa Sosyal Fonu'nun sağladığı destek, Polonya'nın AB üyeliği ile uyumlu olarak, ekonomik büyüme ve istihdam politikalarının güçlenmesine katkıda bulunmuş ve işgücü piyasasındaki dengesizliklerle mücadelede etkili olmuştur.

2007-2013 yılları arasında Avrupa Sosyal Fonu'nun Polonya'ya yönelik müdahalesi, 10 milyar avro gibi önemli bir seviyeye ulaştı ve bu miktar, tüm AB üye devletleri arasında en yüksek payı oluşturdu. Avrupa Sosyal Fonu'nun Polonya üzerindeki etkisi iki temel faktörden kaynaklanmaktadır: Birincisi, Polonya'nın aldığı fonların büyüklüğü, ikincisi ise Polonya'daki işsizlik oranlarının yüksek seyretmesi ve istihdam oranlarının AB ortalamasının altında kalmasıdır (Bonnet, 2016: 99). Bu sebepler, Avrupa Sosyal Fonu'nun Polonya'da özellikle işgücü piyasasının gelişiminde kritik bir rol oynamasına yol açtı ve bu etkiler bugün de devam etmektedir. Bu dönemde, Avrupa Sosyal Fonu desteğiyle Polonya'nın işgücü piyasasında mesleki eğitim, beceri geliştirme programları ve işsizlikle mücadele gibi alanlara yönelik birçok girişim başlatıldı. Bu müdahaleler, Polonya'nın AB entegrasyon sürecinde ekonomik ve sosyal kalkınmasını hızlandırmayı amaçladı.

3.2.1.5. Uyum Fonu ve Polonya

Uyum Fonu, Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikası çerçevesinde düşük gelirli AB üye ülkelere yönelik oluşturulmuş bir mali destek mekanizmasıdır ve Polonya, bu fondan en fazla yararlanan ülkelerden biridir. 2004'teki AB üyeliğinden bu yana Polonya, ekonomik kalkınmasını hızlandırmak ve altyapısını modernize etmek amacıyla Uyum Fonu'ndan büyük miktarlarda finansman almıştır. Uyum politikası fonları katılımdan bu yana Polonya'ya yapılan tüm transferlerin %65,3'ünü oluşturmaktadır (Kawecka-Wyrzykowska, 2023: 127). Polonya'ya yapılan fon transferlerinin büyük bir kısmı uyum politikası fonlarından sağlanmıştır. Bu fonlar, Polonya'nın AB standartlarına uyum sağlama sürecinde önemli bir rol oynamıştır ve ülkenin altyapı, tarım, çevre ve diğer önemli alanlarda gelişimine katkıda bulunmuştur.

Polonya, Uyum Fonu'ndan büyük altyapı projeleri için önemli miktarda finansman almıştır. Özellikle tarım faaliyetleri, otoyol, demiryolu ve havaalanı projeleri, enerji verimliliği ve çevre projeleri bu fondan finanse edilmiştir. Polonya'da Uyum Politikası kapsamında bölgeler arasındaki artan eşitsizlikleri engellemek için kullanılan araçlardan biri, 2007'de başlatılan ve 2014-2020 zaman diliminde devam eden özel Operasyonel Program "Doğu Polonya'nın Gelişimi" (DEP OP)'dir. Bu programın temel öncelikleri, ulaşım altyapısının geliştirilmesi ve girişimcilik ile yenilikçi KOBİ'lere destektir (Czudec vd., 2019: 448). DEP OP'nin temel öncelikleri, ulaşım altyapısının geliştirilmesi ve bu bölgelerdeki girişimcilik ile yenilikçi KOBİ'lere destek sağlanmasıdır. Bu hedefler, Doğu Polonya'nın ekonomik potansiyelini artırmayı ve yerel işletmelerin rekabet gücünü iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle, daha iyi ulaşım bağlantıları kurarak bölgenin erişilebilirliğini artırmak ve inovasyon kapasitesini yükseltmek, bu programın ana hedefleri arasında yer almaktadır.

Komünizmin çöküşünden bu yana Polonya, Avrupa Birliği'nde en iyi performans gösteren ekonomilerden biri olarak öne çıkmaktadır. Kişi başına düşen gelir, 1990'da AB-15 ortalamasının yaklaşık üçte birine denk gelirken 2015'te bu oran %69'a çıkmıştır. Orta ve Doğu Avrupa'daki emsallerinin aksine, dengeli büyüme Polonya'nın 2008 mali krizinin ardından resesyondan kaçınmasını sağladı ve büyüme bugüne kadar güçlü kaldı. Örneğin, kişi başına düşen gelir 2014 ve 2015'te AB ortalamasının iki katından fazla arttı (Eurostat, 2016). Ülke, güçlü ekonomik büyüme oranlarıyla öne çıkarken, yaşam standartlarında önemli iyileşmeler kaydetti. Bu, Polonya'nın ekonomik dönüşümde kat ettiği büyük mesafenin bir göstergesidir. AB üyeliği, yabancı yatırımların artması ve ekonomik reformlar, bu başarıyı destekleyen faktörler arasında yer aldı.

Şimdiye kadarki büyüme kısmen düşük işgücü maliyetlerine dayanıyordu ve bu da Polonyalı ihracatçılara uluslararası pazarlarda avantaj sağladı ve ülkeyi doğrudan yabancı yatırım için cazip bir yere dönüştürdü. Gerçek birim işgücü maliyetleri 1996 ile 2012 arasında yaklaşık %20 oranında düştü ve Çek Cumhuriyeti ve Macaristan gibi bölgesel rakiplerin yanı sıra Almanya gibi ücret kısıtlamasının örneklerini de geride bıraktı (Bogumil ve Wieladek, 2014: 2). Polonya'nın son

yıllardaki ekonomik büyümesi, kısmen düşük işgücü maliyetlerine dayanıyordu. Bu durum, Polonyalı ihracatçılara uluslararası pazarlarda rekabet avantajı sağladı ve ülkeyi doğrudan yabancı yatırımlar için cazip bir hale getirdi. Düşük işgücü maliyetleri, üretim maliyetlerini düşürerek Polonya'yı çok uluslu şirketler için bir üretim merkezi haline getirdi. Bu faktör, özellikle imalat sanayinde güçlü bir büyüme sağladı ve Polonya'nın Avrupa tedarik zincirlerinde önemli bir rol üstlenmesine katkıda bulundu. Bununla birlikte, bu büyüme stratejisi, uzun vadeli sürdürülebilirlik açısından Polonya'nın daha yüksek katma değerli sektörlerle ve inovasyona yönelme gerekliliğini de beraberinde getirdi. Uyum Fonu, Polonya'nın daha az gelişmiş bölgelerine yapılan yatırımlarla bölgesel eşitsizliklerin giderilmesine yardımcı olmuştur. Bu sayede ekonomik büyüme, ülke genelinde daha dengeli bir şekilde sağlanmış ve işsizlik oranları düşürülmüştür.

3.2.2. Avrupa Tarımsal Kırsal Kalkınma Fonu ve Polonya

Avrupa Birliği ülkeleri ve bölgeleri arasındaki gelişme düzeyindeki farklılıkların azaltılmasına yakınsama denir ve bu genel anlamda incelenen alanlar arasındaki "yakınlaştırma" ve "farklılıkları azaltma" süreci anlamına gelmektedir. Avrupa entegrasyonunun hedeflerinden biri olan yakınsama, Uyum Politikası, Bölgesel Politika, Yapısal Politika ve Ortak Tarım Politikası dahil olmak üzere ortak stratejilerin ve politikaların ana ilgi alanını oluşturmaktadır (Adamowicz, 2019: 13). Yakınsama, AB'nin ekonomik entegrasyonunun ve dayanışmasının bir parçası olarak, zengin ve yoksul bölgeler arasındaki farkların zamanla kapatılmasını hedeflemektedir. AB'nin **yakınsama hedefi**, bu politikalar aracılığıyla bölgesel kalkınmayı teşvik ederken, aynı zamanda sosyal ve ekonomik uyumu da güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Böylelikle, AB ülkeleri ve bölgeleri arasındaki gelir farkları, işsizlik oranları ve altyapı eksiklikleri gibi dengesizlikler azaltılarak, daha bütünleşik ve güçlü bir Avrupa inşa edilmesi hedeflenmektedir. AB'nin bu hedefi gerçekleştirmede kullandığı ana stratejiler ve politikalardan biri de Ortak Tarım Politikasıdır.

2007-2013 döneminde Avrupa Birliği, Kırsal Kalkınma Politikası kapsamında üye ülkelere toplamda 77,6 milyar EUR'luk bir bütçe ayırmıştır. Polonya

bu fonlardan 13,2 milyar EUR pay alarak, tüm üye ülkeler arasında en büyük payı alan ülke olmuştur. Bu durum, Polonya'nın tarım sektörünü modernleştirme ve kırsal kalkınmayı teşvik etme çabalarına ne denli büyük bir kaynak ayrıldığını göstermektedir (European Commission, 2006: 18). Bu oransal büyük pay, aynı zamanda Polonya'nın tarım sektörünün AB içerisindeki önemini de vurgulamaktadır. Ülkenin geniş kırsal alanları ve nüfusun önemli bir kısmının tarım sektörüyle uğraşması, bu fonların ülkenin ekonomik gelişimindeki önemini artırmaktadır.

Polonya, kırsal kalkınma programları kapsamında Avrupa Tarımsal Kırsal Kalkınma Fonlarını kullanmıştır. Tarımsal üretici grupları ve üretici örgütleri Polonya tarımının gelişmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Kırsal Kalkınma Programı, tarımda grup faaliyetlerinin geliştirilmesini destekleyen önemli bir finansal araçtır. 2004-2006 yılları arasında tarımsal üretici gruplarına mali yardım için 25,4 milyon Avro sağlandı; 2007-2013 bütçesi 554 milyon Avro idi. 2014-2020 mali planı kapsamında, tarımsal üretici gruplarına destek sağlamak amacıyla yaklaşık 403 milyon Avro tutarında bir miktar sağlanmıştır (Lemanowicz, 2018: 134). Desteklerin amacı, tarımsal üreticilerin bir araya gelerek daha güçlü bir pazarlık gücüne sahip olmalarını sağlamak, ürün kalitesini artırmak ve yerel pazarlara daha etkin erişim sağlamalarına yardımcı olmaktır. Ayrıca, çevre dostu tarım uygulamaları ve kırsal bölgelerde sürdürülebilir kalkınma bu dönemde öne çıkan temalardan biri olmuştur.

Polonya Kırsal Kalkınma Programı'nın 2014-2020 yılları arasındaki toplam bütçesi 13.513 milyon Avro'ya ulaşmış olup, bu değerin yaklaşık %14'ü tarım-çevre-iklim tedbirine (1.184 milyon Avro) ve organik çiftçiliğe (699 milyon Avro) tahsis edilmiştir (Kiryuk-Dryjska vd., 2022: 8). Bu tedbirler, sürdürülebilir tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması, toprak ve su kaynaklarının korunması ve tarımın çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik çalışmaları kapsamaktadır. Bu bütçelerle, Polonya'da kırsal kalkınmanın sadece ekonomik açıdan değil, aynı zamanda çevresel sürdürülebilirlik açısından da güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Organik tarımın teşviki ve çevresel tedbirlerin alınması, uzun vadede kırsal bölgelerde hem ekonomik hem de ekolojik dengenin sağlanmasına katkıda bulunmuştur.

Polonya'nın tarımsal üretici gruplarına 2021-2027 döneminde verilecek destek, kırsal girişimciliği geliştirmek, sürdürülebilir tarım uygulamalarını teşvik etmek ve Polonya tarımının Avrupa Birliği çerçevesinde rekabet gücünü sağlamak açısından hayati önem taşımaktadır. Polonya'nın Ortak Tarım Politikası Stratejik Planı, Polonya'nın 2023-2027 dönemi için tarım sektörüne yönelik finansmanı belirleyen ana araçlardan biri olarak hem AB fonlarını hem de ulusal kaynakları bir araya getirmektedir. Ortak Tarım Politikası Stratejik Planın iki ana kategorideki finansmanı bulunmaktadır. Bunlar aşağıda sıralanmıştır (Gołasa vd., 2024: 354):

Sütun I, doğrudan ödemeler ve piyasa müdahaleleri için tahsis edilen bütçeyi içermektedir. Bu kapsamda bütçe 17,3 milyar Avro olarak belirlenmiştir. Bu, çiftçilere sağlanan doğrudan gelir desteği, tarımsal piyasalara yönelik düzenleyici müdahaleler ve üretici gelirlerini dengelemek amacıyla yapılan yardımları kapsamaktadır. Aynı zamanda çiftçilerin sürdürülebilir üretim ve çevreye duyarlı tarım uygulamalarını benimsemeleri için teşvik sağlanmaktadır.

Sütun II, kırsal kalkınmayı destekleyen projelere ve kırsal bölgelerin sürdürülebilir kalkınmasını teşvik eden programlara yönelik bütçeyi içermektedir. Bu kapsamda 4,7 milyar Avro bütçe ayrılmıştır. Bu fonlar, kırsal altyapının geliştirilmesi, çevre dostu tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması ve organik tarımın desteklenmesi gibi amaçlarla kullanılmaktadır.

Ortak Tarım Politikası Stratejik Plan, Polonya'nın tarımsal kalkınmasını desteklerken, aynı zamanda AB'nin çevre ve iklim hedeflerine uyum sağlamasını da amaçlamaktadır. Polonya, kırsal kalkınma programları kapsamında Avrupa Tarımsal Kırsal Kalkınma Fonlarını kullanarak tarım sektörünü modernize etmiş, kırsal altyapıyı geliştirmiş ve kırsal bölgelerde ekonomik çeşitliliği artırmıştır. Tarımsal işletmelerin modernizasyonu ve kırsal turizmin desteklenmesi bu fonlardan finanse edilmiştir.

3.2.2.1. PHARE Programı Kapsamında Polonya

AB ile ilişkilerin ilk aşamalarında, Polonya'nın aldığı yardımlar büyük ölçüde PHARE programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. PHARE programı, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin piyasa ekonomisine geçişini desteklemek amacıyla oluşturulmuş bir programdır. PHARE Programı kapsamında Polonya'nın kalkınma politikası aşağıda ifade edilmektedir (Szlachta, 2004: 5):

Başlangıç Dönemi (1990-1997): Polonya, 1990'larda PHARE programı aracılığıyla yıllık ortalama 200 milyon ECU aldı. Bu fonlar, çoğunlukla piyasa ekonomisinin temellerini inşa etmek için kullanıldı. Dolayısıyla, bu dönemdeki fonlar daha çok kurumsal reformlar, eğitim programları ve teknik yardımlar gibi yatırım dışı projelere yönlendirildi.

1997 Sonrası Dönem: PHARE programı, 1997'den sonra Polonya'nın AB üyeliğine hazırlanmasına yardımcı olmak amacıyla yeniden yönlendirildi. Bu dönemde, fonların bir kısmı bölgesel politika çerçevesinde gerçekleştirilen kalkınma yatırımlarını finanse etmek için kullanıldı. Polonya'nın altyapısını iyileştirmek ve bölgeler arası dengesizlikleri azaltmak için yapılan bu yatırımlar, ülkenin AB üyeliğine geçiş sürecinde önemli bir adım oldu.

2000 Yılı ve Sonrası: Polonya'daki Avrupa fonlarının miktarı, 2000 yılı itibarıyla yılda yaklaşık 900 milyon Euro'ya (1999 fiyatlarıyla) yükseldi. Bu fonlar, Polonya'nın AB üyeliğine hazırlanmasında daha büyük yatırımların yapılmasını sağladı. Özellikle altyapı projeleri, çevre koruma ve bölgesel kalkınma gibi alanlarda yoğun fon akışı gerçekleşti.

Polonya'nın aldığı bu destekler, ülkenin ekonomik büyümesini hızlandırmış ve AB'ye üyeliğinin ardından aldığı daha büyük yapısal fonlarla birleştiğinde, Polonya'nın Avrupa içindeki konumunu güçlendirmiştir. PHARE programının erken dönem katkıları, Polonya'nın reformları hızlandırmasına ve AB'ye entegrasyon sürecine katkıda bulunurken, sonraki yıllarda alınan fonlar ülkenin sürdürülebilir kalkınmasını desteklemiştir.

3.2.2.2. ISPA ve SAPARD Programları Kapsamında Polonya

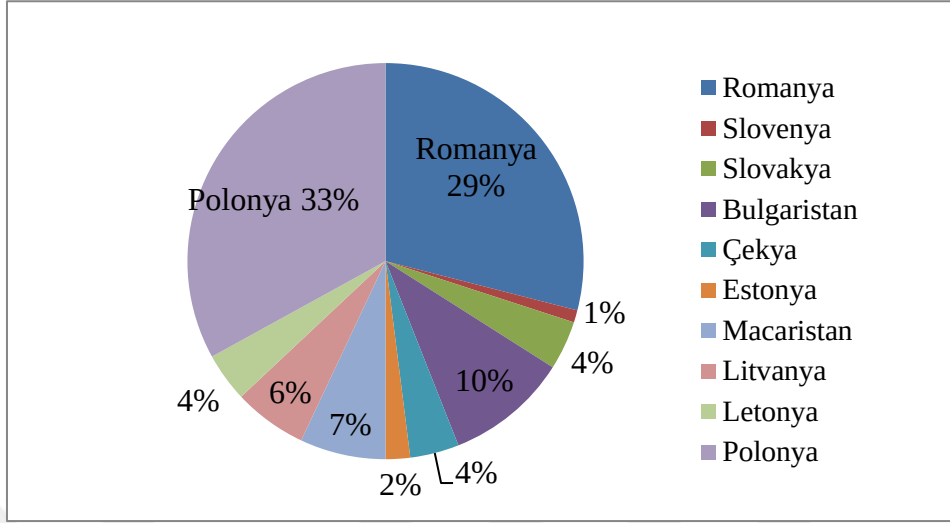
PHARE programının yanı sıra, Avrupa Birliği genişleme sürecinde aday ülkelere yönelik iki yeni katılım öncesi program daha başlatılmıştır: ISPA (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession) ve SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development). SAPARD, tarım ve kırsal kalkınmayı desteklemek için oluşturulan bir programdır. Tarım sektörünü ve kırsal kalkınmayı iyileştirmek, AB'nin tarım politikalarına uyum sağlamak amacıyla aday ülkelere mali destek sunmuştur.

SAPARD'ın Polonya kapsamındaki misyonları aşağıda sıralanmıştır (Szlachta, 2004: 5):

- Polonya'yı modern bir piyasa ekonomisinin standartlarına ve Avrupa Birliği üye devleti düzeyine getirmek;
- Yapısal fonları ve Uyum Fonu'nu kullanma kapasitesini geliştirmeye yardımcı olmak.

Polonya SAPARD fonlarından en fazla yararlanan ülke olmuştur. Bu durum Polonya'nın tarım sektöründe Avrupa Birliği'ne entegrasyon sürecinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. 2000-2006 yılları arasında sağlanan fonlar, Polonya'nın AB üyeliği öncesinde tarım sektörünü modernize etmesine ve kırsal kalkınma süreçlerine katkı sağlamasına imkan tanımıştır. 529 milyon EUR'luk toplam desteğin %33'ü Polonya'ya ayrılmıştır. Bu durum Polonya'nın tarımsal altyapı geliştirme, kırsal bölgelerde ekonomik kalkınma ve AB standartlarına uyum sağlama konularında öncelikli hale geldiğini göstermektedir (MARD, 2005: 66). Bu dönemde Polonya, tarım sektöründeki küçük ve orta ölçekli çiftçileri desteklemek, tarımsal işletmeleri modernize etmek ve kırsal alanlardaki altyapı yatırımlarını hızlandırmak için bu fonları etkili bir şekilde kullanmıştır.

SAPARD programı, Polonya'nın AB adaylığı döneminde tarımsal kapasitesini güçlendirmesi açısından önemli bir araç olmuş ve ülkenin AB üyeliği sonrası kırsal kalkınma politikalarına da bir temel oluşturmuştur.

Şekil 3.7 : 2000-2006 Yılları Arasında SAPARD’ın Ükelere Göre Fon Dağılımı.

Kaynak: (European Commission, 2001).

Şekil 3.7’de; 2000-2006 yılları arasında SAPARD kapsamında fonların ülkelere göre dağılımı gösterilmektedir. Şekil 3.7’nin gösterdiği dağılıma göre:

- Polonya (%33) ve Romanya (%29), en büyük fon alan iki ülke olup, toplam SAPARD fonlarının %62’sini almıştır. Bu durum, bu iki ülkenin geniş tarım arazilerine, kırsal nüfusa ve AB tarafından desteklenmesi gereken büyük ölçekli tarımsal dönüşüm projelerine sahip olmasından kaynaklanabilir.
- Bulgaristan (%10), diğer ülkelere kıyasla önemli bir fon payına sahip olup, AB’nin kırsal kalkınma sürecinde Bulgaristan’a da öncelik verdiğini göstermektedir.
- Macaristan (%7) ve Litvanya (%6) da dikkate değer miktarda fon almıştır.
- Slovakya (%4), Letonya (%4) ve Çekya (%4) benzer oranlarda fon almıştır.
- Estonya (%2) ve Slovenya (%1) en düşük fon payına sahiptir.

Bu dağılım, AB’nin tarım ve kırsal kalkınma konusunda özellikle Polonya ve Romanya’ya büyük yatırımlar yaptığını, diğer aday ülkelerin ise daha sınırlı destek aldığını göstermektedir. Fon dağılımı, ülkelerin tarım sektörünün büyüklüğü, kırsal nüfus oranı ve AB’ye uyum sürecindeki ihtiyaçları gibi faktörlere bağlı olarak belirlenmiştir.

3.3. AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASI'NIN POLONYA'NIN EKONOMİK VE TARIMSAL GELİŞİMİNE ETKİSİ: EKONOMETRİK BİR ANALİZ

3.3.1. Literatür Taraması

Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Polonya'nın ekonomik ve tarımsal gelişimine olan etkisi, çeşitli çalışmalarda farklı ekonometrik yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Birçok çalışmadan elde edilen bulgular, Polonya'daki bölgesel farklılıkların azaltılması için hedeflenmiş politikaların önemini vurgulamaktadır. Ancak Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Polonya'nın ekonomik ve tarımsal gelişimine olan etkisi ile ilgili yapılan çalışmaların sonuçları farklılık göstermektedir.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde; AB'nin Yapısal Fonları sayesinde Polonya'daki az gelişmiş bölgeler ile yüksek ekonomik gelişmişlik düzeyine sahip bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının yavaş yavaş azaldığı sonucuna varılmıştır (Czudec ve Kata, 2016: 2). Bazı önemli bulgular, söz konusu politikaların Polonya'nın genel ekonomik durumunu iyileştirirken, aynı zamanda istemeden bölgesel eşitsizlikleri derinleştirdiğini göstermektedir (Jagódka ve Snarska, 2023: 711).

Literatür Taraması başlıklı Tablo 3.1'de Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Polonya'nın ekonomik ve tarımsal gelişimine olan etkisini inceleyen çalışmalardan bazılarının özetlerine yer verilmiştir.

Tablo 3.1 : Literatür Taraması.

Yazar	Çalışmanın Adı	Yıl	Dönem	Metod	Bulgular
Paweł Churski	Avrupa Birliği'nin bölgesel politikasının hedefleri açısından Polonya'daki sorunlu alanlar	2005	2005	Literatür Taraması	Polonya'daki yeni bölgesel politika modeli ülkeyi kesinlikle AB standartlarına daha yakınlaştırmaktadır. Polonya'nın Avrupa Birliği'ne katıldıktan sonra Yapısal Fonları ve Uyum Fonu'nu etkin bir şekilde kullanması gerekmektedir.
Adam Czudec ve Ryszard Kata	Avrupa Birliği Fonlarının Kullanımı Bağlamında Polonya'da Bölgesel Yakınsama Süreçleri	2016	2004-2014	β - ve σ - Yakınsama modeli	AB fonlarının desteği sayesinde 2004-2014 döneminde gözlemlenen ölçekte Polonya'nın bölgesel kalkınmasında olumlu değişiklikler olmuştur.
Andrzej Hornowski vd.	Orta ve Doğu Polonya'da Küçük Çiftliklerin Gelişimini Belirleyen Faktörler	2020	2018-2019	K-ortalama küme analizleri ve Temel Bileşen Analizi (PCA) kullanılmıştır.	Anketler, Polonya'daki küçük çiftliklerin gelişiminin özellikle dış faktörlerden (AB fonu; ulusal faydalar) etkilendiğini göstermektedir.

Ewa Kiryluk-Dryjska, Patrycja Beba ve Walenty Poczta	Ortak Tarım Politikasının yerel belirleyicileri, Polonya'da kırsal kalkınma fonlarının dağılımı ve bunların mekansal etkileri	2020	2007-2013	Faktör analizi ve doğrusal regresyon modelleri kullanılmıştır.	Polonya'daki AB Kırsal Kalkınma Politikası'nın çiftlik merkezli kaldığını ve daha iyi tarımsal yapılara sahip bölgeleri tercih ettiğini, dolayısıyla Polonya tarımında ve kırsal alanlardaki bölgesel eşitsizlikleri derinleştirme eğiliminde olduğunu göstermektedir.
Mieczysław Adamowicz ve Magdalena Zwolińska-Ligaj	Polonya'nın Kırsal Alanlarında Sürdürülebilir Kalkınmayı Gerçekleştirmenin Bir Yolu Olarak "Akıllı Köy"	2020	2020	K- ortalama Kümeleme analizi	Akıllı köy kavramı, Polonya koşullarında yararlı gibi görünen bir kavramdır. Bu, LEADER programının batı ve doğu Avrupa ülkelerindeki başarısı olarak görülmektedir.
Anna Ściubel	Ortak Tarım Politikası Ödemeleri Açısından Polonya Tarımında ve Seçilmiş Avrupa Birliği Ülkelerinde Üretim Faktörlerinin Verimliliği	2021	2004-2017	Literatür Taraması	Diğer AB ülkelerine kıyasla Polonya'nın AB'ye katılımı sonrasında çiftlik verimliliğinde bir artış olmuştur. Ancak doğrudan kırsal kalkınmaya ayrılan ödemeler AB ülkelerinde toplam faktör verimliliğinde (TFP) istatistiksel olarak anlamlı bir artışa yol açmamıştır.
Elżbieta Roszko-Wójtowicz ve Maria	Polonya'da bölgesel yatırım çekiciliğinin çok boyutlu analizi	2021	2000-2018	Hiyerarşik kümeleme analizi ve Çok boyutlu	Bir voyvodalığın yatırım çekiciliği, ekonomik kalkınma

Magdalena Grzelak				istatistiksel analiz yöntemleri kullanılmıştır.	düzeyle yakından ilişkilidir. Yapılan çalışma, özel ekonomik bölgelerin oluşturulmasının ve bölgesel akıllı uzmanlıkların geliştirilmesinin yabancı sermaye girişine katkıda bulunduğunu doğrulamıştır.
Mirosław Biczowski , Aleksandra Jezierska-Thöle ve Roman Rudnicki	RDP Tedbirlerinin Tarımın Çeşitlendirilmesi ve Kırsal Kalkınma Üzerindeki Etkisi - Ek Geçim Kaynakları Aramak: Polonya Örneği	2021	2007-2013	Axis 3 model kullanılmıştır.	AB fonlarına (RDP) erişim, tarımsal modernizasyonu ve çok işlevli kalkınmaya doğru yeniden yapılandırmayı hızlandırma fırsatlarını ve Polonya'daki kırsal kesimde yeni kalkınma ve çalışma yöntemleri uygulama fırsatlarını önemli ölçüde genişletti.
Ewa Kiryluk-Dryjska ve Agnieszka Baer-Nawrocka	Polonya'da AB Ortak Tarım Politikasından Elde Edilen Faydalardaki Bölgesel Farklılıklar ve Bunların Politika Sonuçları	2021	2021	CAPRI model kullanılmıştır.	Küçük çiftliklere aşırı destek, Polonya'daki kusurlu tarımsal yapıyı artırabilir ve Polonya ile AB-15 arasındaki tarımsal kalkınma açığını genişletebilir. Bölgesel farklılıkların genişlemesini önlemek amacıyla alternatif ekonomik faaliyet türleri oluşturulmalıdır.
Ewa Kiryluk-Dryjska Barbara	Polonya'da CAP Kırsal Kalkınma Politikasının	2022	2007-2013	Queen bitişiklik matrisi ve	Polonya tarımındaki olumsuz yapıları

Wieckowska ve Kinga Smolińska	Kazananları ve Kaybedenleri			Moran'ın küresel ve yerel mekansal otokorelasyon katsayısı kullanılmıştır.	değiştirmek için net bir strateji gerekmektedir. Aksi takdirde, Polonya tarımındaki bölgesel kalkınma boşlukları bu programlar kapsamında daha da derinleşecektir.
Paweł Churski ve Piotr Żuber	AB Bölgesel Politikası ve Polonya Bölgelerinin Kalkınması Üzerindeki Etkileri	2022	1989-2019	Literatür Taraması	Avrupa Uyum Politikası Avrupa bütçesi hiyerarşisinde önemi giderek azalsa da, Polonya'da önemli bir kalkınma faktörüdür.
Maciej Jagódka ve Małgorzata Snarska	AB Uyum Politikasını Sürdürmeli miyiz? Polonya Bölgelerinin Eşitsiz Kalkınma İkilemi	2023	2004-2018	İşlevsel veri analizi olarak Wilcoxon testi kullanılmıştır.	Polonya'da tarımsal yapının güçlü olduğu bölgelerde eğitim, teknoloji ve yenilikçilik imkanlarının daha kısıtlı olması, insan sermayesinin etkin kullanımını engelleyebilmektedir ve bu da bölgesel kalkınma politikalarının sonuçlarını sınırlandırabilmektedir.

Kaynak: (Churski, 2005: 45-72); (Czudec ve Kata, 2016: 1-17); (Hornowski vd., 2020: 1-21); (Kiryuk-Dryjska vd., 2020: 201-209), (Adamowicz ve Zwolińska-Ligaj, 2020: 1-28); (Ściubeł, 2021: 46-58); (Roszko-Wójtowicz ve Grzelak, 2021: 103-138); (Biczowski vd., 2021: 1-26); (Kiryuk-Dryjska ve Baer-Nawrocka, 2021: 114); (Kiryuk-Dryjska vd., 2022: 1-15); (Churski ve Żuber, 2022: 487-251); (Jagódka ve Snarska, 2023: 696-716)'den yararlanarak hazırlanmıştır.

Tablo 3.1'de gösterilen bilgilere göre; AB Bölgesel Kalkınma Politikası'nın ve söz konusu politika kapsamında sağlanan fonların Polonya'nın ekonomik ve tarımsal kalkınmasında farklı etkileri bulunmaktadır. Tablo 3.1. kapsamında, Polonya'nın AB uyum politikalarından ve fonlarının kullanımından elde edilen

çeşitli bulgular ortaya konmuştur. Çalışmalar genel olarak, AB fonlarının Polonya'nın ekonomik ve sosyal gelişimi üzerindeki olumlu etkisini vurgulasa da, kırsal alanlardaki eşitsizliklerin derinleşmesi, mevcut tarımsal yapının problemleri ve sürdürülebilir kalkınma konularında önemli tartışmalar vardır. Bu bulgular, Polonya'nın AB fonlarını daha etkin ve eşitlikçi bir şekilde kullanarak daha dengeli bir kalkınma sağlaması gerektiği yönünde bir yönlendirme sunmaktadır. Dolayısıyla, tarım ve kırsal kalkınma politikalarının gözden geçirilmesi ve stratejik bir yaklaşım geliştirilmesi önem kazanmaktadır.

Churski (2005) ve Czudec ve Kata (2016) çalışmaları, Polonya'nın AB standartlarına yaklaşması ve bölgesel kalkınma süreçlerini destekleyen AB fonlarının etkilerini vurgulamaktadır. Bu, AB entegrasyonunun Polonya'nın kalkınması üzerindeki olumlu etkilerini göstermektedir (Churski, 2005: 45-72; Czudec ve Kata, 2016: 1-17). Czudec & Kata (2016), özellikle 2004-2014 döneminde AB fonlarının bölgesel kalkınma üzerindeki olumlu etkilerini ortaya koymaktadır (Czudec ve Kata, 2016: 1-17).

Hornowski ve diğerleri (2020) ile Kiryluk-Dryjska ve diğerleri (2020), küçük çiftliklerin gelişiminin, dış faktörler (AB fonları, ulusal yardımlar) tarafından belirlendiğini göstermektedir. Özellikle, AB Kırsal Kalkınma Politikası'nın çiftlik merkezli kalmasının bölgesel eşitsizlikleri derinleştirdiği vurgulanmaktadır (Hornowski vd., 2020: 1-21; Kiryluk-Dryjska vd., 2020: 201-209). Ściubeł (2021), Polonya'daki tarım verimliliğinin, AB'ye katılımdan sonra arttığını ancak doğrudan kırsal kalkınmaya ayrılan ödemelerin TFP üzerinde önemli bir etkisi olmadığını belirtmektedir (Ściubeł, 2021: 46-58). Biczkowski ve diğerleri (2021), AB fonlarının kırsal modernizasyonu sağladığını ve çeşitli kalkınma fırsatları sunduğunu göstermektedir (Biczkowski vd., 2021: 1-26). Churski ve Żuber (2022), AB uyum politikalarının Polonya'da hala önemli olduğunu ancak bu politikanın Avrupa bütçesindeki öneminin azaldığını vurguluyor (Churski ve Żuber, 2022: 487-251). Jagódka ve Snarska (2023), tarımsal yapının güçlü olduğu bölgelerdeki eğitim ve yenilikçilik imkanlarının kısıtlı olmasının insan sermayesinin etkin kullanımını engellediğini gösteriyor. Bu durum, bölgesel kalkınma politikalarının etkinliğini sınırlayabilmektedir (Jagódka ve Snarska, 2023: 696-716).

Tablo 3.1’de verilen çalışmalar incelendiğinde AB fonları sayesinde 2004-2014 döneminde Polonya’nın bölgesel kalkınmasında gözlemlenen olumlu değişiklikler olmuştur. Varşova gibi gelişmiş şehirlerin yanı sıra, daha az gelişmiş bölgelerde de altyapı iyileştirmeleri ve yatırım artışları gözlemlenmiştir. Polonya’daki tarımda AB fonlarının yardımıyla düşük maliyetli tarımsal ekipmanlara erişim sağlanmış, ancak bazı bölgelerde bu destekler daha fazla gelişmiş çiftliklere yönlendirilmiş, bu da eşitsizlikleri artırmıştır. Akıllı köy uygulamaları ile küçük yerleşimlerde dijitalleşme ve sürdürülebilir tarım yöntemleri teşvik edilmiştir. Polonya’daki yatırım çekiciliğinin ekonomik kalkınma düzeyi ile yakından ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Özel ekonomik bölgelerin oluşturulmasının ve bölgesel akıllı uzmanlıkların geliştirilmesinin yabancı sermaye girişine katkıda bulunduğu gösterilmiştir. Ancak tarımda verimlilik artışları gözlemlense de, bu artışların tüm tarım sektörüne yayılmadığı ve bazı bölgelerde sınırlı kaldığı anlaşılmıştır.

Bu çerçevede, Polonya’nın AB uyum politikaları ve fon kullanımına ilişkin bu bulgular, ülkenin ekonomik ve sosyal gelişmesinde önemli rol oynayan faktörleri ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, bu politikaların etkinliğini artırmak için stratejilerin yeniden gözden geçirilmesi ve daha kapsayıcı bir yaklaşım benimsenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

3.3.2. Metodoloji ve Veri Seti

Çalışma kapsamında, Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası’nın Polonya’nın ekonomik ve tarımsal gelişimine etkisi incelenmiştir. Çalışmanın metodolojisi, literatür taraması ve ekonometrik uygulamalar üzerine temellendirilmiştir. Çalışmada, 1990-2023 dönemi arasında Polonya’nın ekonomi ve tarım politikalarının AB-6 (Almanya, Belçika, Hollanda, Fransa, İtalya, Lüksemburg) üye ülkelere yakınsayıp yakınsamadığı araştırılmıştır.

Çalışma kapsamında AB-6 ülkelerinin tercih edilmesinin temel nedenleri aşağıda sıralanmıştır:

1. AB’nin Kurucu Üyeleri Olmaları

AB-6 ülkeleri, Avrupa Birliği’nin kurucu üyeleridir ve Birlik’in ekonomik ve siyasi temellerini atan ülkelerdir. Bu nedenle, ekonomik ve tarımsal politikalar

açısından AB'nin standartlarını ve politikalarını en erken benimseyen ve geliştiren ülkeler arasında yer alırlar. Polonya'nın bu ülkelerle kıyaslanması, ekonomik yakınsama sürecinin güçlü bir temel üzerinden değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır.

2. Ekonomik ve Tarımsal Olgunluk

AB-6 ülkeleri, uzun süredir güçlü ve istikrarlı ekonomilere sahiptir. Tarımsal üretim, modernizasyon ve verimlilik açısından da AB'nin genel standartlarını belirleyen ülkeler arasında yer alırlar. Bu nedenle Polonya'nın bu ülkelere ekonomik ve tarımsal yakınsaması, gelişmiş ve olgun bir referans grubuna göre değerlendirilebilmektedir.

3. Polonya'nın Entegrasyon Sürecinde Referans Noktaları Olmaları

Polonya'nın AB'ye üyelik sürecinde, özellikle Almanya ve Fransa gibi ülkeler, ekonomik reformlar ve uyum politikaları için temel model ülkeler olarak öne çıkmıştır. AB-6 ülkeleri, Polonya'nın entegrasyonunda doğrudan veya dolaylı olarak önemli bir rol oynamıştır.

4. Ticari ve Ekonomik İlişkilerin Yoğunluğu

Polonya'nın dış ticaret ve ekonomik ilişkilerinde AB-6 ülkeleri önemli bir paya sahiptir. Özellikle Almanya, Polonya'nın en büyük ticaret ortağıdır. Bu ülkelerle olan ticari ve ekonomik ilişkiler, Polonya'nın AB içindeki ekonomik entegrasyonunu ve rekabet gücünü anlamak için önemli bir temel sağlamaktadır.

5. Coğrafi ve Tarihi Etkenler

AB-6 ülkelerinden özellikle Almanya, Polonya ile coğrafi olarak komşudur ve tarih boyunca ekonomik ve kültürel etkileşim içinde olmuştur. Bu bağlamda, Polonya'nın bu ülkelerle yakınlaşma düzeyi, hem bölgesel hem de AB geneline dair önemli ipuçları sunmaktadır.

6. AB Politikalarının Standardını Belirlemeleri

AB-6 ülkeleri, Ortak Tarım Politikası gibi AB'nin ekonomik ve tarımsal politikalarının şekillenmesinde başrol oynamıştır. Dolayısıyla Polonya'nın bu ülkelerle karşılaştırılması, ülkenin bu standartlara ne derece uyum sağladığını ortaya koymaktadır.

7. AB-6 Ülkelerinin Veri Erişilebilirliği

AB-6 ülkelerinin tercih edilmesinin temel nedenlerinden bir diğeri, bu ülkelerle ilgili verilerin erişilebilirliğinin yüksek olmasıdır. Araştırmanın sağlam bir veri temeline dayanması gerektiğinden, seçilen ülkelerle ilgili istatistiksel bilgilere, raporlara ve analizlere ulaşılabilirlik büyük önem taşımaktadır. Çalışma kapsamında analiz ve değerlendirmeler için ihtiyaç duyulan veri setlerinin, AB-6 ülkelerine ilişkin olarak eksiksiz ve erişilebilir bir şekilde mevcut olması, bu ülkelerin seçilmesinde önemli bir etken olmuştur.

Bu nedenlerle, çalışmada Polonya'nın ekonomik ve tarımsal politikalarının AB-6 ülkeleriyle yakınsama düzeyinin analiz edilmesi, anlamlı ve stratejik bir karşılaştırma imkanı sunmaktadır.

Ekonometrik analizlerde zaman serisi verileri kullanılarak birim kök testleri uygulanmıştır. Analiz kapsamında kullanılan birim kök testleri, hem klasik hem de doğrusal olmayan yaklaşımları içermektedir.

Zaman serilerinin durağanlık özelliklerini belirlemek amacıyla, klasik birim kök testlerinden Genişletilmiş Dickey ve Fuller (ADF, 1981) testi, Phillips-Perron (PP, 1998) testi ve Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS, 1992) durağanlık testi uygulanmıştır.

Buna ek olarak, doğrusal olmayan birim kök testleri de analizlere dahil edilmiştir. Bu bağlamda Kapetanios, Shin ve Snell (KSS, 2003) testi, Sollis (2009) testi ve Kruse (2011) testi kullanılmıştır. Bu testler, doğrusal olmayan yapıya sahip zaman serilerinde durağanlık özelliklerini incelemek için tercih edilmiştir.

Çalışma kapsamında “gayrisafi yurtiçi hasıla (GDP), gıda ithalat (F_imp), gıda ihracat (F_exp) ve Tarım, ormancılık ve balıkçılık, katma değer (AGR)”

verilerinin zaman serisi özellikleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Çalışmada kullanılan veriler 1990-2023 arası yıllık veri olup Dünya Bankası'ndan (WDI) ve Polonya ulusal istatistik ofislerinden elde edilmiştir. Bu metodolojik yaklaşım, Avrupa Birliği'nin Polonya üzerindeki etkilerinin nicel olarak analiz edilmesini ve politika önerilerinin oluşturulmasını amaçlamaktadır.

3.3.3. Bir Ekonometrik Model Olarak Zaman Serilerinde Birim Kök Testleri

Ekonometrik model, belirli bir fonksiyonun zaman içindeki değişimini analiz etmek ve farklı veri setleri arasındaki ilişkileri ortaya koymak amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Bu bağlamda, bir ekonometrik modelin temel unsurları arasında “durağanlık” ve “yakınsama” kavramları önemli bir yer tutmaktadır. Durağanlık, zaman serisi verilerinin istikrarlı bir yapıya sahip olup olmadığını belirlerken; yakınsama, farklı veri setleri arasında uzun dönemli bir denge ilişkisi olup olmadığını araştırmaktadır (Kennedy, 2006: 355-356).

Bir ekonometrik modelde tanımlanan zaman serileri, iki ana kategori altında ele alınabilir: deterministik ve stokastik süreçler (Esenyel, 2017: 43). Deterministik süreçler, belirli bir başlangıç noktasından hareketle kesin sonuçlar üreten süreçlerdir; buna karşın stokastik süreçler, tahmin edilemeyen ve rastgele dalgalanmalar gösteren dinamiklerdir (Moffat vd., 2017: 99). Stokastik süreçlerin analizi, belirsizlik içermesi sebebiyle daha fazla önem taşımakta ve bu da ekonometrik modelleme bağlamında araştırmacıları bu yönde çalışma yapmaya teşvik etmektedir.

Zaman serileri, belirli bir parametreyi ifade ederken, bu parametrelerin gün, ay veya yıl gibi farklı zaman birimlerinde değerlendirilmesi mümkündür. Bu şekilde, zaman içerisindeki değişimlerin detaylı bir şekilde incelenmesi ve formüle edilmesi sağlanabilmektedir. Analizlerin en dikkat çekici yöntemlerinden biri olan **birim kök testleri**, zaman serilerinin durağanlık özelliklerini belirlemede önemli bir rol oynamaktadır ve bu da ekonometrik modellemenin geçerliliği açısından kritik bir adımdır.

Birim kök testi, zaman serisi verilerinin durağanlığını (stationarity) test etmek için kullanılan bir istatistiksel yöntemdir. Durağan bir zaman serisi, ortalaması ve varyansı zaman içinde değişmeyen, belirli bir süre boyunca benzer özellikler gösteren verilerdir. Birim kök testi, verinin durağanlık koşullarını sağlamadığını gösteren birim kök (unit root) varlığını tespit etmeye yönelik yapılmaktadır (Rath ve Akram, 2021: 3).

Zaman serilerinin durağanlık özelliklerini belirlemek amacıyla çalışma kapsamında klasik birim kök testlerinden Genişletilmiş Dickey ve Fuller (ADF, 1981) testi, Phillips-Perron (PP, 1998) testi ve Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS, 1992) durağanlık testi uygulanmıştır.

3.3.3.1. Genişletilmiş Dickey ve Fuller (1981) Birim Kök Testi

Genişletilmiş Dickey Fuller Testi (ADF Testi), birim kök testlerinden biridir ve zaman serisi verilerinin durağanlığını test etmek için kullanılır. ADF testi, temel Dickey Fuller testinin genişletilmiş şeklidir. Bu testlerde bulunan zaman serileri hata terimi ile (ε_t) aşağıda şekilde ifade edilmektedir. Dickey Fuller Testi için aşağıdaki eşitlikler kullanılmaktadır (Dickey ve Fuller 1979: 427-431).

$$Y_t = \rho Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad \varepsilon_t \sim IID(0, \sigma^2)$$

Bu denklem DF testi çerçevesinde birim kök varlığını ve zaman serisinin durağanlık durumunu belirlemek için kullanılan temel modeli temsil etmektedir. Hata teriminin otokorelasyon göstermesi durumunda, Genişletilmiş Dickey-Fuller testi uygulanmaktadır (Dickey ve Fuller 1981: 1057-1072). DF testinde kullanılan hipotezler ADF testi için de geçerlidir.

Bahsedilen DF testinin denklemi, detaylı olarak aşağıda ifade edilmektedir:

Eğer $\rho < 1$ ise Y_t zaman serisi durağandır.

Eğer $\rho = 1$ ise Y_t zaman serisi durağan değildir ve varyans zamanla değişir.

Eğer $\rho > 1$ ise Y_t zaman serisi durağan değildir ve varyans katlanarak veya üssel olarak zamanla değişmektedir.

DF testinin hipotezleri aşağıdaki şekilde kurulmuştur:

$$H_0: \rho = 0 \text{ ise seri durağandır.}$$

$$H_1: \rho < 0 \text{ ise seri durağan değildir.}$$

DF testinde kullanılan hipotezler, ADF testi için de geçerlidir; bu durum, her iki testin de birim kök analizi için benzer temel varsayımlara dayandığını göstermektedir. Hem DF hem de ADF testleri, zaman serisi verilerinin durağanlık durumunu değerlendirmek için yaygın şekilde kullanılmaktadır. Literatürdeki bu iki test, ekonometrik ve istatistiksel modelleme süreçlerinde kritik bir öneme sahiptir.

Birim kök testleri, özellikle ekonomik veriler ve finansal zaman serileri üzerinde yapılan analizlerde merkezi bir rol oynamaktadır. Bu testler, araştırmacıların verilerin yapı taşlarını anlamalarına ve doğru modelleme stratejileri geliştirmelerine yardımcı olur. Ayrıca, DF ve ADF testlerinin kullanıldığı çalışmalar, günümüzde de devam etmekte ve yeni yöntemlerle gelişmektedir. Bu durum, bu testlerin güvenilirliğini ve relevansını koruduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, zaman serisi analizi ve modelleme süreçlerinde DF ve ADF testlerinin uygulanması, araştırmaların geçerliliği açısından kritik bir öneme sahiptir.

3.3.3.2. Phillips-Perron (1998) Birim Kök Testi

Phillips-Perron (PP) Birim Kök Testi, zaman serisi verilerinin durağanlığını test etmek için kullanılan bir istatistiksel yöntemdir. 1988 yılında Peter Phillips ve Pierre Perron tarafından geliştirilen bu test, özellikle Dikey Fuller testine alternatif olarak ortaya çıkmıştır ve otokorelasyon ve heteroskedastisite durumlarını göz önünde bulundurarak daha esnek bir yapı sunmaktadır.

Phillips-Perron testinin hipotezi aşağıdaki şekilde verilmiştir:

$H_0: \rho=0$ ise seri durağandır.

$H_1: \rho<0$ ise seri durağan değildir.

Phillips-Perron metodunun temelini oluşturan dağılım teorisi, asimptotik özelliklere dayanmaktadır. Bu, test istatistiklerinin büyük örneklem boyutlarında belirli bir dağılımı takip ettiği anlamına gelmektedir. Asimptotik teorelin temel avantajı, veri setinin yeterince büyük olması durumunda test sonuçlarının güvenilirliğini artırmasıdır (Phillips-Perron, 1998: 335-346). Bu bağlamda, Phillips-Perron testi, zaman serisi verilerinin durağanlığını değerlendirirken, özellikle otokorelasyon ve heteroskedastisiteyi dikkate alarak daha esnek ve güçlü bir yapı sunmaktadır. Bu asimptotik özellikler, araştırmacıların çeşitli ekonometrik uygulamalarda geçerliliği yüksek sonuçlara ulaşmalarına yardımcı olmaktadır.

3.3.3.3. Kwiatkowski–Phillips–Schmidt–Shin (1992)

Durağanlık Testi

Kwiatkowski–Phillips–Schmidt–Shin (KPSS) Durağanlık Testi, zaman serisi verilerinin durağanlığını test etmek için kullanılan bir istatistiksel yöntemdir. 1992 yılında Polonyalı ekonometrikçi Kwiatkowski ve diğerleri tarafından geliştirilmiştir. KPSS testi, zaman serisinin durağan olup olmadığını belirlemek için farklı bir yaklaşım benimsemektedir. Test, genellikle Dikey Fuller ve Phillips-Perron testleriyle birlikte kullanılmaktadır. KPSS testi, özellikle ekonomik ve finansal zaman serisi verilerinin analizi sırasında önemli bir araçtır. Zaman serisi veri setlerinin durağanlık durumlarını belirlemek, doğru modelleme yöntemlerini seçmek ve ekonomik teorilerin test edilmesinde büyük önem taşımaktadır. KPSS testi, DF ve ADF gibi diğer testlerle birlikte kullanıldığında, zaman serisi analizi için daha sağlam bir çerçeve sağlamaktadır ve araştırmacılara daha güvenilir sonuçlar elde etme imkânı sunmaktadır.

KPSS testi denklemi aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

$$y_t = x_t' \delta + u_t$$

Denkleimde yer alan $t \times x$, “sabit” veya “sabit ve trend” olarak adlandırılan deterministik bileşeni temsil etmektedir (Çağlayan ve Saçaklı, 2006: 124). Bu bileşen, modelin zamanla değişen özelliklerini belirlemeye yardımcı olmaktadır ve zaman serisi verilerinde gözlemlenen uzun dönem eğilimlerini göstermektedir. Sabit terim, verinin genel seviye belirleyicisi iken, trend terimi, zaman içinde artış veya azalış eğilimlerini ifade etmektedir.

KPSS testinde, diğer birim kök testlerinden farklı olarak, temel hipotez 'birim kök yoktur' şeklindedir. Bu durum, testin amacı doğrultusunda zaman serisinin durağan olup olmadığını belirlemeye yönelik bir yaklaşım sunduğunu göstermektedir. Yani, KPSS testi, zaman serisinin durağan olduğunu varsayarak başlar ve bu varsayımı test eder (Kwiatkowski vd., 1992: 159-178).

KPSS testinin hipotezi aşağıda verilmiştir:

$$H_0 : \rho < 1$$

$$H_1 : \rho = 1$$

Test istatistiği aşağıdaki gibidir (Çağlayan ve Saçaklı, 2006: 124):

$$LM = T^{-2} \sum_{t=1}^T S_t^2 / f_0$$

Bu bağlamda T gözlem sayısını, S_t birikimli artık fonksiyonu ifade etmektedir. f_0 ise sıfır frekansta artık spektrumunun tahmincisidir.

LM test istatistiği, KPSS (1992) için belirlenen kritik değerlerle karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırma, LM testinin sonuçlarının anlamlılığını değerlendirerek zaman serisinin durağan olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılmaktadır. Eğer LM test istatistiği, kritik değerlerden büyükse, sıfır hipotezinin reddedilmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır ve bu durum zaman serisinin durağan olmadığını göstermektedir.

3.3.4. Doğrusal Olmayan Birim Kök Testleri

Teorik ve uygulamalı ekonometrik araştırmalarda, zaman serisinin durağan olup olmadığı, birim kök içerip içermediği gibi özelliklerin yanı sıra, mevsimsellik etkileri ve doğrusal ya da doğrusal olmayan yapının belirlenmesi de son derece önemlidir. Bu unsurlar, modelleme süreçlerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini etkileyerek, elde edilen sonuçların geçerliliğini sağlamada kritik bir rol oynamaktadır (Güriş vd., 2017: 42).

Doğrusal Olmayan Birim Kök Testleri, zaman serisi verilerinin durağanlığını değerlendirmek için kullanılan bir istatistiksel yöntemdir. Klasik birim kök testleri (örneğin Dickey-Fuller testi) genellikle doğrusal modeller üzerine kuruludur ve bu tür testler, zaman serisindeki eğilimleri değerlendirmek için doğrusal bir yapı varsayar. Ancak, birçok ekonomik ve finansal zaman serisi gerçekte doğrusal olmayan dinamiklere sahip olabilir. İşte bu noktada doğrusal olmayan birim kök testleri devreye girmektedir.

Doğrusal olmayan birim kök testleri, zaman serisindeki karmaşık ilişkileri ve dinamikleri dikkate almaktadır. Bu yöntemler, zaman serisindeki doğrusal olmayan eğilimleri, döngüsel hareketleri ve diğer karmaşık örüntüleri yakalamaya yardımcı olur. Doğrusal olmayan birim kök testleri, daha gelişmiş anlamlılık testleri ve model değerlendirme yöntemleri kullanarak, zaman serilerinin analizini zenginleştirmektedir. Doğrusal olmayan birim kök testleri, ekonomi, finans, ekonometri ve sosyal bilimler gibi alanlarda sıkça kullanılmaktadır.

Bu çalışmada doğrusal olmayan birim kök testlerinden ESTAR modele dayanan birim kök testleri analizlere dahil edilmiştir. Bu bağlamda ESTAR modele dayanan birim kök testlerinden Kapetanois, Shin ve Snell (KSS, 2003) testi, Sollis (2009) testi ve Kruse (2011) testi kullanılmıştır.

3.3.4.1. Kapetanois, Shin ve Snell (2003) Testi

Doğrusal olmayan zaman serisi literatüründe, Kapetanos ve diğerleri (2003) ve Kruse (2011) birim kök testleri çok önemli ve çağdaş testlerdir ve birçok araştırmacı ampirik çalışmalarında bu testleri kullanmaktadır. Bu testlerin tercih

edilmesinin sebebi, rejimler arasındaki geçişin yumuşak olması ve önceki testlere göre daha yüksek güç özelliklerine sahip olmasıdır (Güriş vd., 2017: 42).

Kapetanios, Shin ve Snell (2003) testi, üstel yumuşak geçişli otoregresif (ESTAR) modeline dayalı doğrusal olmayan birim kök testi önermiştir. Kapetanios, Shin ve Snell (KSS) testi, doğrusal ADF birim kök testinin doğrusal olmayan yapı için geliştirilmiş versiyonudur. Kapetanios ve diğerleri (2003), sıfır ortalamalı bir stokastik süreç olduğunu ve aynı zamanda birinci dereceden, tek değişkenli düzgün geçişli otoregresif bir süreçle tanımlanabileceğini öne sürmüşlerdir. Kapetanios, Shin ve Snell (2003), çalışmalarında STAR tipi modellerde ilk kez Taylor açılımını kullanarak bir birim kök testi geliştirmiştir. Bu test, birim kökü ifade eden temel hipoteze karşı, doğrusal olmayan durağan bir STAR sürecini ifade eden alternatif hipotezi test etmeyi amaçlamaktadır.

KSS (2003) birim kök testinde, tek değişkenli 1. derece yumuşak geçişli otoregresif STAR(1) modeli aşağıdaki gibi gösterilmektedir (Kapetanios vd., 2003: 361):

$$y_t = \beta y_{t-1} + \phi y_{t-1} H(\theta; y_{t-d}) + \varepsilon_t$$

Modelde yer alan ε_t sıfır ortalamalıdır. β ve ϕ bilinmeyen parametreleri ifade etmektedir. Kapetanios ve diğerleri (2003) tarafından geliştirilen ve düzgün geçişli otoregresif (STAR) metodolojisine dayanan doğrusal olmayan birim kök testi, doğrusal Augmented Dickey Fuller (ADF) testinin doğrusal olmayan bir versiyonu olarak kabul edilmektedir. Bu test, doğrusal olmayan durağanlık durumunu incelemek amacıyla kullanılmaktadır (Kapetanios vd., 2003: 360).

3.3.4.2. Sollis (2009) Testi

Sollis (2009) birim kök testi, zaman serisi verilerinin durağanlık özelliklerini değerlendirmek için geliştirilmiş bir istatistiksel yöntemdir. Bu test, özellikle dinamik yapısı karmaşık olan zaman serileri için uygun bir çerçeve sunmaktadır.

Sollis testi, diğer klasik birim kök testlerine göre daha geniş bir yaklaşım sergiler ve özellikle değişkenlerin doğrusal olmayan ilişkilerini incelemek için tasarlanmıştır.

Sollis testi, zaman serilerinin doğrusal olmayan hareketlerini dikkate alarak, veri setindeki karmaşık ilişkileri ve yapısal değişimleri analiz eder. Test, zaman serisinin birim kök içerip içermediğini belirlemek için farklı eşik değerler ve dinamik yapılar kullanır. Bu, özellikle bazı değişkenlerin zaman içinde farklı rejimlerde veya durumlarda davrandığı durumlarda önemlidir.

Sollis (2009) çalışmasında geliştirilen doğrusal olmayan ESTAR modelinin simetrik veya asimetrik özellikler sergileyebileceği belirtilmiştir. Bu durumda, zaman serisinin doğrusal olmayan ESTAR durağan sürecine sahip olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu özellik, Sollis (2009) testinin avantajını ortaya koymaktadır. Geliştirilen ESTAR modelinde hem üssel fonksiyon hem de lojistik fonksiyon bir arada kullanılmaktadır Model aşağıda gösterilmektedir (Sollis, 2009: 119):

$$\Delta y_t = G_t(\theta_1, y_{t-1}) \{ S_t(\theta_2, y_{t-1}) \gamma_1 + (1 - S_t(\theta_2, y_{t-1})) \gamma_2 \} y_{t-1} + \varepsilon_t$$

$$G_t(\theta_1, y_{t-1}) = (1 - \exp(-\theta_1 (y_{t-1}^2))) \gamma_1 \geq 0$$

$$S_t(\theta_2, y_{t-1}) = [1 + \exp(-\theta_2 y_{t-1})]^{-1} \gamma_2 \geq 0$$

Birim köklü durağan olmayan sıfır hipotezi $\phi_1 = \phi_2 = 0$ biçiminde ifade edilirken, olarak belirtilirken, alternatif hipotez ise doğrusal olmayan simetrik ve asimetrik ESTAR durağanlığını temsil ederek $\phi_1 \neq \phi_2 \neq 0$ şeklinde ifade edilmektedir (Özgür ve Hepsağ, 2022: 4).

3.3.4.3. Kruse (2011) Testi

Kruse (2011) birim kök testi, KSS birim kök testinin genişletilmiş şeklidir. Kruse testi zaman serisi verilerinin durağanlığını belirlemek amacıyla geliştirilmiş bir birim kök testidir. Bu test, özellikle karmaşık dinamik yapıya sahip olan zaman serilerinin analizi için kullanılmaktadır. Klasik birim kök testlerinden farklı olarak belirli özellikler ve dinamikler dikkate alınarak tasarlanmıştır.

ESTAR modeli,

$$\Delta y_t = \alpha y_{t-1} + \phi y_{t-1} [1 - \exp(-\gamma(y_{t-1} - c)^2)] + \varepsilon_t$$

burada $\varepsilon_t \sim IID(0, \sigma^2)$ olmaktadır. γ parametresi sıfıra yaklaşırsa ESTAR modeli doğrusal $AR(1)$ modeli, yani $\Delta y_t = \alpha y_{t-1} + \varepsilon_t$ burada $-2 < \alpha < 2$ ise durağan olmaktadır (Kruse, 2011: 73). KSS (2003) ESTAR modeli altında $\alpha = 0$ kısıtını ifade etmektedir.

Buradan;

$$\Delta y_t = \phi y_{t-1} [1 - \exp(-\gamma(y_{t-1} - c)^2)] + \varepsilon_t$$

regresyonu elde edilmektedir. $-2 < \phi < 0$ olduğunda model durağan olmasına rağmen $y_{t-1} = c$ durumunda kısmi birim kök içerdiği için durağan olmamaktadır. Ek olarak $\phi = 0$ kısıtlaması uygulanırken rassal yürüyüş modeli elde edilmektedir. $H_0: \gamma = 0$ ve tam tersi test edilirken ϕ 'nın tanımlanmaması nedeniyle birim kök hipotezi için doğrudan bir test uygulanabilmektedir.

Bu model kullanılarak oluşturulan hipotezler aşağıda verilmiştir:

$$H_0: \theta = 0$$

$$H_1: \theta > 0$$

Temel hipotez birim kökün varlığını ifade etmekten, alternatif hipotez doğrusal olmayan ESTAR durağanlığı ifade etmektedir. ESTAR sürecinde yer alan γ parametresinin temel hipotez altında tanımlı olmamasından dolayı, model kullanılarak bu hipotez sınaması doğrudan yapılamamaktadır. Sınamanın gerçekleşmesi için Kruse (2011) birim kök testinde de KSS (2003) birim kök testinde olduğu gibi $\Delta y_t = \phi y_{t-1} [1 - \exp(-\gamma(y_{t-1} - c)^2)] + \varepsilon_t$ model için Taylor açılımı kullanılmaktadır ve aşağıdaki test regresyonu elde edilmektedir:

$$\Delta y_t = \delta_1 y_{t-1}^3 + \delta_2 y_{t-1}^2 + \delta_3 y_{t-1} + \varepsilon_t$$

$\delta_3 = 0$ varsayımı ve muhtemel otokorelasyon problemine karşı regresyon aşağıdaki şekilde yazılmaktadır:

$$\Delta y_t = \delta_1 y_{t-1}^3 + \delta_2 y_{t-1}^2 + \sum_{i=1}^k \beta_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t$$

Bu regresyon EKK yöntemi ile tahmin edilebilmektedir. Temel hipotez $H_0 : \delta_1 = \delta_2 = 0$

birim kökün varlığını, alternatif hipotez $H_1 : \delta_1 < 0, \delta_2 \neq 0$ doğrusal olmayan ESTAR durağanlığı ifade etmektedir. Alternatif hipotez incelendiğinde her iki parametre için farklı oluşturulduğu görülmektedir. δ_1 parametresi için tek taraflı, δ_2 parametresi için çift taraflı oluşturulmuştur. Hipotezin δ_2 parametresi için çift taraflı oluşturulmasının sebebi c 'nin gerçek değerler almasına izin verilmesidir (Kruse, 2011: 75). Alternatif hipotezde hem tek taraflı hem de çift taraflı hipotezin bir arada yer alması, kısıtlamalara dayanan bir F testinin kullanılmamasına sebep olmaktadır. Kruse (2011) Abadir ve Distaso'nun (2007) ortaya koyduğu standart olmayan test problemine çözüm getirmek amacıyla değiştirilmiş Wald tipi testini geliştirmiştir:

$$\tau = \left(\hat{\omega}_{22} - \frac{\hat{\omega}_{21}^2}{\hat{\omega}_{11}} \right)^{-1} \left(\hat{\delta}_2 - \hat{\delta}_1 \frac{\hat{\omega}_{21}}{\hat{\omega}_{11}} \right)^2 + 1(\hat{\delta}_1 < 0) \frac{\hat{\delta}_1^2}{\hat{\omega}_{11}}$$

Kruse (2011) analizinde ham veri, ortalamadan arındırılmış veri ve ortalama ve trendden arındırılmış veri için kritik değerler oluşturmaktadır. Hesaplanan test istatistiğinin kritik değerden küçük olması durumunda birim kökün varlığını ifade eden temel hipotez reddedilememektedir (Yavuz, 2023: 36).

3.3.5. Yakınsama Hipotezi

Yakınsama hipotezi, genellikle ekonomik büyüme teorisinde kullanılan bir kavramdır. Temel olarak, düşük gelirli ülkelerin zamanla daha yüksek gelirli ülkelerin seviyelerine ulaşma eğiliminde olduğunu ifade etmektedir. Yakınsama hipotezi, düşük başlangıç gelir seviyesine sahip ülkelerin, zamanla daha zengin

Ülkelerin gelir düzeylerine yaklaşacağı iddiasındadır (Barro, 1991: 407). Sonuç olarak, yakınsama hipotezi, ekonomik büyüme ve kalkınma süreçlerini anlamaya yardımcı olan önemli bir teorik ervedir.

Esas olarak ekonomi alanında yer alan yakınsama hipotezi, daha fakir ekonomilerin daha zengin olanlardan daha hızlı büyüme eğiliminde olacağını ve bunun zamanla gelir eşitsizliklerinde bir azalmaya yol açacağını ne sürmektedir. Bu kavram, özellikle ülkeler arası kişi başına düşen gelirdeki farklılıkların geçici olduğunu ve uzun vadede tüm ekonomilerin benzer bir sabit gelir durumuna yakınsayacağını ne süren neoklasik büyüme teorisine, özellikle de Solow-Swan modeline dayanmaktadır (Lichtenberg, 1994: 580). Özetle, yakınsama hipotezi, ülkeler arası gelir düzeylerinin zamanla eşitlenme eğilimini ne süren ekonomik teoride önemli bir kavramdır.

Ekonomik yakınsama, Avrupa Birliği'nin temel politikalarından biri olarak, ye ülkeler arasındaki ekonomik farklılıkların azaltılmasını ve ortak refah seviyesine ulaşılmasını hedeflemektedir. Bu politika, özellikle 2004 yılından sonra AB'ye katılan Orta ve Doğu Avrupa lkeleri için büyük önem taşımaktadır. Polonya, bu ülkeler arasında ekonomik ve tarımsal yakınsama konusunda dikkat çeken bir örnek olarak öne çıkmaktadır.

3.3.6. Birim Kök Testleri ve Yakınsama Analizi Sonuç Tabloları

Polonya'nın ekonomik yapısı 1989'da sosyalist rejimden serbest piyasa ekonomisine geçişle şekillenmiştir. Bu süreçte ülke, büyük ekonomik zorluklarla karşılaşmış, ancak aynı zamanda reformlarla ciddi bir dönüşüm yaşamıştır. 1990'ların sonlarından itibaren Polonya, AB'ye katılım için gerekli ekonomik reformları hızlandırmıştır. AB'ye katılım ncesi, Polonya'nın ekonomik dönüşümünü desteklemek için SAPARD ve PHARE gibi AB programlarından fonlar sağlanmıştır. AB yeliği, Polonya'ya mali destek ve geniş pazar erişimi sağlayarak bu sorunların üzümünde önemli bir rol oynamıştır. Bu süreçte Polonya, diğer Doğu Avrupa ülkelerine kıyasla reformlarını daha hızlı ve etkili bir şekilde uygulayarak ekonomik büyüme ve entegrasyon açısından ne çıkmıştır.

Çalışmanın bu kısmında, 1990-2023 dönemi arasında Polonya'nın ekonomi ve tarım politikalarının AB-6 (Almanya, Belçika, Hollanda, Fransa, İtalya, Lüksemburg) üye ülkelerine yakınsama durumunu analiz etmek ve önümüzdeki süreçle ilgili değerlendirmelerde bulunabilmek amacıyla Birim Kök Testleri ve Doğrusal Olmayan Birim Kök Testlerinden yararlanılmıştır. Çalışma kapsamında kurulan model aşağıda verilmiştir:

$$y_t = \ln \left(\frac{Polonya_t}{AB6_t} \right)$$

Bu denklem, Polonya'nın belirli bir ekonomik veya tarımsal göstergede AB-6 ülkelerinin ortalamasına olan **yakınsama düzeyini** ölçmek için kullanılan bir matematiksel ifadeyi temsil etmektedir. Denklemden y_t ekonometrik model değişkenini, t zaman boyutunu ifade etmektedir.

3.3.6.1. Zaman Serilerinde Klasik Birim Kök Testleri ve Sonuçları

Çalışmada, 1990-2023 dönemi arasında Polonya'nın tarım politikalarının AB-6 üye ülkelere yakınsayıp yakınsamadığı araştırılmıştır. Ekonometrik analiz kapsamında birim kök testlerinden Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF), Phillips-Perron (PP) ve Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) testleri kullanılmıştır.

Çalışma kapsamında, “gayrisafi yurtiçi hasıla (GDP)”, “gıda ithalatı (F_imp)”, “gıda ihracatı (F_exp)” ve “Tarım, ormancılık ve balıkçılık katma değer (AGR)” serilerine ilişkin olarak, her bir değişken için ayrı ayrı Genişletilmiş Dickey-Fuller, Phillips-Perron ve Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin birim kök testlerine ait sonuç tabloları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3.2 : GDP serisine ait ADF, PP ve KPSS Birim Kök Analiz Sonuçları

Seri	Test	Model	Test İstatistiği	Sonuç
GDP	ADF	<i>Sabit</i>	-5.7737* (0)	Yakınsama Var
		<i>Sabit ve Trend</i>	-5.7525* (0)	Yakınsama Var
		<i>Sabit ve Trend Olmayan</i>	-0.6812 (2)	Yakınsama Yok
	PP	<i>Sabit</i>	-5.7737* (0)	Yakınsama Var
		<i>Sabit ve Trend</i>	-5.7525* (0)	Yakınsama Var
		<i>Sabit ve Trend Olmayan</i>	-1.6273*** (3)	Yakınsama Var
	KPSS	<i>Sabit</i>	0.0871 (0)	Yakınsama Var
		<i>Sabit ve Trend</i>	0.0572 (1)	Yakınsama Var

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı, (.) değerler ADF için uygun gecikme uzunluğunu, PP ve KPSS için band genişliğini ifade etmektedir.

Tablo 3.3 : F_imp serisine ait ADF, PP ve KPSS Birim Kök Analiz Sonuçları

Seri	Test	Model	Test İstatistiği	Sonuç
F_imp	ADF	<i>Sabit</i>	-2.5724 (0)	Yakınsama Yok
		<i>Sabit ve Trend</i>	-2.3444 (0)	Yakınsama Yok
		<i>Sabit ve Trend Olmayan</i>	-1.1352 (1)	Yakınsama Yok
	PP	<i>Sabit</i>	-2.4333 (1)	Yakınsama Yok
		<i>Sabit ve Trend</i>	-2.1320 (1)	Yakınsama Yok
		<i>Sabit ve Trend Olmayan</i>	-0.7665 (2)	Yakınsama Yok
	KPSS	<i>Sabit</i>	0.2044 (4)	Yakınsama Var
		<i>Sabit ve Trend</i>	0.1666* (4)	Yakınsama Yok

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı, (.) değerler ADF için uygun gecikme uzunluğunu, PP ve KPSS için band genişliğini ifade etmektedir.

Tablo 3.4 : F_exp serisine ait ADF, PP ve KPSS Birim Kök Analiz Sonuçları

Seri	Test	Model	Test İstatistiği	Sonuç
F_exp	ADF	Sabit	-1.9424 (1)	Yakınsama Yok
		Sabit ve Trend	-2.4675 (4)	Yakınsama Yok
		Sabit ve Trend Olmayan	-1.0891 (5)	Yakınsama Yok
	PP	Sabit	-1.9414 (1)	Yakınsama Yok
		Sabit ve Trend	-2.7364 (3)	Yakınsama Yok
		Sabit ve Trend Olmayan	-0.2552 (3)	Yakınsama Yok
	KPSS	Sabit	0.3791*** (4)	Yakınsama Yok
		Sabit ve Trend	0.1601** (3)	Yakınsama Yok

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı, (.) değerler ADF için uygun gecikme uzunluğunu, PP ve KPSS için band genişliğini ifade etmektedir.

Tablo 3.5 : AGR serisine ait ADF, PP ve KPSS Birim Kök Analiz Sonuçları

Seri	Test	Model	Test İstatistiği	Sonuç
AGR	ADF	Sabit	-2.4460 (0)	Yakınsama Yok
		Sabit ve Trend	-2.4578 (0)	Yakınsama Yok
		Sabit ve Trend Olmayan	-0.3926 (0)	Yakınsama Yok
	PP	Sabit	-2.6174*** (4)	Yakınsama Var
		Sabit ve Trend	-2.6463 (4)	Yakınsama Yok
		Sabit ve Trend Olmayan	-0.3733 (3)	Yakınsama Yok
	KPSS	Sabit	0.0969 (4)	Yakınsama Var
		Sabit ve Trend	0.0789 (4)	Yakınsama Var

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı, (.) değerler ADF için uygun gecikme uzunluğunu, PP ve KPSS için band genişliğini ifade etmektedir.

3.3.6.2. Zaman Serilerinde Doğrusal Olmayan Birim Kök Testleri ve Sonuçları

Çalışmanın ekonometrik analizinin devamı olan bu kısımda Zaman Serilerinde Durağan Olmayan Birim Kök Testleri olarak KSS (2003), Sollis (2009) ve Kruse (2011) testleri kullanılmıştır.

Aşağıda verilen tabloda Case I ham veriyi, Case II ortalamadan arındırılmış veriyi, Case III ise ortalama ve trendden arındırılmış veriyi ifade etmektedir (Güriş, 2020: 126). Çalışma kapsamında, “gayrisafı yurtiçi hasıla (GDP)”, “gıda ithalatı (F_imp)”, “gıda ihracatı (F_exp)” ve “Tarım, ormancılık ve balıkçılık katma değer (AGR)” verilerine ilişkin olarak, her bir değişken için ayrı ayrı uygulanan KSS (2003), Sollis (2009) ve Kruse (2011) testlerine ait sonuç tabloları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3.6 : KSS (2003), Sollis (2009) ve Kruse (2011) Testi Sonuçları

	KSS		
	Case I	Case II	Case III
GDP	-1.3599 (3)	-4.9153* (0)	-4.9245*** (0)
F_imp	-0.4953 (0)	-1.2665 (0)	-2.1319 (0)
F_exp	-0.4087 (1)	-3.3984** (0)	-3.4061** (0)
AGR	-0.9780 (0)	-2.5738 (0)	-2.4690 (0)
	Sollis		
	Case I	Case II	Case III
GDP	12.7889* (0)	14.6540* (0)	15.0795* (0)
F_imp	1.5438 (0)	0.8298 (0)	9.6552* (2)
F_exp	6.4883** (0)	5.7994** (0)	6.0576*** (0)
AGR	5.5246** (3)	3.2420 (0)	3.1333 (0)
	Kruse		
	Case I	Case II	Case III
GDP	31.8153* (0)	29.1840* (0)	29.4346* (0)
F_imp	3.2364 (0)	1.6290 (0)	18.0560* (2)
F_exp	12.8182** (0)	11.2171** (0)	11.2855*** (0)
AGR	11.6053** (3)	6.4221 (0)	6.3700 (0)

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı, (.) değerler uygun gecikme uzunluğunu ifade etmektedir.

3.3.7. Bulguların Değerlendirilmesi

Durağanlık veya yakınsama tespiti için zaman serilerindeki klasik birim kök testlerinden Genişletilmiş Dickey-Fuller, Phillips-Perron ve Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin birim kök testleri analizleri Tablo 3.2, Tablo 3.3, Tablo 3.4, Tablo 3.5'te analiz edilmiştir. Analiz kapsamında “gayrisafi yurtiçi hasıla (GDP), gıda ithalat (F_imp), gıda ihracat (F_exp) ve Tarım, ormancılık ve balıkçılık, katma değer (AGR)” verilerinin istatistiki sonuçları elde edilmiştir. Toplam gözlem sayısı olan 34 (1990-2023) yılları arasını ifade etmektedir. Test istatistikleri %1, %5 ve %10 kritik değerleri ile karşılaştırılmıştır.

Tablo 3.2.’de gayrisafi yurtiçi hasıla (GDP) serisine ait ADF, PP ve KPSS birim kök analiz sonuçları verilmiştir. Analiz kapsamında; gayrisafi yurtiçi hasıla serisi ADF ve PP testleri sonuçlarında birim kök temel hipotezi (ADF’de sabit ve trendsiz durum hariç) tamamında red edilmiştir. KPSS testinde ise durağanlık temel hipotezi her iki durumda da red edilememiştir. Dolayısıyla Polonya’nın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’sı AB-6 ülkelerinin ortalamasına uzun vadede yakınsamaktadır.

Tablo 3.3.’de gıda ithalatına (F_imp) ait ADF, PP ve KPSS birim kök analiz sonuçları verilmiştir. Analiz kapsamında; Gıda ithalatı serisi ADF, PP testlerine göre birim kök temel hipotezi red edilememiştir. Yalnızca KPSS testinin sabitli ve trendli model yapısı için durağanlık temel hipotezi red edilemez. Genel olarak bakıldığında gıda ithalatı serisinin durağan olmadığı ve yakınsamanın olmadığı söylenebilmektedir.

Tablo 3.4.’te gıda ihracatı (F_exp) serisine ait ADF, PP ve KPSS birim kök analiz sonuçları verilmiştir. Analiz kapsamında; gıda ihracatının tüm durumlar için durağan olmadığı dolayısıyla yakınsamanın olmadığı ifade edilebilmektedir.

Tablo 3.5’te Tarım, ormancılık ve balıkçılık, katma değer (AGR) serisine ait ADF, PP ve KPSS birim kök analiz sonuçları verilmiştir. Analiz kapsamında Tarım, ormancılık ve balıkçılık, katma değer (AGR) serisi için PP testinin sabitli modelinde % 10 düzeyinde birim kök temel hipotezi red edilmiştir. PP testinin diğer model yapıları ve ADF test bulguları durağan olmama yönünde sonuçlar vermektedir. Ancak KPSS testine göre hem sabitli model hem de sabit trendli model için durağanlık temel hipotezi red edilememiştir. Dolayısıyla Tarım, ormancılık ve balıkçılık, katma değer (AGR) için KPSS testi yakınsamanın varlığına dair kanıtlar sunarken ADF ve PP testi aksi yönde sonuçlar vermektedir.

Genel değerlendirme kapsamında; Polonya’nın ekonomik ve tarımsal göstergelerinin AB-6 ülkelerinin ortalamasına yakınsamasını değerlendirmek amacıyla 1990-2023 dönemine ait zaman serisi verileri ADF, PP ve KPSS birim kök testleri kullanılarak analiz edilmiştir. Sonuçlar, farklı değişkenler için farklı yakınsama dinamikleri olduğunu göstermektedir.

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GDP): ADF ve PP testleri büyük ölçüde birim kökün reddedildiğini göstermiş, KPSS testi ise durağanlık hipotezini reddetmemiştir. Bu sonuçlar, Polonya'nın ekonomik büyüklüğünün AB-6 ülkeleri ile uzun vadede yakınsadığını, yani ekonomisinin giderek Avrupa ortalamasına uyum sağladığını göstermektedir.

Gıda İthalatı (F_imp): ADF ve PP testlerine göre birim kök reddedilememiş, yani serinin durağan olmadığı görülmüştür. KPSS testinde ise yalnızca sabit ve trendli modelde durağanlık hipotezi reddedilmemiştir. Bu bulgular, Polonya'nın gıda ithalatı açısından AB-6 ülkelere yakınsama sürecinde olmadığını, yani ithalat yapısında belirgin bir uyumlaşmanın sağlanmadığını göstermektedir.

Gıda İhracatı (F_exp): Tüm test sonuçları, serinin durağan olmadığını ve birim kök içerdiğini göstermektedir. Bu durum, Polonya'nın gıda ihracatında AB-6 ülkelerinin ortalamasına yakınsama sağlamadığını ve ihracat yapısında belirgin bir farklılığın devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Tarım, ormancılık ve balıkçılık, katma değer (AGR): KPSS testi yakınsamanın varlığına dair kanıtlar sunarken ADF ve PP testi aksi yönde sonuçlar vermektedir.

Tablo 3.6'da GDP, F_exp, F_imp ve AGR serilerinin KSS (2003), Sollis (2009) ve Kruse (2011) testi sonuçları gösterilmektedir. Bu testler, zaman serisi verilerinin birim köklü olup olmadığını belirlemek için kullanılan bir doğrusal olmayan birim kök testleridir. Analizin temel amacı Polonya'nın ekonomik kalkınması ve tarım sektörünün AB-6 ülkelere yakınsayıp yakınsamadığını ele alınan serideki doğrusal olmayan dinamikleri de dikkate alarak test etmektedir.

Tablo 3.6'da Tüm durumlarda (KSS'de Case I hariç) GDP serisinin birim kök testi sonuçları, doğrusal olmayan durağan bir yapının olduğuna dair kanıtlar sunmaktadır. Bu durum, Polonya'nın ekonomik büyüme performansının AB-6 ülkeleri ile yakınsadığını göstermektedir. F_imp için Sollis ve Kruse testinin Case III durumlarında birim kök temel hipotezi red edilmektedir. KSS testinde ise temel hipotez red edilememiştir. Genel olarak hem doğrusal testlerde hem de doğrusal olmayan testlerin çoğunluğunda yakınsama sağlanamamıştır. Gıda ithalatının aksine

gıda ihracatı için yapılan testlerde tüm testler (KSS, Case I hariç) birim kök temel hipotezinin reddi yönünde kanıtlar sunmaktadır. Dolayısıyla doğrusal olmayan bir durağanlık söz konusu olup, F_{exp} için yakınsama söz konusudur. Bu durum Polonya'nın tarımsal ürünlerini AB pazarına entegre etme çabasının bir göstergesidir. Ayrıca Polonya'nın tarım sektörünün uluslararası pazarlarda rekabet gücünü artırmaya yönelik stratejilerin başarılı bir şekilde uygulanmaya çalışıldığını göstermektedir. AGR serisi için Sollis ve Kruse testleri ham veri (Case I) ile yapılan sınamalarda birim kök temel hipotezinin red edildiği görülmektedir. Diğer tüm durumlarda ise birim kök temel hipotezi red edilememiştir. Dolayısıyla Tarım, ormancılık ve balıkçılık katma değerinde yakınsama sağlanamamıştır.

3.3.8. Bulgulara Yönelik Politika Önerileri

Polonya'nın Gayri Safi Yurtiçi Hasılası uzun vadede Avrupa Birliği'nin önde gelen altı ekonomisinin (AB-6) ortalamasına yakınsamaktadır. Bu durum, Polonya'nın ekonomik büyüme performansının istikrarlı bir şekilde ilerlediğini ve gelişmiş AB ülkeleriyle arasındaki farkı giderek azalttığını göstermektedir. Son yıllarda uygulanan yapısal reformlar, yabancı yatırımların artışı ve AB fonlarının etkin kullanımı, Polonya'nın ekonomik kalkınmasını hızlandıran temel faktörler arasında yer almaktadır. Ayrıca, sanayi, teknoloji ve hizmet sektörlerindeki büyüme ile iş gücü verimliliğinin artması da bu yakınsamayı desteklemektedir. Polonya'nın ekonomik göstergeleri, özellikle kişi başına düşen GSYİH açısından, Almanya, Fransa ve İtalya gibi büyük ekonomilere kıyasla hâlâ belirli bir mesafeye sahip olsa da uzun vadede bu farkın kapanma eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir.

Öte yandan analiz kapsamında Polonya'nın gıda ithalatı açısından AB-6 ülkelerine yakınsama sürecinde olmadığı, yani gıda ithalatı yapısında belirgin bir uyumlaşmanın sağlanmadığı tespit edilmiştir. Bu durum, Polonya'nın tarım ve gıda sektöründe kendi üretim kapasitesine daha fazla dayanması ve ithalat bağımlılığının görece düşük olmasından kaynaklanabilmektedir. AB-6 ülkeleri genellikle yüksek katma değerli işlenmiş gıda ürünlerini ithal ederken, Polonya'nın ithalatında daha çok hammadde ve yarı işlenmiş tarım ürünleri öne çıkmaktadır (Szczepaniak, 2023: 252). Bu farklılık, ülkelerin ekonomik yapıları, tüketici tercihleri ve gıda

endüstrilerinin gelişim seviyeleriyle doğrudan bağlantılıdır. Aynı zamanda, Polonya'nın güçlü tarımsal üretim altyapısı ve rekabetçi fiyatlarla AB pazarına sunduğu yerel ürünler, ülkenin ithalat ihtiyacını azaltarak AB-6 ülkeleriyle tam anlamıyla uyumlaşmasını engelleyebilmektedir. Avrupa Tarımsal Kırsal Kalkınma Fonu gibi finansman araçları, Polonya'da yerel üretimi destekleyerek ithalatı sınırlayıcı bir rol oynayabilmektedir (Barma, 2023: 554). Dolayısıyla, Polonya'nın AB-6 ülkelere ekonomik yakınsama süreci devam etse de, gıda ithalatındaki yapısal farklılıkların kısa vadede ortadan kalkması beklenmemektedir. AB'nin Bölgesel Kalkınma Politikası kapsamında uyguladığı Yapısal Fonlar, özellikle Avrupa Tarımsal Kırsal Kalkınma Fonu aracılığıyla kırsal kalkınmayı teşvik etmektedir (Sadowski vd., 2021: 6). Ancak, Polonya'nın gıda ticareti yapısında AB-6 ülkeleriyle tam anlamıyla uyumlu bir dönüşüm yaşanmaması, tarım sektöründeki desteklerin ve teşvik mekanizmalarının ithalat yapısına doğrudan yansımadağını göstermektedir. SAPARD, ISPA ve Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) gibi finansman araçları, Polonya'nın AB üyeliği öncesinde tarımsal altyapısını modernize etmesine katkı sağlamış olsa da, ithalat yapısında beklenen değişimi tam olarak gerçekleştirememiştir. Avrupa Yeşil Mutabakatı (EU Green Deal) ve Avrupa 2030 Strateji Belgesi gibi sürdürülebilirlik odaklı politikalar, AB tarım ve gıda sektörünü çevresel kriterler doğrultusunda dönüştürmeyi hedeflemektedir. Ancak, Polonya'nın tarım sektörü hâlâ geleneksel üretim yöntemlerine ve iç pazara dayalı bir yapıyı korumaktadır (Łuczka vd., 2021: 3). LEADER, INTERREG ve URBAN gibi topluluk inisiyatifleri kırsal ve bölgesel kalkınmayı desteklerken, Polonya'nın gıda ithalat yapısının AB-6 ülkelere yakınsamaması, tarım ve gıda sektöründeki yapısal farkların devam ettiğini göstermektedir. Son olarak, 2007-2013, 2014-2020 ve 2021-2027 Dönemi Çok Yıllı Mali Çerçevesi kapsamında uygulanan mali destekler, Polonya'nın ekonomik büyümesine ve altyapı gelişimine katkı sağlamış olsa da, bu desteklerin gıda ithalat yapısını AB-6 ülkelere yaklaştırmada yeterli olmadığı görülmektedir. Polonya'nın tarım ve gıda sektöründeki özgün dinamikleri ve dış ticaret politikaları, AB iç pazarındaki büyük ekonomilerle tam bir entegrasyon sürecini geciktirmekte, dolayısıyla gıda ithalat yapısında belirgin bir uyumlaşmanın sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Polonya'nın gıda ithalatı açısından AB-6 ülkelere

yakınsama sürecinde olmamasının temel nedenlerinden biri, ülkenin doğu kesiminde süregelen ekonomik geri kalmışlıktır. Doğu Polonya (Polska Wschodnia), genellikle ülkenin en az gelişmiş bölgesi olarak kabul edilmekte ve tarıma dayalı ekonomisi nedeniyle sanayi ve ticaret alanında ülkenin batı ve güney kesimlerine kıyasla daha yavaş bir kalkınma süreci izlemektedir (Szabela-Pasierbińska, 2018: 39). Bu durum, Polonya'nın gıda ithalatı yapısının AB-6 ülkeleriyle uyumlu hale gelmesini zorlaştıran temel faktörlerden biridir. Özellikle Podlaskie, Lubelskie ve Podkarpackie gibi bölgelerde sanayi yatırımları yetersizdir ve ekonomik faaliyetler büyük ölçüde geleneksel tarıma dayanmaktadır. Warmińsko-Mazurskie bölgesinde ise turizm potansiyeline rağmen tarımda modernleşme eksikliği dikkat çekmektedir. Ayrıca, Świątokrzyskie ve Kuyavia-Pomeranya (Kujawsko-Pomorskie) gibi Orta ve Batı Polonya'daki bazı bölgeler de sanayi ve altyapı yatırımlarından yeterince faydalanamamaktadır. Bu durum, Polonya'nın gıda üretiminde düşük katma değerli ürünlere yönelmesine ve ithalat kompozisyonunda AB-6 ülkelerine göre farklı bir yapı sürdürmesine neden olmaktadır.

Polonya'nın gıda ihracatında doğrusal olmayan bir durağanlık gözlemlenmesi, ihracat dinamiklerinin belirli dönemlerde istikrarlı bir seyir izlese de, bazı yapısal faktörler ve dışsal değişkenler nedeniyle dalgalanmalar yaşadığını göstermektedir. Bu durum, Polonya'nın tarım ve gıda sektörünün gelişim sürecinde iç ve dış piyasa koşullarına duyarlılığını ortaya koymaktadır. Öte yandan, gıda ihracatında doğrusal olmayan bir yakınsama eğilimi, Polonya'nın ihracat yapısının zaman içinde AB-6 ülkelerinin seviyesine doğru ilerlediğini ancak bu sürecin düzenli ve sabit bir hızda gerçekleşmediğini göstermektedir. Özellikle Doğu Polonya'daki ekonomik geri kalmışlık, tarımsal üretimdeki modernizasyon eksikliği ve altyapı yetersizlikleri, gıda ihracatında istikrarın sağlanmasını zorlaştıran faktörlerdir. Podlaskie, Lubelskie ve Podkarpackie gibi bölgelerde sanayi yatırımlarının sınırlı olması ve tarıma dayalı ekonominin ağırlık kazanması, ihracatın sektörel çeşitliliğini de etkilemektedir. Bu doğrusal olmayan yakınsama süreci, Avrupa Birliği'nin Bölgesel Kalkınma Politikası çerçevesinde sağlanan Yapısal Fonlar, Uyum Fonu (Cohesion Fund) ve Avrupa Tarımsal Kırsal Kalkınma Fonu (EAFRD) gibi finansman araçlarının etkisiyle şekillenmektedir. INTERREG ve LEADER gibi

programlar bölgesel kalkınmayı teşvik etse de, Polonya'nın tarımsal üretiminin yüksek verimlilik seviyesine ulaşması ve ihracat pazarlarındaki rekabet gücünü artırması için ek reformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, Avrupa Yeşil Mutabakatı (EU Green Deal), Avrupa 2030 Strateji Belgesi ve 2050 İklim-Nötr Vizyonu gibi sürdürülebilirlik odaklı politikalar, Polonya'nın gıda üretimini ve ihracat yapısını çevresel standartlara uyumlu hale getirmeye yönlendirmektedir. Ancak, bu dönüşüm sürecinde doğrusal olmayan dalgalanmalar gözlemlenmekte olup, Polonya'nın ihracat yapısının uzun vadede istikrarlı bir büyüme eğilimi gösterebilmesi için tarımsal modernizasyon, altyapı yatırımları ve bölgesel kalkınmanın hızlandırılması gerekmektedir.

Polonya'nın tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörlerinde katma değer açısından AB-6 ülkelerine yakınsama sağlayamaması, ülkenin ekonomik yapısındaki sektörel farklılıklar ve bölgesel kalkınmadaki dengesizliklerden kaynaklanmaktadır. AB-6 ülkeleri genellikle yüksek katma değerli tarımsal üretim, modern ormancılık teknikleri ve sanayileşmiş balıkçılık faaliyetlerine sahipken, Polonya'da bu sektörler hâlâ geleneksel üretim yöntemlerine dayanmaktadır. Özellikle Doğu Polonya gibi geri kalmış bölgelerde modern tarım teknolojilerinin eksikliği, sanayi yatırımlarının yetersizliği ve altyapı sorunları bu yakınsamayı zorlaştırmaktadır. Sonuç olarak, Polonya'nın tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörlerinde AB-6 ülkeleriyle rekabet edebilmesi için teknolojik yatırımların artırılması, sürdürülebilir üretim modellerine geçişin hızlandırılması ve bölgesel kalkınma politikalarının daha etkin uygulanması gerekmektedir. Aksi takdirde, bu sektörlerde düşük katma değer sorunu devam edecek ve AB-6 ülkeleriyle yakınsama sağlanamayacaktır.

Sonuç olarak, Polonya'nın AB-6 ülkeleriyle yakınsama sağlayabilmesi için Doğu Polonya'daki ekonomik kalkınma sürecinin hızlandırılması gerekmektedir. Bölgedeki tarımsal üretimin modernizasyonu, sanayi yatırımlarının teşvik edilmesi ve altyapı eksikliklerinin giderilmesi, ithalat yapısında AB-6 ülkeleriyle daha fazla uyum sağlanmasına katkıda bulunacaktır. Bölgesel kalkınma sağlanmadığı sürece, Polonya'nın gıda ticareti ve ekonomik entegrasyon açısından AB-6 ülkelerine yakınsaması sınırlı kalmaya devam edecektir.

SONUÇ

Avrupa Birliği "sui generis" yani kendine özgü bir yapıya sahiptir. Bu ifade, AB'nin ne tam anlamıyla bir federasyon ne de bir uluslararası organizasyon olduğu anlamına gelir; aksine, bu iki yapının özelliklerini harmanlayan bir entegrasyon modeli sunmaktadır. AB'nin temel yapısı, üye ölkelerin egemenliklerini belirli ölçülerde koruyarak aynı zamanda ortak hedefler doğrultusunda derin bir iş birliği içinde hareket etmelerine olanak tanımaktadır. AB, uluslararası arenada siyasi, ekonomik ve kültürel entegrasyonun önde gelen bir örneğidir. AB, 27 üye ölkeden meydana gelmektedir. Ortak pazar, serbest dolaşım, gümrük birliği, ortak para birimi (Euro bölgesi), çevre politikaları, insan hakları gibi pek çok alanda derin bir iş birliği ve uyum süreci yürütmektedir. Bu durum, AB'yi küresel düzeyde etkili bir oyuncu haline getirmektedir.

Serbest dolaşım ve tek pazar, AB'nin en dikkat çeken başarıları arasında yer almaktadır. İnsanların, malların, hizmetlerin ve sermayenin üye ölkeler arasında serbestçe hareket edebilmesi, ekonomik büyümeyi desteklemiş, üye ölkelerin küresel rekabet güçlerini artırmıştır. Özellikle tek pazar, AB'nin hem bir ekonomik güç hem de bir topluluk olarak küresel arenada etkin bir aktör olmasını sağlamıştır. Avrupa Birliği ortak para birimini de kullanmaktadır. Ortak para birimi, AB içindeki ekonomik entegrasyonu güçlendirmek ve Birliğin tek bir ekonomik alan olarak işlemlerini sağlamak için tasarlanmıştır. Farklı para birimlerinin ortadan kaldırılması, sınır ötesi ticareti ve yatırımları kolaylaştırmış, piyasa entegrasyonunu hızlandırmıştır. 27 üye ölkeden 20'si Euro'yu resmi para birimi olarak benimsemiştir. Euro, dünya çapında en güçlü rezerv para birimlerinden biridir ve küresel ticarete önemli bir role sahiptir.

Üye ölkeler, ulusal çıkarlarını muhafaza ederek AB çatısı altında daha büyük bir etki alanına sahip olmuştur. Bu, hem ekonomik anlamda büyümeyi teşvik etmiş hem de siyasi alanda daha güçlü bir uluslararası temsil imkânı sunmuştur. Söz konusu yapı, AB'yi diğer bölgesel organizasyonlardan ayıran bir özelliktir. Avrupa Birliği zaman içerisinde genişleme politikasına ihtiyaç duymuştur ve bu genişleme özellikle Sovyetler Birliği'nin çöküşü sonrasında hızlanmıştır. AB'nin genişleme

politikası, yalnızca ekonomik büyüme ve pazarın genişlemesi amacıyla değil, aynı zamanda siyasi, sosyal ve kültürel birliği pekiştirme ve Avrupa'daki istikrarı sağlamlaştırma amacıyla da önemlidir. AB'nin genişlemesi, yeni pazarların açılması ve ticaretin artırılması anlamına gelmektedir. Daha fazla ülkenin AB iç pazarına katılması, ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir ve daha büyük bir iç pazarın oluşmasına olanak tanımaktadır. Bu durum, hem üye ülkeler için yeni fırsatlar yaratır hem de AB'nin küresel ekonomideki rekabet gücünü artırmaktadır. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra 2004 yılında, sekiz Orta ve Doğu Avrupa ülkesi (Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Macaristan, Slovakya, Slovenya) ve iki Akdeniz ülkesi (Malta ve Kıbrıs) AB'ye katıldı. Bu, 10 ülkenin birden AB'ye katıldığı ilk genişleme olmuştur. Bu genişleme, AB'nin üye sayısını 15'ten 25'e çıkararak, Birliğin coğrafi sınırlarını genişletmiş ve AB'nin tarihindeki en büyük genişleme dalgasını başlatmıştır.

AB'ye katılan yeni ülkeler, AB'nin ortak pazarına üye olmuştur. Bu durum, sadece ticaretin artmasını sağlamakla kalmadı, aynı zamanda serbest dolaşım ve yatırım imkanlarını da artırarak iş gücü ve sermaye hareketliliği açısından büyük fırsatlar sunmuştur. Özellikle, düşük maliyetli iş gücü ve genişleyen pazarlarla birlikte AB, küresel rekabette daha güçlü bir konum elde etmiştir. Yeni üye ülkeler, AB'nin ortak pazarına katılmalarıyla birlikte ekonomik kalkınma sürecine girmiş olsalar da, özellikle altyapı, teknoloji, iş gücü verimliliği ve yaşam standartları açısından Batı Avrupa ile ciddi farklar bulunmaktadır. Bu ekonomik eşitsizliklerin giderilmesi, zaman alacak bir süreçtir ve AB, bu süreci desteklemek için bölgesel kalkınma politikaları, yapısal fonlar ve yatırımlar aracılığıyla bu ülkelerin gelişmesini teşvik etmektedir. Ayrıca, düşük maliyetli iş gücü avantajına sahip olan bu ülkeler, AB içindeki iş gücü piyasasında rekabetçi olsalar da, bu durum yerel iş gücünün eğitim düzeyini artırma ve altyapı yatırımlarını güçlendirme gibi uzun vadeli hedefleri beraberinde getirmiştir. Bu zorluklar, genişlemenin getirdiği fırsatlar kadar, karşılaşılabilecek engelleri de ortaya koymaktadır.

Avrupa Birliği, genişleme politikasından sonra bölgesel kalkınma politikasına ihtiyaç duymuştur. Genişleme süreci, AB'nin daha geniş bir coğrafyaya yayılmasına

ve farklı ekonomik gelişmişlik seviyelerine sahip yeni üyelerin katılmasına yol açmıştır. Bu durum, AB içindeki ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri derinleştirebileceği için, bölgesel kalkınma politikası önemli bir strateji haline gelmiştir. Avrupa Birliği, genişleme politikasından sonra bölgesel kalkınma politikasına ihtiyaç duymasının birkaç önemli nedeni bulmaktadır. Genişleme süreciyle birlikte daha fazla ülkenin ve bölgenin AB'ye katılması, ekonomik, sosyal ve altyapısal farklılıkları daha belirgin hale getirmiştir. Bu sebeple, AB'nin bölgesel kalkınma politikasına duyduğu ihtiyaç, yalnızca ekonomik büyümeyi artırmaya yönelik değil, aynı zamanda sosyal uyumu ve dayanışmayı teşvik etmeye de yöneliktir.

2004'te AB'ye katılan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, Batı Avrupa ile kıyaslandığında daha düşük gelir düzeylerine ve gelişmişlik seviyelerine sahipti. Bu eşitsizliklerin giderilmesi için bölgesel kalkınma politikası büyük önem kazanmıştır. Bu politika, ekonomik gelişmişliği düşük bölgelerdeki altyapı ve hizmetleri iyileştirerek, tüm AB genelinde daha dengeli bir kalkınma hedeflemiştir. 2004 genişlemesi, Batı Avrupa'nın daha gelişmiş ekonomileri ile Doğu Avrupa'nın daha az gelişmiş ülkeleri arasındaki ekonomik farkların zamanla kapanmasına yardımcı olmuştur. Genişleme, bölgesel kalkınma politikaları ve uyum politikası ve yapısal fonlar gibi araçlarla, yeni üye ülkelerin kalkınmasını desteklemiş ve AB'nin iç pazarına entegrasyonunu kolaylaştırmıştır.

Bu çalışmada, Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nın oluşturulma gerekçelerini ve bu politikanın temel amacına ulaşma düzeyini kapsamlı bir şekilde ele almayı amaçlamaktadır. Avrupa Birliği'nin bütünleşme sürecinde önemli bir yere sahip olan bu politika, ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması, bölgesel eşitsizliklerin azaltılması ve Birlik içerisindeki daha az gelişmiş bölgelerin kalkınmasının teşvik edilmesi hedefleri doğrultusunda tasarlanmıştır. Çalışma, bu bağlamda söz konusu politikanın ortaya çıkışını hazırlayan tarihsel, ekonomik ve siyasi arka planı incelemekte, uygulama sürecinde karşılaşılan zorlukları ve elde edilen başarıları analiz etmektedir.

Bu çalışmada, Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nın kavramsal boyutları, tarihsel gelişimi, hedefleri, ilkeleri ve finansman araçları kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası, AB'nin ekonomik ve sosyal entegrasyonunu desteklemek amacıyla geliştirilmiş önemli bir araçtır. Politikanın tarihsel gelişimi, Lizbon öncesi ve sonrası dönemlerdeki değişimlerle şekillenmiş, özellikle sürdürülebilir kalkınma ve yeşil dönüşüm vizyonu ile daha da derinleşmiştir. Bölgesel kalkınma politikaları, çoklu ekonomik teorilerin birleşimiyle, farklı bölgesel ihtiyaçlara yönelik stratejiler sunmuş ve yapısal fonlar ile finansman araçları aracılığıyla kalkınmayı desteklemiştir. AB'nin hedef bölgelerdeki ekonomik eşitsizlikleri azaltmaya yönelik hedefleri, bölgesel uyum sağlamaya odaklanmıştır. Bununla birlikte, yeşil dönüşüm çerçevesinde ortaya konan stratejiler, AB'nin iklim değişikliğiyle mücadele etme ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etme taahhütlerini yansıtmaktadır. AB'nin bölgesel kalkınma politikaları, 2021-2027 dönemi için belirlenen hedeflerle daha kapsamlı ve sürdürülebilir bir kalkınma modeli sunmakta olup, gelecekteki başarıları veya başarısızlıkları bu politikaların etkinliğine bağlı olacaktır.

Çalışmanın sınırlılıkları kapsamında öncelikle veri kısıtlılığı önemli bir etken olmuştur. Özellikle bölgesel kalkınma göstergelerine ilişkin veriler eş zamanlı olarak sağlanamamıştır. Tarım, sektöründe detaylı veri eksikliği bulunmaktadır. Özellikle Polonya'nın doğu bölgeleri ile ilgili verilere ulaşılamamıştır. Polonya'nın iç bölgeleri arasında büyük ekonomik farklılıklar olduğundan, ülke genelinde yapılan analizler bazı bölgesel gerçekleri tam olarak yansıtamamıştır. Bu nedenle metodolojik sınırlılıklarla karşılaşmıştır. Polonya'nın AB fonlarından yararlanma kapasitesi zaman içinde değişim göstermiştir ve bazı dönemlerde fonların etkin kullanılamaması analiz sonuçlarını etkilemiştir. Polonya'ya ait verilere ulaşılamaması ve bölgesel kalkınma politikalarının tarım sektörü üzerindeki etkilerinin tam olarak sonuçlandırılmaması, çalışmanın sınırlılıkları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu sınırlılıklar, özellikle yerel düzeydeki verilerin eksikliği ve uzun vadeli etkilerin izlenememesi nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Gelecek araştırmalarında bu veri eksikliklerinin giderilmesi ve tarım sektörü üzerindeki kalkınma politikalarının

etkilerinin daha kapsamlı bir şekilde incelenmesi, daha sağlam ve güvenilir sonuçların elde edilmesine olanak sağlayacaktır.

Bölgesel kalkınma politikalarının, AB'nin makroekonomik istikrarını sağlamada önemli bir rolü vardır. AB, büyüme, istihdam ve fiyat istikrarını desteklemek için bölgesel kalkınma politikalarına büyük yatırımlar yapmaktadır. Bu yatırımlar, Avrupa'nın rekabet gücünü artırmaya yönelik stratejilerle paralel bir şekilde uygulanmaktadır. AB'nin güçlü iç pazarı, daha dengeli ve rekabetçi bir ekonomi oluşturmayı hedeflerken, bölgesel kalkınma politikaları da bu hedeflere ulaşılmasını desteklemektedir.

AB, bölgesel kalkınmayı teşvik etmek için bir dizi finansman aracı kullanmaktadır. Yapısal fonlar, özellikle Avrupa Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu ve Cohesion Fund, AB'nin ekonomisini daha dengeli hale getirmek amacıyla daha az gelişmiş bölgelerdeki altyapı, eğitim ve istihdam projelerini desteklemektedir. Bu fonlar, özellikle düşük gelirli bölgelerde ekonomik kalkınmayı hızlandırmak için kullanılmaktadır. Ayrıca, topluluk insiyatifleri ve Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı gibi araçlar da aday ülkelere yönelik ekonomik destek sağlamaktadır, bu da AB'nin genişleme politikasıyla ekonomik entegrasyonun güçlenmesini amaçlamaktadır. Ayrıca son yıllarda AB Bölgesel Kalkınma Politikalarının yeşil dönüşüm çerçevesi ele alınmıştır. Bu bağlamda kalkınma hedefleri sürdürülebilir büyüme ve düşük karbonlu ekonomi hedefleri doğrultusunda şekillenmektedir. 2006 Avrupa Yeşil Kitabı, enerji verimliliği ve çevresel sürdürülebilirlik konularında farkındalık oluşturmayı amaçlayan ilk stratejik belgelerdendir. Avrupa Yeşil Mutabakatı, 2050 yılına kadar karbon nötr bir kıta olma hedefini benimseyerek ekonomik ve çevresel politikaları yeniden yapılandırmaktadır. Avrupa 2030 Strateji Belgesi, yenilenebilir enerji kullanımını artırarak sera gazı emisyonlarını azaltmayı planlarken, Avrupa 2050 İklim-Nötr Vizyonu, uzun vadede sürdürülebilir ve rekabetçi bir ekonomi inşa etmeyi hedeflemektedir.

Bu çalışmada, Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nın teorik boyutları detaylı bir şekilde ele alındıktan sonra, bu politikanın üye ülkeler üzerindeki etkilerini ve başarı düzeyini daha somut bir şekilde analiz edebilmek

amacıyla AB-Polonya ilişkileri üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Polonya, 2004 yılında Avrupa Birliği'ne katıldıktan sonra, bölgesel kalkınma politikalarından doğrudan faydalanan yeni üye ülkeler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, Polonya örneği, AB'nin genişleme süreci ve bölgesel kalkınma stratejilerinin, ekonomik anlamda daha az gelişmiş bir ülkeye nasıl yansıdığına dair önemli bir vaka sunmaktadır. Polonya'nın kalkınma süreci, hem Avrupa Birliği'nin sağladığı finansal kaynaklar hem de uyguladığı politikalara olan uyum açısından değerlendirildiğinde, AB'nin bölgesel kalkınma politikalarının başarılarını ve karşılaşılan zorlukları daha iyi anlamak mümkün hale gelmektedir.

Yapılan çalışmada Polonya'nın tarihi, demografik, iktisadi yapısı incelenmiş ve ekonomik dönüşümün sancılı olduğu görülmüştür. Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından Polonya'da ekonomik dönüşümünü hızlandırmayı amaçlayan bir dizi reform uygulanmıştır. Polonya, 2004'te AB'ye katıldıktan sonra merkezi planlamadan piyasa ekonomisine geçiş yaparak AB standartlarına uyum sağlamak ve Avrupa Tek Pazarı'na entegrasyonu kolaylaştırmak için önemli yapısal reformlar gerçekleştirdi. Bu reformların en önemli olanı, ekonomi profesörü Leszek Balcerowicz tarafından geliştirilen Balcerowicz Planıdır. Bu plan, Polonya'nın sosyalist planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine hızlı ve radikal bir geçiş yapmasını sağlamıştır. Balcerowicz Planı, özellikle enflasyonun kontrol altına alınması, devletin ekonomik hayattaki rolünün küçültülmesi ve serbest piyasa mekanizmalarının devreye girmesi hedeflerine yönelik bir dizi önlem içermektedir. Planın temel unsurlarından biri, fiyatların serbest bırakılması, yani devletin fiyat kontrollerini kaldırarak piyasa güçlerinin belirleyici olmasına izin verilmesiydi. Aynı zamanda, özel sektörün teşvik edilmesi, özelleştirme süreçlerinin hızlandırılması ve yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi gibi adımlar da planın önemli bileşenleriydi. Bu reformlar, Polonya ekonomisinin hızla serbestleşmesine ve küresel piyasalara entegrasyonuna olanak tanımıştır. Ancak, bu geçiş süreci çok sancılı olmuştur. Şok Terapisi'nin başlangıcında, yüksek enflasyon, işsizlik ve sosyal zorluklar yaşanmış, halk arasında ekonomik dengesizlikler ve belirsizlikler artmıştır. Buna rağmen, zamanla Polonya ekonomisi piyasa ekonomisine doğru evrilmiş ve ekonomik büyüme ivme kazanmıştır.

Polonya, 2004 yılında AB'ye katıldıktan sonra, ekonomik büyüme hızını artırmış ve kişi başına düşen GSYİH'sini AB ortalamasına yaklaştırmayı başarmıştır. Bu süreçte Polonya, Avrupa Yapısal ve Yatırım Fonları'ndan büyük ölçüde yararlanmıştır. Özellikle altyapı projeleri, küçük ve orta ölçekli işletmelere destek ve iş gücü piyasasına yönelik yatırımlar, Polonya'nın ekonomik kalkınmasına önemli katkılar sağlamıştır.

Polonya SAPARD fonlarından en fazla yararlanan ülke olmuştur. 2000-2006 yılları arasında sağlanan fonlar, Polonya'nın AB üyeliği öncesinde tarım sektörünü modernize etmesine ve kırsal kalkınma süreçlerine katkı sağlamasına imkan tanımıştır. 529 milyon EUR'luk toplam desteğin %33'ü Polonya'ya ayrılmıştır. 2014-2020 çok yıllık mali çerçeve kapsamında Polonya, uyum politikası için 72,8 milyar Avro olmak üzere toplam 105,8 milyar Avro aldı. Polonya'ya 2021-2027 çok yıllık mali çerçeve kapsamında tahsis edilen fonlar, uyum politikası kapsamında 72,2 milyar avroya ulaşırken, Ortak Tarım Politikası'ndan gelen 28,5 milyar avroluk fonla artırıldı. Bu, toplam 100,7 milyar avroya denk gelmektedir.

2024 yılı itibarıyla Polonya'nın ekonomik büyüme oranı ve işsizlik seviyeleri birçok Batı Avrupa ülkesiyle rekabet edebilir düzeye gelmiştir. Polonya'nın tarım sektörü, AB'ye katılım öncesinde modernizasyon ve verimlilik sorunlarıyla karşı karşıyaydı. Ancak AB'nin Ortak Tarım Politikası çerçevesinde aldığı doğrudan yardımlar ve kırsal kalkınma fonları sayesinde, Polonya tarımı dönüşüm geçirmiştir. Polonyalı çiftçiler, modern teknolojilere erişim ve sürdürülebilir tarım uygulamalarına yönelik teşviklerle birlikte verimliliklerini artırmıştır. Tarımsal ürünlerin AB pazarlarına entegrasyonu da Polonya'nın bu alandaki büyümesine katkıda bulunmuştur.

Çalışma, Polonya'nın, AB'nin kalkınma fonlarından ve yapısal desteklerden nasıl faydalandığına, bu yardımların Polonya'nın altyapı yatırımları, sanayi yapısının dönüşümü ve sosyal kalkınma üzerindeki etkilerine ışık tutmaktadır. Örneğin, bazı bölgelerde ekonomik eşitsizliklerin hala devam etmesi, bölgesel kalkınma politikalarının her bölgeye aynı oranda etkili olamayabileceğini ortaya koymaktadır.

2009 tarihinde “Polonya Stratejik Raporu” yayınlanmıştır. Rapora göre, 2004-2008 döneminde Polonya'daki ortalama yıllık GSYİH büyümesi (%5,4), AB-27'deki ortalama büyümeden (%2,3) iki kattan fazlaydı. Bu yüksek büyüme oranı, Polonya'nın ekonomik performansının güçlü olduğunu ve AB içindeki birçok ülkeye kıyasla daha hızlı bir büyüme sağladığını göstermektedir. Polonya'da kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH), cari fiyatlarla 1995'in ilk çeyreğinde 670 avrodan 2024'ün ilk çeyreğinde 5.110 avroya yükselmiştir. Son on yılda kişi başına düşen GSYİH yüzde 109 artmıştır. 2004-2008 dönemi gibi Polonya'nın ekonomik büyümesinin hızlandığı bir dönemde, tarım sektörü hala önemli bir ekonomik faaliyet alanıydı. Bu dönemde Polonya'da tarım sektöründe yapılan yatırımlar, büyüme oranlarını artırmıştır.

Bu çalışma, Polonya'daki ekonomik eşitsizliklerin nasıl azaldığını, tarımsal sektörün nasıl dönüştüğünü ve ülkenin genel kalkınma düzeyindeki değişimleri analiz ederek, AB'nin politikalarının başarısını ve zorluklarını ortaya koymaktadır. Çalışma kapsamında, Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Polonya'nın ekonomik ve tarımsal gelişimine etkisi incelenmiştir. Bu kapsamda ekonometrik analizler kullanılmıştır.

Çalışmada, 1990-2023 dönemi arasında Polonya'nın tarım politikalarının AB-6 (Almanya, Belçika, Hollanda, Fransa, İtalya, Lüksemburg) üye ülkelere yakınsayıp yakınsamadığı araştırılmıştır. Çalışma kapsamında, “gayrisafi yurtiçi hasıla (GDP)”, “gıda ithalatı (F_{imp})”, “gıda ihracatı (F_{exp})” ve “tarım, ormancılık ve balıkçılık katma değer (AGR)” verilerine ilişkin ekonometrik analiz yapılmıştır. Ekonometrik analizlerde zaman serisi verileri kullanılarak birim kök testleri uygulanmıştır. Zaman serilerinin durağanlık özelliklerini belirlemek amacıyla, klasik birim kök testlerinden Genişletilmiş Dickey ve Fuller (ADF, 1981) testi, Phillips-Perron (PP, 1998) testi ve Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS, 1992) durağanlık testi uygulanmıştır. Bunların yanı sıra, doğrusal olmayan birim kök testleri analizlere dahil edilmiştir. Bu bağlamda Kapetanios, Shin ve Snell (KSS, 2003) testi, Sollis (2009) testi ve Kruse (2011) testi kullanılmıştır. Çalışmanın tüm analiz süreçleri Eviews ve R programları kullanılarak yapılmıştır.

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GDP) serisi_Polonya'nın ekonomik büyüklüğünün AB-6 ülkeleri ile uzun vadede yakınsadığını, yani ekonomisinin giderek Avrupa ortalamasına uyum sağladığını göstermektedir. Gıda İthalatı (F_imp) bulguları Polonya'nın gıda ithalatı açısından AB-6 ülkelerine yakınsama sürecinde olmadığını göstermektedir. Polonya'nın gıda ihracatında (F_exp) doğrusal olmayan bir durağanlık gözlemlenmiştir. Tarım, ormancılık ve balıkçılık katma değerinde (AGR) yakınsama sağlanamamıştır.

Elde edilen sonuçlar, Polonya'nın AB üyeliğinin getirdiği avantajlar kadar, çözülmesi gereken yapısal zorluklara da işaret etmektedir. Bu sonuçlar, Polonya'nın AB politikalarından maksimum faydayı elde edebilmesi için stratejik planlamaya ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Polonya'nın daha fazla entegrasyon sağlayabilmesi için dijital dönüşüm, yenilikçi tarım teknikleri ve çevre dostu politikalar gibi alanlarda daha fazla ilerleme kaydetmesi gerekmektedir. AB'nin sunduğu kaynakların etkin bir şekilde kullanılması ve reformların sürdürülmesi, Polonya'nın bu hedeflere ulaşmasında kritik öneme sahiptir.

Polonya'nın ekonomik olarak geri kalmış bölgeleri genellikle Doğu Polonya, Kuzeydoğu Polonya ve Orta-Batı Polonya'daki bazı alanlar olarak sınıflandırılmaktadır. Bu bölgelerde sanayi yatırımları sınırlıdır, altyapı gelişimi yavaş ilerlemekte ve göç oranları yüksektir. Sanayi yatırımları genellikle Polonya'nın güney ve batı kesimlerine yoğunlaşırken, doğu ve kuzey bölgelerinde sanayileşme yavaş ilerlemektedir. Ulaşım ve iletişim altyapısının yetersizliği, bu bölgelere yatırım çekmeyi zorlaştırmakta, genç nüfus ise iş bulma umuduyla daha gelişmiş bölgelere veya yurt dışına göç etmektedir. Polonya, AB fonları ile bu bölgeleri geliştirmeye çalışsa da ekonomik uçurum devam etmektedir. Bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi için tarımın modernizasyonu, altyapı yatırımlarının artırılması ve sanayi projelerinin teşvik edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bulgulara yönelik politika önerileri bağlamında; Polonya'nın AB-6 ülkelerine ekonomik ve sektörel yakınsamasını sağlamak için Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası çerçevesinde çeşitli stratejik adımlar atılmalıdır. Bu süreçte finansman araçlarının etkin kullanımı, sürdürülebilir kalkınma prensipleri ve yeşil

dönüşüm politikaları temel alınmalıdır. Tarımsal üretimin modernizasyonu için bu fonlardan daha etkin faydalanılmalı, özellikle Warminsko-Mazurskie ve Kuyavia-Pomeranya gibi tarım yoğun bölgelerde yenilikçi tarım teknikleri teşvik edilmelidir. 2006 Avrupa Yeşil Kitabı ve AB Yeşil Mutabakatı çerçevesinde karbon salınımını azaltan projeler desteklenmelidir.

Sonuç itibarıyla; Polonya'nın ekonomik büyümesinin gayrisafi yurtiçi hasıla yakınsama sonucu üzerinden sürdürülebilir ve istikrarlı bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, gıda ithalatı (F_{imp}) ve gıda ihracatı (F_{exp}) serilerindeki durağanlık eksikliği, bu alanlarda önemli dalgalanmaların yaşandığını ve tarımsal ticaret politikalarının daha iyi düzenlenmesi gerektiğini göstermektedir. Tarım, ormancılık ve balıkçılık katma değer serisinin durağan olmaması, tarımsal üretim ve katma değerdeki belirsizliklerin Polonya'nın AB-6 ülkeleri ile entegrasyon sürecinde zorluklar yaşadığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular, Polonya'nın ekonomik ve tarımsal politikalarını gözden geçirmesi gerektiğine işaret etmektedir. Stabilizasyonu sağlamak ve sürdürülebilir büyüme hedeflerine ulaşmak adına, özellikle tarım sektöründe daha dengeli ve stratejik politikalar geliştirilmelidir. Gayrisafi yurtiçi hasıla durağanlığının sağladığı ekonomik istikrar, Polonya'nın AB standartlarına uyum sürecinde bir avantaj olarak değerlendirilebilirken, tarım ve gıda ticaretindeki dalgalanmaların azaltılması, bu uyumu güçlendirmek adına kritik bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abels, Joscha & Hans-Jürgen Bieling: "Drivers and Limits of the Geoeconomic Turn in EU Infrastructure Policy." **Politics and Governance**, 12 2024.
- Adamowicz, Mieczysław: "European funds for rural areas and regional convergence of agriculture in Poland." **Economic and Regional Studies/Studia Ekonomiczne i Regionalne**, 12(1), 2019, s. 12-22.
- Adamowicz, Mieczysław & Zwolińska-Ligaj, Magdalena: "The “Smart Village” as a way to achieve sustainable development in rural areas of Poland." **Sustainability**, 12(16), 2020, s. 1-28.
- Aiello, Francesco & Valeria Pupo: "Structural funds and the economic divide in Italy." **Journal of Policy Modeling**, 34(3), 2012, s. 403-418.
- Akbaş, Gökşen & Altan Apar: "Avrupa 2020 Stratejisi Akıllı, Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme için Avrupa Stratejisi Özet Bilgi Notu." T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Sosyal, Bölgesel ve Yenilikçi Politikalar Başkanlığı, Ankara, 2010.
- Alganer, Yalçın & Müzeyyen Çetin: "Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri (II)(1957-1986)," **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 25(2), 2015, s. 339-362.
- Allen, Judith: "Europe of the neighbourhoods: class, citizenship and welfare regimes, **Social exclusion in European cities: processes, experiences and responses**. Routledge, 2012, s. 25-51.

Alonso Cárdenas, Gema & Ana Nieto Masot:

"Towards rural sustainable development? Contributions of the EAFRD 2007–2013 in low demographic density territories: The case of Extremadura (SW Spain)." **Sustainability** 9(7), 2017.

Ansell, Chris:

"The networked polity: Regional development in Western Europe." **Governance**, 13(2), 2000, s. 279-291.

Antonopoulos, Eleftherios & John Bachtler:

"The role of EU pre-accession assistance in the establishment of national coordination structures for EU funding: the case of Croatia." **Journal of Contemporary European Research**, 10(2), 2014, s.185-202.

Archer, Clive & Butler, Fiona:

The European Community: Structure and Process, London: Pinter Pub., 1992.

Arbolino, Roberta & Raffaele Boffardi:

"The impact of institutional quality and efficient cohesion investments on economic growth evidence from Italian regions." **Sustainability**, 9(8), 2017.

Armstrong, Kenneth A.

"EU social policy and the governance architecture of Europe 2020." **Transfer: European Review of Labour and Research**, 18(3), 2012, s. 285-300.

- Arts, Karin, et al: "Development policy and european union politics". **Oxford Research Encyclopedia of Politics**, 2020, <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.1132>, 3 Ağustos 2024.
- Atkinson, Rob & Carolina Pacchi: "In search of territorial cohesion: An elusive and imagined notion." **Social inclusion**, 8(4), 2020, s. 265-276.
- Audretsch, David B., Erik E. Lehmann & Julian Schenkenhofer: "Internationalization strategies of hidden champions: lessons from Germany." **Multinational Business Review**, 26(1), 2018, s. 2-24.
- Avrupa Birliği Anlaşması: "Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma", 2011, (çevrimiçi), <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>, 15 Aralık 2022.
- Avrupa Birliği Başkanlığı: "Avrupa Birliği'nin Çevre ve İklim Değişikliği Politikası", 2024, (çevrimiçi), https://www.ab.gov.tr/fasil-27-cevre_92.html, 20 Temmuz 2024.
- Avrupa Birliği Başkanlığı: "Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası", 2024a, (çevrimiçi), https://www.ab.gov.tr/fasil-15-enerji_80.html, 20 Temmuz 2024.
- Avrupa Komisyonu: "Europe 2020: A Strategy for Smart. Sustainable and Inclusive Growth, European Commission;” Publications Office of the European Union: Luxembourg, 2010.

<https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/complet%20en%20barroso%20%20%20007%20-%20europe%202020%20-%20en%20version.pdf>, 2 Temmuz 2023.

Avrupa Komisyonu:

“Elements for a Common Strategic Framework 2014 to 2020. The European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund, the European Agricultural Fund for Rural Development and the European Maritime and Fisheries Fund, 61 final, 14 March.” EC, Brussels, 2012.

Avrupa Komisyonu:

“Investment for Jobs and Growth: Promoting Development and Good Governance in EU Regions and Cities – Sixth Report on Economic, Social and Territorial Cohesion.” CEC, Brussels, 2014. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion6/index_en.cfm, 21 Aralık 2023.

Avrupa Birliği Konseyi:

“Council Regulation (EC) No 1083/2006 laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund and the Cohesion Fund and repealing Regulation (EC) No 1260/1999” **Official Journal of the European Union**, 2006.

Avrupa Tek Senedi:

Single European Act, 1986, (çevrimiçi), <https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a519205f-924a-4978-96a2->

b9af8a598b85.0004.02/DOC_1&format=PDF, 8
Nisan 2022.

Avrupa Topluluklarını Kuran
Antlaşma:

Consolidated Version Of The Treaty Establishing
The European Community , 1957, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11997E/TXT>, 6
Mart 2023.

Bache, Ian:

Multi-level governance in the European Union,
Oxford Handbooks Online, 2012.
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199560530.013.0044>

Bachtler, John, et al.:

Regional development and policy in the transition countries. University of Strathclyde, European
Policies Research Centre, 1999.

Bachtler, John & Carlos Mendez:

"Who governs eu cohesion policy? deconstructing
the reforms of the structural funds", 45(3), 2007,
s.535-564.

Bachtler, John & Irene McMaster:

"EU Cohesion policy and the role of the regions:
investigating the influence of Structural Funds in the
new member states." **Environment and Planning C:
Government and Policy**, 26(2), 2008, s. 398-427.

Bäckstrand, Karin:

"Towards a climate-neutral union by 2050? The
European green deal, climate law, and green
recovery." **Routes to a resilient European Union:**

interdisciplinary European studies. Cham:
Springer International Publishing, 2022, s. 39-61.

- Badinger, Harald & Fritz Breuss: "What Has Determined the Rapid Post-War Growth of Intra-EU Trade?" **Review of World Economics / Weltwirtschaftliches Archive**, 140 (1), 2004, s. 31–51.
- Bailey, David & de Propis, Lisa: "The 1988 reform of the European Structural Funds: entitlement or empowerment?." **Journal of European Public Policy**, 9(3), 2002, s. 408-428.
- Balchin, Paul, Ludek Sykora & Gregory Bull: **Regional policy and planning in Europe**. Routledge, 2002.
- Baldwin, Richard & Charles Wyplosz: **The Economics of European Integration**, 2nd Edition, New York, McGraw-Hill Companies, 2006.
- Balland, Pierre-Alexandre, et al.: "Smart specialization policy in the European Union: relatedness, knowledge complexity and regional diversification." **Regional studies**, 53(9), 2019, s. 1252-1268.
- Barma, Tina: "Trends and determinants of post-integration agricultural transformation in poland and bulgaria." **Journal of Central European Agriculture**, 24(2), 2023, s. 552-569.

- Barnes, Ian & Barnes, Pamela M. **The Enlarged European Union**, London: Longman Pub., 1995.
- Barro, Robert J.: "Economic Growth in a Cross-Section of Countries." **Quarterly Journal of Economics**, 106(2), 1991, s. 407- 443.
- Basile, Roberto, Davide Castellani & Antonello Zanfei: "Location choices of multinational firms in Europe: The role of EU cohesion policy." **Journal of International Economics**, 74(2), 2008, s. 328-340.
- Baskaran, Thushyanthan: "Did the Maastricht treaty matter for macroeconomic performance? A difference-in-difference investigation." **Kyklos**, 62(3), 2009, s. 331-358.
- Batrancea, Larissa M., et al: "Empirical investigation on how wellbeing-related infrastructure shapes economic growth: Evidence from the European Union regions." **Plos one**, 18(4), 2023.
- Becker, Sascha O., Peter H. Egger & Maximilian Von Ehrlich: "Too much of a good thing? On the growth effects of the EU's regional policy." **European Economic Review**, 56(4), 2012, s. 648-668.
- Bełdycka-Bórawska, Aneta, et al.: "Development of solid biomass production in poland, especially pellet, in the context of the world's and the european union's climate and energy policies". **Energies**, 14(12), 2021, s. 1-22.
- Benn, David Wedgwood: "Russian historians defend the Molotov—Ribbentrop Pact." **International Affairs (Royal Institute of International Affairs)**, 2011, s. 709-715.

- Berberi, Odeta: "The impact of eu political conditionality on minority rights in western balkans: insights from the croatian enlargement." **Journal of Educational and Social Research**, 7(1), 2017, s. 81-89.
- Berger, Gerald: "Reflections on governance: power relations and policy making in regional sustainable development." **Journal of environmental policy & planning**, 5(3), 2003, s. 219-234.
- Bergman Rosamond, Annika: "The co-constitution of domestic and international welfare obligations: The case of Sweden's social democratically inspired internationalism," **Cooperation and Conflict**, 42(1), 2007, s. 73-99.
- Beugelsdijk, Maaïke & Sylvester CW Eijffinger: "The effectiveness of structural policy in the European Union: An empirical analysis for the EU-15 in 1995–2001." **JCMS: Journal of Common Market Studies**, 43(1), 2005, s. 37-51.
- Biczkowski, Mirosław, Aleksandra Jezierska-Thöle, and Roman Rudnicki: "The impact of RDP measures on the diversification of agriculture and rural development—Seeking additional livelihoods: The case of Poland." **Agriculture**, 11(3), 2021, s. 1-26.
- Bielecka, Elżbieta, Beata Calka & Dariusz Dukaczewski: "Towards inclusive and sustainable urbanization. Case study of land use efficiency in Poland." **Proceedings of the 8th International Conference on Cartography and GIS, Nessebar, Bulgaria**. 2021, s. 17-24.

Bilici, Nurettin:

“AB’de Ekonomik Bütünleşme ve Türkiye’nin Entegrasyonu”. **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, 5(2), 2006, s.39-45.

Billows, Sebastian, Kohl, Sebastian, & Tarissan, Fabien:

“Bureaucrats or ideologues? EU merger control as market-centred integration,” **JCMS: Journal of Common Market Studies**, 59(4), 2021, s. 762-781.

Bilous, Olena, et al.:

"Innovation agenda of cohesion policy: contradictions in implementation and the ways to resolve them". *Economic Innovations*, 24(2/83), 2022, s. 29-41.

Blazyca, George & Marek Kolkiewicz:

"Poland and the EU: Internal disputes, domestic politics and accession." **The Journal of Communist Studies and Transition Politics**, 15(4), 1999, s. 131-143.

Blazyca, George, Krystian Heffner & Ewa Helińska-Hughes:

"Poland-can regional policy meet the challenge of regional problems?." **European Urban and Regional Studies**, 9(3), 2002, s. 263-276.

Bogumil, Piotr & Rafał Wielądek:

"Securing Poland’s economic success: A good time for reforms." **ECFin country focus**, 11(9), 2014, s. 1-8.

Boldrin, Michele:

“Regional Policies and Economic Growth in the EU” içinde *The Past, Present and Future of the European Union*, Edited by Alan V. Deardorff, Palgrave **Macmillan**, 2004: s. 103-137.

- Bonnet, Amélie: "8 The European Social Fund in Poland." **Labour and Social Transformation in Central and Eastern Europe: Europeanization and beyond**, 149, 2016.
- Botta, Marco: "Financial crises, debt overhang, and firm growth in transition economies." **Applied Economics**, 52(40) 2020, s. 4333-4350.
- Brasche, Ulrich: **Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyumu**, Edt. Hürrem Cansevdi, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 2001.
- Brülhart, Marius, Matthieu Crozet & Pamina Koenig: "Enlargement and the EU periphery: the impact of changing market potential." **World Economy**, 27(6), 2004, s. 853-875.
- Bugge, Peter: "The nation supreme: The idea of Europe 1914-1945." **The history of the idea of Europe**, 1995, s. 83-149.
- Cameron, Fraser: **An introduction to European foreign policy**. Routledge, 2012.
- Camilleri, Mark Anthony: "Environmental, social and governance disclosures in Europe." **Sustainability Accounting, Management and Policy Journal**, 6(2), 2015, s. 224-242.

- Can, Metin & Kemal Esengün:
"Avrupa Birliği kırsal kalkınma programlarının Türkiye'nin kırsal kalkınması açısından incelenmesi: SAPARD ve IPARD örneği." *Journal of Agricultural Faculty of Gaziosmanpaşa University (JAFAG)*, 2007(2), 2007, s. 43-56.
- Carlsson, Vanja:
"Governance structure and ideology: Analysing National Administrative Conditions for gender Equality in the EU's regional policy." **NORA-Nordic Journal of Feminist and Gender Research**, 28(2), 2020, s. 153-166.
- Carpenter, Juliet, et al.:
"Variegated Europeanization and urban policy: Dynamics of policy transfer in France, Italy, Spain and the UK." **European Urban and Regional Studies**, 27(3), 2020, s.227-245.
- Cassia, Lucio, Alessandra Colombelli & Stefano Paleari:
"Regional transformation processes through the universities—Institutions—industry relationship." **Industry and Higher Education**, 22(2), 2008, s. 105-118.
- Cerami, Alfio:
"Social mechanisms in the establishment of the European Economic and Monetary Union." **Politics & Policy**, 39(3), 2011, s. 345-372.
- Celli, Viviana, Augusto Cerqua & Guido Pellegrini:
"Does R&D expenditure boost economic growth in lagging regions?." **Social Indicators Research**, 173(1), 2024, s. 249-268.
- Ćetković, Stefan & Aron Buzogány:
"The political economy of EU climate and energy policies in Central and Eastern Europe revisited: Shifting coalitions and prospects for clean energy transitions." **Politics and Governance**, 7(1), 2019, s. 124-138.

- Chatzichristos, Georgios & Nikolaos Nagopoulos: "Triggering social innovation through the European Union LEADER program: evidence from a quantitative, comparative study." **SN Social Sciences**, 1(5), 2021.
- Churski, Paweł: "Problem areas in Poland in terms of the objectives of the European Union's regional policy." **European Planning Studies**, 13(1), 2005, s. 45-72.
- Churski, Paweł, and Piotr Żuber: "EU Regional Policy and Its Implications for the Development of Polish Regions." *Three Decades of Polish Socio-Economic Transformations: Geographical Perspectives*. **Cham: Springer International Publishing**, 2022, s. 487-521.
- Chirodea, Florentina: "The issue of border regions in the context of deepening the European integration process." Europe in a changing world: opportunities and challenges", **Oradea University Press, Debrecen University Press, Oradea–Debrecen**, 2021, s. 225-238.
- Čížik, Tomáš & Peter Novák: "North Atlantic Treaty Organization." 2018.
- Cole, John: **Development and Underdevelopment**, Routledge, Great Britain, 1992.
- Commission of the European Communities: Report on the Regional Problems in the Enlarged Community, COM (73) 55, (The Thomson Report), **Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities**, 1973.

- Commission of the European Communities:
- A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development, **Luxembourg: Office to Office Publication of the European Communities COM**, 2001.
- Copsey, Nathaniel & Karolina Pomorska:
- "The influence of newer member states in the European Union: The case of Poland and the Eastern partnership." **Europe-Asia Studies**, 66(3), 2014, s. 421-443.
- Costa Lobo, Marina:
- "Portuguese attitudes towards EU membership: Social and political perspectives." **South European society and politics**, 8.1-2, 2003, s. 97-118.
- Crescenzi, Riccardo, Marco Di Cataldo & Andrés Rodríguez-Pose:
- "Government quality and the economic returns of transport infrastructure investment in European regions." **Journal of Regional Science**, 56(4), 2016, s. 555-582.
- Crescenzi, Riccardo & Mara Giua:
- "One or many Cohesion Policies of the European Union? On the differential economic impacts of Cohesion Policy across member states." **Regional Studies**, 54(1), 2020, s. 10-20.
- Crump, Laurien & Simon Godard:
- "Reassessing communist international organisations: A comparative analysis of COMECON and the Warsaw Pact in relation to their Cold War competitors." **Contemporary European History**, 27(1), 2018, s. 85-109.
- Cuaresma, Jesús Crespo, Gernot Doppelhofer & Martin Feldkircher:
- "The determinants of economic growth in European regions." **Regional Studies**, 48(1), 2012, s. 44-67.

- Curtin, Deirdre: "Overseeing secrets in the EU: A democratic perspective." **JCMS: Journal of Common Market Studies**, 52(3), 2014, s. 684-700.
- Cuthill, Michael: "Strengthening the 'social' in sustainable development: Developing a conceptual framework for social sustainability in a rapid urban growth region in Australia." **Sustainable development**, 18(6), 2010, s. 362-373.
- Cvetanović, Slobodan, Uroš Mitrović & Marko Jurakić: "Institutions as the driver of economic growth in classic, neoclastic and endogenous theory." **Economic Themes**, 57(1), 2019, s. 111-125.
- Czudec, Adam & Ryszard Kata: "Processes of Regional Convergence in Poland in the Context of the Use of European Union Funds." **Lex Localis: Journal of Local Self-Government**, 14(4), 2016, s. 1-17.
- Czudec, Adam, Ryszard Kata & Małgorzata Wosiek: "Reducing the development gaps between regions in Poland with the use of European Union funds." **Technological and economic development of economy**, 25(3), 2019, s. 447-471.
- Çağlayan, Ebru, and İrem Saçaklı. "Satın Alma Gücü Paritesinin Geçerliliğinin Sıfır Frekansta Spektrum Tahmincisine Dayanan Birim Kök Testleri İle İncelenmesi." **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi** 20(1), 2006, s. 121-137.
- Çeliktaş, İbrahim: "2007-2013 Mali Perspektifi İçin Öngörülen Avrupa Birliği Katılım Öncesi Fonlarının Yapısı," **Sayıştay Dergisi**, (63), 2006, s. 39-49.
- Çifçi, İsmail, Ergin Uzgören & Rabia İnci Özbek. "Gümrük Birliği Anlaşması Türkiye'nin Avrupa Birliğine Yakınsamasını Sağladı mı?." **Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 11(4), 2018, 106-128.

- Dąbrowski, Marcin: "EU cohesion policy, horizontal partnership and the patterns of sub-national governance: Insights from Central and Eastern Europe." **European Urban and Regional Studies**, 21(4), 2013, s. 364-383.
- Dąbrowski, Marcin: "Towards place-based regional and local development strategies in central and eastern europe? eu cohesion policy and strategic planning capacity at the sub-national level." **Local Economy: The Journal of the Local Economy Policy Unit**, 29(4-5), 2014, s. 378-393.
- Dąbrowski, Marcin, Dominic Stead & Bardia Mashhoodi: "EU Cohesion Policy can't buy me love? Exploring the regional determinants of EU image." **Regional Science Policy & Practice**, 11(4), 2019, s. 695-712.
- Dąbrowski, Marcin, et al.: "Cohesion Policy and the citizens' perceptions of the EU: the role of communication and implementation." **European Planning Studies**, 29(5), 2021, s. 827-843.
- Danescu, Elena, & Elena Danescu: "The Werner Report." **Pierre Werner and Europe: The Family Archives Behind the Werner Report**, 2018, 161-202.
- Dangerfield, Martin: "Subregional cooperation in central and Eastern Europe: Support or substitute for the 'return to Europe'?" **Perspectives on European Politics and Society** 2(1), 2001, s. 55-77.
- Danowska-Prokop, Barbara, Iwona Pawlas & Małgorzata Czornik: "Poverty in Polish regions in the light of European Union policy." **Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy**, 72, 2022, s. 44-67.
- Danson, Mike; Halkier, Henrik & Charlotte Damborg: Regional development agencies in Europe. **Psychology Press**, 1998.

- Dax, Thomas, et al.: "The Leader programme 2007–2013: Enabling or disabling social innovation and neo-endogenous development? Insights from Austria and Ireland." **European Urban and Regional Studies**, 23(1) 2016, s. 56-68.
- Davis, Dane & Thomas Gift: "The positive effects of the Schengen Agreement on European trade." **The World Economy**, 37(11), 2014, s. 1541-1557.
- De Angelis, Emma, & Eirini Karamouzi: "Enlargement and the Historical Origins of the European Community's Democratic Identity, 1961–1978," **Contemporary European History**, 25(3), 2016, s. 439-458.
- Demeterova, Barbara, Tatjana Fischer & Juergen Schmude. "The right to not catch up—transitioning European territorial cohesion towards spatial justice for sustainability." **Sustainability**, 12(11), 2020, 4797.
- Demeterova, Barbara, Bryonny Goodwin-Hawkins & Tatjana Fischer: "Conceptualisations of territorial cohesion in central European border regions." **European Planning Studies**, 28(12), 2020a, s. 2287-2306.
- Dickey, David A., and Wayne A. Fuller: "Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root." **Journal of the American statistical association**, 74, 1979, s. 427-431.

- Dickey, David A., and Wayne A. Fuller:
"Likelihood Ratio Statistics For Autoregressive Time Series With A Unit Root", **Econometrica**, 49(4), 1981, s. 1057-72.
- Didelon, Clarisse & Yann Richard:
"The enlarging European union." how to stay a global player?," **The Global Studies Journal**, 1(4), 2008, s. 105-124.
- Dimopoulos, Angelos:
EU Foreign Investment Law, Oxford University Press, 2011.
- Djennas, Mustapha and Belkacem Ferouani:
"Growth and income convergence in africa", **Journal of Economics and Development Studies**, 2(4), 2014, s. 63-76.
- Doğan, Seyhun; Doğan, Ebru; Tüzer, Mutlu:
"Küresel Isınma ve İklim Değişikliği: Bilimsel Uzlaşmadan Politik Ayırışmaya." **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2020, 19(39), s. 1453-1484.
- Dominiak, Joanna & Tomasz Rachwał:
"Chief development tendencies, structural changes and innovativeness of the industrial and service sectors in Poland." **Quaestiones Geographicae**, 35(4), 2016, s. 49-69.
- Donaldson, Andrew:
"Performing regions: territorial development and cultural politics in a europe of the regions," **Environment and Planning A: Economy and Space**, 38(11), 2006, s. 2075-2092.
- Dubel, Przemysław:
"Analysis of the Impact of the European Social Fund on the SME Sector in Poland." **Problemy Zarządzania**, 17(6), 2019, s. 120-132.

- Dudek, Carolyn: "The European Union's Effect Upon Regional Economic Development and Regional Governments' Policy-making Ability." **Regional & Federal Studies**, 11(1), 2001, s. 101-125.
- Dumčiuvienė, Daiva & Aistė Bartkutė: "The Distributional Dimension in Economic Integration." **Economics and Management**, 17(1), 2012, s. 142-155.
- Dumciuvienė, Daiva & Alina Stundziene: "The efficiency of structural support and impact on economic and social indicators." **Technological and Economic Development of Economy**, 21(4), 2015, s. 660-675.
- Dühr, Stefanie & Vincent Nadin: "Europeanization through transnational territorial cooperation? The case of INTERREG IIIB North-West Europe." **Planning, Practice & Research**, 22(3), 2007, s. 373-394.
- Egan, Michelle: **The single market**. European Union Politics, Oxford University Press 2. Baski, 2006.
- Egan, Michelle & Maria Helena Guimarães: "Compliance in the single market." **Business and Politics**, 14(4), 2012, s. 1-28.
- Egeberg, Morten & Jarle Trondal: "Researching European Union agencies: What have we learnt (and where do we go from here)?." **JCMS: Journal of Common Market Studies**, 55(4), 2017, s. 675-690.
- Eichengreen, Barry & Marc Uzan: "The Marshall Plan: economic effects and implications for Eastern Europe and the former USSR." *Economic Policy* 7.14 (1992): 13-75.

- Ekiert, Grzegorz: "Dilemmas of Europeanization: Eastern and Central Europe after the EU enlargement." **Acta Slavica Iaponica**, 25, 2008, s. 1-28.
- Endo, Ken: "The Single European Act." **The Presidency of the European Commission under Jacques Delors: The Politics of Shared Leadership**, 1999, 129-151.
- Enguix, Moreno, Maria del Rocio, Juan Gómez García & Juan Candido Gomez Gallego: "An impact analysis of the European structural funds on the variation of the rate of employment and productivity in objective 1 regions." **European Planning Studies**, 20(4), 2012, s. 685-705.
- Eraydın, Ayda: "Bölgesel Kalkınma Kavram, Kuram ve Politikalarında Yaşanan Değişimler," **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu**, C.1, 2004, s. 126-127. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Kentsel-Ekonomik-Arastirmalar-Sempozyumu-Cilt1.pdf>.
- Erixon, Fredrik, et al.: "The europe 2020 strategy: time for europe to think again". **European View**, 9(1), 2010, s. 29-37.
- Esenyel Nimet Melis: "Türkiye’de Enerji Yakınsama Hipotezinin Sınanması: Yapısal Kırılmalı Birim Kök Analizi", **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, 6 (3), 2017, s. 42-52.
- Estrin, Saul & Tomasz Mickiewicz: "Entrepreneurship in transition economies: The role of institutions and generational change." **The dynamics of entrepreneurship: Evidence from the global entrepreneurship monitor data**, 2011, s. 181-208.

- European Commission: **The Regions of Europe : Second Periodic Report on the Social and Economic Situation of the Regions of the Community**, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1984.
- European Commission: “First report on economic and social cohesion”. Luxembourg: Office for Publications, 1996, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b093469f-676b-40b8-8cf1-3c16769c9e78>, 25 Temmuz 2023.
- European Commission: Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of the Regions of the European Union. CEC, Luxembourg, 1999.
- European Commission: SAPARD: How the Multi-annual Financing Agreement Works, Reference: MEMO/01/106, Brussels, 2001.
- European Commission: “Uyum politikası harcamaları, 2000-2013,” 2004, (çevrimiçi), https://aei.pitt.edu/42151/1/Third_social_cohesion_report.pdf, 20 Ocak 2023.
- European Commission: "Impact assessment guidelines (SEC (2005) 791)." *Brussels*, 2005.
- European Commission: Fact Sheet: The EU Rural Development Policy 2007-2013, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Union Communities, 2006.

European Commission: Cohesion Policy 2007-13 – Commentaries and Texts, Luxembourg, 2007, (çevrimiçi), https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/legislation/2007/cohesion-policy-2007-13-commentaries-and-official-texts, 14 Ağustos 2023.

European Commission: **Employment in Europe 2009**, Office for Official Publications of the European Communities, Brussels, 2009.

European Commission: “Ex post evaluation of Cohesion Policy programmes 2000–2006 financed by the European Regional Development Fund in Objective 1 and 2 regions,” Directorate General Regional Policy, 2010.

European Commission: “The common agricultural policy (CAP) and agriculture in Europe – Frequently asked questions,” 2013, (çevrimiçi), https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_13_631 , 15 Ocak 2023.

European Commission: “Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Cohesion policy: Strategic report 2013 on programme implementation 2007–2013, COM/2013/0210.” 2013a, (çevrimiçi) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0210>, 11 Temmuz 2023.

European Commission:

“Mutual Learning Exercise”, 2017, (çevrimiçi), https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/sites/default/files/rio/events/Challenge%2520paper%2520Topic%25205_0.pdf, 10 Mayıs 2022.

European Commission:

Supporting the sustainable development goals across the world: Joint synthesis report of the European Union and its member states. Luxembourg: European Union Publications Office, 2019.

European Commission:

The European Green Deal, 2019a, (çevrimiçi), https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0002.02/DOC_1&format=PDF, 18 Eylül 2023.

European Commission:

Poland made the most of Cohesion Policy Funds in 2007-13, 2019b, (çevrimiçi), https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2019/03/03-06-2019-poland-made-the-most-of-cohesion-policy-funds-in-2007-13, 15 Aralık 2024.

European Commission:

Multiannual financial framework 2021-2027, 2020, (çevrimiçi), https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/documents_en, 15 Ekim 2023.

European Commission:

Recovery plan for Europe. 2021b, (çevrimiçi) https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en, 17 Temmuz 2023.

European Commission:

“Commission adopts €76.5 billion Partnership Agreement with Poland for 2021 – 2027”, 2022, (çevrimiçi), <https://european-social-fund-plus.ec.europa.eu/en/news/commission-adopts-poland-partnership-2021-27>, 15 Aralık 2024.

- European Commission: “Regional Profile Silesia, Poland”, 2023, (çevrimiçi), https://energy.ec.europa.eu/system/files/2023-12/Silesia_2023.pdf, 10 Ekim 2024.
- European Commission: “Bölgesel Politikanın Tarihi,” 2024, (çevrimiçi), https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/what/history_en. 20 Şubat 2024.
- European Commission: “Overview - Instrument for Pre-accession Assistance”, 2024a, (çevrimiçi), https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/overview-instrument-pre-accession-assistance_en, 15 Şubat 2024.
- European Commission: “Cohesion Fund”, 2024b, (çevrimiçi), https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/cohesion-fund_en, 10 Aralık 2024.
- European Commission: “2014-2020 Cohesion Policy Overview”, 2024c, (çevrimiçi), https://cohesiondata.ec.europa.eu/cohesion_overview/14-20, 10 Aralık 2024.
- European Commission: “Poland. Funding, strategy, facts and figures and contact details for national Roma contact points in Poland” 2024d, (çevrimiçi), <https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu->, 15 Aralık 2024.
- European Commission: “Poland – CAP Strategic Plan”, 2024e, (çevrimiçi), https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans/poland_en, 15 Aralık 2024.

European Commission:	“What is the euro area?”, 2025, (çevrimiçi), https://economy-finance.ec.europa.eu/euro/what-euro-area_en , 28 Şubat 2025.
European Union:	Economic, Social and Territorial Cohesion. 2013, (çevrimiçi), http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/economic_social_cohesion_en.htm , 9 Eylül 2023.
European Union:	“The new European consensus on development: “Our World, Our Dignity, Our Future” [Doc. 9459/17]. Brussels, Belgium: Council of the European Union, 2017, (çevrimiçi), https://www.consilium.europa.eu/media/24011/european-consensus-for-development-st09459en17.pdf , 9 Şubat 2024.
European Union:	“European Countries using the Euro,” 2024, (çevrimiçi), https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/euro/countries-using-euro_en#:~:text=Although%20all%20EU%20countries%20are,also%20known%20as%20the%20eurozone , 15 Haziran 2024.
European Union:	“Easy to read - The European Union,” 2024a, (çevrimiçi), https://european-union.europa.eu/easy-read_en , 15 Mart 2024.

European Parliament:

Economic, social and territorial cohesion, 2024, (çevrimiçi), <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/93/economic-social-and-territorial-cohesion#:~:text=Cohesion%20policy%20is%20the%20European,and%20protection%20of%20the%20environment, 20 Ekim 2024.>

Eurostat:

“European Regional and Urban Statistics Reference Guide”, 2010, (Çevrimiçi) <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5911205/KS-RA-10-008-EN.PDF/f22f0e52-7677-4d2dad94-fa3950e8dc0c?version=1.0, 25.08.2023.>

Eurostat:

"Data Explorer", 2016, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7604195/KS-HA-16-001-EN-N.pdf, 14 Kasım 2023.>

Eurostat:

Regions in the European Union Nomenclature of Territorial Units for Statistics NUTS 2010/EU-27, Eurostat Methodologies and Working Papers, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011.

Eurostat:

“Urban-Rural Europe – introduction”. 2022, (çevrimiçi), https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Urban-rural_Europe_-_introduction#Introduction_to_territorial_typologies, 20 Şubat 2024.

- Eurostat: "Structural Funds Eligibility for 2014-2020 (EU)," 2024, (çevrimiçi), <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217155/4387547/EU28-eligibility-1420.pdf>, 20 Şubat 2024.
- Farole, Thomas, Andrés Rodríguez-Pose & Michael Storper: "Cohesion policy in the European Union: Growth, geography, institutions." **JCMS: Journal of Common Market Studies**, 49(5), 2011, s. 1089-1111.
- Fedajev, Aleksandra, et al.: "Assessment of progress towards "Europe 2020" strategy targets by using the MULTIMOORA method and the Shannon Entropy Index." **Journal of Cleaner Production**, 244, 2020.
- Ferry, Martin & McMaster, Irene: "Cohesion policy and the evolution of regional policy in central and eastern europe". *Europe-Asia Studies*, 65(8), 2013, s. 1502-1528.
- Filipiak, Beata Zofia, et al. "Do European Union Funds Have an Impact on the Volume of Corporate Lending? The Case of the Czech Republic, Slovakia and Poland." **European Research Studies Journal**, 23(2), 2020, s. 3-22.
- Fligstein, Neil: "Institutional entrepreneurs and cultural frames-The case of the European Union's Single Market Program." **European Societies**, 3(3), 2001, s. 261-287.
- Florescu, Mihaela Felicia Stanciu & Adrian Turek Rahoveanu: "Local Action Group-a pillar of the development of the Romanian village." **SHS Web of Conferences**, 95, 2021.
- Fratesi, Ugo & Fiona G. Wishlade: "The impact of European Cohesion Policy in different contexts." **Regional Studies**, 51(6), 2017, s. 817-821.

- Fratesi, Ugo & Giovanni Perucca: "EU regional development policy and territorial capital: A systemic approach." **Papers in Regional Science**, 98(1), 2019, s. 265-282.
- Furness, Mark & Stefan Gänzle: "The security–development nexus in european union foreign relations after lisbon: policy coherence at last?", **Development Policy Review**, (4), 35, 2016, s. 475-492.
- Funck, Rolf H.: "Reflections on regional development policy and the concept of region." In **New Frontiers in Regional Science: Essays in Honour of Walter Isard, Volume 1**. London: Palgrave Macmillan UK, 1990, s. 173-183.
- Gagliardi, Luisa & Marco Percoco: "The impact of European Cohesion Policy in urban and rural regions." **Regional Studies**, 51(6), 2017, s. 857-868.
- Gallo, Federica, et al.: "Biomedical and health research: an analysis of country participation and research fields in the EU's Horizon 2020." **European journal of epidemiology**, 36(12), 2021, s.1209-1217.
- Gani, Walid, et al.: "Exploring the nexus between competition and the sustainable development goals in oecd countries". **Sustainable Development**, 31(5), 2023, s. 3721-3733.
- Gao, Lintong, Qibo Tian & Fei Meng: "The impact of green finance on industrial reasonability in China: Empirical research based on the spatial panel Durbin model." **Environmental Science and Pollution Research**, 30(22), 2023, s. 61394-61410.

- Garcia-Milà, Teresa & Therese J. McGuire:
"Do interregional transfers improve the economic performance of poor regions? The case of Spain." **International Tax and Public Finance**, 8, 2001, s. 281-296.
- Garzon, Isabelle:
Reforming the common agricultural policy: history of a paradigm change. Springer, 2006.
- Gebethner, Stanislaw:
"Free elections and political parties in transition to democracy in central and southeastern Europe." **International Political Science Review**, 18(4), 1997, s. 381-399.
- Gecevičius, Giedrius, Antanas Markevičius, & Mantas Marčiukaitis:
"Local sustainable energy strategies as opportunity for European Union regional development." **Environmental Research, Engineering and Management**, 71(3), 2015, s.49-57.
- Geven, Ruud:
"Transnational networks and the common market: business views on European integration, 1950-1980." Doctoral Thesis, Maastricht University, Universitaire Pers Maastricht, 2014.
- Goebel, Roger J.:
"The European Union grows: the constitutional impact of the accession of Austria, Finland and Sweden." **Fordham Int'l LJ** 18, 1994, s. 1092-1190.
- Gołasa, Piotr, Wioletta Bieńkowska-Gołasa & Przemysław Litwiniuk:
"The Evolution Of Financial Instruments In The Common Agricultural Policy In Light Of The Strategic Plan For 2023-2027." **Studia Iuridica**, 99, 2024, s. 346-361.
- González, Ainhoa, et al.:
"Indicators for spatial planning and territorial cohesion: Stakeholder-driven selection approach for improving usability at regional and local levels." **Regional Studies**, 49(9), 2015, s. 1588-1602.

- Greenwood, Justin, Roger Levy & Rachel Stewart: "The European Union Structural Fund Allocations: 'Lobbying To Win' or Recycling the Budget?." **European Urban and Regional Studies**, 2(4), 1995, s. 317-338.
- Güriş, Burak, Tiftikçigil, Burcu Yavuz, & Tıraşoğlu, Muhammed: "Testing for unemployment hysteresis in Turkey: evidence from nonlinear unit root tests." **Quality and Quantity**, 51, 2017, s. 35–46.
- Güriş, Burak: **R Uygulamalı Doğrusal Olmayan Zaman Serileri Analizi**. Der Yayınları, 2020.
- Güner, Altuğ & Doğan, Seyhun: "Innovation in The European Union Within The Framework of The Theory of Creative Destruction: An Overview After The Global Financial Crisis 2008". **Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi**, 5(3), s.682-705.
- Hajdys, Dagmara: "Problems of financing sources for environmental protection in strategic documents of the European Union and Poland in the new financial perspective for 2021–2027." **Ekonomia i Prawo. Economics and Law**, 20(4), 2021, s. 745-761.
- Han, Ying: "Economic evaluation model of investment projects from the perspective of sustainable development." **Second International Conference on Sustainable Technology and Management**, 12804, 2023, s. 578-582.
- Healy, Adrian: "Smart specialization in a centralized state: Strengthening the regional contribution in North East Romania." **Regional Innovation Strategies 3 (RIS3)**. Routledge, 2018, s.135-151.

- Hebda, Wiktor: "The North-South Gas Corridor in the Context of Poland's Gas Transmission System-A Perfect Opportunity to Diversify Gas Resources." **Energies**, 14(21), 2021.
- Heidenreich, Martin: "Regional inequalities in the enlarged europe". **Journal of European Social Policy**, 13(4), 2003, s. 313-333.
- Helm, Dieter: "The Assessment: The European Internal Market: The Next Steps." **Oxford Review of Economic Policy**, 9(1), 1993, s. 1-14.
- Hessels, Jolanda & Wim Naudé: "The intersection of the fields of entrepreneurship and development economics: A review towards a new view." **Journal of Economic Surveys**, 33(2), 2019, s. 389-403.
- Hirschman, Albert O.: **Kalkınma iktisadının yükselişi ve gerilemesi**. Fikret Şenses (editör), Kalkınma İktisadı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.
- Hitiris, Theodore: **European Union Economics**. Pearson Education, 2002.
- Hoerner, Julian & Paul Stephenson: "Theoretical perspectives on approaches to policy evaluation in the EU: The case of cohesion policy." **Public Administration**, 90(3), 2012, s. 699-715.

- Holecki, Tomasz, et al.: "Realization of the EU's cohesion policy in health care in the Visegrad group countries in the perspective 2014-2020." **Frontiers in Public Health**, 8, 2020.
- Hooghe, Liesbet & Michael Keating: "The politics of European Union regional policy." **Journal of European Public Policy**, 1(3), 1994, s. 367-393.
- Hornowski, Andrzej et al.: "Factors determining the development of small farms in central and eastern Poland." **Sustainability**, 12(12), 2020, s. 1-21.
- Hönnige, Christoph & Diana Panke: "The Committee of the Regions and the European Economic and Social Committee: How Influential are Consultative Committees in the European Union?." **JCMS: Journal of Common Market Studies**, 51(3), 2013, s. 452-471.
- Höpner, Martin & Armin Schäfer: "A new phase of European integration: Organised capitalisms in post-Ricardian Europe." **West European Politics**, 33(2), 2010, s. 344-368.
- Höpner, Martin & Alexander Spielau: "Better than the Euro? The European monetary system (1979–1998)." **New Political Economy**, 23.2, 2018, s. 160-173.
- Hunter Jr, Richard J. & Leo V. Ryan: "Poland, the European Union, and the Euro: Poland's Long Journey to Full European Integration." **Global Economy Journal**, 9(2), 2009.
- Hübner, Danuta: "Delivering Lisbon through cohesion policy", speech to the Conference, "Making Partnership Work Regional and Local Authorities for Growth and Jobs", Committee of the Regions, Brussels, 2006.
- Ikonomou, Haakon A., Aurélie Andry, & Rebekka Byberg: European enlargement across rounds and beyond borders. **London: Routledge**, 2017.

International Trade Administration: Poland - Country Commercial Guide. Market Overview, 2024, <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/poland-market-overview>, 13 Nisan 2024.

İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV): **Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası**, İstanbul, 2001.

İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV): **Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası, 15 Soruda 15 AB Politikası**, İstanbul: İKV Yayınları, 2003.

İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV): Avrupa 2020 Stratejisi, 2014, (çevrimiçi), <https://www.ikv.org.tr/images/files/2020stratejisi.pdf>, 8 Nisan 2023.

İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV): Avrupa Birliği Tarihçe, 2023, (çevrimiçi), https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=3&id=28, 7 Mart 2024.

İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV): “Komşuluk Politikası ve Genişleme Müzakereleri,” 2024, (çevrimiçi), https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=31&id=232, 5 Mart 2024.

İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV): “Avrupa Birliği » AB Genişleme Politikası » AB Genişlemesi,” 2024a, (çevrimiçi), https://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?i

d=32, 10 Mart 2024.

İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV):

“Ekonomik ve Parasal Birlik,” 2025, (çevrimiçi), https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=31&id=230, 28 Şubat 2025.

Jagódka, Maciej & Snarska, Małgorzata:

“Regional disparities as a result of differences in human capital and innovativeness on the example of poland.” **Technological and Economic Development of Economy**, 29(2), 2023: s. 696-716.

Jakubowski, Andrzej & Andrzej Miszczuk:

"New approach towards border regions in the Territorial Agenda 2030." **Europa XXI**, 40, 2021, s. 11-25.

John, Peter:

“The Europeanisation of Sub-national Governance”, **Urban Studies**, 37(5/6), Edinburgh, May 2000, 877-894.

Jano, Dorian:

“EU Enlargement Rounds and Dilemmas: The Successful, the Reluctant, the Awkward, and the Laggards.” In: Challenges and Barriers to the European Union Expansion to the Balkan Region, **IGI Global**, 2022. s. 18-38.

Jarosz-Angowska, Aneta, et al.:

“Effect of european integration on the competitiveness of the agricultural sector in new member states (EU-13) on the internal eu market”. **Sustainability**, 14(20), 2022, s. 1-23.

- Jordana, Jacint, Fabiola Mota & Andrea Noferini: "The role of social capital within policy networks: Evidence from EU cohesion policy in Spain." **International Review of Administrative Sciences**, 78(4), 2012, s. 642-664.
- Kaiser, Wolfram: "What alternative is open to us? Britain," In European Union Enlargement. A Comparative History, Routledge, 2004, s. 10-33.
- Kapetanios, George, et al.: "Testing for a unit root in the nonlinear STAR framework." **Journal of Econometrics**, 112, 2003, s. 359 – 379
- Karabacak, Hakan: "Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye ile Mali İşbirliği". **Maliye Dergisi**, 146, 2004: s.69-106.
- Karakılçık, Yusuf: **Yeni bölgeselleşme politikaları ve Türkiye’de bölge yönetimi**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014.
- Kasprzyk, Beata & Jolanta Wojnar: "An evaluation of the implementation of the Europe 2020 strategy." **Economic and Regional Studies**, 14(2), 2021, 146-157.
- Kawecka-Wyrzykowska, Elżbieta: "Poland’s Settlements With The European Union Budget From May 2004 Till The End Of 2022, And Funds Available From 2021 to 2027." In Poland in the European Union, Report, Publisher: SGH Publishing House, 2023 s.123-141.

- Kaveshnikov, Nikolay: "Ukraine's membership application as a trigger to reform the eu enlargement policy", **Herald of the Russian Academy of Sciences**, 92(S7), 2022, s. 651-659.
- Kaya, Ayhan; Aydın-Düzgit, Senem & Gürsoy Yaprak: **Avrupa Birliği'ne Giriş: Tarih, Kurumlar ve Politikalar**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Kaya, Ayhan, İncioğlu, Nihal & Beşgül Burç: "Avrupa Birliği Bölgesel Politikası", Avrupa Birliği Hakkında Merak Ettikleriniz, Haz. Ayhan Kaya, İstanbul, 2013, s.129-143.
- Keating, Michael: **Europeanism and regionalism**. In The European Union and the regions, Oxford: Clarendon Press, 1995, s. 1-22.
- Kembayev, Zhenis: "Konseptsiya Pan-Yevropı P. Kudehove-Kalergi Kak Odnı İz Vajneyşih Stadiy V Stanovlenii İdei Yevropeyskogo Yedinstva." **İstoriya Gosudarstva i Prava**, 22, 2010, s. 38-43.
- Kennedy, Peter: **Ekonometri Kılavuzu**, (Çev.: Muzaffer Sarımeşeli ve Şenay Açıkgöz) Ankara: Gazi Kitabevi, 6. Baskı, 2006.
- Keune, Maarten: "The effects of the EU's assault on collective bargaining: less governance capacity and more inequality." **Transfer: European Review of Labour and Research**, 21(4), 2015, s. 477-483.

- Kiryluk-Dryjska, Ewa et al.: "Local determinants of the Common Agricultural Policy rural development funds' distribution in Poland and their spatial implications." **Journal of Rural Studies**, 74, 2020, s. 201-209.
- Kiryluk-Dryjska, Ewa, and Agnieszka Baer-Nawrocka: "Regional differences in benefits from the EU Common Agricultural Policy in Poland and their policy implications." **Agriculture**, 11(4), 2021, s. 1-14.
- Kiryluk-Dryjska, Ewa, Agnieszka Baer-Nawrocka & Obinna Okereke: "The Environmental and Climatic CAP Measures in Poland vs. Farmers' Expectations—Regional Analysis." **Energies**, 15(13), 2022.
- Kiryluk-Dryjska, Ewa, Barbara Więckowska, and Kinga Smolińska: "Winners and Losers of the CAP's rural Development Policy in Poland." **Agriculture**, 12(5), 2022, s. 1-15.
- Kolodziejczyk, Katarzyna: Poland in the European Union. Ten years of membership." **Revista UNISCI**, 40, 2016,s. 9-26.
- Kokko, Ari & Patrik Gustavsson: "Regional integration, foreign direct investment, and regional development." **EIB papers**, 9(1), 2004, s.110-135.

- Kogut-Jaworska, Magdalena: "Financing of Regional and Local Development by the Territorial Self government Units in Poland Within the EU Cohesion Policies." **Hradec Economic Days**, (2018).
- Kotios, Angelos, Roukanas, Spyridon & Galanos, George: "The territorial cooperation policy of the eu with the countries of south east europe: an interim evaluation." **Spatium**, (31), 2014, s. 30-38.
- Kruse, Robinson: "A New Unit Root Test Against ESTAR Based on a Class of Modified Statistics." **Statistical Papers**, 52, 2011, s. 71-85.
- Kurant, Paweł & Krzysztof Kolanowski: "Experience of the cross-border cooperation between Poland and Germany: conclusions for the Polish-Ukrainian border area." **Contemporary Socio-Economic Issues of Polish-Ukrainian Cross-border Cooperation**, 2017.
- Kusz, Dariusz, Bożena Kusz & Paweł Hydzik: "Changes in the Price of Food and Agricultural Raw Materials in Poland in the Context of the European Union Accession." **Sustainability**, 14(8), 2022.
- Kuzelewska, Elzbieta: "Referendum voting behaviour: Polish Referendum on Membership in the EU." **Polish Pol. Sci. YB**, 32, 2003.
- Kwiatkowski, Denis, et al.: "Testing the null hypothesis of stationarity against the alternative of a unit root: How sure are we that economic time series have a unit root?." **Journal of econometrics**, 54 (1-3), 1992, s. 159-178.
- Latruffe, Laure, et al.: "Measurement of sustainability in agriculture: a review of indicators." **Studies in Agricultural Economics**, 118(3), 2016, s. 123-130.
- Lambregts, Bart, Leonie Janssen-Jansen & Nadav Haran: "Effective governance for competitive regions in Europe: the difficult case of the Randstad." **GeoJournal**, 72, 2008, s. 45-57.

- Lane, Philip, R.: "The Real Effects of European Monetary Union." **Journal of Economic Perspectives**, 20 (4), 2006, s. 47-66.
- Larch, Martin & Lars Jonung: "The stability and growth pact of the European Union." **The New Palgrave Dictionary of Economics**, (2014), s. 1-4.
- Laursen, Johnny: "2 A kingdom divided: Denmark." **European Union Enlargement**. Routledge, 2004, s. 34-56.
- Lazíková, Jarmila, et al.: "Technical efficiency in the Agricultural Business—The case of Slovakia." **Sustainability**, 11(20), 2019.
- Lejour, Arjan M. & Nahuis, Richard: "EU Accession and the Catching Up of the Central and East European Countries" in the EU içinde The Past, Present and Future of the European Union Edited by Alan V. Deardorff, **Palgrave Macmillan**, 2004, s. 137-158.
- Lemanowicz, Marzena: "Rural development programme as an instrument of financial support for agricultural producer groups in Poland." **Proceedings of the 2018 International Conference,, Economic Science for Rural Development**, No. 49, 2018.
- Lengyel, Imre & Balázs Kotosz: "The catching up processes of the regions of the Visegrad Group countries." **Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe**, 21(4), 2018, s. 5-24.
- Leuffen, Dirk, Berthold Rittberger & Frank Schimmelfennig: **Differentiated integration: Explaining variation in the European Union**. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013.

- Lepore, Dominique & Francesca Spigarelli:
"Integrating Industry 4.0 plans into regional innovation strategies." **Local economy**, 35(5), 2020, s. 496-510.
- Lewandowska, Anna, Mateusz Stopa & Grzegorz Humenny:
"The European Union structural funds and regional development. The perspective of small and medium enterprises in Eastern Poland." **European Planning Studies**, 23(4), 2015, s. 785-797.
- Lewandowska, Anna:
"EU Funds. The challenge for innovation and regional disparity in Poland." **Regional Barometer. Analyses & Prognoses**, 14(3), 2016, s. 33-40.
- Lichtenberg, Frank R.:
"Testing the Convergence Hypothesis." **The Review of Economics and Statistics**, 76(3), 1994, s. 576-79.
- Li, Liwen & Klaus W. Lange:
"Planning Principles for Integrating Community Empowerment into Zero-Net Carbon Transformation." **Smart Cities**, 6(1), 2022, s. 100-122.
- Lipton, David, et al.:
"Creating a market economy in Eastern Europe: The case of Poland." **Brookings papers on economic activity**, 1, 1990, s. 75-147.
- Llussá, Fernanda & José Mário Lopes:
"Regional growth in Europe: The role of European and national policies." **SSRN Electronic Journal**, 2010.
- Loewen, Bradley:
"From decentralization to re-centralization: Tendencies of regional policy and inequalities in Central and Eastern Europe." **Halduskultuur**, 18(2), 2018, s. 103-126.
- López-Bazo, Enrique:
"The impact of cohesion policy on regional differences in support for the European Union." **JCMS: Journal of Common Market Studies**, 60(5), 2022, s. 1219-1236.
- Loughlin, John:
"“Europe of the Regions” and the Federalization of Europe." **Publius: The journal of federalism**, 26(4), 1996, s. 141-162.

- Lubitz, Raymond:
The Italian economic crises of the 1970's.
International Finance Discussion Paper, (120), 1978,
s. 1-41.
- Łuczka-Bakula, W., Kalinowski, S., &
Shmygol, Nadiia:
“Organic farming support policy in a sustainable
development context: a polish case study.” **Energies**,
14(14), 2021, s.1-21
- Ludlow, N. Piers:
“European Integration in the 1980s: on the Way to
Maastricht?,” **JEIH Journal of European
Integration History**, 19(1), 2013. s. 11-22.
- Ma, Junxia, et al.:
"Could the construction of sustainable development
pilot zones improve the urban environment efficiency
in China?." **Discrete Dynamics in Nature and
Society**, 2020(1), 2020, s.1-9.
- Mačiulytė-Šniukienė, Alma, Mindaugas
Butkus & Vida Davidavičienė:
"Development of the model to examine the impact of
infrastructure on economic growth and
convergence." **Journal of business economics and
management**, 23(3), 2022, s. 731-753.
- Magid, Jacob:
"The Marshall Plan." **Advances in Historical
Studies**, 1(01), 2012, s. 1-7.
- Mahutga, Matthew C. &
Jorgenson, Andrew K.:
“Production networks and varieties of institutional
change: the inequality upswing in post-socialism
revisited,” **Social Forces**, 94(4), 2016, s. 1711-1741.
- Main Statistical Office and Concise:
Statistical Yearbook of Poland 2024, 2024
(çevrimiçi), <https://stat.gov.pl/en/topics/statistical-yearbooks/statistical-yearbooks/concise-statistical-yearbook-of-poland-2024,1,25.html>, 28 Haziran
2024.
- Malais, Jean & Haegeman, Henk:
“European Union Regional Policy”, **School of
Doctoral Studies (European Union) Journal**, 1,
2009, ss.77-82.

- Maloney, William A., Mitja Hafner-Fink & Danica Fink-Hafner: "The impact of the EU accession process and EU funding on the professionalization of national interest groups: the Slovenian case." **Interest Groups & Advocacy**, 7 2018, s. 41-60.
- Manrique, Sergio: "The Impact of University-Firm Collaboration on Firm Performance and Regional Development: The Case of UAB and Barcelona Region." **University of Twente**, 2018.
- Manzella, Gian Paolo & Carlos Mendez: "The turning points of EU cohesion policy, Working Paper Report to Barca Report." (2009). http://www.ecostat.unical.it/Dorio/Corsi/Corsi%202013/Politiche%20Sviluppo%20Locale/Materiale%20poleco/8_manzella_final-formatted.pdf
- MARD (Ministry Of Agriculture And Rural Development): Rural Development Plan for Poland 2004-2006, Warsaw, 2005.
- Marsh, J. S.: "Agricultural structures in the UK and the influence of the EEC." *Proceedings of the Nutrition Society*, 36(3), 1977, s. 341-347.
- Masala, Carlo: "Möglichkeiten einer Neuorientierung deutscher Außen- und Sicherheitspolitik," **Zeitschrift für Politik**, 56(4), 2009, s. 463-465.
- McCann, Philip: **The Regional and Urban Policy of the European Union: Cohesion, Results-Oriented and Smart Specialisation**, Edward Elgar, 2015.
- Medeiros, Eduardo & José Rocha: "Assessing territorial impacts of the EU cohesion policy at the regional level: the case of Algarve." **Impact Assessment and Project Appraisal**, 32(3), 2014, s. 198-212.

Medeiros, Eduardo: "Debating the urban dimension of territorial cohesion." **Territorial Cohesion: The Urban Dimension**, 2019, s.3-22.

Medeiros, Eduardo: "Portugal 2020: an effective policy platform to promote sustainable territorial development?." **Sustainability**, 12(3), 2020.

Meier, Gerald M. & James E. Rauch: **Leading issues in economic development**, New York: Oxford University Press, 1976.

Melecký, Lukáš: "The main achievements of the EU structural funds 2007–2013 in the EU member states: efficiency analysis of transport sector." **Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy**, 13(2), 2018, s. 285-306.

Melnikas, Borisas: "Cohesion processes in internal and external spaces of the European Union: the new priorities." **Engineering Economics**, 24(5), 2013.

Melzer, Christian & Neumann, Thorsten: "Monetary policy in the euro area—has it become more powerful on the road to EMU?." **Applied Economics Letters**, 16(18), 2009, s.1801-1804.

Merriman, John: **Rönesans'tan Bugüne Modern Avrupa Tarihi**, Çev. Şükrü Alpagut, İstanbul, Say Yayınları, 2018.

MFA: Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Uluslararası Örgüt Künyesi, 2024, <https://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-cevre-programi.tr.mfa#:~:text=1972%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20Stokholm'de%20ger%C3%A7ekle%C5%>

- 9Ftirilen,bir%20organ%C4%B1n%20kurulmas%C4%B1na%20karar%20verilmi%C5%9Ftir., 10 Ağustos 2024.
- Migliorati, Marta: "Where does implementation lie? Assessing the determinants of delegation and discretion in post-Maastricht European Union." **Journal of Public Policy**, 41(3), 2021, s. 489-514.
- Mihailescu, Gratian: "Poland–Best practices case in EU funds absorption." **Institutul de Devoltare Locală**, 2023.
- Miller, Vaughne: **The 1974-75 UK renegotiation of EEC membership and referendum**. House of Commons Library, 2015.
- Milward, Alan S.: **The European Rescue of the Nation State**, Routledge, London, 1992.
- Moffat, Imoh Udo & Emmanuel Alphonsus Akpan : "Time series modeling of the interaction between deterministic and stochastic trends". **International Journal of Advanced And Applied Sciences**, 4(9), 2017, s. 96-100.
- Molepo, Matjatji & Mohammed Jahed: "Enhancing the Role of Parliament in the Budget-Making Processes." **African Journal of Governance and Development Volume**, 12(2), 2023, s. 75-99.
- Molitör, R.: "The Role of Business and Industry in Promoting and Realizing Regional Sustainable Development". In: W.M. Lafferty and M. Narodoslawsky, eds. Regional Sustainable Development in Europe. **The Challenge of Multi-Level Co-operative Governance**. Oslo: **Prosus**, 2004, s. 1-18
- Moskal, Anna: "The impact of brexit on the european union's future development in the context of european integration". **Toruńskie Studia Międzynarodowe**, 1(11), 2018, s. 25-36.

Morris, Richard, Ongena, Hedwig & Schuknecht, Ludger:

“The reform and implementation of the Stability and Growth Pact.” **ECB Occasional Paper**, 2006.

Moussis, Nicholas:

AB Politikalarına Giriş Rehberi, Çev. Ahmet Fethi, 1.Basım. İstanbul: Mega Pres, 2004.

Moxon-Browne, Edward:

"3 From isolation to involvement: Ireland." **European Union Enlargement. Routledge**, 2004, s. 57-74.

Mylonakis, John & A. Greece:

"Services in the European Single Market and in World Trade: Country Implementation Barriers." **Journal of Public Administration and Governance**, 12(1), 2022, s. 106-122.

Nagyová, Ludmila, et al.:

"Food security drivers: Economic sustainability of primary agricultural production in the Slovak Republic." **Journal of Security and Sustainability Issues**, 6(2), 2016, s.259-274.

Najda Consulting:

Yeni AB Hibeleri 2021-2027, (2024).Program 2021 – 2027 AB fonlarının mevcut bütçesi, 2024, (çevrimiçi), <https://nowedotacjeunijne.eu/programy-2021-2027/> , 14 Ağustos 2024.

Najda Consulting:

Bölgesel Programlar 2021-2027 , 2024, (çevrimiçi), <https://nowedotacjeunijne.eu/programy-regionalne-2021-2027/>, 14 Ağustos 2024.

Najda Consulting:

Ulusal Planı Yeniden Yapılandırma, 2024, (çevrimiçi), <https://nowedotacjeunijne.eu/kpo/>, 14 Ağustos 2024.

Nieto, María J. & Chryssa
Papathanassiou:

"Financing the orderly transition to a low carbon economy in the EU: The regulatory framework for the banking channel." **Journal of Banking Regulation**, 25(2), 2024, s. 112-126.

Nishimura, Adriana ZFC, et al.:

"Effectiveness of the Portugal 2020 programme: a study from the citizens' perspective." **Sustainability**, 13(11), 2021.

Nitoiu, Cristian:

"The European Union's 'Ideal Self' in the Post-Soviet Space." **The European Union and Its Eastern Neighbourhood**, Routledge, 2021, s. 19-38.

Nowaczyk, Piotr & Hernik, Joanna:

"Adopting the euro will cause an increase in prices: a study on inflationary processes in euro area member states." **European Research Studies Journal**, XXIII(4), 2020, s.377-403.

Ociepa-Kicińska, Elżbieta, et al.:

"Impact of EU funds on the level of regional socio-economic development: the case of Poland." **European Research Studies Journal**, XXIV(Issue 2B), 2021, s. 328-362.

OECD:

Transition at the Local Level: The Czech Republic, Hungary, Poland and the Slovak Republic, Organisation for Economic Co-Operation and Development, Paris, 1996.

OECD:

Regional Development Policies in OECD Countries, **OECD Regional Development Studies**, OECD Publishing, Paris, 2010.
<https://doi.org/10.1787/9789264087255-en>

Oğurlu, Ebru:

"Lizbon Antlaşması'ndan Sonra Avrupa Birliği," **Avrasya Etüdleri**, 34(2), 2008, s. 7-33.

- OPI&E: Sprawozdanie miesięczne z realizacji Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko, 2020, https://www.pois.gov.pl/media/97451/Informacja_miesieczna_grudzien_2020.pdf, 24 Mayıs 2024.
- Ouwehand, Wessel M., Frank G. van Oort, & Nicola Cortinovis: "Spatial structure and productivity in European regions." **Regional studies**, 56(1), 2022, s. 48-62.
- Oyeranmi, Soji: "European union and african union: a study of regionalism for global integration and development". **Journal for the Advancement of Developing Economies**, 3(1), 2014, s. 1-16.
- Övgün, Barış: "Türk Kamu Yönetiminde Yeni Bir Örgütlenme: Kalkınma Bakanlığı." **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 66(03), 2011, s. 263-281.
- Özgür, Öznur, and Aycan Hepsağ: "Doğrusal ve doğrusal olmayan birim kök testlerinin gecikme uzunluğuna olan duyarlılığı." **İstatistik Araştırma Dergisi**, 12(1), 2020, s.1-15.
- Özler, Zeynep: "Lizbon Antlaşması, İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Notu, İktisadi Kalkınma Vakfı", 2009, (çevrimiçi), https://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/lizbon_antlasmasi.pdf, 10 Temmuz 2023.
- Pace, Michelle: "The Euro-Mediterranean Partnership and the CommonMediterranean Strategy? European Union Policy from a Discursive Perspective", **Geopolitics**, 9(2), 2004, s. 292-309.

- Pareschi, Luca, et al.: "The use of social media in EU policy communication and implications for the emergence of a European public sphere." **Investigaciones Regionales - Journal of Regional Research**, 46, 2020, s. 111-129.
- Pe'Er, Guy, et al.: "A greener path for the EU Common Agricultural Policy." **Science**, 365(6452), 2019, s. 449-451.
- Pelkmans, Jacques: **European Integration: Methods and Economic Analysis**, Pearson Education Limited, 2nd Edition, 2001.
- Pellegrini, Guido, et al.: "Measuring the effects of European Regional Policy on economic growth: A regression discontinuity approach." **Papers in Regional Science**, 92(1), 2013, s. 217-234.
- Pellegrin, Julie: "Regional Innovation Strategies In The EU rr A Regionalized EU Innovation Strategy? Conceptual and Empirical Underpinnings of the EU Approach." **Innovation: The European Journal of Social Science Research**, 20(3), 2007, s. 203–21.
- Peşelioğlu, İstemihan: **Avrupa Birliği perspektifinde Türkiye ekonomisinde bölgesel kalkınma ajanslarının uygulama imkânları**. MS thesis. Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2007.

- Peterson, John, et al.: "Davignon, ESPRIT and the Single European Act." **Technology Policy in the European Union**, 1998, s. 67-88.
- Petrakos, George: "Patterns of regional inequality in transition economies." **European Planning Studies**, 9(3), 2001, s. 359-383.
- Philip, Alan Butt: **Old Policies And New Competences** in Maastricht and beyond : building the European Union / edited by Andrew Duff, John Pinder, and Roy Pryce Routledge London; New York, 2002.
- Phillips Peter, Pierre Perron: "Testing for Unit Roots in Time Series Regression", **Biometrika**, 75(2), 1988, s.335-346.
- Pichler, Peter: "“What Is the European Union? A Cultural Shared Risk Community! On the Research Agenda of European Union Cultural History,” **Journal of Contemporary European Research**, 16(3), 2000, s. 364-378.
- Piedrafita, Sonia: "The Treaty of Lisbon: New Signals for Future Enlargements?", **European Institute of Public Administration – EIPASCOPE**, 2008/1, s. 33-38.
- Pikunas, Justin & Eugene J. Albrecht: "Principles of human development." **Psychology of Human Development**, 1961, s. 20-33.

- Pina, Álvaro & Patrizio Sicari:
Enhancing regional convergence in the European Union, OECD Economics Department Working Papers, OECD Publishing, Paris, 2021,
<https://doi.org/10.1787/253dd6ee-en>.2021
- Plummer, Michael G.:
"Ex-post empirical estimates of the second enlargement: The case of Greece," **Review of World Economics**,127(1), 1991, s. 171-182.
- Poast, Paul & Alexandra Chinchilla:
"Good for democracy? Evidence from the 2004 NATO expansion." *Evaluating NATO Enlargement: From Cold War Victory to the Russia-Ukraine War*. **Cham: Springer International Publishing**, 2023, s. 341-371.
- Pocuca, Milan & Jelena Matijasevic-Obradovic:
"Objectives and importance of EU regional policy, with an overview of the Serbian policy of regional development." **Strani Pravni Zivot**, 2017, s. 75-88.
- Poelmans, Eline:
"The emergence of the 'coastal steelworks' in the european coal and steel community (ecsc), 1952-1967". **SSRN Electronic Journal**, 2009.
- Poland Strategic Report:
Poland Strategic report 2009 , Ministry of Regional Development, 2010,
<http://www.ec.europa.eu/esf/BlobServlet?docId=211&langId>, 16 Temmuz 2024.

- Polzin, Friedemann & Mark Sanders: "How to finance the transition to low-carbon energy in Europe?." **Energy Policy**, 147, 2020.
- Polonya Haritasi: Britannica, Polonya Haritasi, 2024, <https://www.britannica.com/place/Poland>, 4 Ağustos 2024.
- Popescu, Gheorghe Cristian: "Agricultural knowledge transfer: A case study for small farms and young farmers' beneficiaries of European funds." **Production Engineering Archives**, 25(25), 2019, s. 17-20.
- Pouliquen, Alain: "La modernisation structurelle d'une agriculture privée en économie socialisée: le tournant polonais." **Revue d'études comparatives Est-Ouest**, 1987, s. 5-45.
- Prazmowska, Anita: **A history of Poland**, Bloomsbury Publishing, 2017.
- Puie, Florina Răzvanță: "The role of European funds in developing and sustaining rural entrepreneurship in Romania." **Proceedings of the International Conference on Business Excellence**, 14(1), 2020, s. 134-148.
- Rucinska, Silvia, et al.: "European union internal market and its barriers: mission accomplished or never ending story?". **On-Line Journal Modelling the New Europe**, no. 29, 2019, s. 25-52.

Qian, Yuhao & Junshi Chen:

"A review on The Common Agricultural Policy in the European Union and the implications for China." **Asia-Pacific Social Science and Modern Education Conference (SSME 2018)**. Atlantis Press, 2018.

Rahman, Redwanur & Ameerah Qattan.

Vision 2030 and sustainable development: state capacity to revitalize the healthcare system in Saudi Arabia, **INQUIRY: The Journal of Health Care Organization, Provision, and Financing**, 58, 2021, 1-10.

Randeraad, Nico:

"The German phoenix: Berlin 1863." *States and statistics in the nineteenth century.* **Manchester University Press**, 2020, 103-125.

Rath, Badri Narayan and Vaseem Akram:

"Popularity of unit root tests: a review", **Asian Economics Letters**, 2(4), 2021, s. 1-5.

Rauhut, Daniel & Nuno Marques da Costa:

"Territorial Cohesion in Denmark, Finland, Norway and Sweden 2007 and 2017." **Geografisk Tidsskrift-Danish Journal of Geography**, 121(1), 2021, s. 1-14.

Recchi, Ettore & Favell, Adrian:

Pioneers of European integration: Citizenship and mobility in the EU. Edward Elgar Publishing, 2009.

Republic of Slovenia Statistical Office:

Classification Of Statistical Territorial Units In The European Union – NUTS, 2024, (çevrimiçi), https://www.stat.si/dokument/12675/NUTS_pojasnilo_2024_angl.pdf, 22 Ocak 2024.

Rokicki, Bartłomiej:

"Cost Underruns in Major Road Transport Infrastructure Projects—The Surprising Experience of Poland." **Sustainability**, 14(21), 2022.

Roth, Felix, Lars Jonung & Felicitas Nowak-Lehmann D.:

"Crisis and Public Support for the Euro." **Public Support for the Euro: Essays on Labor Productivity, Monetary Economics, and Political Economy**, Vol. 2. Cham: Springer International Publishing, 2022, s. 157-163.

Rosés, Joan R.; Wolf, Nikolaus:

"Regional Economic Development in Europe, 1900-2010: A Description of the Patterns", **CESifo Working Paper**, No. 6952, Center for Economic Studies and ifo Institute (CESifo), Munich, 2018.

Rosińska-Bukowska, Magdalena & Józef Bukowski:

"Poland in International Organizations." Department of Spatial Economy and Planning, **University of Łódź**, 2012.

Rosko-Wójtowicz, Elżbieta, and Maria M. Grzelak:

"Multi-dimensional analysis of regional investment attractiveness in Poland." **Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy**, 16(1), 2021, s. 103-138.

Royo, Sebastián & Paul Christopher Manuel:

"Some Lessons from the Fifteenth Anniversary of the Accession of Portugal and Spain to the European Union," **South European Society and Politics**, 8:1-2, 2003, s. 1-30.

- Ručinská, Silvia & Miroslav Fečko: "European Union digital single market-Get connected or still a vision from the Slovak Republic perspective?." **Central and Eastern European eDem and eGov Days**, 325, 2017, s. 19-27.
- Sabal, Maciej: "Implementation of EU policy on circular economy and social inclusion in Poland—opportunities for synergies." **Social Entrepreneurship Review**, 1, 2023, s. 25-43.
- Sachs, Jeffrey D.: "Shock therapy in Poland: Perspectives of five years." **The Tanner Lectures on Human Values**, 16, 1995, s. 265-290.
- Sachs, Jeffrey D.: "From millennium development goals to sustainable development goals." **The lancet**, 2012, s. 2206-2211.
- Sadowski, Arkadiusz, Wojcieszak, Monika & Beba, Patrycja: "Territorial differences in agricultural investments co-financed by the european union in poland." **Land Use Policy**, 100, 2021, s. 1-13.
- Samur, Hakan: "Development of Market Culture in the Post-1989 Period of Poland." **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2005, 19(2), s. 161-178.
- Samur, Hakan: "Değişen ve Popülerleşen Bir Kavram Olarak Avrupalılaşıma." **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2008, 17(2), s. 379-386.
- Sander, Oral: **Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2012.
- Sapir, Andre: "Regional Integration in Europe," **Economic Journal, Royal Economic Society**, 102(415), 1992, s.1491-1506.

- Saunders, Caroline, et al.: "Trade liberalisation and greenhouse gas emissions: the case of dairying in the European Union and New Zealand". **Australian Journal of Agricultural and Resource Economics**, 50(4), 2006, s. 538-555.
- Sbaraglia, Fanny: "Who makes European Cohesion Policy: a practitioners' learning perspective." **Regional Studies, Regional Science**, 3(1), 2016, s. 420-427.
- Schimmelfennig, Frank & Sedelmeier, Ulrich: "Theorizing EU enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research." **Journal of European public policy**, 9(4), 2002, s. 500-528.
- Schimmelfennig, Frank & Sedelmeier, Ulrich: "Governance by Conditionality: EU Rule Transfer to the Candidate Countries of Central and Eastern Europe", **Journal of European Public Policy**, 11(4), 2004, s. 661-679.
- Schipper, Frank: "Changing the face of Europe: European road mobility during the Marshall Plan years." **The Journal of Transport History**, 28(2), 2007, s. 211-228.
- Schneider, Carina & Clémentine Cottineau: "Decentralisation versus territorial inequality: A comparative review of English city region policy discourse." **Urban Science**, 3(3), 2019.
- Schoenefeld, Jonas J.: "The European Green Deal: What prospects for governing climate change with policy monitoring?." **Politics and Governance**, 9(3), 2021, s. 370-379.

- Schröder-Bäck, Peter, et al.: "A Heuristic Governance Framework for the Implementation of Child Primary Health Care Interventions in Different Contexts in the European Union." **INQUIRY: The Journal of Health Care Organization, Provision, and Financing**, 56, 2019.
- Ściubeł, Anna: "Productivity of production factors in Polish agriculture and in the selected European Union countries with regard to the common agricultural policy payments." **Problems of Agricultural Economics**, 1(366), 2021, s. 46-58.
- Scott, James Wesley & Kimberly Collins: "Inducing transboundary regionalism in asymmetric situations: The case of the German-Polish Border." **Journal of Borderlands Studies**, 12(1-2), 1997, s. 97-121.
- Scotti, Francesco, et al.: "Premature exit from and delayed entrance into the less developed status: An empirical appraisal of the structural funds allocation criterion." **Journal of Regional Science**, 64(1), 2024, 5-59.
- Sedlacek, Sabine & Veronika Gaube: "Regions on their way to sustainability: the role of institutions in fostering sustainable development at the regional level." **Environment, Development and Sustainability**, 12, 2010, s. 117-134.
- Sen, Amartya: "Development: Which way now?." **Development Studies**, Brill, 1983, s. 36-58.

- Schleussner, Carl-Friedrich, et al.: "Science and policy characteristics of the Paris Agreement temperature goal." **Nature Climate Change**, 6(9), 2016, s.827-835.
- Schumpeter, Joseph A & Richard Swedberg. **The theory of economic development**, Routledge, 2021.
- Sharma, Avinash: "The entry into force of the Lisbon Treaty: the European Union in retrospect and prospect." **Canadian Yearbook of International Law/Annuaire canadien de droit international**, 49, 2012, s. 265-290.
- Shcherbak, Anton, Sergey Tishkov & Valentina Karginova-Gubinova: "Bioeconomy in Arctic regions of Russia: problems and prospects." **E3S Web of Conferences**, 135, EDP Sciences, 2019.
- Shiue, Carol H.: "From political fragmentation towards a customs union: Border effects of the German Zollverein, 1815 to 1855." **European Review of Economic History**, 9(2), 2005, s. 129-162.
- Sikora, Alicja: "European Green Deal—legal and financial challenges of the climate change." **Era forum**, 21(4), 2021, s. 681-697.
- Sithole, Kundai: "The Council of Europe, Rights and Political Authority." **European Review**, 21(1), 2013, s.118-134.

Smętkowski, Maciej & Marcin
Dąbrowski:

"Economic crisis, Cohesion Policy and the eroding image of the European Union at the regional level." **Regional Science Policy & Practice**, 11(4), 2019, s. 713-733.

Sollis, Robert:

"A Simple Unit Root Test Against Asymmetrical STAR Nonlinearity with an Application to Real Exchange Rates in Nordic Countries." **Economic Modelling**, 26(1), 2009, s. 118-125.

Soukiazis, Elias & Castro, Vítor:

How the Maastricht criteria and the Stability and Growth Pact affected real convergence in the European Union: A panel data analysis. **Journal of Policy Modeling**, 27(3), 2005, s. 385-399.

Spiro, Nicholas:

The politics of economic transition: 'shock therapy' in Poland 1990-1991, University of Kent (United Kingdom), 1998.

Statista:

Structure of electricity sources in Poland in 2023, 2024 (çevrimiçi),
<https://www.statista.com/statistics/1080936/poland-structure-of-electricity-sources/>, 14 Mart 2024.

- Statista: Poland: Urbanization from 2013 to 2023, 2024, <https://www.statista.com/statistics/455911/urbanization-in-poland/>, 17 Mart 2024.
- Statista: Polonya: Kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) 1995-2024. <https://www.statista.com/statistics/729704/gdp-of-poland-quarterly-per-capita/#statisticContainer>, 20 Eylül 2024.
- Statistics Poland: The NUTS classification in Poland, 2024, <https://stat.gov.pl/en/regional-statistics/classification-of-territorial-units/classification-of-territorial-units-for-statistics-nuts/the-nuts-classification-in-poland#>, 27 Temmuz 2024.
- Stavytskyy, Andriy, et al.: "Modeling of economic convergence processes in eastern europe countries". *Ekonomika*, 99(2), 2020, s. 6-19.
- Stawicki, Maciej: "Financial expenses of EU structural funds in rural areas in Poland." **Economic Science For Rural Development**, 2019.
- Stimson, Robert J., Roger R. Stough & Brian H. Roberts: **Regional economic development: analysis and planning strategy**. Springer Science & Business Media, 2006.

- Stöhr, Walter B.: "Subsidiarity: a key concept for regional development policy." **Contributions In Economics And Economic History**, 3, 2001, s. 35-52.
- Studzieniecki, Tomasz & Jakson Renner Rodrigues Soares: "Interregional tourism cooperation: A Europe case study." **Holos**, 4, 2017, s. 135-158.
- Sutcliffe, John B.: "Theoretical aspects of the development of European Community regional policy." **Swiss Political Science Review**, 1(2-3), 1995, s. 1-22.
- Sykes, Olivier, et al. "Looking back to look forward". **Transactions of the Association of European Schools of Planning**, 4(2), 2020, s. 95-98.
- Sykes, Olivier & Alexander Lord: "Whither a Europe of the (English) regions? Reflections on the prospects for the representation of English territorial interests in Europe." **Local Economy**, 26(6-7), 2011, s. 486-499.
- Szabela-Pasierbińska, Ewa: "Ocena programu operacyjnego rozwój polski wschodniej 2007–2013." **Spoleczeństwo I Ekonomia**, 2(10), 2018, s. 39-51.
- Szabó, Csaba: "Spatial Distribution of the Rural Development Programme in Relation to Population Retention between 2015 and 2019." **Acta Universitatis Sapientiae, European and Regional Studies**, 20, 2021, s. 32-47.

- Szczepaniak, Iwona: "Changes in comparative advantages of the Polish food sector in world trade." **Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy**, 14(3), 2019, s. 463-480.
- Szczepaniak, Iwona: "Role Of Imports In The Supply Of Raw Materials In The Food Processing Sector In Poland." **Annals PAAAE**, XXV(1), 2023, s. 250-263.
- Szczepańska-Woszczyna, Katarzyna, et al.: "Assessment of economic convergence among countries in the European Union." **Technological and Economic Development of Economy**, 28(5), 2022, s. 1572-1588.
- Szlachta, Jacek: "The role of the structural funds and cohesion fund in the stimulation of sustained economic growth in Poland." **TIGER Working Paper Series**, 69, 2004.
- T.C. AB Başkanlığı: Avrupa Birliği'nin Tarihçesi, 2022, (çevrimiçi), <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=105>, 7 Nisan 2023.
- T.C. AB Başkanlığı: Maastricht Kriterleri, 2022a, (çevrimiçi), https://www.ab.gov.tr/_301.html, 7 Nisan 2023.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı: Avrupa Birliği'nde Kalkınma Ajansları, 2018, (çevrimiçi), <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Avrupa-Birlig%CC%86inde-Kalk%C4%B1nma-Ajanslari.pdf>, 15 Mart 2023.

Tagliapietra, Simone, Cecilia Trasi & Reinhilde Veugelers:

"Europe's green industrial policy." **ICE, Revista de Economía**, 932, 2023.

Tang, Donny:

"Have export compositions influenced economic growth of the European Union countries in Central and Eastern Europe?." **The European Journal of Applied Economics**, 17(1), 2020, s. 80-103.

Tetlak, Zbigniew & Marek Lachowicz:

"Poland's finances in the light of the multiannual financial framework 2021-2027." **Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law**, 27(4), 2023, s. 113-121.

Thomson, Kenneth J.:

"A model of the Common Agricultural Policy." **Journal of Agricultural Economics**, 38(2), 1987 s. 193-210.

Thomson, Robert, René Torenvlied & Andrew Judge:

"Incentives to comply: The impact of national governments' and stakeholders' preferences on compliance with EU laws." **Journal of European Public Policy**, 27(12), 2020, s. 1801-1818.

Tindemans Raporu:

Bulletin of The European Communities, Supplement 1/76, 1976, (çevrimiçi), http://aei.pitt.edu/942/1/political_tindemans_report.pdf, 9 Kasım 2023.

Tondl, Gabriele:

"EU Regional Policy. Experiences and Future Concerns", Working Papers, Europainstitut, Wirtschafts Universität Wien, 59, 2004.

- Tsoukalis, Loukas: **The New European Economy: The Politics of Integration**, Oxford University Press, 1993.
- Turan, Yıldırım: **Avrupa Birliği'nin demokrasi teşviki politikası: Türkiye'nin demokratikleşmesindeki rolü ve ikilemi**. Sakarya Üniversitesi (Turkey), 2011.
- Turnpenny, John & Tim O'Riordan. "Putting sustainability science to work: assisting the East of England Region to respond to the challenges of climate change." **Transactions of the Institute of British Geographers**, 2007, s.102-105.
- Ullah, Atta, et al.: "Nexus of regional integration, socioeconomic determinants and sustainable development in belt and road initiative countries." **PLOS ONE**, 16(7), 2021, 1-29.
- Ultan, Mehlika Özlem: "European cultural integration: Theories and practices." **IJCH**, 2(4), 2016, s. 146-149.
- Umbach, Gaby & Igor Tkalec: "Social investment policies in the EU: Actively concrete or passively abstract?." **Politics and governance**, 9, 2021, s. 403-414.
- UN (United Nations): **Report of the World Commission on Environment and Development: Our common future**, UN Documents Cooperation Circles, 1987.
- UN (United Nations): Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, 2015, (çevrimiçi), <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>, 19.12.2024.

Xue, Huidan, Liming Wang, and
Chenguang Li:

"Market integration and price dynamics under market shocks in european union internal and external cheese export markets". *Foods*, 11(5), 2022.

Valantiejus, Gediminas:

"Legal aspects of the implementation of European Union's Common Commercial Policy: Lithuanian experience and practice." **Economics and Culture**, 13(2), 2016, s. 61-76.

Van der Beek, Gregor & Neal, Larry:

"The Dilemma of Enlargement for the European Union's Regional Policy," **The World Economy**, 27(4), 2004, 587-607.

Vaquero, Martín, Antonio Sánchez-Bayón & José Lominchar:

"European green deal and recovery plan: green jobs, skills and wellbeing economics in Spain." **Energies**, 14(14), 2021.

Verdun, Amy:

The european central bank. Oxford Research Encyclopedia of Politics, 2020.

Verdun, Amy & Jonathan Zeitlin:

"Introduction: the European Semester as a new architecture of EU socioeconomic governance in theory and practice." **EU socio-economic governance since the crisis**. Routledge, 2018, s.1-12.

Virdee, Satnam & Brendan McGeever:

"Racism, crisis, brexit." **Race and Crisis**. Routledge, 2020, s. 56-73.

Yılmaz, Latif:

Avrupa Birliği'nin Sosyo-Ekonomik Geleceği: Lizbon Stratejisi ve Küreselleşme, Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Araştırma ve İnceleme Serisi 4. Ankara, 2010.

Yiğit, Dilek:

"Küresel Ekonomik Kriz Öncesi ve Krizin Etkileri İle Mücadele Sürecinde Avrupa Birliği'nde Ekonomi Yönetimi". **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**,

11(1), 2012, s. 135-68.

Yeung, Henry Wai-chung:

"Regional development in the global economy: A dynamic perspective of strategic coupling in global production networks." **Regional Science Policy & Practice**, 7(1), 2015, s. 1-24.

Wachsmuth, Jakob, et al.

"The European Commission's 2050 Vision "A clean planet for all"—Implications for Sector Strategies and Climate Governance." **Climate Change**, 17, 2022.

Wallace, William:

Looking After The Neighbourhood: Responsibilities For The Eu-25, Policy Papers, 2003.

Warren, Thomas:

"The European Parliament and the eurozone crisis: An exceptional actor?." **The British Journal of Politics and International Relations**, 2018, 20(3), s. 632-651.

Wandel, Jürgen:

"Can the war in ukraine thwart the green agricultural transformation in the eu? political economy considerations regarding the case of germany". **International Journal of Management and Economics**, 59(2), 2023, s. 79-100.

Wang, Shichen:

"An Imperfect Integration: Has Schengen Alienated Europe?." **Chinese Political Science Review**, 1(4), 2016, s. 698-716.

- Waniak-Michalak, Halina, Jan Michalak & Maciej Turala: "Performance of nonbanking organisations granting guarantees within cohesion policy." **Investigaciones Regionales-Journal of Regional Research**, 49, 2021, s. 5-26.
- Wurzel, Rüdiger KW.: "The council, European council and member states." **Environmental Policy in the EU. Routledge**, 2021, s. 75-92.
- Wysocki, Maciej: "Institutional Complementarity of Poland in Terms of Diversity of Capitalism." **Ekonomia Miğdzynarodowa**, 14 2016, s. 133-157.
- Zhang, Wei-Bin. "The impact of transport, land and fiscal policy on housing and economic geography in a small, open growth model." **Journal of Transport and Land Use**, 6(1), 2013, s. 89-100.
- Zimmermann, Hubert: "The European parliament and the layered politicization of the external dimension of the Common fisheries policy." **Politics and governance**, 7(3), 2019, s. 237-247.

ÖZGEÇMİŞ

Merve ÖZTÜRK 2016 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun olmuştur. 2019 yılında Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans programından mezun olmuştur. 2020 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı'nda doktora eğitime başlamıştır. Merve ÖZTÜRK, 2019 yılından beri Batman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde araştırma görevliliğine devam etmektedir.